ROMANUL SECOLULUI XX

MIGUEL ÁNGEL ASTURIAS

oameni de porumb

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI
XX

MIGUEL ÁNGEL ASTURIAS

Traducere de
ILIANA PLEȘA IACOB
Cuvînt înainte de
PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

Oameni de porumb

Editura
UNIVERS
București • 1978

OAMENI DE PORUMB
ȘI
DIALECTICA SPERANȚEI

OAMENI DE PORUMB ESTE RODUL FERICIT, DE maturitate, pe care ni l-a dăruit, acum trei decenii, un mare scriitor al lumii și un nedezmințit prieten al oamenilor: Miguel Ángel Asturias, laureat al premiului Nobel pentru literatură în 1967. Astăzi, cartea se vădește a fi centrul de gravitate al unei opere și al unui univers epic care au dat și vor da tot mai puternic impresia profundă și măreață a mării „mereu, mereu reîncepute". A unei mări răscolitor umane, căci vocea lui Asturias și scrierile în care ea s-a încorporat ne fac să simțim, cu o intensitate aproape fizică, tălăzuirea vastă și neobosită a mulțimilor din America sa latină și din lumea întreagă, frămîntarea neîncetată a tuturor oamenilor care se avîntă, visează, izbîndesc sau pier în lupta — cea mai nobilă și hotărîtoare — de a spori umanitatea din om. Asturias refuza să conceapă și să reprezinte artistic această umanitate fără întîlnirea dintre două facultăți (și puteri) fundamentale ale sufletului omenesc: simțul dreptății și simțul frumosului. Demnitatea justiției sociale și vraja artei umaniste. Din această îngemănare au decurs în mod firesc toate calitățile omului și determinările operei. Un om alcătuit din gravitate și porniri generoase, din privirea care se pleacă asupra adîncurilor tulburi ale ființei omenești și din gîndul care se ridică biruitor spre plenitudinea ei esențială, indeclinabilă. O operă prodigioasă și poate unică în literatura universală, datorită artei magice cu care a știut să îmbine, în strălucitoare și nebănuite constelații, vigoarea celui mai implacabil realism cu zborul unei neasemuite, luxuriante

fantezii poetice. De aci complementaritatea romanelor sale de tematică socială și atitudine virulent critică, precum *Domnul Președinte* și trilogia „bananieră" *(Uraganul, Papa cel verde, Ochii îngropaților)* și a narațiunilor de proliferare onirică *(El Alhajadito)*, mitică *(Oglinda Lidei Sal)* sau fantastică *(O anumită mulatră)*.

În prestigioasa și complexa operă narativă a lui Miguel Ángel Asturias, și în desfășurarea calităților sale artistice și umane, *Oameni de porumb* reprezintă ora cea mai de preț: aceea a sintezei culminante. E o carte de cuprinzătoare perspectivă ontică, îmbrățișînd existența în ambele ei planuri — real și imaginar — și în secreta, profunda lor convergență, așa cum trebuie îmbrățișată orice existență plenară; este o carte de descoperire și explorare a adevărurilor centrale, conaturale condiției umane, precum bucuria primordială de a fi, vulnerabilitatea, aspirația spre integrare armonică, așa cum se regăsesc ele în orice viață adevărată, și, în sfîrșit, este o carte fermecătoare prin îndoita frumusețe a substanței și a expresiei. O frumusețe splendidă, temerară și ciudată, așa cum se cade a fi orice autentică frumusețe artistică.

Ca toate operele literare de seamă, care pun stăpînire pe atenția și memoria noastră, romanul *Oameni de porumb* se cere situat și definit prin raportare la anumite sisteme de referință dintre care indispensabile sînt, în acest caz, creația integrală a lui Miguel Ángel Asturias și romanul hispano-american. Cartea se cere totodată asumată și trăită potrivit întrebărilor și răspunsurilor, așteptărilor și năzuințelor zilelor noastre, iar pentru aceasta, raportarea menționată necesită lumina unei înțelegeri și metodologii critice contemporane. Este ceea ce își propun paginile de față, pornind de la interpretarea originală, românească, a fenomenului literar hispano-american. Bazată pe gîndirea sistematică și folosind, în variante proprii, metoda modelării, această doctrină se afirmă atît teoretic cît și practic[1], iar rezultatele aplicării ei la creația

[1] Vide lucrarea elaborată de colectivul catedrei de spaniolă: *Stil și compoziție în romanul hispano-american de azi*, Tipografia Universității București, 1976 și Paul Alexandru Georgescu: *Prolegómenos a una teoría de la novela hispanoamericana*, în Revista „Nacional de cultura", Caracas, nr. 226, 1976.

asturiană în general și la *Oameni de porumb* în special au găsit în repetate rînduri prețuirea scriitorului. Cu emoție și gratitudine consemnez aici acest interes pentru strădaniile școalei românești de hispanistică deoarece el constituie încă un semn și o dovadă ale dragostei lui Miguel Ángel Asturias pentru multiplele înfățișări de viață și creație ale poporului român, pentru „frumoasa și neuitata țară" căreia i-a dedicat admirabila sa carte intitulată *Rumania su nueva imagen (România noul său chip)* [2].

La nivelul *ideatic*, dat de modul în care autorul concepe, ordonează și reprezintă artistic existența și condiția umană, *Oameni de porumb* apare ca un adevărat compendiu al ontologiei și antropologiei cuprinse, explicit sau implicit, în creația scriitorului.

În ceea ce privește *ontologia*, Asturias pune la baza ei tensiunea — opoziție dar și compoziție — dintre real și imaginar, pe care o elaborează în profunzime, cu o bogăție de forme și semnificații perfect încorporate în romanul de față. Pe bun drept, criticii care analizează ontologia asturiană observă că ea se alcătuiește din două regiuni existențiale, cu atribute specifice și principii proprii de organizare: regiunea realului, unitară, omogenă, oarecum „solidificată", supusă cauzalității naturale, și regiunea imaginarului, proteică, efervescentă, guvernată de conexiunea magică. De obicei, critica nu merge mai departe. Nu se ocupă tocmai de cele două elemente importante și originale ale ontologiei încarnate în creația romanescă a lui Asturias: pluralitatea imaginarului și dinamismul, incidențele acestuia asupra realității. În opera scriitorului, imaginarul nu este omogen, el se diversifică în trei direcții, se organizează în trei zone diferite, potrivit operației de constituire a fiecăreia și efectelor exercitate asupra realului: 1) imaginarul izvorît din *transfigurare onirică*, ale cărei rezultate sînt estomparea și enigmatizarea existenței; 2) imaginarul produs de *metamorfoza mitică* și caracterizat prin capacitatea de a ridica sensul și relieful realului la o putere

[2] Apărută în Mexic, în 1964, în Editura Universității din Veracruz, cartea a fost tradusă în limba franceză și publicată de editura Albin Michel în 1969, sub titlul *Roumanie d'aujourd'hui.*

superioară și 3) imaginarul datorit *proiecției fantastice*, care invalidează nexurile reale și acordă existenței nelimitata libertate a himericului. Chiar rapid, desenul acestor trei zone indică limpede cele două mișcări, de sens contrar, care le animă. Zonele extreme se îndepărtează de real, oniricul pierzîndu-se într-un fel de ceață de dincolo de zare, iar fantasticul, mai temerar, lansîndu-se într-un vagabondaj ingravitațional, în care orice extravaganță existențială devine posibilă. Dimpotrivă, cel puțin în concepția și practica artistică a lui Asturias, zona centrală, miticul, tinde să se apropie de real în diferite moduri, dar cu un singur scop. Metamorfozele mitice imaginate de autor nu ambiționează să desființeze realul, ci să-l potențeze, să-i confere o superioară strălucire și profunzime, să-l înalțe pe treapta exemplarității și plenitudinii. Mai mult decît oricare alt roman al scriitorului, *Oameni de porumb* se construiește pe această mișcare de apropiere și elevație ontică. Dacă este așa, lauda acestei opere definitorii pentru creația asturiană nu trebuie să se întemeieze pe absolutizarea deosebirilor dintre real și imaginar, cum face de pildă, Emir Rodríguez Monegal într-un articol des citat[3], ci dimpotrivă pe interferența lor, pe crearea formelor de trecere și conjugare, care fac ca realul și imaginarul să nu se depărteze dușmănos și ireductibil, ca marginile unei prăpăstii, ci să se unească asemeni culorilor marginale din curcubeu, într-un joc de treceri și îmbinări, realizat cu mînă de maestru în romanul de față. Chiar de la început, în distribuirea zonelor de imaginar și real, Asturias le asigură un complex echilibru făcut din alternanță, simetrie, compensație. În primele patru capitole ale cărții — ciclul luptei, uciderii mișelești și răzbunării morții șefului indian Gaspar Ilóm — predomină zona mitică, dar cu un acompaniament de fapte reale clar perceptibil, chiar atunci cînd este executat rapid sau în surdină. În al doilea ciclu — fuga soțiilor „tecune“ și căutarea lor de către orbul Goyo Yic și poștașul Nicho Aquino — prevalează zona reală, dar întîmplările de toate zilele sînt frecvent prelungite sau dublate de incursiuni mitice. Și într-un ciclu și într-altul, relațiile dintre principiile care ordonează zonele, cauzalitatea

---

[3] *Los dos Asturias*, în Revista Iberoamericana 1969, nr. 67, p. 15—21.

naturală și conexiunea magică, nu sînt de opoziție, ci de concomitență și interferență. Între cele două zone se stabilește o echivalență care permite treceri și conversiuni atît în ceea ce privește personajele, cît și întîmplările. Lupta lui Gaspar Ilóm contra străinilor care pîrjolesc pădurile, speculează porumbul — alimentul sacru în mitologia maya — și distrug întreaga comunitate, lupta aceasta este în același timp guerrillă și apoteoză. Uciderea celor vinovați de moartea prin trădare a viteazului Gaspar Ilóm se datorește unor cauze naturale, dar și împlinirii maleficiilor săvîrșite de „Cerbul celor șapte focuri". În al doilea ciclu, fenomenul „nahual" — prefacerea omului în animalul său protector și revenirea la forma umană — duce legătura dintre real și mitic dincolo de corespondență și concomitență. Nicho Aquino, care este succesiv poștaș, coyot și din nou om, exemplifică reversibilitatea și deci secreta comunicare dintre mit și realitate, iar tînărul Hilario, tot în partea a doua, ne oferă o dovadă vie a permeabilității și mutațiilor reciproce dintre fapte și legendă.

Cuvîntul ultim al antropologiei lui Asturias este deci convertibilitatea dintre real și imaginar și, pe această cale, înfăptuirea unității existențiale într-o formă superioară, plenară, iradiantă. Prin ce procedeuri și la ce niveluri? Imaginarul se preface în realitate (și invers) prin poetizarea existenței, prin ridicarea ei la un nivel de eroism și solemnitate. Primul ciclu mai ales se caracterizează prin ampla orchestrare a calităților poetice susceptibile de a crea o nouă sinteză existențială de neîntrecută frumusețe și strălucire. Iată, de pildă, pasajul referitor la pregătirile de război ale șefului indian Gaspar Ilóm, sub auspiciile „iepurașilor galbeni", protectorii comunității.

„Gaspar Ilóm își schimbă ascunzișul. În albastrul profund al nopții Ilomului se plimbau iepurași strălucitori din stea în stea, semn de primejdie, și muntele mirosea a papagal galben. Își schimbă ascunzișul Gaspar Ilóm, cu pușca bine încărcată cu sămînță de întuneric — adică praf de pușcă —, sămînță de întuneric, dătătoare de moarte, cu cuțitul atîrnat la brîu, ulciorul cu rachiu, o pungă cu tutun, ardei iute, sare și afumătură, două frunzulițe de dafin lipite cu

scuipat pe urechile sperioase, o sticlă cu ulei de migdale și o cutiuță cu unsoare de leu. Mare îi era puterea, mare îi era dansul. Puterea lui erau florile. Dansul lui erau norii."

Textul reușește să ridice existența la o formă unitară, potențată, plenară, pentru că în el se concentrează cea mai mare parte a modalităților poetice asturiene (însuflețirea naturii, spațiul înflorit, eroizarea figurii omenești, umanizarea lucrurilor și misterioasa lor participare la viața cosmosului), dar mai ales pentru că această poetizare nu exclude desenul realist cu finețea și precizia peniței. Dimpotrivă, îl necesită și îl folosește ca pe un mijloc de a păstra și integra în sinteza ontică superioară elementul familiar, zilnic, dătător de credibilitate, producător de adeziune umană. Astfel Gaspar Ilóm, pe care Nicho Aquino îl vede în ipostaza de glorificat, așezat după moarte în rîndul invincibililor, se face cunoscut tot prin calitățile pămîntești care îi umanizaseră eroismul.

„Vraciul îl arătă cu piciorul lui de cerb, printre invincibili, pe Gaspar Ilóm. Poate fi recunoscut după cît ardei iute mănîncă, după privirea scrutătoare și după claia cărunță din cap."

S-ar putea crede că poetizarea și plenitudinea existenței sînt posibile numai la nivelul eroic din primul ciclu. Ar fi o greșeală care ar răpi ontologiei asturiene capacitatea — rară la un scriitor — de a revărsa imaginarul asupra vieții obișnuite, zilnice, populare, așa cum se întîmplă în al doilea ciclu. La acest nivel familiar, poetizarea se manifestă mai subtil, nu prin folosirea unor mijloace de transfigurare, ci prin crearea unei ambianțe sui generis asupra căreia a insistat judicios Giuseppe Bellini [4]. Asturias învăluie acum personajele și întîmplările într-o atmosferă de voioșie și umor, de simpatie și pitoresc, de inocență malițioasă, în care nu putem să nu vedem un fel de emanație a unei magii laice, cordiale, surîzătoare. Un fel de reverberație folclorică a mitului. Atmosferă pe care, în transpunere românească, am putea să o

[4] *La narativa di Miguel Angel Asturias*, Ed. Cisalpine. Milano, 1966.

așezăm sub semnul lui Creangă, undeva între Moș Nichifor Coțcaru și povestea lui Stan Pățitu.

În *Oameni de porumb* mișcarea de apropiere a imaginarului de real se termină deci cu această dublă convertibilitate — eroizarea umanului și umanizarea eroicului — care face posibilă existența în forma superioară a plenitudinii.

Și arătăm în sfîrșit că ontologia lui Asturias, ca întreaga lui creație, vădește tendința de totalizare și depășire. Ea năzuiește să cuprindă toate determinările umane și totodată să depășească facticitatea lor, să le dea un sens, o direcție de devenire, de rezolvare. Vocația totalității face ca nici realul, nici imaginarul să nu asume, în viziunea ontică a scriitorului, culoarea roz și tonalitatea optimistă. Mitul asturian nu este o dulce feerie, ci un mijloc de a face incandescente toate determinările existențiale, în lumină de zi sau în întuneric de noapte. Așa se explică de ce ontologiei și, cum vom vedea imediat, antropologiei romancierului le corespunde o întinsă gamă de emoții, de la atroce la burlesc și de la vehemență la gingășie. Dar chiar atunci cînd este adus să facă loc hîdului și terorificului — ne gîndim la episodul decapitării celor opt membri ai familiei Zacatón —, cruzimea faptelor este acoperită de o imagistică ce păstrează ceva din fastul teribil al artei aztece. În pîrjolirea capetelor tăiate

> „...flăcările, la mirosul sîngelui de om, se alungiră, prelingîndu-se de frică, apoi se ghemuiră pentru atac, ca niște tigri auriți."

Dacă în ontologia sa Asturias intensifică uneori obscuritatea, el iubește întotdeauna lumina. Ea indică sensul depășirii necesare, ea este termenul final al confruntării omului cu propriile-i adîncuri, ea recompensează pe cel care a izbutit să treacă toate probele și ceremoniile nahualului, într-o mișcare de ascensiune existențială clar arătată de autor :

> „Minunata lumină îi inundă... se întoarce de la inimile lor prefăcută într-o lumină ce nu e lumina care înconjoară mineralele, plantele, jivinele, ci e lumina care îl înconjoară pe om, care a fost înlăuntrul omului..."

Cu acest concept de „depășire“, care implică prezența subiectului uman și posibilitatea lui de a da un răspuns creator determinărilor existențiale, pătrundem în *antropologia* asturiană. Ea captează, în tot patetismul articulării lor, demnitatea și vulnerabilitatea condiției umane. În această privință, creația scriitorului încorporează o dialectică a speranței, dar și a nefericirii, a bucuriei de a fi, dar și a gravelor pericole care o amenință atît în plan social, cît și în plan ontic. Se poate deci și trebuie să distingem, în viziunea antropologică a lui Asturias, trei termeni esențiali destinului omenesc: dorința de plenitudine, primejduirea ei și speranța reintegrării armonioase într-o ordine umană superioară. Succesiunea și relațiile lor sînt în general acelea dintre teză, antiteză și sinteză.

În romanele dominant realiste, primul termen — situația plenară originară — este mai degrabă prilej de aluzii sau de referință, decît obiect de narațiune. El rămîne totuși termenul primordial. Un fel de lumină bună există de la început în sufletele simple, leale, generoase ale oamenilor din popor, cum sînt țăranii indieni din *Week-end în Guatemala* sau *Ochii îngropaților*. Ponderea cea mare o are însă, în romanele realiste, termenul al doilea, alcătuit din formele nefericirii sociale, din consecințele violenței, strîmbătății, prepotenței. Asturias nu ezită să zugrăvească imensele și strivitoarele structuri ale dezumanizării: exploatarea economică, puterea dictatorială delirantă și aberativă, invazia străină exterminatoare. Al treilea termen, următor acestei sumbre fenomenologii a răului social, îl constituie răspunsul omenesc dat nefericirii. Este un refuz mîndru și tăios, izvorît din necesitatea inexorabilă a libertății și demnității omenești. Este totodată afirmarea, directă sau indirectă, a puterii de a spera, inerentă condiției umane.

Aceeași articulație trinară, aceeași succesiune dialectică de trei termeni le aflăm și în romanele dominant imaginare, în care Asturias caută, în cadrul antropologiei sale procesuale și ascendente, emoția primordială corelată cu însăși situarea omului în lume. Spre deosebire de mulți scriitori de azi pentru care esențiale omului, înainte de orice aventură istorică, îi sînt „disperarea de a fi acolo și atunci“, sentimentul ororii și al absurdului, Asturias nu conferă situării în lume un semn

negativ, ci unul pozitiv. Pentru el, la începutul existenței umane nu stă „aruncarea în lume", „orfanitatea", ci bucuria de a fi, acceptarea vieții printr-un vibrant „da". În direcție onirică, bucuria de a fi este întoarsă spre trecut, identificată cu amintirea purității paradisiace *(El Alhajadito)*, iar în direcție fantastică ea apare ca exuberanță nemărginită, ca voluptatea de a zburda prin toate formele și felurile existențiale posibile *(O anumită mulatră)*. Al doilea termen — amenințarea și umilirea existenței umane din cauze inerente condiției omenești — prilejuiește pagini de neîntrecută frumusețe în care Asturias vorbește despre primejdia de a muri în fiecare clipă, de a uita cerul, adică idealul, de a pierde puterea de a visa, de a se supune unor credințe degradate *(Maladrón)*. Al treilea termen, aspirația spre plenitudine, se desfășoară larg, cu scînteiere orbitoare de lumini, în povestirile din *Oglinda Lidei Sal*. Protagoniștii lor aspiră să ajungă, în termeni metaforici, la „locul unde soarele își ridică stindardele", caută mijlocul de a depăși mărginirea și a învinge moartea. Găsesc unul și altul în creația omului, culminînd în cea artistică, expresie perfectă a plenitudinii.

Reunind și elaborînd mai departe aceste două variante, *Oameni de porumb* ne oferă versiunea cea mai complexă și aprofundată a viziunii lui Asturias despre condiția umană, începînd cu primul termen, situarea omului în lume. Versiune complexă pentru că în acest roman emoția existențială primordială se diversifică potrivit celor două niveluri ale narațiunii — eroic și familiar — și potrivit temelor diferite : apărarea comunității în primul ciclu și căutarea iubirii pierdute în al doilea. Bucuria de a fi se identifică la început cu trăirea exaltantă, comunitară, a inocenței mitice, apoi, în partea a doua, se concretizează în trăirea tainică și unică a dragostei, în nesațul împlinirii prin ființa iubită. Versiune aprofundată pentru că apărarea purității și căutarea iubirii sînt două flori ale aceleeași tulpini care își trimite rădăcinile adînc în afirmarea vieții. Acceptarea cu accent sărbătoresc, cu fervoare, a situării omului în lume stă la începutul antropologiei asturiene și la baza *Oamenilor de porumb*.

Cît despre al doilea și al treilea termen — primejduirea bucuriei de a fi și speranța depășirii nefericirii — romanul

de față reunește ambele variante mai sus arătate — cea socială și cea ontică — îmbogățindu-le cu noi, surprinzătoare încrucișări și dezvoltări. Astfel, în primul ciclu, predominant mitic, autorul introduce amenințarea sub forma circumstanței sociale violente, asupritoare, inumane, cunoscute din romanele realiste. Comunitatea indiană este invadată economic de incendiatorii de păduri și decimată militar prin sălbateca represiune a oamenilor colonelului Godoy. Încrucișarea, care potențează contrastul și ciocnirea, constă în aceea că acestei amenințări reale i se dă un răspuns mitificat. În fond, sînt două răspunsuri înfățișate și exaltate mitic: acțiunea de guerrillă a lui Gaspar Ilóm, care eșuează, și răzbunarea lui de către puterile mitice întrupate în Cerbul celor șapte focuri, care reușește. Caracterul mitic favorizează dezvoltarea răspunsului într-o „înfrîngere triumfătoare", tratată deschis, potrivit celui de al treilea termen al condiției umane: posibilitatea speranței. Dobîndind aureola legendei, moartea sau, mai exact, sinuciderea eroică a șefului indian devine exemplară și rodnică, ea face posibilă așteptarea, ea va inspira lupta viitoare.

Oarecum simetric, în ciclul Goyo Yic, desfășurat în cea mai mare parte la nivelul vieții obișnuite, Asturias tratează termenul al doilea și al treilea al antropologiei sale în funcție nu de circumstanțele sociale, ci de alcătuirea ființei omenești. Vulnerabilitatea umană va fi raportată în principal la limitele și imperfecțiunile condiției umane. Motivul dominant al ciclului — fuga soțiilor „tecune" și urmărirea lor — are profunzimea și demnitatea dramei umane. Căci „tecună", adică fugară, este chiar carnea ființei omenești care:

> „...a gustat din băutura pentru emigrat, cu praf cu umblet de păianjen și, mai devreme sau mai tîrziu, emigrează și ea ca o stea trecătoare, ca o nevastă fugară, iese din scheletul în care i-a fost dat să existe fixă timp de o viață, pleacă, nu mai rămîne; carnea este și ea «tecună»..."

În această dramă a fugii, Asturias face să intre — e drept, mai mult în filigran — o bogăție de motive. Din partea tecunelor care părăsesc, ghicim dorința evaziunii din cotidianul meschin, presimțirea unei alte nemaivăzute iubiri, nevoia de a

cunoaşte drumuri nebănuite, iar din partea celor părăsiţi, mîndria rănită, pustiul absenţei, urma de foc a mîngîierilor de dragoste, nevoia arzătoare de a retrăi unitatea pierdută. Toate acestea se însumează într-un singur obstacol care produce căutarea şi necesită depăşirea. Un obstacol care, pe deasupra peripeţiilor, are rangul înalt al neliniştii şi mutaţiei cosmice. Goyo Yic îl poate depăşi şi îşi regăseşte, în final, soţia şi copiii, pentru că este pătruns de sentimentul iubirii ca împlinire şi unicitate, mai puternic decît şovăielile sau slăbiciunile de-o clipă. Încă mai hotărîtoare, în cazul său, este însă depăşirea groaznicei mărginiri personale, orbirea. Vindecat de ea, el vede ceea ce nu vedea înainte şi izbuteşte să regăsească fiinţa pierdută. Chipul soţiei sale este acum veştejit şi totuşi este singurul necesar împlinirii destinului, căci numai prin ea şi prin fiii lor ajunge să se opună timpului, să nu se risipească odată cu trecerea lui.

Dialectica depăşirii nu este însă un joc mecanic, sigur cîştigător. Asturias bifurcă rezultatul căutării, conferindu-i două sfîrşituri; depăşirea lui Goyo Yic şi degradarea lui Nicho Aquino care nu-şi poate afla soţia pierdută — murise — şi termină ca amant şi apoi ca moştenitor al unei străine, Doña, şi al hotelului ei cu cei şaisprezece mii de şoareci.

În ambele feluri — prin apoteoză, în legendă, sau prin împlinire de destin, în aventura pămîntească — antropologia din *Oameni de porumb* lasă deschise porţile speranţei. Asturias nu ascunde riscul ca omul să fie strivit de povara nefericirii, dar nu îl condamnă iremediabil la înfrîngere şi disperare. Soarta omului se defineşte printr-un „poate": poate pierde, dar poate şi cîştiga. Un „poate" care face ca fapta omenească să existe şi să valoreze, ca istoria să aibă un mers şi un sens. Care sînt ele? După Asturias, răspunsul este următorul: umanul tinde să nu mai depindă decît de el însuşi. Năzuinţă care triumfă eroic în Gaspar Ilóm, dar trăieşte de asemenea, modest şi emoţionant, în inima oamenilor simpli, care învaţă, tot mai mulţi, *să vadă*, ca Goyo Yic, să se elibereze de oprelişti, să depăşească nefericirile. Antropologia lui Asturias poartă semnul prometeic.

Nu vom examina nivelurile următoare, tematic, compoziţional şi expresiv, decît în măsura în care ele confirmă şi

concretizează literar adevărurile centrale puse pînă acum în lumină.

Cercetarea romanului *Oameni de porumb* la nivel *tematic* a stîrnit în critică un adevărat cor al nedumeririi. Constatînd lipsa de continuitate tematică între cele două cicluri ale cărții, unii critici au declarat că îi lipsește unitatea[5], iar alții au căutat-o, încurcați, în locuri stranii[6]. Bellini a apărat unitatea romanului, situînd-o în clima mitică, în atmosferă. Am arătat că această ambianță există, dar ea însăși comportă tonalități diferite. Adevărata unitate izvorăște din trei factori și anume : 1) corespondența dintre imaginar și real, cu articularea ontică mai sus examinată, 2) fundamentul antropologic comun : afirmarea vieții, de asemenea analizat, și 3) complementaritatea structurilor narative folosite în cele două cicluri, în fond simple variante ale aceluiași model narativ. Determinînd cu alt prilej aceste variante, în funcție de „dominanta" — reală sau imaginară — a narațiunii, vom examina aici numai modul în care cele două structuri se încorporează în *Oameni de porumb*, asigurînd, prin corespondența și complementaritatea lor, caracterul sintetic-culminant al romanului, caracter care se verifică astfel și la nivel *compozițional.*

Iată cele două variante structurale :

(Romane de dominantă realistă)	(Romane de dominantă imaginară)
Varianta I	*Varianta II*
1. locul	1. locul
2. primejdia	2. obstacolul
3. lupta	3. căutarea
4. soluția finală	4. soluția finală
alternativa — cădere	alternativa — pieire (degradare)
— victorie	— depășire (plenitudine)

[5] Seymour Menton : *Historia de la novela guatemalteca*, Ed. Universitaria Guatemala, 1960, p. 221 și urm.

[6] Ray Angel Verzasconi, în teza de doctorat *Magical realism* (University of Washington, 1965) găsește unitatea în lupta, psihanalitic explicată, dintre porumb și pămînt, dintre femeie și bărbat.

Cîteva explicații sînt necesare pentru înțelegerea acestor structuri în ele însele și în aplicarea lor la romanul *Oameni de porumb*.

În arta narativă a lui Miguel Ángel Asturias, „locul" variază potrivit valorii dominante indicate în varianta respectivă. În dominantă imaginară, locul înseamnă cercul magic al plenitudinii primordiale, situarea edenică. În dominantă realistă, este locul unde ființa se integrează armonic în familie, în comunitate, în circumstanță. Oricum, este locul bun, matricial, care, chiar dacă nu este expus în textul narațiunii, este cuprins implicit în logica ei. În *Oameni de porumb* prevalează în genere ultimul sens. Este clar că înainte de invazia străinilor și de fuga tecunelor, personajele romanului, în ambele cicluri, au trăit un fel de fericire, tribală sau domestică, izvorîtă din profunda consonanță cu natura, cu comunitatea, cu ființa iubită. Nu lipsesc din ea, totuși, reflexe paradisiace, iar plenitudinea primordială (înfățișată în culori splendide, în narațiunile onirice, și halucinante, în cele fantastice), asumă aici o candoare și voie bună care dovedesc umanizarea locului primordial în *Oameni de porumb*. Natura este adusă cordial aproape de om, chiar cînd omul nu apare în ea.

> „Un cintezoi luă cu el pădurea într-un tril. O mierlă, într-un tril, o duse înapoi. Cintezoiul, cu cîțiva virdari, o duse repede, mai departe. Mierla, ajutată de ghionoaie, o puse iar la loc, cît ai clipi din ochi. Cintezoi și mierle, virdari și ghionoaie, sitari și stăncuțe duceau și aducea păduri și frînturi de pădure, în timp ce zorii începeau să răsară.

Aceeași stare de grație și puritate o aflăm chiar atunci cînd locul primordial este ocupat de bărbați și femei, cu rosturile lor omenești.

„Primejduirea" înseamnă o smulgere din locul matricial, o rupere brutală, inumană a cercului benefic. „Obstacolul" este mai subtil și mai variat: el poate consta dintr-un imbold, dintr-o persoană sau dintr-un dat fundamental al condiției umane. Atît primejdia cît și obstacolul reprezintă momentul

dramatic de sfîșiere a unității anterioare, de negare a integrității în existență. În *Oameni de porumb* putem vorbi de o primejduire reală cu rezonanță mitică în primul ciclu și de un obstacol ontic, cu ingrediente și deznodămînt real, în ciclul al doilea. Moartea și apoi pedepsirea ucigașilor lui Gaspar Ilóm sînt învăluite în mit, iar neliniștea cărnii și fuga tecunelor se rezolvă în finale reale, dar cu vădit înțeles simbolic.

„Lupta" este, în termeni hegelieni, efortul de a împiedica piedicile *(Hinderniss der Hindernisse)* și oscilează și ea de la gînd la faptă, de la gest izolat la acțiune concertată. În romanele realiste, unde domină, lupta este mai scurtă, mai rapidă decît primejduirea care se desfășoară pe larg, creînd o bogată fenomenologie a nefericirii. În narațiunile imaginare, situația e diferită : căutarea nu stă în raporturi antagonice atît de ascuțite și precise cu obstacolul, iar pe de altă parte obstacolul este înfățișat pe scurt, iar căutarea lor pe larg, în durată.

În *Oameni de porumb* jocul combinatoriu dintre real și imaginar se extinde asupra ambelor cicluri, deci și asupra luptei din primul, și asupra căutării din cel de al doilea. Lupta lui Gaspar Ilóm este brusc trunchiată și agresiunea realului asupra miticului izbîndește în primul episod : guerrillerii sînt măcelăriți, iar șeful lor, trădat și ucis. Episodul următor însă și apariția ulterioară, glorificată, a lui Gaspar Ilóm, dovedesc că mitul nu poate fi învins, atunci cînd exprimă demnitatea și noblețea omului Aceste noi dimensiuni ale luptei — pedepsirea și așteptarea între invincibili — conferă imaginarului eficiență istorică — desigur, în proiecția viitorului. Soluția finală este de asemenea influențată. Lupta și destinul lui Gaspar Ilóm depășesc alternativa „cădere-victorie" printr-o nouă sinteză al cărei sens este „rodirea prin sacrificiu".

Referitor la căutarea soțiilor fugare din ciclul al doilea, se observă o similară dezvoltare originală, proprie *Oamenilor de porumb*. S-ar părea că aventura tecunelor, cu mult haz folcloric și cu personaje foarte cotidiene, nu implică valori majore și nu poate duce deci la plenitudine. Și totuși, lunga căutare a Mariei de către Goyo, sentimentul că ea singură este femeia sortită lui și regăsirea celor doi în final, cînd

au dobîndit, cu greu, sentimentul indestructibilităţii iubirii, toate acestea sînt treptele unei împliniri care, în plan familiar, redă existenţei unitatea şi frumuseţea. Depăşind orbirea şi neliniştea, Maria Tecum şi Goyo Yic.

„Se întoarseră, aşa dar, la Pisiguilito. Trudiră din nou ca să-şi construiască o locuinţă mai mare, pentru că fiii lor, care se însuraseră, aveau mulţi copii şi veniră să locuiască împreună cu ei. Lux pentru bărbaţi, şi lux pentru femei, să aibă mulţi copii. Bătrîni, copii, bărbaţi şi femei se prefăceau în furnici după cules, pentru a căra porumbul ; furnici, furnici, furnici, furnici..."

Plenitudinea, apărată de Gaspar Ilóm, renaşte în solidaritatea tuturor, în strădaniile lor unite pentru a construi „casa mai mare", cu hărnicia creatoare a furnicii, pentru a afirma viaţa, lumina umană „care nu se poate pierde în veci". Acesta este mesajul unitar al unei opere pe care Asturias a voit-o bogată pînă la diversitate, liberă pînă la temeritate.

În sfîrşit, la nivel *expresiv, Oameni de porumb,* îşi revelează alt merit, poate cel mai de seamă : desfăşurarea irezistibilă a unui discurs narativ cu trei modalităţi preferenţiale — poetică, populară, mitic-ancestrală — şi cu clare virtuţi ontogenetice. Aşa cum, în *Cien años de soledad,* Gabriel García Márquez făureşte, prin fluxul torenţial al limbajului, o altă realitate, fabuloasă, Asturias crează prin magia verbului său o realitate potenţată, ridicată la o stare de intensitate şi iradiere asemănătoare materiei în stare de incandescenţă. Dintre mijloacele poetice folosite de romancier pentru chintesenţierea existenţei, continuu prezentă este imaginea mitică. Ea păstrează claritatea şi relieful faptelor, separă lucrurile şi fiinţele, pentru ca apoi să le împreune din nou în metamorfoze neaşteptate, înzestrate cu noi semnificaţii ce se cer decodate. Operaţia nu este uşoară întrucît distanţa dintre sensul propriu şi cel figurat se măreşte prăpăstios, iar transferul semantic ia aspectul de salt temerar, uneori mortal. Sentimentul care însoţeşte imaginea este, fireşte, acela al uimirii, dar o uimire nu lipsită de încîntarea pe care o prilejuieşte întotdeauna jocul imaginaţiei artistice. Un admirabil exemplu îl constituie imaginea mitică

a pămîntului, adevărată ridicare de cortină asupra situației de „splendoare amenințată“ cu care începe romanul.

> „Pămîntul cade visînd din stele, dar se trezește în cei care au fost munți, azi vîrfuri sterpe ale Ilomului...“

Uluitoare, imaginea este totuși rezolvabilă prin logica simbolului : ea implică ideea că pămîntul este un dar al cerului, o binecuvîntare, oamenii putînd să-și dea seama de ea și să o păstreze sau să o piardă, așa cum face lăcomia celor care pîrjolesc pădurile.

În același sens, dar mai evident și mai puternic, se desfășoară acțiunea metaforelor care revelează esența lucrurilor și a întîmplărilor. Sînt instrumentele principale ale creării unui nou plan existențial, potențiat, plenar, despre care am vorbit. În această lume în care obișnuitul se preface în minunat prin puterea de farmec a limbajului, flăcările devin „tigri auriți“, așa cum și sînt într-o suprarealitate semnificativă ; somnul se preface în strînsoarea unei năpîrci „cu șase sute de mii de încolăciri de glod, de lună, de păduri, de torente...“, așa cum și este în tainica lui profunzime ; întîlnirea ființei omenești cu dublura sa din adîncuri (nahualul) este „fulger de sidef, ciocnire între om și soare“. Și zborul uluitor al imaginației autorului, clocotul figurației poetice continuă de-a lungul întregului roman.

A doua modalitate expresivă, cea populară, este expresia unei înclinații temperamentale — dragostea pentru *los de abajo* (cei de jos) — dar și consecința unor poziții teoretice generale pe care Asturias le sublinia cu emfază. Pentru el, romanul nu este un divertisment frivol și gratuit, un *pasatiempo,* ci un act de fervoare și luptă, o formă deosebit de cuprinzătoare și eficientă a încrederii în om, a demnității acestuia, privite *desde el pueblo,* în perspectivă populară. Vorbirea populară este un mijloc pentru a exprima artistic această concepție. În dialoguri, în monologul interior indirect și chiar în narațiunea propriu-zisă, virtuțile generale ale limbajului popular — vigoarea, prospețimea, plasticitatea, umorul — sînt într-o strălucită sincronizare cu pirotehnia poetică.

În privința influenței fondului ancestral, indigen asupra limbajului narativ, putem spune, fără a intra în discuții erudite și în ipoteze imposibil de dovedit, că o serie de procedee stilistice și compoziționale, precum enumerația abundentă, reiterația, onomatopeele, paralelismul lexical, proliferarea frazei sînt rodul cunoașterii adînci și folosirii de către romancier a textelor precolumbiene. Din mitologia maya în special, Asturias a luat credințe — nașterea omului din porumb — personaje, imagini, formule. Originea unor pasaje de importanța și frumusețea aceluia citat mai sus („Puterea lui erau florile. Dansul lui erau norii.") poate fi identificat precis în epopeea *Popol-Vuh*.

Asturias era pe deplin conștient de caracterul creator și de demnitatea demiurgică a unui limbaj în care își contopeau virtuțile cele trei modalități expresive examinate.

> „Ceea ce facem noi este să inventăm o limbă, vehiculul de expresie a ființei noastre, a sentimentelor, a gîndurilor, a cărnii și a problemelor noastre și aceasta o facem pentru a putea dezvălui misterul, pentru a descoperi cuvîntul exact, termenul precis, ascuns de zei, fărîmă a focului sacru pe care triburile și oamenii au găsit-o în peregrinările lor" [7].

Cu fidelitate și cu remarcabilă echivalență expresivă, versiunea românească a Lilianei Pleșa Iacob pune la îndemîna cititorilor români una din cărțile care vor însoți, sînt sigur, pe oameni în neîncetatele și mereu noile lor peregrinări.

*

Ne rămîne să raportăm romanul *Oameni de porumb* la al doilea centru de referință pe care îl constituie narațiunea hispano-americană considerată în lumina gîndirii sistemice.

În această perspectivă, romanul (ca de altfel oricare fenomen literar : operă, gen sau literatură) apare ca un sistem de semne cu sens și valoare estetică. Propriu sistemului este de a da un răspuns modelator *(output)* la un ansamblu de cir-

---

[7] *M. A. Asturias : Romanul latino-american*, Bucureşti, E.L.U. 1964, p. 105.

cumstanțe solicitatoare *(input)*. Răspuns creator și mediatizat, așa cum am arătat în studiul sus-citat. Privită în context mondial și din acest punct de vedere sistemic, narațiunea hispano-americană se definește prin vehemența situațiilor solicitatoare și prin caracterul deschis, dătător de speranță al răspunsului. În cadrul ei, *Oameni de porumb* se individualizează prin statutul complex, chibzuit totalizator al solicitării, în care intră, cum am văzut, circumstanțe sociale violente, agresive, dar în definitiv trecătoare, alături de fapte inerente condiției umane, mai puțin furtunoase, dar inevitabile, permanente. Modelul de existență umană cu care Asturias răspunde solicitării este de asemenea mai cuprinzător și mai cordial decît în alte romane hispano-americane. Acest model reunește eroicul și cotidianul, lupta și răzbunarea, iubirea și rodirea pașnică, totul unificat în afirmarea vieții și în fluxul discursului narativ cu efecte de incantație.

Diacronic, sistemul hispano-american a cristalizat în două forme : cea tradițională și cea actuală.

În forma lui tradițională, romanul hispano-american a fost prețuit îndeosebi pentru reușitele înscrise pe linia reprezentării artistice a omului american în mijlocul unei naturi imense, splendide și amenințătoare totodată, într-o societate frămîntată de violența puterii și de revolta maselor asuprite. Culminînd în curentul indigenist și în creatori de statura lui Rómulo Gallegos, romanul tradițional hispano-american a depus mărturie virulentă despre adevărurile acestei părți a lumii și a consemnat protestul uman în fața zonei de umbră a acestor adevăruri.

În ultimul timp, mai exact în ultimele două decenii, o importantă schimbare a avut loc în această situație. O nouă și prestigioasă înflorire a romanului hispano-american — adevărată „explozie narativă“ — îl impune pe primul plan al literaturii mondiale și odată cu aceasta se înregistrează o categorică mutație de perspectivă, de substanță și, inevitabil, de tehnică narativă. Romancierii hispano-americani de azi se situează într-un context mai larg, acela al omului contemporan, și vădesc, în diferite moduri, tendința de a depăși orizontul local și atitudinea testimonial-protestatară, îndreptîndu-se spre cercetarea complexă și plină de îndoieli a omului

în condiția sa universală. O distanță izbitoare față de formula tradițională se creează prin punerea în discuție a certitudinilor simpliste inerente realismului naiv și manicheismului etic. Abandonînd în mare măsură încrederea apodictică în realul dat nemijlocit, în experiența sensibilă, și renunțînd la practicarea unei mimesis la nivelul oglinzii, romancierii hispano-americani actuali sînt în căutarea unui real construit și ridicat la o putere superioară sau reconstruit în sens orfeic, biblic, numenal etc. Căutarea și construirea unei realități plenare se însoțește de căutarea și modelarea unei noi, profunde identități a omului latino-american. Determinarea ei nu este dintre cele mai ușoare. În condițiile de azi ale „continentului vulcanic" — aglomerarea în mari centre urbane, afirmarea clasei muncitoare și a păturilor mijlocii, crearea unei fațade capitaliste și asocierea finanțelor nord-americane cu oligarhiile locale — tabloul a devenit prea complex pentru ca vechea schemă „civilizație-barbarie" să mai opereze și ca eroicitatea să fie plasată integral și indiscutabil asupra cuiva, ca în narațiunile tradiționale. Ascensiunea revoltei prezintă de asemenea etape neprevăzute și dileme greu de rezolvat. În aceste condiții, noul roman înlocuiește personajele edificatoare și ilustrative cu personaje complexe, problematice, lărgește aria tematică, asumă o concepție despre lume și om care nu neagă răului nici importanța nici dificultatea de a-l identifica. Se deschid drumuri noi pentru narațiunea imaginară, cu valențe fantastice sau simbolice, predomină *el cuestionamiento* — punerea în discuție, contestarea — se înmulțesc întrebările și interesează mai puțin răspunsurile. O țintă comună de atac : sistemul *(establishment)* injust și dependent ; un cuvînt pe toate buzele : *el cambio*, schimbarea radicală, de structură. Paralel se manifestă un fel de voluptate exuberantă, de înnoire tehnică. Procedee inspirate într-o serie largă de autori, de la James Joyce și Proust pînă la Beckett și Robbe-Grillet, sau inventate de fiecare autor, vin să sporească interesul și eficiența unei narațiuni care abandonează simplismul epic și construcția lineară în favoarea unei compoziții deschise, supuse reversibilității, jocului combinatoriu. Limbajul de asemenea se dedă la dislocări, rupturi și paroxisme, într-o adevărată escaladă a permisiunii. Se profilează chiar riscul,

atunci cînd inovația e practicată de dragul inovației, să se ajungă la descompunerea formelor romanești, la „desnarațiune" și la „neantizarea" limbajului.

În acest tablou, Asturias ocupă o poziție specială, imposibil de identificat cu vreuna din formule: nici cu cea tradițională, nici cu cea actuală. *Oameni de porumb* ne pune la îndemînă toate argumentele necesare evidențierii acestei poziții proprii, centrale, dar și sintetice. În plan antropologic, am văzut că romancierul împărtășește preocupările actuale despre vulnerabilitatea omului și despre jocul complicat dintre bine și rău, dar el nu poate adera la principiul scepticismului — confuzia dintre bine și rău — și cu atît mai puțin la acela al cinismului, cu ierarhia lui inversă, cu prioritatea răului. Scriitorul nu cedează modei furioase de a condamna pe om la neputință și la disperare, de a stinge toate luminile, fără cruțare și fără excepție. *Oameni de porumb* lasă omului dacă nu fericirea, cel puțin posibilitatea căutării și speranța întîlnirii ei. Busola lui înregistrează, împreună cu modernii, cele mai variate și mai uimitoare oscilații, dar, asemeni clasicilor, nu cunoaște voluptatea perversă de a-și pierde nordul. Asturias este deci un clasic în acest sens al artei concepute ca o confirmare și sporire a umanului. El crede în demnitatea funcției romanului, în necesitatea comunicării narative, în care vede o formă de creație umană.

În privința mijloacelor de expresie, a tehnicii narative, Asturias se îndepărtează de tradiționali în aceeași direcție și pe aceleași drumuri ca inovatorii. Multe dintre procedeele acestora, chiar cele mai îndrăznețe, se regăsesc enunțate sau dezvoltate în romanele sale, și în decursul analizei *Oamenilor de porumb* am recurs adesea la calificativele de temerar și uimitor. Și totuși două lucruri îl deosebesc pe Asturias de actualii cutezători: dozajul îndrăznelilor tehnice și mai ales subordonarea lor funcției narative, finalității artistice. Se poate deci vorbi, așa cum face Paul Verdevoye[8], despre poziția de sinteză a lui Asturias față de cele două forme de roman, dar cu condiția de a preciza că această sinteză se efectuează

---

[8] *Miguel Angel Asturias y la „Nueva Novela"*, în Revista Iberoamericana, nr. 67, 1967, pp. 21—31.

îmbinînd îndrăzneala noii tehnici narative cu înțelepciunea finalității artistice clasice.

Unind angajarea în istorie cu devoțiunea față de înalta exigență a artei, nobila militanță umană cu făurirea unui nou limbaj narativ capabil de a însuma, ca în *Oameni de porumb*, poezia mitului și truculența realului, fantezia și incisivitatea, Asturias este pe drept cuvînt considerat ca avînd o valoare exemplară de către scriitorii hispano-americani mai tineri. O spune, sau, mai exact, o mărturisește Carlos Fuentes:

> „Asturias se înfruntă cu aceeași lume fatală și impenetrabilă a romanului tradițional, dar departe de a se opri la documentul opac, găsește transparențe în mit și limbaj. Felul său de a personaliza pe oamenii Guatemalei constă în a-i dota cu miturile și cu vorbirea lor magică, o vorbire constitutiv înrudită cu aceea a suprarealismului. Dar personalizarea nu constă numai în a obiectiva, ci și în a subiectiviza: în acest sens se revelează dreptul scriitorului de a se exprima personal și nu ca un simplu pod sau transmițător al realității aparente. Această evidență, totuși, fusese practicată numai de poeți..." [9]

Această caracterizare face din Asturias nu un scriitor de tranziție spre modernitate, ci centrul și modelul acestei modernități, în ceea ce are ea mai fertil și mai durabil: crearea unei noi frumuseți temerare dar comunicabile, în centrul căreia stă omul confruntat cu primejdiile lumii și cu propria-i vulnerabilitate, dar învestit de asemenea cu toate puterile și chemările inerente condiției umane.

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

---

[9] *La nueva novela hispanoamericana*, México, 1969, p. 24.

Aici femeia,
eu, adormitul

Gaspar Ilóm

I

— GASPAR ILÓM LASĂ SĂ I SE FURE pămîntului visul din ochi...

— Gaspar Ilóm lasă să i se taie pămîntului pleoapele cu securea...

— Gaspar Ilóm lasă să i se pîrlească pămîntului desișul genelor cu arșița lunii de culoarea furnicii bătrîne...

Gaspar Ilóm își clătina capul dintr-o parte în alta. Să nege, să macine acuzația gliei pe care dormea cu rogojina, cu întunericul și cu femeia lui, îngropat cu morții și cu buricul lui, fără să se poată dezlipi de o năpîrcă cu șase sute de mii de încolăciri de glod, lună, păduri, torente, munți, păsări și ecouri pe care le simțea în jurul trupului.

— Pămîntul cade visînd din stele, dar se trezește în cei care au fost munți, azi vîrfuri sterpe ale Ilomului, acolo unde straja [1] cîntă cu vaiet de rîpă, unde zboară cu capul în jos gaia, unde umblă furnica cu capul mare, unde geme porumbelul sălbatic și unde doarme, cu rogojina, cu întunericul și cu femeia lui, cel care trebuia să le rupă pleoapele celor ce pîrjolesc muntele și să le răcească trupul celor ce stăvilesc apa rîului care atunci cînd curge doarme și nu vede nimic, dar, stăvilită în bălți, deschide ochii și vede totul cu o privire adîncă...

---

[1] *Guardabarranco* = straja prăpastiei (denumirea unei păsări).

Gaspar se întinse, se ghemui, își mișcă din nou capul dintr-o parte într-alta pentru a măcina acuzația gliei, legat de somn și de moarte prin năpîrca cu șase sute de mii de încolăciri de glod, de lună, de păduri, de torente, de munți, de lacuri, de păsări și de ecouri care îi zdrobeau oasele pînă ce-l prefăceau într-o pastă de fasole neagră ; picura noapte din adîncuri.

Și auzi, cu urechile lui auzi :

— Iepuri galbeni în cer, iepuri galbeni în munți, iepuri galbeni în apă vor porni război împreună cu Gaspar. Va începe războiul Gaspar Ilóm, tîrît de sîngele lui, de rîul lui, de vorba lui cu noduri oarbe...

Cuvîntul gliei prefăcut în flacără solară fu cît pe-aci să le ardă urechile de foi de porumb iepurilor galbeni în cer, iepurilor galbeni în munți, iepurilor galbeni în apă ; dar Gaspar se prefăcu treptat în pămînt ce cade de unde cade pămîntul, adică vis care nu întîlnește întunericul ca să viseze pe pămîntul din Ilóm și nimic nu-i fu cu putință flăcării solare cu vocea batjocorită de iepurii galbeni ce se lipiră să sugă într-un copac de papayo, devenind fructe ale muntelui, ce se lipiră de cer, devenind stele și se împrăștiară în apă ca niște reflexe cu urechi.

Pămînt gol, pămînt treaz, pămînt al porumbului, visător, Gaspar care cădea de unde cade pămîntul, pămînt al porumbului scăldat de rîuri cu apa stătută de atîta trezie, cu apa verde de veghea pădurilor sacrificate pentru porumbul devenit om semănător de porumb. Drept început, plantatorii de porumb, cu pîrjolul și securile lor, dezgoliră pădurile, bunice ale întunericului, de două sute de mii de tineri arbori de capoc de o mie de ani.

Pe pajiște era un catîr, pe catîr era un om și în om era un mort. Ochii lui erau ochii lui, mîinile lui erau mîinile lui, vocea lui era vocea lui, picioarele lui erau picioarele lui, pentru război, de îndată ce ar fi scăpat de năpîrca cea cu șase sute de mii de încolăciri de glod, lună, păduri, torente, munți, lacuri, păsări și ecouri, care i se înfipsese în corp. Dar cum să scape, cum să se desprindă de sămînță, de femeie, de copii, de colibă ;

cum să rupă cu mulțimea veselă de pe cîmpuri ; cum să se tîrască la război cu lujerii de fasole îmbobociți în brațe, cu fructele călduțe de *huisquil* în jurul gîtului și cu picioarele încleiate în coca de năut ?

Aerul Ilomului mirosea a trunchi de copac de curînd tăiat cu securea, a cenușă de copac de curînd ars pentru defrișare.

Un vîrtej de glod, lună, păduri, torente, munți, lacuri, păsări și ecouri îl înconjură de mai multe ori pe șeful de trib al Ilomului și în timp ce vîntul îi șfichiuia carnea și fața și în timp ce țărîna stîrnită de vînt îl plesnea din toate părțile, o semilună fără dinți îl înghiți fără să-l muște, sorbit din aer, ca un pește minuscul.

Pămîntul Ilomului mirosea a copac de curînd tăiat cu securea, a cenușă de copac de curînd ars pentru defrișare.

Iepuri galbeni în cer, iepuri galbeni în apă, iepuri galbeni în munți.

Nu deschise ochii. Îi avea deschiși, înghesuiți între gene. Îl lovea răsunetul bătăilor inimii. Nu îndrăznea să se miște, să-și înghită saliva, să-și pipăie corpul gol, de frică să nu-și găsească pielea rece și în pielea rece adîncile văgăuni îmbălate de șarpe.

Limpezimea nopții picura *copal* [1] printre trestiile colibei. Femeia lui era o siluetă nedeslușită pe rogojină. Respira cu fața în jos, ca și cum ar fi suflat în foc adormită.

Gaspar se tîrî să-și caute ulcica, în patru labe, fără alt zgomot decît cel al încheieturilor care îl dureau ca pe lună plină și în întuneric, brăzdat ca un poncho de lumina licurici a nopții ce se așternea peste stuful colibei, i se văzu fața de idol însetat lipindu-se de ulcică la fel ca de o țîță și bînd rachiu cu înghițituri mari, cu pofta pruncului care n-a supt de mult timp.

O vîlvătaie de foi de porumb îi cuprinse fața de îndată ce termină de golit ulcica. Soarele ce dogorește pe plantații îl arse pe dinăuntru : îi arse capul unde acum nu-și mai simțea părul ca păr, ci ca pe o cenușă de

[1] Rășină foarte aromată produsă de arborele cu același nume și întrebuințată des în loc de gumă de mestecat.

piele şi, ca să nu lase să-i scape în timpul somnului cuvintele visului, liliacul cu clopoţei îi arse, în fundul gurii, limba pe care acum n-o mai simţea ca limbă ci ca pe-o frînghie, şi-i arse dinţii pe care acum nu-i mai simţea ca dinţi, ci ca pe nişte satîre ascuţite.

În pămîntul lipicios de frig îşi îngropă mîinile pe jumătate, cu degetele lipite în adînc, în duritate, în tăcere şi unghiile grele ca alicele puştii.

Şi continuă să scormonească în jurul său, ca un animal ce se hrăneşte cu hoituri, în căutarea trupului său pe care şi-l simţea desprins de cap. Îşi simţea capul plin de rachiu atîrnînd ca o ulcică într-un cui din colibă.

Dar faţa nu i-a ars-o rachiul. Părul nu i l-a ars rachiul. Nu l-a îngropat rachiul. Nu l-a decapitat rachiul ca rachiu ci ca apă a războiului. A băut ca să se simtă ars, îngropat, decapitat, adică la fel cum se merge la război pentru a nu simţi frica ; fără cap, fără trup, fără piele.

Aşa gîndea Gaspar. Aşa vorbea el, cu capul separat de trup, guraliv, călduţ, înfăşurat în zdrenţe cărunte de lună. Îmbătrîni Gaspar, în timp ce vorbea. Capul îi căzuse pe jos ca o glastră semănată cu frînturi de gînduri. Ceea ce spunea Gaspar, bătrînul, era munte. Ceea ce gîndea era munte străvechi, nu un firav perişor de-abia mijit. Din urechi îi ieşea gîndul să audă turmele care treceau peste el. Un grup de nori cu copite. Sute de copite. Mii de copite. Pradă iepurilor galbeni.

Marea Păduchioasă pipăi sub corpul lui Gaspar umezeala călduţă de porumb crud a lui Gaspar. O purta în el mereu mai departe. Trecuseră de vieţile lor, dincolo de el, dincolo de ea, unde el începea să nu mai fie doar el şi ea doar ea şi deveneau specie, trib, şiroi de simţuri. O strînse brusc. Pipăi Păduchioasa. Strigăte şi stînci. Visul ei stropit pe rogojină, ca şi părul ei de sînge îndoliat. Se ghemui ca o găină oarbă. Un pumn de seminţe de floarea soarelui în pîntece. Miros de bărbat. Miros de răsuflare.

Și în ziua următoare :

— Știi, Păduchioaso, în curînd o să-nceapă zarva. Trebuie curățat pămîntul Ilomului de toți ăi ce doboară copacii cu securea, de ăi care pîrjolesc muntele cu flăcări, de ăi ce stăvilesc apa rîului care atunci cînd curge doarme, dar în bălți deschide ochii și se scutură de vis... cultivatorii de porumb... ăștia care dau gata-n-tunericul ; ca să aibă un'să-și urmeze visul pe solul Ilomului pămîntul ce cade din stele, ori de nu, pe mine m-or adormi pe vecie. Cată niște cîrpe vechi și leagă-n ele ceva de-ale gurii, afumătură, sare, ardei iute, ce-i de trebuință la război.

Gaspar își scărpină furnicarul bărbii cu degetele care-i mai rămăseseră la mîna dreaptă, luă pușca din cui, coborî la rîu și, dintr-un tufiș, trase asupra primului cultivator de porumb care trecu. Unul Igiño. În ziua următoare, în alt loc, îl vînă pe al doilea. Pe nume Domingo. În fiecare zi cîte unul, Igiño, Domingo, Cleto, Bautista, Chalío, pînă ce curăță muntele de ei.

Carii sînt răi, dar cultivatorii de porumb sînt și mai răi. Carii usucă un copac în ani de zile. Cultivatorii de porumb — dintr-o singură vîlvătaie ; termină cu tot ce e lemn în cîteva ore. Și ce lemn. Esențe prețioase. Copaci medicinali cu grămada. Precum nimicește gherila oamenii, în luptă, așa dă gata cultivatorul de porumb copacii. Fum, jar, cenușă. Și măcar de-ar face-o pentru hrană. Pentru negoț. Și de-ar fi pe cont propriu, dar ei împart cîștigul pe jumătate cu patronul și uneori nici măcar pe jumătate. Porumbul sărăcește pămîntul și nu îmbogățește pe nimeni. Nici pe patron, nici pe dijmaș. Semănat pentru hrană este alimentul sfînt al omului care a fost făcut din porumb. El, roșu sceptru adăpostit alături de odoarele Templului, ca femeile cu copii sau ca bărbații cu femei, nu va prinde niciodată rădăcini pe plantații, oricît de înalt ar crește. Pămîntul va sărăci, iar cultivatorul va pleca în altă parte, doar cu cîțiva știuleți la spinare, și așa mereu, pînă ce va sfîrși el însuși ca un știulete decolorat în mijlocul unor pămînturi îmbelșugate, bune pentru se-

mănături, care l-ar fi putut face om şi nu un pîrlit ce tot umblînd şi secătuindu-le unul după altul şi-a pierdut gustul pentru tot ceea ce ar fi putut avea: trestie de zahăr la poalele călduţe ale muntelui, unde vîntul se ghemuieşte în bananieri şi urcă prin arborele de cacao, rachetă către înălţimi, împrăştiind, fără explozie, sîmburii delicioşi de migdală, fără a mai socoti cafeaua, pămînturi mîndre stropite de sînge, nici sclipirea lanurilor de grîu.

Ceruri de frişcă şi rîuri untoase, verzi, se contopiră în primul potop al unei ierni care fu un adevărat şir de torente nemaivăzute peste negricioasele pămînturi arse, ce cu un an în urmă hrăneau porumbul, toate hrăneau porumbul. Te prindea mila privind răşina ce cădea din cer pe setea fierbinte a pămînturilor părăsite. Nici o semănătură, nici o brazdă, nici un cultivator de porumb. Indieni cu ochi de apă de ploaie pîndeau din munte casele străinilor. Patruzeci de case alcătuiau satul. Prin ploaia dimineţii locuitorii se aventurau rareori pe strada pietruită, de teamă să nu fie omorîţi. Gaspar şi oamenii lui erau cu ochii pe ei şi dacă vîntul era prielnic, ajungeau să audă pînă şi zarva ciorilor gălăgioase în copacul din piaţă.

Gaspar nu poate fi învins, spuneau bătrînii satului. Iepurii cu urechi din foi de porumb îl apără pe Gaspar şi pentru iepurii galbeni cu urechile din foi de porumb nu există taine, nici primejdie, nici depărtări. Scoarţă de *mamey* este pielea lui Gaspar şi aur, sîngele lui — „mare îi e puterea“, „mare îi este dansul“ — şi dinţii lui, piatră ponce cînd rîde şi cremene cînd muşcă sau scrîşneşte, sînt inima lui în gură, la fel cum călcîiele sînt inima lui în picioare. Urma dinţilor săi pe fructe şi urma paşilor săi pe drumuri o cunosc doar iepurii galbeni. Cuvînt cu cuvînt, asta spuneau bătrînii satului. Îi auzi pe ceilalţi mergînd, atunci cînd merge Gaspar. Îi auzi vorbind cînd vorbeşte Gaspar. Gaspar merge pentru toţi cei care au mers, pentru toţi cei care merg şi toţi cei care vor merge. Gaspar vorbeşte

pentru toți cei ce-au vorbit, pentru toți cei ce vorbesc și toți cei ce vor vorbi. Asta spuneau bătrînii satului, cultivatorilor de porumb. Furtuna își duduia tobele în lăcașul porumbeilor albaștri și sub cearceafurile norilor...

Dar într-o bună zi graiul noduros al bătrînilor anunță că din nou se apropiau soldații călări. Cîmpul semănat cu flori galbene îi vestea primejdii protejatului iepurilor galbeni.

La ce oră au intrat călăreții în sat ? Străinilor amenințați de indieni cu moartea li se părea un vis. Nu își vorbeau, nu se mișcau, nu se vedeau în întunericul dur ca zidurile. Caii le treceau prin fața ochilor ca niște gîndaci negri, călăreții se ghiceau cu fețe de turtă arsă. Ploaia încetase, dar mirosul de pămînt ud și duhoarea sconcsului dăinuiau încă puternic.

Gaspar își schimbă ascunzișul. În albastrul profund al nopții Ilomului se plimbau iepurași strălucitori din stea în stea, semn de primejdie și muntele mirosea a papagal galben. Își schimbă ascunzișul Gaspar Ilóm, cu pușca bine încărcată cu sămînță de întuneric — adică praf de pușcă —, sămînță de întuneric, dătătoare de moarte, cu cuțitul atîrnat la brîu, ulciorul cu rachiu, o pungă cu tutun, ardei iute, sare și afumătură, două frunzulițe de dafin lipite cu scuipat pe urechile speríoase, o sticlă cu ulei de migdale și o cutiuță cu unsoare de leu. Mare îi era puterea, mare îi era dansul. Puterea lui erau florile. Dansul lui erau norii.

Pridvorul primăriei era sus. Jos se vedea piața borțoasă de apa plouată. Caii înșeuați moțăiau în aburii umezi ai răsuflării lor, cu frîiele legate de pari și chinga slăbită. De cînd sosiseră călăreții, aerul mirosea a cal ud.

Șeful soldaților măsura coridorul cu pași mari. O țigară de foi aprinsă, în gură, vestonul descheiat, în jurul gîtului o basma albă, pantalon de corvoadă căzut peste jambiere și bocanci de campanie.

În sat nu se mai vedea decît muntele. Cei care nu fugiseră fuseseră decimați de indienii din munții Ilomului, conduși de un șef puternic și trădător, iar cei care mai rămăseseră trăiau ascunși în casele lor și cînd treceau strada o făceau strecurîndu-se ca șopîrlele.

Vestea sosirii soldaților îi scoase pe toți afară. La fiecare colț de stradă se citea anunțul. „Gonzalo Godoy, colonel de armată și șef al Detașamentului expediționar, face cunoscut că, sosind cu forțe refăcute și primind noi ordine și efective, a intrat azi-noapte în Pisigüilito, cu o sută cincizeci de oameni călare, maeștri în ciuruitul cu gloanțe, și o sută pe jos, floarea cuțitarilor, toți gata să-i găurească și să-i taie pe indienii din munți..."

Întuneric de nori negri. Soare îndepărtat. Muntele măsliniu. Cerul, aerul, casele, totul de culoarea nopalului. Cel care citea anunțul, grupul oamenilor care ascultau în fiecare colț — aproape mereu același grup —, soldații care-l escortau cu toba și trompeta nu păreau de carne, ci de pătlăgea verde, lucruri vegetale, comestibile...

După citirea anunțului, mai marii satului se duseră să-l viziteze pe colonelul Godoy. Sosiră în grup, îndată ce se sfîrși cu bătutul tobei. Don Chalo, fără să-și scoată parul din gură, întins într-un hamac ce atîrna de stîlpii coridorului, își plimba ochii rotunzi, de un albastru spălăcit, peste toate lucrurile, numai asupra noilor veniți nu se oprea, pînă ce unul dintre ei, după multe ezitări, făcu un pas înainte și începu o bîiguială care voia să semene a vorbă.

Colonelul își aruncă privirea asupra lui. Veneau să-i ofere o serenadă, cu xilofon și chitare, pentru a-i sărbători sosirea la Pisigüilito.

— Ș-acu' că tot vă diranjarăm, dom'colonel, spuse vorbitorul, judicați-ne programu' : „Muștar mult", prima pesă dîn prima parte ; „Bere neagră", a doua pesă dîn prima parte ; „A murit copilu'", a treia pesă...

— Şi partea a doua? îi tăie vorba sec colonelul Godoy.

— Păi, partea a doua nu izistă, interveni cel mai bătrîn dintre cei ce-i ofereau serenada, făcînd un pas înainte. Acilea în Pisigüilito numa' pesele astea se cîntă dinto'deauna şi toate e ale mele. Ultima care-am compus-o fu „A murit copilu'", cînd ceru' a adunat-o crudişoară pe fătuca lu' Niña Crisanta şi n-are altu merit.

— Ei, prietene, va trebui să te pui pe treabă şi să compui o piesă nouă, căreia să-i zici „M-am născut a doua oară", fiindcă dacă n-am fi venit noi azi-noapte, indienii din munte ar fi coborît azi-dimineaţă în sat şi n-ar mai fi rămas din toţi blegii voştri nici măcar unul de sămînţă. Pe toţi v-ar fi spintecat.

Compozitorul, cu faţa de coajă de copac bătrîn, cu un ţugui de păr în frunte, ca o banană suptă, şi cu pupilele de-abia vizibile prin desişul genelor, încremeni cu ochii la colonel într-o tăcere stînjenitoare ce-i făcea pe toţi să-l simtă apropiindu-se pe Gaspar Ilóm cu mulţimea lui de indinei care nu pierduseră de tot gustul pentru ceea ce nu aveau şi prinseseră chef să-şi mai facă rost de vite, de rachiu, de cîini şi de parfumul de paciuli de la prăvălie, ca să-şi ascundă cu el sudoarea.

Războinicul indian miroase la fel ca animalul ce-l apără şi pentru a şterge această prezenţă magică precum şi ca să-i piardă urma cei ce îl caută pentru a-i face rău, el îşi ia alte mirosuri, de paciuli, de apă aromată, de unsoare vrăjită, de suc de fructe.

Războinicul care asudă a cal de munte îşi pierde urma cu rădăcină de violetă. Apa de heliotrop ascunde mirosul de cerb şi e folosită de războinicul care împrăştie prin porii săi cerbi de sudoare. Mai puternic este mirosul de chiparoasă, bun pentru protejaţii în luptă ai păsărilor de noapte, asudate şi îngheţate ; după cum esenţa de iasomie este pentru cei protejaţi de vipere, căci ei aproape nu au miros şi nu asudă în luptă. Aroma de lemn de trandafir ascunde pe războinicul cu

miros de mierlă. Mirosul nopţii, pe cel cu iz de colibri. Iasomia de Arabia, pe cel ce asudă a maimuţă. Cei ce transpiră a jaguar trebuie să miroasă a crin de pădure. A rută, războinicii cu miros de *guacamayo*. A tutun, aceia care asudînd se umplu de sporovăială de papagal. Pe războinicul-tapir îl ascunde frunza de smochin. Rozmarinul, pe războinicul-pasăre. Sucul florii de portocal, pe războinicul-rac.

Gaspar, floare galbenă în fuga timpului, şi mulţimea de indieni, călcîie ce sînt inimi în pietre, se perindau necontenit prin tăcerea stînjenitoare ce se aşternuse între colonel şi muzicantul din Pisigüilito.

— Da, chiar aşa, întări vocea colonelului Godoy, v-ar fi omorît pe toţi, v-ar fi tăiat în bucăţi şi n-ar fi fost nici o pagubă... Mă'sa de sat, să n-ai nici măcar un' să potcoveşti un cal !

Oamenii colonelului Godoy, ghemuiţi între cai, săriră brusc în picioare, toţi de-odată, alungîndu-şi picoteala ce-i cuprinsese de atîta stat pe vine. Un cîine cu bube vinete alerga gîfîind prin piaţă, ca un vînător de pureci cu limba scoasă, cu ochii scoşi, cu botul plin de bale.

Oamenii se lăsară din nou în voia toropelii, aşezîndu-se pe călcîie, spre a-şi continua ore în şir, nemişcaţi, visul lor treaz. Cîinele care caută apă nu e turbat şi bietul animal se rostogolea prin băltoace, apoi sărea plin de noroi să se scarpine de zidurile caselor, de copacul din piaţă, de stîlpul ros din faţa primăriei.

— Ce-i cu cîinele ăsta ?... întrebă colonelul din hamacul său, un năvod din fibră de agavă, care îl pescuia în toate satele la ora siestei...

— E rănit, îi răspunse aghiotantul său, fără a pierde din ochi mişcările cîinelui, cocoţat cu picioarele încolăcite pe unul din stîlpii coridorului, lîngă hamacul unde se tolănea colonelul ; după un timp, fără a-şi schimba poziţia, spuse : Io zic c-a-nghiţit vo broască rîioasă şi s-a năucit de cap.

— Du-te de vezi, nu care cumva să fie turbat...

— Da un' să văd ?

— La prăvălie, tîmpitule, că aici nu există alt loc.

Aghiotantul își puse sandalele și dădu fuga la prăvălie. Cum ar fi primăria pe partea asta, în față era prăvălia.

Cîinele se dezlănțuise. Lătrăturile lui deranjau moțăiala liniștită a cailor nețesălați și așa-zisul somn treaz al oamenilor ghemuiți între ei. Deodată încremeni. Răscoli pămîntul, ca și cum își îngropase acolo mersul și acum și-l căuta, ca să meargă. O smucitură din cap, apoi alta și alta, ca să și-l urnească din loc împreună cu tot ce i se oprise în gîtlej. Bale, spumă și o pastă albicioasă scuipată pe pămînt direct din gît, fără să-i atingă dinții nici limba. Își curăță botul, lătrînd, și o luă la fugă adulmecînd urmele vreunei ierbi medicinale care în mersul său șerpuitor era pe rînd umbră, piatră, copac, sughiț, greață, bulgăre de var nestins. Și din nou alerga, ca un șiroi de apă pe care o rafală de vînt îl curbează, pînă ce cădea într-o parte de greutatea corpului. Reuși să se oprească. Ochi albicioși, limba atîrnată, biciușca cozii între picioarele încleștate, tremurînde, gata să se frîngă. Dar cînd vru să facă primul pas, se poticni ca împiedicat și spasmele agoniei, cu o rapidă întorsătură, îl trîntiră cu picioarele în sus ; rămase acolo zbătîndu-se din toate puterile ca să nu plece încă din viață.

— Iote că nu mai mișcă... spuse unul din oamenii care stăteau pe vine între cai.

Erau impunători oamenii aceștia. Cel care vorbise avea fața de culoarea spumei de oțet și o tăietură de cuțit chiar pe sprînceană.

Cîinele clănțănea din dinți cu zdrăngănit de morișcă lipit de cușca coastelor sale, de rîia sa, de mațe, de sex, de anus. Pare minciună, dar tocmai de părțile cele mai josnice ale trupului se agață existența cu toată forța în momentul disperat al morții, atunci cînd totul se stinge treptat în acea durere fără durere care, precum întunericul, este moartea. Așa gîndea altul dintre cei ghemuiți între cai. Nu mai răbdă și spuse :

— Da' tot mai mişcă oleacă. Greu se mai sfîrşeşte zbuciumu' vieţii ! D-apăi, Dumnezeu ne-a făcut muritori, ce să mai vorbim... şi de ce ne-ar fi făcut veşnici ? Doar că mă gîndesc şi mă ia cu ameţeală.

— D-aia zic io că nu-i pedeapsă rea să-l împuşti pe om, adăugă cel cu tăietura la sprînceană.

— Nu e pedeapsă, e leac. Pedeapsă ar fi să-l laşi viu pe viaţă ca izemplu...

— Asta chiar că ar fi osîndă.

Aghiotantul se întoarse pe coridor. Colonelul Godoy tot mai atîrna în hamac, mustăcios şi cu ochii deschişi, adevărat peşte în năvod.

— Cică i-a dat o-mbucătură, dom'le colonel, zice spiţeru', că era plin de rîie.

— Şi n-ai întrebat ce i-a dat bestia ?

— O-mbucătură, mi-a zis...

— Îmbucătură, bine, da' cu ce i-a dat-o ?

— Cu sticlă pisată şi otravă.

— Şi ce otravă i-a pus ?

— Numa-şa, să fug să-ntreb.

— Mai bine te duci tu, viclene Chalo ! îşi spuse colonelul Godoy, coborînd din hamac, cu ochii albaştri ca de sticlă pisată şi cu otrava pentru şeful de trib al Ilomului în gînd. Şi tu, îi ordonă aghiotantului, du-te şi caută-i pe ăia cu serenada şi zi-le c-am spus să vină diseară.

Un galben intens se aşternu peste amiază. Muntele surzilor străpungea norii pe care în curînd îi va arde furtuna ca pe-un praf de coceni. Plîns de spini printre cactuşi. Papagali gemînd în văgăuni. Vai, dacă pică în cursă iepurii galbeni ! Vai, dacă floarea de cilindron, de culoarea stelei pe ziuă, nu şterge cu parfumul său mirosul lui Gaspar, urma dinţilor săi pe fructe, urma paşilor săi pe drumuri, ştiută doar de iepurii galbeni !

Cîinele îşi zbătea labele în chinurile agoniei, fără a mai mişca din cap, urinînd cîte puţin, cu burta umflată, cu şira spinării arcuită, cu sexul întărit, cu botul plin de spume. Din depărtare se auzea venind un alt potop. Animalul închise ochii şi se lipi de pămînt.

Dintr-o lovitură de picior colonelul, șeful Detașamentului expediționar, răsturnă trepiedul de bambus al unui hîrdău în care tocmai aprinseseră rășină de brad, în fața primăriei, pentru a anunța serenada. Cel care pusese focul primi o parte din lovitură, iar aghiotantul, care tocmai ieșea în coridor cu o lampă aprinsă, un bici pe spinare. Ceea ce le dădu de gîndit mai-marilor satului. Voci șușotite de „stingeți focul", „aruncați pămînt peste el". Și ca niște crengi, îndată ce colonelul se arătă mai binevoitor, își unduiră brațele într-un salut. Se prezentară. Cel mai aproape de colonel stătea domnule Tomás Machojón : între colonel, autoritatea militară și nevasta lui, autoritatea maximă, Vaca Manuela Machojón.

Machojón și colonelul se îndepărtară vorbind în șoaptă. Domnul Tomás făcuse parte din tribul indienilor lui Gaspar Ilóm. Era indian, dar nevastă-sa, Vaca Manuela Machojón, îl obligase să vorbească spaniola. Femeia băștinașă care s-a dat cu străinii are o sămînță de iguană în ea de-i prostește pe toți bărbații. Doar atîrnată cu capul în jos i-ai putea scoate prin gură toată lingușirea scîrboasă, lauda și smerenia mincinoasă cu care iese întotdeauna deasupra. Așa l-a cîștigat Vaca Manuela și pe Tomás de partea cultivatorilor de porumb.

Ploua. Munții în ploaia nopții miros a foc de lemne stins. Pe acoperișul primăriei răpăia potopul, vaiet al cultivatorilor uciși de indieni, cadavre de tenebre ce lăsau să cadă din cer tone de porumb într-o ploaie torențială, care nu sufoca însă xilofonul.

Colonelul strigă tare către muzicant :

— Hei, maestre, mai bine i-ai schimba numele piesișoarei ăleia „Bere neagră" și i-ai zice „Leacul sfînt". Și o s-o dansăm cu doña Manuelita.

— Păi, dacă ordonați, schimbarea e gata făcută, și poftim de dansați, o să vă cîntăm „Leacu' sfînt".

Doña Vaca Manuela și colonelul Godoy se bîțîiau în întuneric, în ritmul muzicii, ca fantasmele care ies din rîu noaptea pe ploaie. În mîna partenerei sale, șeful Detașamentului expediționar lăsă o sticluță, leac sfînt, spusese, pentru jigodia de indian.

Soarelui i-a crescut părul. Vara fu primită pe domeniile șefului de trib al Ilómului cu miere de fagure unsă pe ramurile pomilor, ca să fie dulci fructele ; cu ghirlande de siminoc în părul femeilor, ca femeile să fie fecunde ; cu viezuri morți atîrnați la intrarea colibelor, ca bărbații să fie virili.

Vrăjitorii îmblînzitori de licurici, descendenți ai marilor scăpărători de cremene, semănară scîntei de lumină în aerul negru al nopții, pentru ca iarna să nu lipsească stelele călăuzitoare. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici, cu scîntei de piatră ce cade din cer. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici, care se adăpostesc în corturi din piele de căprioară virgină.

Apoi aprinseră focuri cu care să poată vorbi despre căldura ce încinge pămînturile cînd dogorește cu forța ei galbenă, despre căpușile ce sug turmele, despre lăcusta care usucă umezeala cerului, despre defileele fără apă, unde noroiul se încrețește an după an și capătă chip de bătrîn.

În jurul focurilor, noaptea era ca un zbor bogat de păsărele cu pieptul negru și aripi albastre, aceleași pe care luptătorii le duseseră ca tribut la locul Abundenței ; bărbați încinși cu cartușiere stăteau cu fesele pe călcîie. Fără să-și vorbească, se gîndeau : vara, războiul este întotdeauna mai greu pentru cei de pe munte decît pentru soldații călări, dar în iarna următoare își vor lua revanșa, și alimentau focul cu crăci mari spinoase, pentru că la focul luptătorilor, care e focul războiului, plîng pînă și spinii.

Aproape de focuri, alți bărbați își curățau unghiile de la picioare cu cuțitele, cu vîrful cuțitului vîrît sub unghia întărită ca piatra de noroiul strîns după atîtea zile de drum și femeile își numărau alunițele, printre rîsete, sau numărau stelele.

Cele mai multe alunițe le avea măicuța lui Martin Ilóm, fiul de curînd născut al șefului de trib Gaspar

Ilóm. Cele mai multe alunițe și cei mai mulți păduchi. Marea Păduchioasă, măicuța lui Martin Ilóm.

La sînul ei cald, în cîrpele lui fine de vechi ce erau, dormea fiul ei, ca un boț de lut, cu o scufiță de pînză rară acoperindu-i capul și fața ca să nu fie deocheat și răsuflarea i se auzea ca un susur de apă ce cade pe un sol poros.

Femei cu copii și bărbați cu femei. Lumina și căldura focurilor. Femeile, departe în lumină și aproape în întuneric. Bărbații, aproape în lumină și departe în întuneric. Toți în încolăcirea flăcărilor, în focul luptătorilor, foc al războiului care va face spinii să plîngă.

Așa spuneau indienii mai bătrîni, ferindu-și capul de viespi, cu mișcări senile. Sau spuneau, cu aceeași cadență bătrînească : înainte de a se fi împletit prima frînghie de agavă, și-au împletit femeile părul. Sau : înainte ca bărbatul și femeia să se fi înlănțuit prin față, au fost cei ce s-au înlănțuit de cealaltă parte a feței. Sau : Avilantaro[1] a smuls inelele de aur din urechile domnilor. Domnii au gemut în fața brutalității. Și i s-au dat pietre scumpe celui ce smulsese inelele de aur din urechile domnilor. Sau : erau cruzi. Un bărbat pentru o femeie, spuneau. Cruzi. Animalul era mai bun. Șarpele era mai bun. Cel mai rău animal era mai bun decît bărbatul care își refuza sămînța celei ce nu era femeia lui și rămînea cu sămînța la temperatura vieții pe care o refuza.

Adolescenții cu capul cît un bostan se jucau printre bătrîni, printre femei, printre bărbați, printre focuri, printre vrăjitorii îmblînzitori de licurici, printre luptători, printre bucătăresele ce vîrau linguri mari în oalele cu fierturi de carne, cu supă de găină, cu sosuri picante, pentru a umple vasele de faianță sticloasă ce li se întindeau, și întindeau, și întindeau, și întindeau, fără a încurca felurile cerute de fiecare : fiertură de carne, supă, frigărui. Cîteva femei ungeau cu sînge de ardei iute castroanele cu supă în care înotau fructe de *huisquil* spinoase, tăiate în jumătăți, cu coajă cu tot, carne grasă,

[1] Pedro de Alvarado ; conchistadorul Guatemalei.

nuci de cocos, cartofi sfărîmați, bostani în formă de scoici, mănunchiuri de păstăi și bucăți de rădăcină de *huisquil*, totul bine condimentat cu coriandru, sare, usturoi și roșii. Ungeau cu ardei roșu strachinile pentru orez și supă de găină, din șapte găini, din nouă găini albe. Specialistele în prepararea tamalului, crăcănate de atîta suflat în foc, scoteau frunzele de banan în care înfășuraseră ulcelele de lut fierbinți și le deschideau cît ai clipi. Iar cele care serveau tamalul asudau ca-n bătaia soarelui de aburii fierbinți ce li se ridicau drept spre față din pasta de porumb și din amestecul roșu aprins al cărnurilor din ea, atît de ispititoare pentru cei ce se pregăteau să mănînce de să-și lingă și degetele, intrînd în intimități cu vecinii, căci tamalul se mănîncă cu mîna. Orice invitat la tamal se familiarizează pe dată cu cei din jur pînă într-atîta încît, fără să stea pe gînduri, gustă din al vecinului sau mai cere o porție, cum făceau nerușinații de luptători ai lui Gaspar, care le spuneau femeilor ce treceau printre ei, mai întinzînd și mîna ca să le-atingă dosurile, pipăieli de care ele se fereau sau cărora le răspundeau cu plesnituri : „Mai adă-mi unu', drăguțo..." Tamale mai mari, roșii și negre, cele roșii sărate, cele negre de *chumpipe*, dulci, cu migdale ; și tamale mai mici, înfășurate în foi albe de porumb, cu știr, cu floare de *choreque*, cu *loroco*, cu miez de rămurele de cafea și floare de bostan ; și tamale cu anason, și tamale cu porumb crud, ca o carne de copil de porumb care nu s-a copt încă. Mai adă-mi unu', drăguțo ! Femeile mîncau un fel de pastă de porumb amestecată cu lapte, tamale colorate cu niște bobițe roșii, foarte bine mirositoare. Mai adă-mi unu', drăguțo ! Bucătăresele își treceau dosul palmei peste frunte ca să-și ridice părul. Din cînd în cînd foloseau mîinile pentru a-și freca nasurile îmbibate de fum și tamal. Cele care preparau fripturile erau primele privilegiate ale miresmei de pastramă : carne de vacă uscată, tratată cu portocală acră, multă sare și mult soare, carne ce la foc, ca și cum vaca ar fi reînviat, se răsucea ca un animal ce arde. Alți ochi mîncau alte feluri. Fructe de *güira* prăjite. Manioc cu brînză. Coadă

de vită cu sos picant, care părea miere, de dulce ce-i era miezul. Frigărui pipărate. Cei care beau *chilate*[1] sfîrşeau cu castroanele lipite de obraz ca o mască, pentru a sorbi pînă şi ultima picătură din drojdia sălcie de pe fund. În ceşti rotunde serveau *atol*[2], uşor vineţiu, uşor acru. Atolul făcut din zer şi porumb avea gust de porumb crud, şi de miere de trestie de zahăr, atolul dospit. Untura de porc fierbinte făcea bulbuci ca de ploaie în tigăile ce rămîneau treptat fără strălucirea bananelor prăjite, servite întregi şi cu mied femeilor care se tot ciorovăiau vrînd să guste şi orezul cu lapte şi scorţişoară şi dulceaţa de prune şi ciorchinii de *coyole* cu miere.

Vaca Manuela Machojón se ridică de pe grămada de fuste pe care şezuse ; purta multe jupoane şi fustane de cînd coborîse cu bărbatul ei, domnul Tomás, să locuiască în Pisigüilito, de unde veniseră acum la sărbătoarea lui Gaspar. Se ridică pentru a-i mulţumi de invitaţie Marii Păduchioase, care tot mai stătea cu fiul lui Gaspar Ilóm la sîn.

Vaca Manuela Machojón îndoi uşor un genunchi şi, cu capul înclinat, spuse :

— La subsuoară am să te pun, pentru că ai sufletul alb de turturică. Am să te pun la frunte, pe unde a zburat rîndunica gîndului meu, şi n-am să te omor pe unghia-mi albă nici dacă te voi prinde în muntele negru al părului meu, pentru că gura mea a mîncat şi urechea mea a ascultat vorbe dulci în tovărăşia ta de întuneric şi apă, de stea născătoare de grindină, de arbore al vieţii ce dă culoare sîngelui.

Atolul de cacao în ceşti care nu se puteau ţine în mînă, de tare ce frigea lichidul cu mireasmă de vanilie din ele, limonada în pahare obişnuite, cafeaua în ulcele de faianţă, mustul de porumb în vase mai mari, rachiul în butoiaşe pline ochi, toate întreţineau gîtlejurile în mare formă pentru pălăvrăgeală şi mîncare.

---

[1] Băutură făcută dintr-un amestec de ardei iute, cacao şi porumb copt.

[2] Băutură făcută din porumb, lapte şi zahăr.

Vaca Manuela Machojón nu-şi mai repetă frazele de mulţumire. Ca o bucată de munte, cu fiul ei în braţe, Marea Păduchioasă se pierdu în întuneric.

— Marea Păduchioasă a fugit cu fie-tu... — alergă Vaca Manuela Machojón să-i spună lui Gaspar, care dormea lîngă vrăjitorii îmblînzitori de licurici, cei ce se adăposteau în corturi din piele de căprioară virgină şi se hrăneau cu carne de *paca*.

Şi acela care vedea în întuneric mai bine decît pisica sălbatică şi avea ochii galbeni în noapte se ridică, părăsi taifasul vrăjitorilor, ciocănel de argint, şi...

— Îmi daţi voie... le spuse domnului Tomás Machojón şi nevestei lui, care sosiseră la sărbătoare cu veşti din Pisigüilito.

Dintr-un salt o ajunse pe Marea Păduchioasă. Marea Păduchioasă îl auzi sărind printre copaci, ca inima ei în cîrpele ce-i acopereau trupul şi căzînd în drumul ei de miere neagră, cu degetele ca nişte săgeţi ascuţite dătătoare de moarte, privind-o cu ochii închişi prin a căror îmbinare prost cusută de gene ieşeau fluturi (nu era încă mort şi viermii lacrimilor sale deveniseră deja fluturi), vorbindu-i cu tăcerea lui, posedînd-o cu o dragoste de dinte şi fruct de cactus. El era dintele şi ea gingia lui de fruct de cactus.

Marea Păduchioasă schiţă gestul de a lua ulcica pe care Gaspar o avea în mînă. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici şi luptătorii îl şi ajunseseră din urmă. Dar numai gestul, pentru că îşi opri degetele adormite în aer cînd văzu că şeful de trib al Ilomului avea gura umedă de rachiul mîrşav, lichid cu greutate de plumb, în care se reflectau două rădăcini albe ; şi se puse din nou pe fugă, precum apa ce se prăvăleşte printre stînci.

Groaza stinse cuvintele. Feţe de bărbaţi şi femei tremurau aşa cum se clatină frunzele copacilor tăiaţi cu toporul. Gaspar ridică puşca, şi-o sprijini pe umăr, ţinti bine şi... nu trase. O cocoaşă în spatele femeii. Fiul lui. Ceva aşa ca un viermişor încolăcit pe spinarea Marii Păduchioase.

Cînd Vaca Manuela Machojón se apropiase să-l mîngîie, Marea Păduchioasă își aminti că visase și se trezise plîngînd, la fel cum plîngea acum cînd nu se mai putea trezi, că două rădăcini albe cu reflexe unduitoare în apa agitată pătrundeau din pămîntul verde în pămîntul negru, de la suprafața soarelui în adîncul unei lumi întunecate. Sub pămînt, în acea lume întunecată, un bărbat asista parcă la un ospăț. Nu văzuse și chipurile mesenilor. Zornăiau din pinteni, plesneau din bice, scuipau. Cele două rădăcini albe colorau lichidul de chihlimbar din cupa pe care o ținea în mînă bărbatul invitat la ospățul subteran. El nu observă reflexele rădăcinilor albe și, după ce-și bău cupa, păli, începu să dea din mîini, căzu la pămînt, își zbătu picioarele simțind că mațele i se făceau bucățele, cu spume la gură, cu limba vînătă, cu privirea fixă și unghiile aproape negre pe degetele lui galbene de lună.

Marea Păduchioasă nu avea călcîie de ajuns ca să fugă mai repede, ca să înghită cărările mai degrabă, frunzișul cărărilor, copacii drumurilor întinse peste noaptea fără inimă care stingea treptat lucirea focurilor sărbătorești, vocile invitaților.

Gaspar Ilóm apăru în zori, după ce bău rîul pentru a-și stinge setea veninului din burtă. Își spălă mațele, își spălă sîngele, se desprinse de moarte, și-o scoase pe cap, pe brațe, ca pe o haină murdară și-o aruncă în rîu. Vomita, plîngea, scuipa, înotînd printre pietre cu capul înăuntru, sub apă, cu capul afară, curajos, suspinînd. Ce scîrboșenie moartea, moartea lui. Frigul respingător, înțepeneala pîntecului, gîdilătura din glezne, de după urechi, din jurul nasului, într-un du-te-vino continuu pe unde aleargă spre prăpăstii și sudoarea și plînsul.

Viu, înalt, cu fața de lut lămîie, părul de lac negru sclipitor, dinții de cocos în mărgele albe, cămașa și pantalonii lipiți de corp, mustind a porumb lichid de ploaie noroioasă, a alge și frunze, așa apăruse în zori Gaspar Ilóm, mai presus de moarte, mai presus de otravă, dar oamenii lui fuseseră surprinși și nimiciți de soldații călări.

În suava strălucire celestă a zorilor se arăta luna somnoroasă, luna dispariției, cu iepurele galben pe față, iepurele tată al tuturor iepurilor galbeni pe fața lunii moarte, deasupra munților și văilor cu mireasmă de șofran și rășini, și luceafărul dimineții, Nixtamalero [1].

Cultivatorii pătrundeau din nou în munții Ilomului. Se auzea lovitura limbilor lor de fier pe trunchiurile copacilor. Alții pregăteau focurile pentru defrișat în vederea semănatului, biată ambiție ascunsă ce încearcă, după atîtea milenii, să-l elibereze pe captivul colibri alb, prizonier al omului în piatra și în ochiul bobului de porumb. Dar captivul poate să scape din adîncul pămîntului, odată cu căldura și vîlvătăile defrișărilor și ale războiului. Închisoarea lui e fragilă și, dacă scapă focul, ce inimă de bărbat neînfricat va mai lupta împotriva lui, care îi pune pe fugă pe toți cei fără de teamă ?

Văzîndu-se pierdut, Gaspar se aruncă în rîu. Apa care i-a dat viață împotriva otrăvii îi va da acum moarte împotriva soldaților care au tras fără să-l nimerească. Apoi nu se mai auzi decît zumzetul insectelor.

Machojón

III

Machojón își luă rămas bun de la taică-său, un bătrîn dărîmat de prea multă muncă, de la nașa sa, o femeie dată naibii, cu care trăia bătrînul și căreia i se spunea Vaca Manuela.

— Adio, fii atent ce faci și pe curînd, îi spuse sec domnul Tomás, fără să se ridice de pe scăunelul de piele pe care ședea cu spatele la ușă. Dar cînd auzi că fiul său se îndepărta zăngănindu-și pintenii, se chirci brusc ca și

[1] Se numește astfel pentru că la ora cînd apare el, se ia de pe foc nixtamalul, oală în care se fierbe porumbul în apă de var, pentru a se frăgezi.

cum și-ar fi pierdut toată căldura din trup și cu degetele lui murdare își smulse lacrimile din pleoape.

Vaca Manuela îl îmbrățișă pe Machojón ca pe un fiu — era finul și fiul ei vitreg —, îi făcu semnul crucii pe frunte și-l sfătui că dacă s-o însura, să fie un soț bun, ceea ce în cîteva vorbe voia să însemne un bărbat care să nu fie nici miere, nici fiere, nici prea sever, nici pîine caldă.

Și adăugă, în poarta casei :

— Tu, care-ai îmblînzit atîția armăsari, o să știi cu siguranță cum să te porți cu nevastă-ta. Frîu din păr de înger, pinteni cînd și cînd și șa moale, să nu-i faci rău. Nici prea multă blîndețe, nici prea multe hățuri, că asprimea o posomorăște și alintarea-i dă nas.

— Am înțeles, doamnă, răspunse Machojón punîndu-și pălăria cu borurile mari cît piața din Pisigüilito.

Prietenii și lucrătorii de la fermă, cu fețele arse ca plăcinta de foi, îl așteptau să-și ia rămas bun. Ei nu înțelegeau prea bine de ce patronul își lăsa unicul fiu să rodească prin alte părți. Un om care a cunoscut toate tainele pămîntului, ca domnul Tomás Machojón, n-ar trebui să încuviințeze ca fiul său să colinde lumea. Îngrămădiți la poartă, oamenii comentau că nu le făcea nici o plăcere să-l vadă pe Macho plecînd, iar prietenii, strînși în jurul lui, îl băteau pe spate cu pălăriile.

Machojón pleca să ceară mîna viitoarei sale neveste. Una din fiicele lui Cheba Reinosa, ăia care stăteau mai jos de Sabaneta, pe unde trecea procesiunea Întîmpinării Domnului. Cu apă aromată și brînzoaice în desagi, un mănunchi de ierburi cu care să-și astupe auzul de i s-o-ntîmpla să doarmă pe cîmp, și cu pălăria înmiresmată, dintr-acelea care pe unde-o lăsa-o în casa logodnicei, să miroasă opt zile în șir. Prietenii îl însoțiră călări pînă la jgheabul lui Juan Rosendo.

— D-apăi, s-a dus... — strigă unul dintre lucrători, cînd, urmat de însoțitorii săi, se șterse în zare, într-un nor de praf, printre lătrăturile cîinilor și tropotul cailor, cel mai vajnic dintre Machojoni.

Domnul Tomás fumă toată după-amiaza, încercînd să-şi împrăştie amărăciunea. După moartea lui Gaspar Ilóm, vrăjitorii îmblînzitori de licurici urcaseră pe muntele surzilor şi cinci zile şi cinci nopţi la rînd plînseră, cu limbile străpunse de spini, în a şasea, în ajunul zilei blestemelor, păstrară tăcere de sînge închegat în gură, iar în a şaptea urziră vrăjile.

Unul după altul, răsunau în urechile tatălui lui Machojón blestemele vrăjitorilor, în ziua cînd îi plecă băiatul, şi un frig ascuţit îi pătrunse în oase.

„În faţa voastră, fii semeţi ai celui mai semeţ dintre triburi, în faţa voastră să fie spus că cei care au folosit otrava de rădăcină albă să aibă mereu la drum cucuveaua pe partea stîngă ; sămînţa lor de floarea soarelui să fie ţărînă de mort în pîntecul femeilor şi al fiicelor lor ; şi urmaşii lor să se îmbrăţişeze cu spinii. În faţa voastră să fie spus, în faţa voastră stingem în purtătorii veninului alb şi în fiii lor şi în nepoţii şi în toţi urmaşii lor, din toate generaţiile viitoare, lumina triburilor, lumina urmaşilor, lumina fiilor, noi, capetele galbene, noi, vîrfurile de cremene, care ne-adăpostim în corturi din piele de căprioară virgină, care facem să bubuie furtunile şi tobele, care îi scoatem porumbului ochiul de colibri — foc, în faţa voastră să fie spus, pentru că au adus moarte celui care reuşise să arunce laţul cuvîntului său de gîtul pîrjolului ce umbla slobod prin munţii Ilomului şi să-l ducă în frîu la coliba lui, ca să nu mistuie toţi arborii aşa cum voiau cultivatorii de porumb, negustorii şi dijmaşii.

Domnul Tomás simţi focul ţigării din foi de porumb între degete. Un vierme de cenuşă, spulberat de tusea lui bătrînească. Din magazii ajungeau pînă la el vocile văcarilor care cîntau cu glas răguşit, tărăgănat şi şovăitor, ca şi cum ar fi vrut să înceapă alt cîntec. Probabil Vaca Manuela le-o fi dat de băut în sănătatea lui Machojón.

Domnul Tomás suspină. Era înaltă, puternică, zdravănă, sănătoasă, curată Vaca Manuela. Dar ca un catîr. Blestemul începea să se împlinească. Cucuveaua-i ieşea

mereu în cale pe partea stîngă, era stearpă Vaca Manuela, mai lipsea doar ca scînteia vrăjitorilor îmblînzitori de licurici să cadă asupra fiului său. Văcarii cîntau într-una, bătînd din palme sau acompaniindu-se cu chitara. Dacă le-ar vorbi. Poate ar fi bine. Dacă le-ar spune că asupra lui Machojón apasă reaua prevestire de pe muntele surzilor. Poate ar trebui să le spună. Să-i trimită să-l aducă înapoi pe fiul lui.

Domnul Tomás se îndreptă spre ușă — îi atîrna fundul pantalonilor de bătrîn ce era — și prin spatele casei, fără să-l vadă nimeni, puse șaua pe un cal năpîrlit și porni la drum.

Din depărtare îl ajungea cîntecul lucrătorilor. Bătăile din palme, cuvintele atît de simțite de cel care le cînta. Cine cînta ?

Știu un crin
ce-ncet se-ofilea
și un izvor
care l-a înflorit...

Tu ești crinul,
dă-mi mireasma ta,
eu sînt izvorul
ce curge grăbit...

Știu o pasăre
ce mereu suspină
și un înger
ce-i alină dorul...

Tu ești îngerul,
dulcea mea regină,
eu sînt pasărea,
alină-mi dorul...

— Unde-ați pornit-o așa tîrziu, domnu' Tomás ? ieși să-i strige stăpînul jgheaburilor numite ale lui Juan Rosendo.

Domnul Tomás opri calul și se mărturisi prietenului care-i ieșise în cale. O fărîmă de om greu de zărit în întuneric.

— Am plecat să-l caut pe Machojón. Nu l-ai văzut trecînd ? Sau o femeie, ca să mai fac un copil...

Fărîma de om, cel cu jgheaburile lui Juan Rosendo, se apropie de domnul Tomás.

— Apăi, dacă-i să îmblați așa departe după muiere, mai bine descălicați, că p-aci avem destule...

Rîseră amîndoi. Apoi omulețul îl înștiință pe bătrîn :

— Don Macho trecu p-aci devreme. Nu mi-a zis nici măcar salutare. Pă urmă aflai că s-a dus să ceară mîna uneia din fetele lu' Cheba Reinosa. Da' ce vă mai trebuie alții copii, dom' Tomás, cu liota de nepoți care-o s-o-aveți...

Domnul Tomás își încruntă fruntea. Un suspin îi străbătu pieptul. Fiul său n-o să aibă copii. Praf și pulbere îi făcuseră cu satîrele pe vrăjitorii îmblînzitori de licurici sus, în muntele surzilor ; cu toate acestea, din bucățile trupurilor lor, din fîșiile hainelor lor pătate de sînge, din fețele lor de bufnițe, din limbile lor ascuțite curgea întruna, întreg, întreg, întreg, blestemul. Tăișul satîrelor nu putuse face bucăți și blestemul.

— Nu mai stați pă gînduri, dom' Tomás. Descălicați și încumetați-vă să-mbucați ceva aci cu noi. Mai e și mîine o zi.

Casa mirositoare a miere de la jgheaburile lui Juan Rosendo, voci de femei, lanțul său gros de aur și ceasul de argint atîrnîndu-i la jiletca de șiac, pantofii strivindu-i degetele, mîncarea în farfurii albe, îmbelșugată și frumos împodobită cu ridichi și salată, apă proaspătă în carafe și sub masă învălmășală de cîini milogi, copii umblînd în patru labe și picioare călduțe. Domnul Tomás uită de muntele surzilor, de cucuveaua pe stînga la drum și de fiul său. Machojón era un bărbat adevărat și temerile lui erau fleacuri, gînduri de om bătrîn care, din cauza vîrstei, se pierde cu firea din te-miri-ce.

Rîul de oameni ce cobora pe drumul acesta la hramul Întîmpinării Domnului secase. Cruci împodobite cu flori

de hîrtie decolorată, nume scrise cu tăciune pe pietre, cenușă de focuri stinse la umbra copacilor de *amate*, țăruși pentru priponit vitele, grămezi uscate de frunze și foi de porumb... Doar atît mai rămînea în urma pelerinilor care în fiecare an treceau, în procesiunea lor de luminări albe, printre copacii de *izote* în floare.

Cel mai vajnic dintre Machojoni se aflase și el în februarie în mulțimea care se îndrepta pe aceste drumuri spre hram, în ajunul Întîmpinării Domnului, cînd șuvoiul enoriașilor veniți de departe creștea mereu cu pîrîiașe de oameni din ținuturile vecine ce, de pe drumurile laterale, ieșeau în cel principal. Steluțe, artificii, imnuri de slavă. Strigăte de reclamă, vînzători de lămîi, doici, cîini, copii gălăgioși, femei și bărbați cu pălării de pai împodobite cu fructe galbene, cu bastonul în mînă și proviziile la spinare, cu pătura și luminările bine înfășurate în împletituri de trestie.

Și trecuse cu Candelaria Reinosa logodnica lui, ea desculță, el încălțat, ea cu cosițe, blonduță, el măsliniu, brunet, ea cu gropițe în obraji și el cu mustăți subțirele, căzute de o parte și de alta a gurii, ea cu miros de apă stătută și el de turtă de mălai și de țap, ea mestecînd o frunzuliță de rozmarin și el fumîndu-și vipera veninoasă cu ochii leneși de satisfacție, fudul de ureche și desprins de lumea din jur, pentru a gusta mai bine plăcerea de a o avea aproape.

Puhoi de lume. Șuvoi de șaluri. Flori de candelaria. Mătănii din bobițe de miere solidificată, atîrnate de niște cartușiere cu gloanțe dulci pe piepturile tinere. Figurine din zahăr colorat în lădițele cu delicii pentru mici gustări. Pîine cu semințe de susan.

Machojón își amintea că trebuise să desfacă de multe ori nodul batistei în care-și ținea banii, ca să-i cumpere tot felul de dulciuri și alte delicatese Candelariei Reinosa. De la umerii călărețului pînă la potcoavele calului pe care plecase să-și pețească logodnica, totul era o masă compactă de întuneric de-a lungul cîmpului. Două steluțe avea calul pe coapsele ce tremurau în ritmul trapului și călărețul, toți pintenii cerului în colțurile ochi-

lor, în urechi, care sînt coapsele gîndului. Dar nu erau stele, ci licurici, pintenaşi de lumină verzuie, rotunjori ca floarea de *choreque*.

Un nor de lăcuste aprins, îşi spuse Machojón, şi-şi lăsă capul în piept ca să-şi ascundă faţa de acea ploaie de insecte luminoase. Licuricii i se loveau de pălăria de pai, trasă pînă la urechi, de parcă-l ploua cu grindină de aur înaripată. Calul răsufla ca foalele în fierărie, încercînd să-şi croiască drum printre scînteile ce se înteţeau tot mai mult. Machojón zări cucuveaua în stînga lui şi se închină cu mîna în care ţinea frîul.

Hîşşş... cucuvea... hîşşş ! Trist ecou de porumbei sălbatici. Zbor de păsări sîcîitor şi dezordonat, în lumina de os mort a licuricilor semănînd cu un nor de lăcuste. Urlet de lupi, prelung. Cîntecul puilor de păsări, ascuţit. Iepuri în salturi. Căprioare de rumeguş de lună în lumina palidă.

Machojón se aventură în masa de scîntei zburătoare. Continuau să se înmulţească. Mergea încovoiat mai rău ca un par strîmb, pentru a-şi apăra faţa. Dar începuse să-l doară gîtul. Armăsarul, şaua, blana de oaie, desagii în care ducea cadourile pentru Candelaria Reinosa, ardeau fără să scoată nici flăcări, nici fum, nici miros de pîrlit. De pe pălărie i se prelinse peste urechi, pe gulerul cămăşii brodate, pe umeri, pe mînecile hainei, pe mîinile păroase, printre degete, ca o sudoare rece, sclipirea de feştilă a licuricilor, lumină de început al lumii, claritate în care toate se vedeau, fără formă precisă.

Machojón, uns cu lumina apoasă, simţi că maxilarul îi tremura ca o potcoavă slăbită. Dar scuturătura mîinilor era şi mai puternică. Se îndreptă din şale pentru a privi cu faţa descoperită spre duşmanul ce-l acoperea cu sclipiciul său şi o străfulgerare de foc îl orbi. Înfipse cu toată puterea pintenii în burta calului şi o rupse la goană, ţintuit în şa, la întîmplare, cît timp n-au să-l doboare...

Cît timp n-au să-l doboare va continua să fie o steluţă pe cer. Din muşuroaiele furnicilor ieşea întunericul.

Vaca Manuela, prietenii de la jgheaburile lui Juan Rosendo, frații Candelariei Reinosa, primarul din Pisigüilito, toți laolaltă, ca să aibă curaj.

Domnul Tomás închise ochii cînd îi spuseră că Machojón dispăruse. Rămase ca bătut cu parul. Fără să spună un cuvînt, se măcina pe dinăuntru.

Vaca Manuela, cu ochii umflați de plîns, își ștergea mereu nasul cîrn cu batista. Primarul zgîndărea podeaua de cărămidă cu vîrful pantofului. Cineva scoase un mănunchi de țigări din pănușă de porumb și fumară.

— L-a înghițit pămîntul, spuse primarul cu vocea șovăitoare, pentru a nu răni prea mult pe domnul Tomás, adăugînd, în timp ce scotea pe nas tot fumul din țigara cu miros de smochină : De căutat nu mai avem unde să-l căutăm, unde să putem zice aici nu l-am căutat, pînă și sub bolovani, iar de rîpe nu mai vorbesc, că am răscolit pînă și dincoace de cascadă să vedem ce se află printre platourile de piatră albă.

— Singura mîngîiere ar fi să fi plecat în lumea largă, interveni un frate al Candelariei Reinosa ; am văzut odat-un om care bătea pămîntu-n lung și-n lat, pe jumătate gol, cu păru' lung, ca de femeie, și barbă, mînca sare ca vitele și se trezea din somn tot timpu', fiindcă pîn' și adormit trebuie să te simți străin de pămîntu' pe care te-ai trîntit cînd nu e pămîntu' tău și nu trebuie să-ți afli somn adînc, ca și cum te-ai găsi în patria ta, unde te poți întinde să dormi liniștit, lipindu-ți corpu' pe veci de pămîntu-n care te-or îngropa.

— Toate vorbele voastre sînt zadarnice, i-o reteză domnul Tomás. Fiului meu i-au venit de hac, așa că trebuie să găsim locu' un' s-adună vulturii ori duhnește-a mort, ca să scoatem cadavru'.

— Asta-i și părerea colonelului Godoy, adăugă primarul, învîrtindu-și, ca o autoritate ce era, bastonul cu ciucuri negri în mîna dreaptă și nu fără a pune o oarecare gravitate în glas atunci cînd menționă numele

șefului Detașamentului Expediționar. Am trimis un curier de-al meu din Pisigüilito pînă la el, ca să-l informeze despre cele întîmplate cu Machojón și el mi-a trimis vorbă că să am multă grijă pentru că războiul cu indienii continuă.

— Continuă și va continua, întări domnul Tomás, căruia-i tăie vorba Vaca Manuela, bîiguind printre suspinele sufocate în batistă :

— Vai, vai, vai, Doamne Dumnezeule !...

— Continuă și va continua, dar acuma nu cu noi. Machojonii s-au terminat. S-a sfîrșit războiul pentru Machojoni. Fiu-meu Macho, ca să știți și voi, a fost ultimu' dintre Machojoni, ultimu' de-adevăratelea... și cu o voce care i se făcea carne și os în vîrful nasului, între un suspin și-un muc de lacrimă, adăugă : Gata cu sămînța, i-au castrat pe bărbați, pentru că unu' dintre ei nu s-a purtat ca un bărbat, de-aia s-a sfîrșit cu Machojonii.

Într-o piele de vacă întinsă pe coridor, se auzea căzînd porumbul pe care un băiat cu buză de iepure îl curăța de pe știuleți cu un cocean ce scrîșnea pe aceștia ca mașina de tuns în capul lui, cînd îl rădea nași-su, domnul Tomás. Răpăiala porumbului pe pielea uscată se amesteca cu grohăitul porcilor și zburătăceala găinilor speriate de strigătele buzatului ce-și arăta dinții prin buza crăpată :

— Mă-ta de porc !... Găină !...

Vaca Manuela ieși să-l potolească pe buzat și casa rămase în liniște, de parcă n-ar fi fost locuită. Prietenii, frații Candelariei Reinosa, primarul, ieșiră pe rînd, fără să-l salute pe domnul Tomás, care-și înghițea lacrimile, stînd pe scăunelul lui de piele, cu spatele la ușă.

Cu mîna stîngă agățată de un cîrnat și cu cuțitul cu care voia să-l taie dintr-un șirag de cîrnați în cea dreaptă, așa rămăsese Candelaria Reinosa pe coridorul casei, ce dădea înspre drum, unde, de fiecare dată cînd frații ei tăiau un porc, aranjau carnea pentru vînzare pe o tarabă improvizată, făcută din trestie.

Alte bucăți pline de sînge atîrnau pe o frînghie groasă întinsă de la un stîlp la altul, carnea friptă era pusă într-o copaie, iar untura într-un bidon.

Băiatul căruia Candelaria Reinosa îi vindea cîrnatul o privea cum încremenise ascultînd ceea ce-i spunea o femeie, din drum. Fața neagră, părul încîlcit și rochia unsuroasă a femeii contrastau cu dinții ei albi ca untura.

— Da, fată dragă, oamenii care dau foc sus în munte, îți spui sigur, l-au văzut pe don Macho călare, în vîrful flăcării ; cică era îmbrăcat în aur. Pălăria, haina, șaua, pînă și potcoavele calului erau aurite. O minunăție. După cum călărea cică l-au recunoscut. Știi bine cum era el cînd mergea călare. Merita. Ce mai bărbat, maica ta Doamne!... Acu' două zile m-am dus să-i spui și lu' doamna Vaca Manuela, da' m-a dat afară. Doar dumneata, cică ai putea să crezi că Machojón apare pe un' să dă foc la munte. Așa mi-a zis. Asta i se trage din prea mult rachiu, Dumnezeu s-o apere. Și toate ca toate, fată dragă, d-apăi și io m-am suit pă munte și l-am văzut pă răposatu' Machojón pîn fum, în pălălaia a mare. Adio, ne-a zis cu pălăria în mînă și-a dat pinteni calului. De aur, tot. Și p-ormă fu măturat. Focu' îl urmărea ca un cîine lățos, gudurîndu-și coada de fum.

— Unde asta, p-aici p-aproape ? întrebă Candelaria Reinosa fără să mai taie cîrnatul pe care i-l ceruse băiatul, palidă, cu buzele albe ca petalele florii de *izote*.

— Ba să-ți spun drept, departe. Da' p-ormă l-am văzut aci, aproape. Pentru morți nu mai izistă aproape, nici departe, fată dragă. Și-am venit să-ți spui, ca să-i faci o rugăciune, că bietu' răposatu' era o persoană ce dumitale, poate, încă nu ți-e indiferentă.

Tăișul cuțitului pe care-l ținea în mîna din partea inimii reteză o bucată din șiragul de cîrnați. Într-o frunză de banan, i-o dădu băiatului care aștepta cu o monedă de aramă în mînă.

Culoarea drumului de praf alb, fin ca cenușa, pe care vîntul îl ridica din cînd în cînd în nori orbitori,

aceasta era culoarea Candelariei Reinosa de cînd dispăruse Machojón.

Dacă nu vedea prin alţi ochi decît ai lui Machojón, cum de mai vedea acum fără ochii lui ? Plăcerea ei de femeie singură, duminica, era să se plimbe pe marginea drumului, cu ochii închişi în plină zi, ascultînd de departe tropotul cailor, iar cînd aceştia se apropiau, deschidea brusc ochii, cu îndepărtata speranţă că pe vreunul ar fi putut călări Machojón, dacă cumva, aşa cum spuneau unii, plecase să colinde lumea, să străbată călare toate drumurile lumii.

— Dumnezeu să te răsplătească, tot e bine că mi-ai spus, îi răspunse femeii, după ce luă moneda din mîinile băiatului, care se îndepărtă de măcelăria improvizată, stîrnind în urma lui un nor de praf, cu un cîine după el, şi intră în casa lui ; pînă ce altă voce spuse :

— *Ave Maria !* Nu vinde nimeni aici ?

Femeia dispăruse din drum, cu părul ei răvăşit, cu rochia ei neagră, murdară şi cu dinţii ei albi ca untura. Candelaria Reinosa îi puse, din untura albă, cu o lingură lungă de lemn, jumătate de livră de dinţi ai femeii fantasmă şi nişte jumări. Pe un taler al cîntarului aşeză greutatea, la care mai adăugă nişte alice de puşcă, iar pe celălalt, într-o frunză de banan, untura. Şi cum cumpărătoarea îi era întrucîtva cunoscută, îi povesti, în timp ce alegea jumările, că Machojón apărea călare în locurile unde dădeau foc ca să semene, din aur tot, de la vîrful pălăriei pînă la potcoavele armăsarului. Şi cică era frumos şi strălucitor, ca Apostolul Santiago.

Cumpărătoarea asculta povestirea mestecînd cu poftă o jumară înainte de-a o înghiţi şi, cum e periculos să nu fii de aceeaşi părere cu ţicniţii sau îndrăgostiţii, îi răspunse că da, cu capul, fără să deschidă gura.

Pe panta unui munte ardeau nestemate, în timp ce se lăsa înserarea. O geană albastră de cer făcea să strălucească şi mai mult focul cultivatorilor, roşu ca soarele. Candelaria Reinosa închise ochii pe coridorul îngust al prăvălioarei. În cele din urmă drumul se şterse

și în acea după-amiază, ca în toate după-amiezile, dar nu de tot. Drumurile de praf alb sînt ca oasele drumurilor a căror activitate moare în timpul nopții. Nu se șterg. Se văd. Sînt drumuri ce au pierdut viața din carnea lor, care este trecerea peste ele a pelerinilor, a turmelor de oi, de vite, a drumeților, a caravanelor cu poveri, a căruțelor, a oamenilor călări, și rămîn neîngropate pentru ca pe ele să treacă sufletele în suferință, cei ce colindă lumea, soldații pe jos și călare, principii creștini, regii din cărțile de joc, sfinții din litanii, escorta, deținuții legați, spiritele răului...

Candelaria Reinosa închise ochii și visă sau văzu că din înaltul crestei unde ardea pădurea cobora Machojón cu calul său de munte, cu apă aromată și brînzoaice în desagi, cu pălăria lui parfumată pe care ea și-o punea pe genunchi, ca să-i miroasă trupul opt zile în șir.

V

Băieții pătrundeau în desișuri cu securile, întrerupînd continuitatea vegetației montane ce din loc în loc dezvăluia luminișuri destul de largi unde, după cum se știe, focul defrișărilor se oprea. Rondurile, cum erau numite aceste spații goale, se vedeau ca niște scripeți enormi înșirați între un munte și altul, între o colină și alta, în mijlocul vegetației condamnate flăcărilor, cea care avea să fie doar martor îngrozit la pîrjol.

Domnul Tomás nu mai dădea pe-acasă, preocupat de defrișarea terenurilor pe care, fără multă vorbă, le cedase cultivatorilor de porumb, de cînd aflase că fiul lui apărea în toiul vîlvătăii, călare pe armăsarul său, în întregime de aur, de lună de aur haina, de lună de aur pălăria, la fel cămașa, la fel pantofii și scările de la șa, pintenii ca stelele și ochii ca sorii.

Pe picioarele sale slăbănoage, spîn, zdrențăros, cu o țigară de foi de porumb în mînă sau în gură, domnul

Tomás alerga de colo-colo ca o sarigă, întrebînd cine va da foc pădurilor, unde și cînd, ca să fie și el de față printre cei ce păzeau incendiul în ronduri, gata în orice clipă să stingă cu crengi scînteile pe care vîntul le zbura spre porțiunile deja defrișate, căci exista primejdia de a se aprinde tot muntele dacă scînteile n-ar fi fost repede stinse.

Ochii încercănați ai domnului Tomás tremurau ca ochii unui animal căzut în cursă, în lumina flăcărilor răzvrătite în întortocheate rîuri de aur, înnebunit de bătaia vîntului, printre mărăcini, brazi și copaci de alte soiuri. Focul este ca apa cînd se varsă. Nu-i chip să-l oprești. Spuma este fumul apei, iar fumul este spuma focului.

Domnul Tomás se pierdea cînd și cînd în norii de fum. Nu se mai vedea nici urmă din bătrînul tată ce-și căuta fiul printre sclipirile focului. De parcă arsese. Dar în același loc sau în altul, aproape sau mai departe, apărea iar, stînd drept și privind fix focul, cu fața arsă de dogoarea incendiului, cu genele și părul pîrlite, asudînd în miez de noapte sau în zori de zi, ca și cum ar fi fost fumigat.

Cînd se crăpa de ziuă, domnul Tomás se întorcea acasă și-și scufunda capul în jgheabul pentru adăpat vitele, ca să bea apă. Lichidul de cristal îi reflecta fața osoasă, ochii umflați și înroșiți de foc și pomeții, și vîrful nasului, și bărbia, și urechile, și hainele, toate negre de funingine.

Vaca Manuela îl întîmpina mereu cu aceeași întrebare :

— Ai văzut ceva, tată ?

Iar domnul Tomás, după ce-și freca dinții cu degetul și scuipa un jet de apă proaspătă cu care se clătise, clătina negativ din cap.

— Da' alții îl văd, tată ?

— L-ați văzut ? îi întreb eu în fiecare dimineață. Și-mi răspund că da. Singuru' care nu-l vede sînt eu. E o adevărată pedeapsă. Să te pretezi... Mai bine să fi băut eu otrava... Tu ai fost diavolița... Gaspar era

prietenu' meu... Ce rău făcea că apăra pămîntu' ca să nu-l ardă afurisiţii ăştia de cultivatori ?... Bine c-a omorît o grămadă !... Praf i-au făcut pe vrăjitori şi cu toate astea blestemu' se împlineşte. Pînă şi buzatu' l-a văzut azi-noapte. Iote, el e, îmi zicea. Dom' Manio-on !... Şi ţopăia întruna, arătîndu-mi-l printre flăcări şi strigînd : De aor ! De aor ! I tot de aor ! Eu oricît mi-am holbat ochii, oricît mi-am pîrlit faţa, oricît fum am înghiţit, tot n-am văzut decît focu', copacii căzînd cu sutele, fumăraia lăptoasă, pălălaia goală...

Bătrînul se trînti pe scaunul său şi o clipă mai tîrziu, cu capul căzut pe piept sau pe spate, prăvălit pe spătar, se lăsa pradă somnului, ca scăpat de un incendiu, mînjit de funingine, mirosind a păr ars şi cu găurele negre în haine, urme ale scînteilor care zburaseră spre el şi pe care băieţii le stingeau cu crengi, cu pumni de pămînt sau cu apă din ulcelele lor de rachiu.

A fost o adevărată uşurare sfîrşitul defrişărilor în vederea semănatului. Domnul Tomás se dedică treburilor gospodăriei : trebui să potcovească nişte juncani, să schimbe cîţiva stîlpi la coridorul casei, să boteze nişte copii şi să facă la timp rugăciunile către luceafărul dimineţii, cerîndu-i să nu îmbătrînească şi mai mult.

Primele ploi îi prinseră pe toţi semănînd. Arseseră cu nemiluita şi acum mîinile nu-i mai ajutau. Pămînturi noi, cu adevărat virgine, în care era o plăcere să vezi cum intră sapa. O să crească 'nant porumbu' şi frumos, îşi repetau unii altora, în timp ce semănau. Dacă nici acu' nu scăpăm de sărăcie, apăi niciodată n-om mai scăpa. Şi ce blegi fuseseră la-nceput, să se pună rău cu ramolitu' de bătrîn. Ei, care nu-l vedeau pe Macho între flăcări, pentru că în realitate nu-l vedeau, şi bătrînu' tot insistînd că da şi dîndu-le alte pămînturi, ca să mai ardă o pădure, şi încă una. Sufletu' lor bun îi făcuse să dea afirmativ din cap şi uite ce se întîmplase : bătrînu' se agăţase de ei, să-i vadă dînd foc, le dăduse voie să pîrjolească fără milă şi fără măsură locuri pe unde nu călcase picior de om, pentru ca în cele din urmă să nu se mai intereseze de

ei, să nu măsoare parcelele arse, să nu încheie nici un contract. Semănați, le spusese, și facem pe urmă socotelile.

Machojón, după spusele cultivatorilor, se plimba printre flăcări și prin fum, ca un tăuraș prin fumul de pulbere arsă [1], îmbrăcat în haine de aur, cu luminițe sclipitoare, cu chip de sfînt, ochi de sticlă, borul pălăriei ridicat în față, și spuneau că suspina, că prin vîrful pintenilor îi ieșea suspinul jeluitor, aproape ca un cuvînt.

Pe un cultivator numit Tiburcio Mena îl goniră din tabără, fiindcă îi tot amenința că se duce să-i sufle domnului Tomás că își băteau joc de el, că nimeni nu vedea mai mult decît vedea și el, adică o splendoare de arbori prefăcuți în torțe de aur, tăciuni de sînge și panaș de fum.

Pablo Pirir îi ieșise în cale lui Tiburcio Mena, cu satîrul ascuțit în mînă și în toiul certii îi spusese:

— Cară-te de-aici, mizerabile, spală putina, că de nu, îți fac mutra una cu pămîntu'...

Tiburcio Mena se făcu verde ca spanacul, o sudoare rece îi înghețä trupul și în aceeași noapte își adună lucrurile și dispăru din tabără. Mai bine să plece decît să-l omoare. Pablo Pirir mai omorîse trei oameni, așa că nu era o lașitate să fugi de el.

Chinuitoare a fost așteptarea ploii. Norii se cățărau pe crestele munților și întunecimea apei, verzuie acolo sus, fiindcă n-ai ce-i face, verdele cade din cer, lingușea pămîntul, dar nu cădea. Promitea apa, dar nimic mai mult. Oamenii, cu ochii tociți de atîta privit înspre munți, începuseră să se uite-n pămînt, cum fac cîinii cînd caută oase, străduindu-se să vadă prin el dacă sămînța nu se uscase. Unii spuneau că ar fi pedeapsă de la Dumnezeu pentru că-l înșelaseră pe bătrînul

---

[1] Aluzie la sărbătoarea numită „Crima diavolului" care are loc pe 8 decembrie, și în cadrul căreia se organizează tot felul de ritualuri cu animale. Taurilor li se presară pe coarne și corp o pulbere strălucitoare căreia i se dă foc și astfel sînt lansați în mulțime.

Machojón. Se gîndiră chiar să coboare pînă la casa domnului Tomás, să îngenuncheze în fața lui și să-i ceară iertare, numai să plouă, să-l lămurească odată pentru totdeauna că nu-l văzuseră pe Machojón printre flăcări și că dacă-i spuseseră că da, fusese numai ca să nu-l necăjească și ca să le dea pămînturi bune de semănat. Bătrînu', dacă vorbim cu el, o să ne ia jumătate din recoltă. Decît, să pierdem totu', mai bine doar jumate. Cît timp îl ducem cu minciuna nu plouă și dacă mai trec multe zile, se alege prafu' de tot. Așa spuneau. Așa vorbeau.

Ploaia îi prinse adormiți, înveliți cu *poncho*-urile, ca niște mumii. La început li se păru că visează. De mult ce doriseră apa, o visau. Dar erau treji, cu ochii deschiși în întuneric, ascultînd biciuiala cerului, îmbufnarea tunetelor și nu mai putură să adoarmă, că prea mult mai era pîn' la ziuă, ca să-și vadă pămînturile ude. Cîinii intrară în colibe. Apa intra și ea în colibe, ca un cîine în casa lui. Femeile se lipiră de bărbați. Pînă și în somn se temeau de furtună și de fulger.

Recunoștința, dacă are vreun miros, a pămînt ud trebuie să miroasă. Ei își simțeau pieptul umflat de recunoștință și în fiecare clipă gîndeau cu voce tare: „Dumnezeu să-l răsplătească pe Dumnezeu". Bărbații, cînd au semănat și nu plouă, devin urîcioși, femeile trebuie să le rabde hachițele, și acum cît de veselă suna în urechile femeilor pe jumătate adormite răpăiala ce cădea din plin. Pielea sînilor lor avea aceeași culoare ca pămîntul plouat. Sfîrcul negru. Umezeala sfîrcului cu lapte. Atîrna greu sînul, bun de supt ca pămîntul udat. Da, pămîntul era un sfîrc mare, un sîn enorm la care stăteau lipiți toți zilierii înfometați de recoltă, de lapte cu adevărat gust a lapte de femeie, cum este și tulpina de porumb cînd o muști fragedă. Dacă plouă, s-a văzut imediat, e loc pentru cugetări. Dacă nu, pentru certuri. O binecuvîntare de semănături. Așa cum socotiseră la primele ploi. Ceva nemaipomenit. Cîte trei sute de kile avea să scoată fiecare. Socotite, trei

sute. Poate şi mai mult. În nici un caz mai puţin. Şi fasolea, cum să nu iasă bună, cu sămînţa care-o aduseseră, cînd p-aci nu era decît sălbatică. Era grozavă sămînţa care-o aduseseră. Şi dovleacu' o să se facă, care-i aşa gustos. De să mai şi arunci. Şi poate or să semene şi-a doua oară. Ar fi proşti să nu profite acuma. Se dovedise că Dumnezeu nu le luase în nume de rău că-l înşelaseră pe bătrîn. Să-l înşeli pe bogat e legea săracului. Dovada era iarna asta mai mult decît bună. Nici să se fi rugat la biserică. Hei, măi frate ! Cînd om ajunge să mîncăm porumb copt ! Aşa spuneau, crezînd că va veni tîrziu vremea aceea, şi uite că azi îl şi coceau la foc mititel, că prea ars nu-i bun de nimic. Mie mi se pare tocmai bun porumbu' ăsta, măi frate ! spuse, mestecînd cu gura plină, Pablo Pirir, cel care-l făcuse pe Tiburcio Mena să-şi schimbe locaşul.

Soare deocheat, urduros. Era o adevărată sărbătoare cînd îşi puteau aerisi cîte puţin hainele. Dar ce importanţă mai avea asta. O nimica toată. În schimb, o ploaie bună însemna mult. Belşug de apă ce aducea rîsul pe buzele celor ce ştiau să rîdă numai cu dinţi de porumb, o dată pe an.

— Ia zi, ce mai e pe la voi, Catocho ?...

— Ce se mai aude, vrei să spui... Nimic. Că domnu' Tomás tot scrîntit la cap e, că i-au găurit pe nişte cultivatori dincolo de Pisigüilito, pe lîngă Corral de los Tránsitos şi c-au ieşit iar soldaţii să-i împuşte pe indienii din Ilóm. Unii, pe nume Tecún, cic-ar fi şefii ; da' nu se ştie precis.

— Şi preţu' porumbului l-ai aflat ?

— Nu se prea găseşte. Acu'-i scump.

— Cin' ţi-a zis ?

— M-am dus pîn mai multe părţi să-ntreb dacă au porumb şi cum îl dau.

— Aşa da, că d-aia ştii. Îţi umblă mintea, măi frate. Totu' e să aivă preţ bun anu' ăsta. Io o s-aştept pîn-o fi ăl mai scump, ca să-l vînd p-al meu, şi-aşa să faci şi tu, că recoltă ca asta nu s-o mai repeta în vecii vecilor, recoltă la car' să nu-mpărţim pă din două cu

domnu' Tomás Machojón. N-o să mai apucăm una ca asta, că bogații nu se moaie în veci.

— La jgheaburile lu' Juan Rosendo era mare petrecăreală.

— Ia zi, mă, ce era acolo? Äia toată ziua se țin de chefuri. Să distrează pă cinste.

— Nu știu. I-am văzut doar trăgînd la măsea și șărpuiala muierilor, țopăind după honograf. Îl sucea și-l învîrtea pă toate părțile

— Și tu pîntre ei, bravo!

— Ce, că nici n-am descălicat.

— Păi, să te fi lipit și tu, mă, să-ți dea, colo, o-nghițitură dă rachiu. Deci, n-aflași nimic.

— Poate aveau v'un botez. Da' am văzut-o pă Candelaria Reinosa, logodnica lu' dom' Macho. E o leacă mai pălită, da-i frumoasă, mi-ar plăcea și mie.

— Păi, dacă porumbu' să vinde scump, ți-o dau. La un bogat nu-i zici nu. Tu, cu paralele-n buzunar și cu o dușcă zdravănă dată pă gît, o înduplеci imediat.

— Crezi?

— Pui gîtu' jos.

— Nenorocirea e că cic-a făcut jurămînt să nu se mai mărite, să-i rămînă credincioasă iubitului mort.

— Da' e femeie, și-ntre piatra de măcinat și mîna de pe piatra de măcinat sfărîmă mult porumb în fitece zi, ca să le facă plăcinte fraților ei, și pîn' la urmă jurămîntu' ăsta, de care zici, cade pîntre porumbii copți și-l sfărîmă.

În porumbul care năștea știuleții cu mare grabă, apărură niște păpuși din zdrențe, ce crucificară bucuria porumbărească a păsărilor și a hulubilor. Pietrele zburau din prăștii șfichiuind aerul în liniștea fierbinte a lanurilor de porumb, împrăștiind stolurile de grauri, *sanate* și *cuacoci* ce veneau să caute grăunțe pentru gușile și cuiburile lor.

Buzatul îl aduse pe bătrîn să vadă sperietorile. Domnul Tomás Machojón, dus de mînă, străbătu lanurile de porumb, doar ca să rîdă ca un tont de păpușile de cîrpă, salutat de la distanță de cultivatorii bănuitori.

Probabil că urmărea ceva bătrînu'. Poate că pe motiv că se uita la sperietori, venise să le spioneze recolta. Probabil că le măsura lanurile din ochi, cu privirea, sau cu pasu', în timp ce se plimba. Atîția pași, atîția ari, din atîția ari, atîtea hectare, jumătate pentru el. Și ei, care hotărîseră deja să nu-i dea juma' de recoltă.

Bătrînul îl întrebă cu icneli pe buzat ce însemnau acei Iuda semănați prin porumb, fără cap, fără picioare, unii făcuți doar dintr-o pălărie și o haină.

— 'Pușile ! strigă băiatul arătîndu-și dinții prin buza crăpată, ca și cum zîmbetul său de copil ar fi fost sfîrtecat cu un cuțit, pentru totdeauna.

— Miroase-i fundu'...

— Sst, obraznicule !

— Cum crezi că-l cheamă pe ăsta cu pălărie ? îl întrebă bătrînul cu un gînd ascuns.

Buzatul apucă o piatră și-o azvîrli spre păpușoiul care, cu pălăria lui mare, părea un mexican.

— Nio zic că-l chiamă... copilul stătu la îndoială, buza lui de iepure avu o zvîcnire de pește căruia i se smulge cîrligul, dar în fața naivității bătrînului, spuse ce gîndea... nio zic că-l chiamă Maño-on...

Prin crăpătura buzei, incisivii, ca doi muci enormi, se dezveliră într-un rîs rece, tăios.

Domnul Tomás rămase agățat de chipul lui, privindu-l fix. Bietul bătrîn, cînd respira își sugea obrajii sărați de atîtea lacrimi cîte curseseră peste ei. Nu mai avea măsele. Doar rădăcini înfipte în gingii. Și de gingii i se lipea prin-năuntru pielea gurii, cînd era supărat sau mîhnit. Nebunii și copiii spun adevărul. Machojón cel de aur devenise pentru acești oameni simpli o sperietoare de păsări. Doi pari în cruce înfipți în pămînt, o pălărie veche, o haină fără nasturi și un pantalon cu un crac întreg și altul sfîșiat în franjuri, de la genunchi.

Buzatul îl ajută să se ridice de pe bolovanul pe care șezuse și odată cu înserarea o porniră înapoi către conac, ocolind în drum arbuștii țepoși care ziua păreau că-și ascund spinii, ca tigrii, spre a și-i scoate la întuneric, ca să-i rănească pe trecători.

— Pe-aici l-au şi abătut, spuse bătrînul.

În lumina gălbuie a după-amiezii se observa o schimbare bruscă în statura porumbului, mai înainte înalt, iar acum frînt de la jumătate, ca să se usuce mai bine.

— Mîine-or s-abată iară... adăugă domnul Tomás, dar cuvîntul „abată" pe care-l spusese referindu-se la frîngerea tulpinii de porumb, îi aminti, în clipa cînd îl pronunţă, de ecoul clopotelor din sat, care băteau a mort, asurzind pe toată lumea. Bing-bang, bing-bang, bang, bang, bang,...

Se opri, se mai uită de cîteva ori în urmă, pentru a recunoaşte drumul şi suspină, înainte de a repeta cu gînd rău :

— Mîine-or s-abată iară...

Mîna celui ce frînge cu putere tulpina porumbului, pentru ca ştiuletele să se coacă mai bine, este ca o mînă ce rupe în două sunetul clopotului, ca să se învechească mortul.

Bătrînul nu putea să doarmă. Vaca Manuela se apropie fără cel mai mic zgomot de uşa camerei lui Machojón, unde domnul Tomás îşi mutase patul şi, cum nu văzu lumină, îşi lipi urechea de uşă. Răsuflarea bătrînului, voit liniştită, umplea încăperea. Făcu o cruce în aer cu mîna şi binecuvîntă întunericul în care dormea bărbatul ei. „Isus şi Preasfînta Maria să mi-l aibă în pază şi să mi-l ferească de rele", spuse printre dinţi şi se duse în camera ei. Înainte de culcare căută un prosop ca să-şi acopere faţa, pentru că noaptea mişunau şoarecii. De la dispariţia lui Machojón, casa era atît de părăginită, încît şoarecii, gîndacii, ploşniţele, păianjenii trăiau alături de ei, în familie. Stinse lumînarea. Sforăitul fonf al buzatului şi alergătura şoarecilor, care parcă erau oameni, după zgomotul pe care-l făceau, ca şi cum ar fi tîrît mobilele de colo-colo, au fost ultimele zgomote pe care le-a auzit.

O siluetă cu pinteni, pălărie mare şi haină de ginere ieşi din camera lui Machojón. Nu era înalt ca Macho, dar îi semăna, putea trece drept el. În grajd, puse şaua pe

un cal şi... sus. Animalul ieşi liniştit, adulmecînd iarba crescută pe margini, împrejurul curţii pietruite. Fără să se oprească, ca o umbră, bătrînul se plimbă pe la jgheaburile lui Juan Rosendo, pe străzile din Pisigüilito, unde locuia acum Candelaria Reinosa. Aici auzi voci. Dincolo văzu nişte umbre. Să-l vadă, să-l audă. Apoi se adînci în lanurile uscate de porumb şi le dădu foc. Mai rău ca un nebun. Amnarul domnului Tomás strănuta scîntei la fiecare ciocnire cu piatra de scăpărat. Ahahaha... scîntei ! Şi nu ca să-şi aprindă ţigara din pănuşă de porumb care îi atîrna stinsă între buze, ci ca să ia foc porumbiştea. Şi nu din răutate, ci ca să se plimbe printre flăcări călare şi să creadă toţi că e Machojón. Îşi lovea cu palmele faţa, pălăria, hainele, stingîndu-şi scînteile ce săreau pe el, în timp ce altele zburau să se aprindă ca nişte ochişori de potîrniche spre haina de soare sec şi lună seacă, seacă sare şi seacă stea de amidon cu aur a porumbişului. În bărbile ştiuleţilor, la subsuorile prăfuite ale frunzelor şi pe tulpinile învineţite, în setea rădăcinilor pline de pămînt, în flori, steguleţe în paragină devastate de insecte, focul născut din scîntei începea să prindă flacără. Roua nocturnă se trezi luptîndu-se să prindă, în plasele ei de perle de apă, muştele luminoase ce cădeau din vîlvătaie. Se trezi cu toate articulaţiile adormite în colţuri de întuneric şi-şi aruncă plasele de terebentină de argint lacrimos peste scînteile devenite flăcări mici, care se uneau cu altele ce ardeau mai puternic, dincolo de orice strategie, cu cea mai abilă tactică de hărţuială. În frunzişul sîngeriu de strălucirea flăcărilor şi cleios de fum, se auzeau căzînd picăturile nocturne, cu sunet sfredelitor de burniţă, pînă la osul porumbului mort, învelit în pînze poroase ce trosneau ca pulberea uscată. Un licurici imens, de mărimea imensă a cîmpurilor şi a munţilor, de mărimea întregii suprafeţe pictate cu porumb copt, gata de cules. Domnul Tomás îşi strunea calul ca să-şi privească mîinile aurite, hainele aurite, cum ziceau că-l văzuseră pe Machojón. Acum tot cerul era o singură flacără. Năvălire a focului care nu respectă nici curte, nici casă. Copaci

făcîndu-şi plecăciuni, pentru a se prăbuşi apoi, arşi, peste vegetaţia pădurii ce în căldura sufocantă mai rezista încă înaintării pîrjolului. Alţii, arzînd ca nişte facle de pene, într-o deplină uitare a faptului că erau vegetale. Populaţi cu atîtea păsări, erau păsări, şi acum păsări cu pene strălucitoare, albastre, albe, roşii, verzi, galbene. Din pămînturile însetate izvorau şiroaie de furnici, să se lupte cu claritatea incendiului. Dar era zadarnică întunecimea ce ieşea din pămînt sub formă de furnică. Ce-i aprins nu se mai stinge. Paie, scîntei, dinţi de porumb pe ştiulete contra dinţi de porumb pe ştiulete, muşcîndu-se. Şi ca nişte fire de sutură ce ar plesni în bucăţi, viperele. Tumori rădăcinoase de *huiquil*. Flori uscate de dovleac. Munte uscat de flori galbene. Păstăi de fasole în drum spre oală şi untură, în căldura focului, spre focul jucăuş din bucătărie. Şi cînd te gîndeşti că cel care acum colinda slobod ca un taur prin fum era acelaşi prieten blînd de altădată al pietrelor, aşezate în jurul său. Domnul Tomás umbla de colo-colo, purtat de nesupunerea calului său de munte cu ochi albi, pe unde-l ducea animalul, fără a-şi mai păstra amnarul, nimicul acela din care ţîşnise, nu mai mare decît ochiul de porumb, scînteia fulgerului adăpat de solul copt al cîmpiilor întinse, pe drumul întortocheat al defileelor, prin hăţişurile munţilor vecini cu norii. Aur viu, aur polen, aur aer ce se-nălţa spre inima pură a cerului din vîltoarea fierbinte ce începea să lase pe pămînturile semănate cu porumb piei roşii de şopîrlă. Nu întîmplător fusese el, şi nu altul, cel ce pîrlise urechile de pănuşă ale iepurilor galbeni, care sînt frunzele ce formează învelişul ştiuleţilor. De aceea sînt sfinte. Ele sînt protectoarele laptelui de porumb crud, marea plăcere a prigoriei cu cioc negru, lung, şi pene albastre. Nu întîmplător fusese el, şi nu altul, blestematul de om ce purtase, dintr-un îndemn ascuns al nenorocului său, rădăcinile veninului pînă la rachiul trădării, lichid ce dintotdeauna a fost rece şi nestatornic, ca şi cum ar fi păstrat în oglinda sa limpede cea mai neagră trădare pentru om. Pentru că omul bea întuneric din lumina limpede a ra-

chiului, lichid luminos care, o dată înghiţit, învăluie totul în negru, îmbracă în doliu pe dinăuntru. Domnul Tomás, care de cînd dispăruse Machojón, mort, fugar, cine ştie, devenise un fel de mucegai, descurajat, searbăd, fără chef de nimic, era în noaptea aceea o adevărată sîrmă ghimpată ce-i smulgea vîntului tinereţea. Capul ţanţoş sub pălăria mare, trupul pînă la brîu ca-ntr-un corset de lemn, picioarele în gol pînă la scara ţeapănă şi pintenii vorbind calului în limbajul telegrafic al stelei. Doar răsuflarea mai întreţine focul sîngelui ce se stinge în vene, cavităţi cu furnici, din care noaptea iese să-l învăluie pe cel ce moare în cea mai neagră trădare. Moartea este trădarea întunecată a rachiului vieţii. Dar bătrînul părea că trăieşte în continuare fără să mai răsufle, o statuie de aur, cal şi călăreţ, ca însuşi Machojón. Sudoarea îl strîngea ca-ntr-un cleşte. Fumul îi umplea nările şi gura. Mirosul bălegarului îl sufoca. Era orbit de viziunea unei imense turte de porumb, în atmosfera dogoritoare sfîşiată de limbi roşii. Nu vedea decît flăcările alergînd ca nişte urechi de iepuri galbeni, fugind de incendiu, animal rotund care n-avea decît chip, fără gît, cu faţa lipită de pămînt, rostogolindu-se ; animal cu chipul de pieliţă de ochi injectat, printre sprîncenele dese şi barba deasă a fumului. Urechile iepurilor galbeni treceau, fără să se atingă, peste albiile nisipoase cu ape adînci, fugind de incendiul ce-şi întindea pielea roşie de ochi înspăimîntător, piele fără simţuri, piele care îndată ce vede lumea palpabilă o şi înghite, distrugînd tot ceea ce altfel nu s-ar putea distruge nici în secole de-a rîndul. Printre pipăielile flăcărilor păroase, aurite pînă la roşu, alunecau jaguarii îmbrăcaţi în ochi. Incendiul se primeneşte cu jaguari îmbrăcaţi în ochi. [1] Duh sărac de lună seacă, stearpă ca cenuşa, ca blestemul vrăjitorilor îmblînzitori de licurici de pe muntele surzilor. Mult timp le-a trebuit cultivatorilor, după ce improvizaseră ici şi colo luminişuri cu riscul vieţii, ajutaţi de femeile

---

[1] Joc de cuvinte : „El incendio *se enjagua* con *jaguares* vestidos de ojos“ — în care „se enjagua“ înseamnă „se clăteşte“, dar în acelaşi timp şi „devine jaguar“.

lor, de fiii lor mici, pînă să se convingă că orice încercare de a opri pîrjolul era zadarnică. Da, se convingeau, în clipa cînd, sfîrşiţi de oboseală, cădeau la pămînt, zvîrcolindu-se în sudoarea ce le curgea şiroaie, ce le ardea fibrele încordate ale muşchilor înfierbîntaţi de ura împotriva fatalităţii, fără să-şi poată explica bine ceea ce prea bine vedeau de jos, unde zăceau căzuţi, căzuţi pentru o clipă şi apoi din nou în picioare, luptînd cu focul. Femeile îşi muşcau cozile, în timp ce bătrînelor le şiroia plînsul pe obrajii galbeni, ciupiţi. Copiii, goi, se scărpinau în cap, îşi scărpinau cocoşelul ţintuiţi în uşa colibelor, printre cîinii ce lătrau a pustiu. Focul cuprindea treptat pădurea şi muntele începea să ia foc. Totul plutea într-o mare de fum. În curînd aveau să se aprindă şi plantaţiile de porumb de pe partea cealaltă a defileului. Sus, în vîrf, se zăreau siluete omeneşti conturate în negru pe cerul de carne vie, zbătîndu-se să salveze restul plantaţiilor, distrugînd o parte din tulpinile de porumb gata copt, măturînd locul cu ele, fără a lăsa pe culoarele făcute altceva decît pămînt gol. Dar nu avură destul timp. Focul se căţără şi coborî în goană de cealaltă parte. Mulţi nu putură să scape, orbiţi de lumina violentă, sau arşi la picioare, şi flăcările îi mistuiră fără strigăte, fără urlete, căci fumul avea grijă să le astupe gurile cu batista sa sufocantă. Nu mai rămăsese nimeni care să poată apăra plantaţiile fermei. Zilierii care veniseră de la jgheaburile lui Juan Rosendo nu avură curajul să rişte. Vîntul bate spre noi, spuseseră, şi cu lopeţile, sapele şi greblele în mînă, priveau încremeniţi cum focul mistuia tot ce-i ieşea în cale : paie, porumb, pădure, munte, copaci. Din Pisigüilito sosi armata călare. Numai bărbaţi curajoşi. Dar nici măcar nu descălecară. Ca să afle cine s-a jucat cu focul, spusese cel ce făcea pe şeful, şi Vaca Manuela, care era pe-aproape, înfăşurată într-un şal de lînă, îi răspunse : Colonelul Godoy, şeful vostru, a fost cel care s-a jucat cu focul, cînd ne-a trimis pe mine şi pe bărbatu-meu să-l otrăvim pe Gaspar Ilóm, voinicul neînfricat ce reuşise să arunce laţul de gîtul incendiului, care umbla slobod

prin munţi, să-l ducă la el acasă şi să-l lege la uşă. ca să nu mai scape, să făcu rău. O să-i spun asta colonelului şi va trebui să i-o repetaţi şi lui în obraz, spuse celălalt. Dac-ar avea obraz, îi întoarse vorba Vaca Manuela, ar fi aici, la foc, să ne-ajute să oprim nenorocirea care ne-a adus-o pentru că i-am făcut un servici. Preacurajosul crede că dacă-i departe o să scape de blestemul vrăjitorilor îmblînzitori de licurici. Da' se înşală. Înainte de cel de al şaptelea foc [1], o să fie tăciune, tăciune ca pomul ăsta, tăciune ca tot pămîntul Ilomului care va arde în vîlvătaia celei de-a şaptea defrişări, ori în focuri mistuitoare, pînă ce n-o mai rămînea decît piatră seacă. Ce e sigur e că pădurile au să dispară, prefăcute în nori de fum şi cearşafuri de cenuşă. Şeful grupului de călăreţi se repezi cu calul spre Vaca Manuela şi-o doborî la pămînt. Zilierii săriră în ajutorul stăpînei. Cuţite, puşti, cai, oameni, în lumina focului. Simţindu-se răniţi de gloanţe, zilierii îşi apucau cu dinţii mîneca stîngă a cămăşilor, sfîşiind-o ca să-şi oprească sîngele cu cîrpe. Reuşiseră şi ei să dea jos de pe cai, cu lovituri de satîr, pe doi dintre soldaţi, dar erau vreo paisprezece, număraţi aşa, din ochi. Lanurile de porumb care nu se aprinseseră încă pîrîiau numai de căldura imensului foc, apoi, aprinse, continuau să acompanieze cu trosnituri zgomotul puştilor. Satîrele în zbor treceau dintr-o mînă în alta, sclipitoare, roşii de culoarea ce vopsea caii soldaţilor răniţi şi începea să se adune în bălţi de sînge pe jos. Oamenii sînt ca nişte *tamale* învelite în haine. Zeama colorată le musteşte prin înveliş. Suflul uscat al incendiului ce-şi continua ravagiile, cu chipul său de ochi înroşit şi cu viteza vîntului, începuse să le usuce gurile. Dar se luptau mai departe. Răniţii, zdrobiţi în picioare de cai. Morţi ca nişte sperietori de păsări căzute la pămînt, începînd deja să ardă. Ţăranii se luptau mai departe cu soldaţii, fără să bage de seamă că focul îi încercuise dintr-o latură ceva mai înaltă a terenului.

---

[1] Aluzie la focurile anuale în vederea defrişărilor — de unde, şapte focuri înseamnă metaforic, în roman, şapte ani.

Conacul, grajdurile, hambarele, porumbarele, toate erau în flăcări. Cai și animale alergau înspăimîntați către cîmp. Focul cuprinsese stîlpii gardului de sîrmă ce împrejmuia casa. Firele cu ghimpi roșii se încolăceau, unele lipindu-se de stîlpii carbonizați, altele atîrnînd libere. Cîți oameni mai rămîneau ? Cîți cai ? Lupta dintre autoritate și țărani se schimbă deodată. Nici autoritate, nici țărani. Cu puștile mute și satîrele tocite, începură să-și dispute unii altora caii, pentru a scăpa de moartea cu focul. Cu patul armelor, cu teaca cuțitelor, dar mai ales cu unghiile și cu dinții, cu brațele încolăcite ca niște arcane în jurul trunchiului, în jurul gîtului rivalului, cu genunchii îndoiți pentru a lovi, pentru a omorî. Încetul cu încetul toți oamenii aceia cruzi, încleștați în marele foc, se prăbușiră, unii pentru totdeauna, alții zvîrcolindu-se încă de durerea arsurilor sau a loviturilor și alții dărîmați de oboseală, cu mînia înghețată în ochi, privind spre caii ce-și făceau drum prin perdeaua de fum, încercînd să se salveze, fără călăreți, cai de fum cu coamă de aur, care nici ei nu ajunseră la un liman sigur. Niște picioare subțiri, arse, într-o fustă de cenușă, capul fără urechi și un smoc de păr, și el cenușă, și unghiile scorojite, fu tot ce se mai putu aduna de pe locul unde căzuse Vaca Manuela Machojón.

Cerbul de Șapte-focuri

VI

— După cîte văd, n-a trecut încă ăl de Șapte-focuri.

— Nu. Și de cînd stau la pîndă ! Cum îi mai e lu' mama ?

— Rău, cum știi. Ba chiar mai rău. Sughițul nu-i dă pace și-ncepe să se răcească toată.

Umbrele care vorbeau astfel dispărură una după alta în întunericul plantației. Era vară. Rîul curgea încet.

— Şi ce-a zis Vraciu' ?...

— Ce-a zis, că trebuie s-aşteptăm pînă mîine.

— De ce ?

— Ca să bea unu' din noi o licoare de ghicit cine-a vrăjit-o pe mama şi să vedem ce spune. Sughiţu' nu-i o boală, i l-a dat careva cu v-un greier. Aşa a zis.

— Tu s-o bei.

— Oi bea-o. Da' mai bine-ar fi s-o bea Calistro. Că el e mai mare. Poate că o să zică chiar aşa şi Vraciu'.

— Poate ; şi dacă aflăm cine i-a făcut rău lu' mama cu descîntec de greier...

— Mai bine taci !

— Ştiu la ce te gîndeşti. Tot aşa m-am gîndit şi io. V'un prăpădit de cultivator.

De-abia se auzeau vocile oamenilor care pîndeau între trestii. Stăteau de vorbă aşteptînd să treacă cerbul de Şapte-focuri. Din cînd în cînd se auzea vîntul, uşoară răsuflare de aer prin crengile vreunui copac de *guachipilin*. Alteori apele rîului, piuind în băltoace, ca nişte puişori. De la un capăt la altul se legăna ca-ntr-un hamac orăcăiala broaştelor. Întuneric albăstrui, călduţ. Nori negri, înghesuiţi. Stavilele drumului, jumătate păsări, jumătate iepuri, zburau înnebunite. Le auzeai căzînd şi tîrîndu-se pe jos cu fîşîit de porumb. Aceste păsări de noapte, care taie calea drumeţului pe cărări, au aripi, dar cînd cad la pămînt şi se tîrăsc pe jos, aripile lor se transformă în urechi de iepuri. În loc de aripi, păsările acestea au urechi de iepuri. Urechile din foi de porumb ale iepurilor galbeni.

— Şi ce-ar fi dacă Vraciu' ar veni chiar azi, c-atunci am afla imediat cine i-a vîrît greierele ăsta în burtă lu' maica.

— Bine-ar fi.

— Dacă vrei, mă duc să-l chem şi tu du-te să le spui şi la ăilalţi fraţi, ca să fim toţi cînd o veni.

— Da' atunci scăpăm Cerbu'.

— Să-l prindă dracu' !

Umbrele se îndepărtară, ieşind din întunericul trestiilor. Una o luă pe lîngă rîu ; lăsa pe nisip urma picioarelor desculţe.

Cealaltă se căţără, mai repede ca un iepure, printre coline. Apa curgea încet, cu mireasmă dulce de ananas.

— Trebuie un foc de copaci vii, pentru ca noaptea să aibă coadă de foc proaspăt, coadă de iepure galben, înainte de a-i da lui Calistro băutura de ghicit cine i-a vîrît doamnei Yaca greierele în burtă prin buric.

Aşa a spus Vraciul, trecîndu-şi degetele cu unghii lungi, ca nişte plante pietrificate, peste buzele pămîntoase de culoarea noroiului negru.

Cei cinci fraţi plecară să caute lemn verde. Se auzi încleştarea lor cu copacii. Crăcile rezistau, dar noaptea era noapte, mîinile de bărbaţi erau mîini de bărbaţi şi cei cinci fraţi se întoarseră din pădure cu braţele încărcate de crengi ce păreau să fi fost rupte sau smulse.

Aprinseră focul de lemn viu, cum le spusese Vraciul, ale cărui buze de noroi negru alcătuiră treptat aceste cuvinte :

— Aici noaptea. Aici focul. Aici noi, reflexe de cocos cu sînge de viespe, cu sînge de şarpe de casă, de foc ce dă porumbul, ce dă visele, ce dă voia bună şi mîhnirea...

Şi repetînd aceste cuvinte şi altele încă — vorbea ca şi cum ar fi omorît lindini între dinţi —, intră în colibă să caute un vas din care să-i dea lui Calistro băutura adusă de el într-o ulcică mică, de culoarea unei guşi verzi.

— Să faceţi şi înăuntru un foc, lîngă bolnavă, porunci cînd se întoarse cu vasul, o jumătate de bostan lucios pe dinafară şi zgrumţuros pe dinăuntru.

Aşa făcură. Fiecare dintre fraţi luă cîte un lemn aprins din focul de crengi vii care ardea sub cerul liber.

Numai Calistro nu se mişcă. În semiîntuneric, lîngă bolnavă, stătea ca o şopîrlă sprijinită pe coadă. Două

cute pe fruntea îngustă, trei peri în mustață, dinții superbi, albi, lungi, ascuțiți și multe coșuri pe față. Pe patul asudat, slinos, bolnava se încovoia și se întindea cu tot ce era pe ea, în ritmul elastic al sughițului ce-i zvîcnea înăuntru, în burtă, și cu sufletul oglindit în ochii ei supți de bătrînă cerînd fără cuvinte ajutor. Nu i-a fost de folos fumul de cîrpă arsă, nu i-a fost de folos sarea ce i s-a dat ca unui vițel cu indigestie, nu i-a fost de folos să-și lipească limba de o cărămidă stropită cu oțet, nu i-a fost de nici un folos că i-au mușcat degetele mici de la mîini, pînă la sînge, Uperto, Gaudencio, Felipe, toți fiii ei.

Vraciul turnă în vas apa de ghicit și i-o dădu lui Calistro. Frații lui urmăreau scena în liniște, unul lîngă altul, lipiți de peretele colibei.

Cînd termină de băut — avea același gust ca uleiul de ricin —, Calistro își șterse gura cu mîna și degetele, se uită cu teamă la frații lui și se făcu mititel lîngă peretele de trestie. Plîngea fără să știe de ce. Afară focul se stingea treptat. Umbre și sclipiri luminoase. Vraciul alerga la ușă, își întindea brațele către noapte, cu degetele ca niște flaute de piatră, și-și trecea din nou palmele desfăcute peste ochii bolnavei, ca să-i însuflețească privirea cu lumina stelelor. Fără să vorbească, prin gesturile sale de om cunoscător al tuturor tainelor, treceau furtuni de nisip uscat, revărsări de plîns care sărează totul, pentru că plînsul este sărat, pentru că omul este sărat, de plîns, de cînd se naște, și zburau păsări negre de noapte, cu gheare, de pradă.

Rîsul lui Calistro întrerupse agitația Vraciului. Îi scînteia între dinți și-l scuipa ca pe un foc ce l-ar fi ars pe dinăuntru. Încetă repede să mai rîdă în hohote și se duse, scîncind, să caute colțul cel mai întunecat unde să vomite, cu ochii ieșiți din orbite, bulbucați, îngrozitori. Ceilalți alergară după fratele lor care horcăi și apoi căzu jos cu ochii deschiși, de culoarea apei de cenușă.

— Calistro, cine i-a făcut asta lu' mama ?...

— Auzi, Calistro, spune-ne cine i-a vîrît lu' maica greierele-n burtă...

— Spune, vorbește...

— Calistro, Calistro...

În acest timp, pe pat, bolnava se încovoia și se întindea cu tot ce avea pe ea, slăbită, chinuită, elastică, cu pieptul în spasme, cu ochii dați peste cap.

La stăruința Vraciului, Calistro vorbi, vorbi adormit.

— Pe maica au îmbolnăvit-o Zacatonii și ca s-o facem bine trebuie să le tăiem la toți capu'.

Spuse acestea și închise ochii.

Frații îl priviră din nou pe Vraci și, fără să mai aștepte vreo încuviințare, o zbughiră din colibă învîrtindu-și în mîini satîrele. Erau cinci. Scăldat în greieri, mii de sughițuri mici răspunzînd de afară sughițului bolnavei, Vraciul rămase în ușă ca să numere stelele fugare, iepurii galbeni ai vrăjitorilor ce se adăposteau în corturi din piele de căprioară virgină, cei ce puneau și luau genele răsuflării pe ochii sufletului.

Pe o cărăruie făcută prin nutrețul verde, cei cinci frați ieșiră din stufăriș la marginea unei păduri cu copaci nu prea mari. Lătrături de cîini păzitori. Urlet de cîini ce văd apropiindu-se moartea. Strigăte de oameni. Într-o clipită cinci satîre tăiară opt capete. Mîinile victimelor încercau imposibilul pentru a scăpa de moarte, de coșmarul îngrozitor al morții care-i tîra jos din paturi, în întuneric, cu capul aproape despărțit de trunchi, fără maxilare unul, fără urechi altul, cu un ochi scos, cel de mai încolo, scăpînd de toate prin scufundarea într-un somn mai adînc decît somnul în care se odihneau în clipa asaltului. Tăișurile ascuțite loveau capetele Zacatonilor ca pe niște nuci crude de cocos. Cîinii se traseră înapoi, spre noapte, spre liniște, risipiți, urlînd.

Din nou stufăriș.

— Tu cîte ai ?

— Io, o pereche...

O mînă plină de sînge ridică două capete împreunate. Fețele desfigurate de loviturile de satîr nu păreau ale unor ființe omenești.

— Am rămas de căruță, io am numa' unu'.

De două cozi, atîrna țeasta unei femei tinere. Cel care-o ducea o tîra pe jos, prin țărînă, izbind-o de pietre.

— Io am un cap de bătrîn ; așa crez, că-i prea ușor.

Într-o altă mînă însîngerată, atîrna un cap de copil, mititel și diform ca o bobiță de *corosol*, cu o scufiță de pînză groasă, brodată cu roșu.

Ajunseră curînd la colibă, uzi de rouă și de sînge, cu privirea ațîțată, cu trupul tremurînd. Vraciul aștepta cu ochii larg deschiși către cer, bolnava sughița întruna, Calistro dormea, iar ochii cîinilor pluteau în aer, căci deși fuseseră dați afară, erau treji.

Pe opt pietre, aproape de focul ce tot mai ardea înăuntru, fură așezate cele opt capete ale Zacatonilor. Flăcările, la mirosul sîngelui de om, se alungiră, prelingîndu-se de frică, apoi se ghemuiră pentru atac, ca niște tigri auriți.

O limbă de aur neașteptată linse două fețe, a bătrînului și a copilului. Bărbi, mustăți, gene, sprîncene pîrlite. Scufița însîngerată, pîrlită. De cealaltă parte, altă flacără, o flacără nou născută, pîrli cozile femeii Zacatón. Ziua stinse treptat focul, fără să-l consume. Focul căpătă o culoare blîndă, vegetală, de floare ce iese din boboc. Din Zacatoni rămaseră pe pietre opt capete ca niște ulcele afumate. Încă mai strîngeau din dinții albi, de mărimea boabelor de porumb pe care-l mîncaseră.

Vraciul primi un bou pentru minunea făcută. Bolnavei îi trecu sughițul, leac sfînt, cînd își văzu fiii intrînd cu opt capete de om, desfigurate de rănile de satîr. Sughiț pe care Zacatonii i-l vîrîseră prin buric sub formă de greiere.

— După cîte văd, n-a trecut încă ăl de Șapte-focuri.

— Nu, și de cînd stau la pîndă ! Cum îi mai e lu' Calistro ?

— L-a dus mama iar la Vraci.

— Calistro și-a pierdut mințile, ca s-o scape pe mama.

— Zice, cînd nu plînge, că are șapte capete.

— Și Vraciu' știi ce-a zis ?

— N-are leac, doar dacă l-o vîna careva pe Cerbu' de Șapte-focuri.

— Ușor de spus.

Este aproape o lună de cînd Calistro se-nvîrtește pe lîngă casa Vraciului și frații lui încearcă să prindă Cerbul de Șapte-focuri în stufăriș. Calistro umblă gol, umblă de colo-colo gol, cu părul răvășit și mîinile crispate. Nu mănîncă, nu doarme, a slăbit, pare o trestie, poți să-i numeri coastele. Se apără de muștele ce-l urmăresc peste tot, pînă se umple de sînge, și are picioarele ca niște *tamale* de căpuși.

— Haide, frate, nu-l mai aștepta p-ăl de Șapte-focuri.

— Lasă-mă ! Nu vezi că șed pe el ?

— Vin' măi frate ! Calistro l-a omorît pe Vraci.

— Zici asta ca să mă sperii...

— Ba, zău c-așa-i...

— Și cum l-a omorît ?...

— A venit din defileu cu cadavru' despuiat tîrîndu-l d-un picior...

Cel care stătea pe Cerbul de Șapte-focuri, Gaudencio Tecún, mîndru de ținta sa bună și de pușca sa, alunecă încet de pe animal, pînă ce ajunse pe pămînt, unde rămase întins, mut, palid, ca și cum l-ar fi lovit amețeala. Fratele care-i adusese vestea morții Vraciului îl scutură ca să-și vină în fire. Îl strigă din toate puterile. Și dacă nu l-ar fi strigat pe nume — Gaudencio Tecún ! ! — din toți rărunchii, poate că ar fi

plecat din lumea aceasta, dintre ai lui, de la necazul care îi copleșise pe toți.

La strigătul fratelui său, Gaudencio Tecún deschise ochii și simțind lîngă brațul său trupul cerbului mort, întinse mîna să-i mîngîie cu degetele genele blonde, nasul de lemn de nuc, buzele groase, dinții mărunți, coarnele de abanos, cele șapte steluțe din frunte, părul nou crescut, pulpele și burta.

— Vai de noi dacă și tu ți-ai pierdut mințile ! Un' s-a mai văzut să mîngîi un animal mort ? Nu fi prost, scoal' și hai, c-am lăsat-o pă mama-n colibă cu difuntu' și cu nebunu' de Calistro !

Gaudencio Tecún își alungă clipind somnul pe care-l simțea în ochi și spuse cu vorbe bîiguite :

— Nu Calistro l-a omorît pă Vraci.

— Ce știi tu !

— Pă Vraci l-am omorît io...

— Păi nu l-am văzut cu ochii mei pă Calistro ieșind cu cadavru' tîrîș cînd tu pîndeai cerbu' aicea, și...

— Pă Vraci io l-am omorît, tu ai avut vedenii.

— Oi fi omorît tu Cerbu' de Șapte-focuri, nu zic ba ; da' pă Vraci, chiar dacă zici tu că-s vedenii, tot Calistro l-a omorît ; noroc c-au văzut toți, c-au fost de față și că lu' Calistro nu-i bagă nime' vină, că-i nebun.

Gaudencio Tecún se ridică în picioare, în fața fratelui său Uperto — era mai scund decît el —, își scutură pantalonii murdari de țărînă și, îndoind brațul pentru a-și duce mîna stîngă la inimă, în timp ce-și dezgolea pieptul în acea parte, îi spuse așa ;

— Vraciu' și Cerbu', ca să știi și tu, erau indentici. Am tras în cerb și l-am omorît pă Vraci, pentru că era unu' singur amîndoi, indentici.

— Nu pricepeam nimic, da' dacă mi-ai isplicat, acu'-nțeleg. Vraciu' și cerbu'... Uperto ridică mîinile și-și alătură degetele arătătoare, cel de la dreapta și cel de la stînga —, erau ca un deget gros format din două degete.

— Ba de loc. Erau unu' și-același deget. Nu erau doi. Era unu' singur. Vraciu' și Cerbu' de Șapte-focuri, ca tu cu umbra ta, ca tu cu sufletu' tău, ca tu cu răsuflarea ta. D-aia spunea Vraciu' cînd era maica cu boala de greiere că trebuie să fie prins Cerbu' de Șapte-focuri ca să se vindece, și acuma cu Calistro iar a zis la fel, încă o dată.

— Indentici, zici tu, Gaudencio, că erau.

— Ca două picături de apă într-o singură înghițitură. Numa-ntr-un suspin umbla Vraciu' dintr-un loc în altu'...

— Umbla în chip de cerb...

— Și d-aia a știut imidiat cînd l-au omorît pe șefu' de trib Gaspar Ilóm.

— Păi atunci îi folosea treaba asta, că era și om și cerb. Îi folosea... Nici n-avea omu' vreme să se-mbolnăvească. Doar îl chema și de-ndată sosea cu leacurile lui din tot felu' de ierburi. Sosea, vedea bolnavu' și pleca pe coastă s-aducă leacu'.

— Da' cum îți isplici atuncea pă Calistro cu cadavru' ?

— Păi, bine. De cîteva zile Calistro-i tot dădea tîrcoale ; trebe că azi-după-masă l-o fi urmărit pîn trecătoare și pîn' să-l ajungă din urmă, s-a făcut cerb și ca cerb a alergat încoace, ca să-i vîr io alicele-n burtă.

— Chiar așa, că mortu' nu și-a lăsat trupu' aici, trupu' i-a apărut dincolo.

— Așa se întîmplă todauna în cazuri d-astea. Cine are norocu' să fie și om și animal, caz că-și pierde viața, își lasă trupu' unde-a făcut schimbarea și pe ăl de animal un' l-a ajuns moartea. Vraciu' i s-a făcut cerb lu' Calistro și colo, cînd l-am țintit io, și-a lăsat chipu' de om, fincă acolo s-a prefăcut, iar aci a venit să-și lase chipu' de cerb, unde l-am lovit io de moarte.

— Așa o fi.

— Du-te să-i vezi cicatricea...

— Bine. Așteaptă-mă în drum. Ascunde bine pușca.

— Cum să nu, că mai e încă război.

Gaudencio Tecún își întoarse privirea în zbor, rămăsese privind stufărișul care în noaptea senină era ca o apă verde, și-și îndreptă urechea către coliba maică-si ; era colea aproape și p-aci s-auzea.

Fîșș... fîșș... fîșș...

Își ridică urechea ca să se orienteze în direcția colibei, după fîșîitul vîntului zburdalnic prin frunzele gorunului din curte. Greierii numărau firele de iarbă, iarba număra stelele, stelele numărau firele de păr din capul nebunului, nebunul de Calistro care și el se auzea strigînd undeva departe.

M-am făcut cu un mort, ca prostu' — își spuse cu voce tare ; era singur —, dacă știam, nu trăgeam... Cerbuțule de Șapte-focuri, ce mîndru erai ! Și... — asta în gînd, fără să mai vorbească tare — trebuie neapărat să mă-ntorc să-l trezesc înainte de miezu' nopții ; mare necaz mi-a mai căzut pă cap ; ori se trezește, ori îl îngrop...

Își suflă nasul. Degetele îi rămaseră cleioase de muci și de umezeala muntelui. Scuipă amar în timp ce și le ștergea pe mînecă. Cu brațul vîrît într-o scorbură, pipăind pe fund ca să-și ascundă arma, așa îl găsi fratele său Uperto, care după ce văzuse cicatricea mortului, se întorcea gîfîind, nerăbdător să ajungă mai repede.

— Așa e, cum ziceai, Gaudencio, îi strigă. Vraciu' are rana după urechea stîngă, la fel ca Cerbu', n-am mai pomenit una ca asta, chiar după urechea stîngă. Acu', sigur că pentru cine nu știe, e greu s-o dibuie dintre cîte zdrelituri i-a mai făcut p-ormă Calistro, cînd l-a adus tîrîș de-un picior.

— Și frații mei sînt acolo ? întrebă cercetător Gaudencio, cu o voce morocănoasă.

— Cînd am plecat io, venea Felipe, răspunse Uperto. Îi curgea sudoarea pă față de cît alergase de la colibă pînă unde se afla Gaudencio ascunzîndu-și arma.

— Și unde-i Calistro ?

— L-am legat de copacu' din curte, ca să nu mai facă cine știe ce. El zice că altu' l-a omorît pă Vraci,

da' cum nu-i în toate minţile, nu-l bagă nime-n seamă, mai ales că l-au şi văzut tîrînd mortu' !

Gaudencio şi Uperto o porniră spre colibă.

— Vezi, Gaudencio Tecún, strigă Uperto după cîţiva paşi ; Gaudencio mergea înainte ; nu întoarse capul, dar auzi. Povestea asta cu cerbu' şi Vraciu' o ştim numa' noi doi.

— Şi Calistro...

— Da' Calistro-i nebun...

Doar Gaudencio şi Uperto Tecún ştiu sigur cine l-a ucis pe Vraci. Fraţii lor nici nu bănuiesc. Mama lor cu atît mai puţin. Şi şi mai puţin celelalte femei din familie, care coc turte la bucătărie, sporovăind despre cele întîmplate. O harababură întreagă ; se cheamă unele pe altele cu bătăi din palme, cum obişnuiesc să le cheme pe vînzătoarele de plăcinte de pe stradă. Sudoarea li se prelinge pe faţa pămîntie. Le strălucesc ochii tiviţi cu răşină, din cauza fumului. Unele, cu cîte-un copil în spate. Altele, borţoase, aşteptînd un copil. Cu o şerpăraie de cozi pe cap. Toate cu mîinile pline de mălai ud.

— Ooo, va'-zică aici eraţi... şi pă mine nu mă poftiţi...

Femeile întoarseră capul, continuînd să bată din palme. Gaudencio Tecún stătea în uşa bucătăriei.

— V-am adus ceva de băut, poate vă e poftă.

Îi mulţumiră.

— Dac-aveţi un păhărel, să se pună fuga pă treabă una din voi.

— Dragoste, ce scumpă eşti, exclamă cea mai tînără dintre ele şi, întinzîndu-i paharul, îi turnă din ce mai era pe fundul sticlei : De ce nu spui, mai bine, vreau cutare lucru, şi vii cu poveşti d-astea de să le creadă numa' proştii ?

— Umilirea dispreţului se cheamă felu' ăsta de-a vorbi ; dă-n-coa' paharu' şi lasă-te de-nţepături.

— Se umflă-n pene, de parc-ar fi ăl mai grozav din lume, sau el singuru' bărbat şi-n rest numa' femei. Ia mai scuteşte-ne !

— Mai uşurel !
— E-un măgar ăl care vorbeşte.
— Atunci cine-i răspunde e-o măgăriţă.
— Gura !
— Taci, c-acu' te fur.
— Neam de traistă.
— Ba om enstruit, nu ca tine, trăită-n vîrfu' muntelui.
— Mai bine dă-ne şi nouă cîte-o gură, dacă ai de gînd să ne dai, interveni cea care măcina porumbul, că pe mine mă doare niţel burta ; dacă-i de anason e şi mai bine...
— E...
— Şi eu îţi primesc daru', spuse altă fată, în timp ce prima îşi ştergea mîinile pe şorţ pentru a primi paharul. Tare m-am speriat cînd l-am văzut pe Calistro venind cu Vraciu' tîrîş, ca o sperietoare din alea puse în porumbişte.
— Hoţoaico, tu erai aia care spăla ? o întrebă Gaudencio pe tînăra ce-i rîdea în faţă, cu dinţii de culoarea iasomiei, buzele cărnoase, nasul arcuit şi cu două gropiţe în obraji, după ce schimbară cîteva vorbe, el una, ea alta.
— Da, mă afurisitule, răspunse ea, încetînd să mai rîdă şi fără să-şi ascundă un oftat, storceam nişte rufe cînd a apărut nebunu' cu mortu'. Ce verde te faci cînd mori. Mai dă-mi o-nghiţitură.
— E lucru ştiut, spuse Gaudencio în timp ce înclina sticla cu rachiu peste pahar, pînă-l umplu de două degete. Sîngele animal devine vegetal înainte de a se face pămînt, de aia se face omu' verde de-ndată ce moare.
În curtea cu miros de pătrunjel se auzeau paşii nebunului. Bătea din picioare sub gorun, de parcă ar fi mers pe întuneric cu copacul în spinare.
— Mamă, şopti Uperto în camera unde-l întinseseră pe Vraci ; trupul zăcea pe o rogojină întinsă pe jos, acoperit cu o pătură pînă la umeri şi cu o pălărie pe faţă. Mamă, nu pot să văd om mort.

— Nici țicnit, băiatule.

— Nu pot să mă-mpac cu gîndu' că un om pă care l-am cunoscut viu, acu' e mort, că e și nu e, cum sînt morții. Da' morții pare mai degrabă că dorm, că-s gata să se scoale. Și nu-ți vine să-i îngropi, să-i lași singuri în cimitir.

— Mai bine mă lăsau să mor de sughiț. Acu' aș fi fost moartă și băiatu' meu sănătos, cu mintea-ntreagă, om întreg. Mi se face rău cînd îl văz nebun pă Calistro. Trupu' care se topește, băiete, nu mai e bun de nimic.

— Ceasu' rău, mamă, curată nenorocire.

— Doișpe copilași ați fost, șapte-s în cimitir acu' și cinci în viață. Calistro ar fi fost sănătos și io le-aș fi ținut de urît copiilor mei din cimitir. Că mamele care au copii morți și vii o duc bine și-ntr-o parte și-n alta.

— Leacurile nu i-au ajutat la nimic.

— Dumnezeu să v-ajute la toți, șopti foarte încet și, după o tăcere măsurată în lacrimi care erau note grave în ritmul absenței, se grăbi să-și caute cuvintele pentru a spune : Singura nădejde e Cerbu' de Șapte-focuri, să se lase prins într-una din zilele astea, ca să-și vină în fire Calistro.

Uperto Tecún își luă ochii de la mama lui și și-i aținti asupra focului ce lumina mortul, ca nu cumva să-i citească în gînd întîmplarea cu cerbul pumnul acela de foi de porumb învelit în cîrpe negre, cu capul alb și aproape fără dinți, maică-sa.

În clipa aceea apăru o femeie. Intră fără zgomot. O priviră cum își dădea jos coșul de pe cap, îndoindu-se din mijloc, ca să-l pună pe pămînt.

— Ce faci, cumătră ? Ce faci, domnu' Uperto ?

— Iaca, p-aci, cum vezi. Și-ai dumitale, cumătră, sînt bine ?

— Ba să știi că nu prea. Unde-s copii nu mai știi cum să scapi de boli, că dacă nu e unu', e ălălalt. Ți-am adus niște cartofi de fiertură.

— Ți-ai făcut de lucru, cumătră. Dumnezeu să te răsplătească ; și cumătru' ce mai face ?

— Păi, de cîteva zile nu poa' să umble deloc. Are o umflătură la picior și nu-i chip să-i treacă.

— Uite-așa a avut și Gaudencio acu' cîțiva ani, de nu putea să fac-un pas, și pîn' la urmă numa' cu terpentină și cu cenușă caldă i-a ajutat.

— Am auzit și io și aseară am vrut să-i pun, da' nu m-a lăsat. Unii bărbați nici nu vrea s-audă de doftorii.

— Sare mare, încinsă la foc moale și-amestecată cu seu, și aia-i bună.

— Asta n-am știut, cumătră.

— Păi să vii să-mi spui, caz că-i faci. Bietu' cumătru', el care a fost așa sănătos todauna.

— Ți-am adus și o floare de *izote*.

— Dumnezeu să te răsplătească. Ce bine iese culoarea roșu cu ea, sau sosu' de semințe de dovleac, cu roșii și cu dintr-asta. Așează-te o leacă p-aci, pă undeva.

Și toți trei, așezați pe trunchiuri de lemn, rămaseră privind trupul Vraciului care datorită întunericului și pîlpîielii jucăușe a focului, aci se scufunda în întuneric, aci apărea plutind printre flăcări.

— Pă Calistro l-au legat de gorun, spuse mama, după o liniște îndelungată în care cei trei, tăcuți, păreau să privegheze mai bine mortul.

— L-am simțit cînd am trecut prin curte. Ce milă-ți face bietu' băiat, cu mintea aiurea. Da' zice bărbatu' meu, acu' cîteva zile mi-a zis, că cu ochiu' cerbului ar putea să-și vină în fire. El a văzut cazuri. Zice că e sigur pentru domnu' Calistro.

— Despre asta vorbeam cu Uperto cînd ai venit. Ochiu' cerbului e o piatră cu care-i dai pă la urechi și se face bine.

— I se freacă bine și tîmplele, așa cum cureți foile de porumb de pă cocean și chiar și sub pernă, în pat, are ifect.

— Și unde are cerbu' piatra asta ? vru să afle Ruperto Tecún, cel căruia îi spuneau Uperto ; stătuse absent, fără să spună nici un cuvînt, temîndu-se să

nu-i ghicească intenția de a merge să vadă dacă Cerbul de Șapte-focuri vomitase cumva minunea aceea.

— O scuipă animalu' cînd se simte rănit, nu-i așa, cumătră ? spuse mama, care scosese din buzunarul șorțului un pumn de țigări de pănușă, ca să-i dea să fumeze musafirei.

— Așa se zice, o scuipă animalu' pă moarte, e ceva așa ca sufletu' lui, făcut pietricică, seamănă cu un bob de *coyole* supt.

— Credeam, cumătră, că nu știi cum e, nici nu-mi închipuiam.

— Și cu asta li se dă pă la tîmple ca să-și vină-n fire, spuse Uperto. Cu ochii minții vedea cerbul omorît de Gaudencio, în întunecimea muntelui, muntele îndepărtat ; și cu ochii feței, trupul Vraciului întins în fața lui. Îi era atît de greu să-și închipuie că cerbul și Vraciul erau o singură ființă, încît din cînd în cînd își lua capul în mîini, de teamă să nu-și piardă și el mințile. Cadavrul acela fusese cerb iar Cerbul de Șapte-focuri fusese om. Ca cerb iubise căprioarele și avusese pui de căprioară, fii-căprioare. Nările sale de mascul în algebra de stele a corpului albăstrui al căprioarelor de pelin ars ca vara, nervoase, sperioase, gata doar pentru iubirea trecătoare. Și ca bărbat, din tinerețe, iubise și urmărise fetele, avusese copii, omuleți plini de rîs și fără altă apărare decît plînsul. Le-a iubit oare mai mult pe căprioare ? Le-a iubit oare mai mult pe femei ?

Sosiră alți vizitatori. Un bătrîn de o sută de ani, care întreba de Yaca, mama băieților Tecún, care acum erau toți bărbați cu copii și cu rostul lor. În curte se auzea tropăitul nebunului. Bătea din picioare sub gorun, îngropîndu-și pașii în pămînt, ca și cum ar fi mers cu copacul în spinare.

Alți doi Tecún, Roso și Andrés, stăteau de vorbă lîngă colibă. Amîndoi cu pălăria pe cap, ghemuiți, cu satîrele în mînă.

— Fumezi, Ta-Nesh ?

La întrebarea fratelui său, Andrés Tecún puse jos satîrul cu care se jucase pînă atunci tăind iarba din jur și scoase un pumn de țigări de pănușă, mari cît niște drugi.

— Astea-ți convin ?

— Sigur că da, dă-mi și foc.

— Cu plăcere. Am să-ți țin și io tovărășie.

Andrés Tecún își puse țigara în gură, scoase amnarul și-l scăpără pînă aprinse un fitil ce părea o coajă de portocală răsucită în spirală și aprinse cu el țigările.

Andrés Tecún își luă satîrul de jos și continuă să reteze vîrfurile buruienilor. Țigările aprinse se vedeau în întuneric ca ochii unui animal de munte.

— Și între noi fie zis, Roso — Andrés vorbea fără să lase în pace satîrul —, pă Vraci nu l-a omorît Calistro ; după ureche are o rană de glonte și el n-avea armă.

— Am văzut și io că-i curgea sînge de după ureche ; da' pentru Dumnezeu, Ta-Nesh, nu m-am gîndit la asta ce-mi spui.

— Războiul continuă, frate. Continuă și va continua. Și noi, fără arme să ne-apărăm. O să-ți aduci aminte de mine : or să ne vîneze unu' cîte unu'. De cînd a murit șefu' de trib Gaspar Ilóm, ne tot pîndesc. Mare rău i-a făcut colonelu' Godoy.

— Blestemat om, nu-i zice pe nume ! Doar dacă l-am omorî ar fi din nou bine ; Doamne iartă-mă !

— Ne sîcîie al naibii de tot...

— D'apăi pe noi, frate, ne-a scopit ca pe boi...

— Războiul continuă. În Pisigüilito, după cîte se zice, ar fi mulți care nu cred că Gaspar Ilóm a plecat pe lumea ailaltă cînd s-a aruncat în rîu. Părea un pește în apă și a ieșit mai jos, unde soldații nu mai puteau să-l ajungă. Trebe că e ascuns pă undeva.

— Chestia asta cu nădăjduitu', ca să fie adevărat tot ce vrei tu, și-ar dori-o oricine, mereu. Numa' că nu-i așa. Gaspar s-a-necat nu fincă n-ar fi știut să înoate — că cum spuneai și tu, era ca un pește în apă —, ci pentru că-n loc de oameni a găsit în tabără cadavre, îi făcuseră bucățele, și asta l-a durut pe el mai mult

decît pe oricare din ei, că era şef, şi-atunci a-nţeles că rostu' lui era să plece cu cei care fuseseră omorîţi. Ca să nu-i facă pă plac patrulei, s-a aruncat în apă ca un bolovan de data asta, nu ca un om. Află şi tu că Gaspar cînd înota era mai întîi nor, apoi era pasăre, apoi umbră a umbrei lui în apă.

Roso şi Andrés Tecún tăcură. În tăcere se auzea şfichiuiala satîrelor care erau parte din răsuflarea lor de oameni. Se jucau mai departe, măcinînd iarba.

— I-ar fi venit de hac colonelului ăsta şefu' de trib, dacă nu-i omora oamenii, spuse Roso ca o concluzie, scuipînd aproape în acelaşi timp tutunul ce-i rămăsese pe limbă.

— Bine-nţeles că da, întări şi Andrés, care începuse să se joace cu satîrul ceva mai agitat, că aşa e războiu', trebe să omori în luptă şi nu cum au făcut cu el, că i-au dat otravă ca la cîine, şi cum fac cu noi, uită-te la Vraci : au ochit, au tras şi-acu' n-are nici cin' să-l îngroape. Asta-nseamnă să n-ai arme. Să te culci fără să ştii dacă te mai scoli dimineaţa, să te scoli cu bine şi să nu ştii dacă mai apuci noaptea ! Şi tot mai seamănă porumb pe pămîntu' rece. Asta-i sărăcie. Cea mai neagră sărăcie. De li s-ar preface porumbu-n otravă.

Toată familia respira mai uşurată cînd nebunul îşi înceta plimbarea sub gorun. Ce pacoste pe capul tuturor. Calistro se oprea cîteva clipe sub urechile verzi ale copacului care se gîdila de vînt, să-i miroasă trunchiul, şi băloşea nişte cuvinte, cu maxilarele încleştate, cu limba de sămînţă, cu chipul de semănătură scurmată de nebunie şi ochii mari deschişi.

— Luna roşie !... Luna roşie !... Io şobolanu'... Io şobolanu'... Foc, foc, foc... întuneric de sînge rac... întuneric de miere neagră... întuneric... întuneric... întuneric !...

...plac, clap, plac, zgomotul palmelor lui Gaudencio Tecún pe trupul Cerbului de Şapte-focuri, plac, clap, plac, cînd aici, cînd dincolo...

Bătăi cu palma, gîdilături, ciupituri.

E disperat că animalul nu se trezeşte, leneşul, şi se duce după apă. Aduce de la rîu în pălărie, ca să-l stropească cu gura pe cap, pe ochi, pe labe.

— Poate aşa să-şi vină în fire.

Copacii, închinîndu-şi crengile unii spre alţii, zbură-tăcesc păsările, zbor pe care şi-l ia şi Gaudencio, ca o prevestire a răsăritului de lună.

Nu întîrzie să iasă coaja asta de cartof de aur!

E disperat că cerbul nu se trezeşte cu stropii de apă şi începe să-l lovească în frunte, în burtă, în ceafă.

Înclinate pe-o parte, păsări de noapte, corbi şi stavilele drumului străbat cerul, lăsînd în aer miros uşor de răni adînci de cuţit.

Poate că de-aia se pun capcanele noaptea, chiar dacă nu e nimeni şi chiar dacă omu' doarme, pentru că aerul are ceva ciudat în el!

După ce-a stropit animalul şi l-a lovit destul, Gaudencio îşi înfăşoară picioarele, braţele, capul, cu frunze de trestie vineţie şi, astfel îmbrăcat în trestie dulce, dansează în jurul cerbului, strîmbîndu-se ca să-l sperie.

— Fugi! îi spune în timp ce dansează. Fugi, cerbuţule, fugi. Să-i tragi clapa morţii ăleia afurisite! S-o păcăleşti!

— Fugi! îi spune în timp ce dansează. Fugi, cerbuţule, fugi cale de Şapte-focuri! Colo departe, mi-aduc aminte... Io nu mă născusem, părinţii mei nu se născuseră, bunicii mei nu se născuseră, da' mi-amintesc de tot ce s-a-ntîmplat cu vrăjitorii îmblînzitori de licurici cînd mă spăl pe faţă cu apă de ploaie. Fugi, pentru binele tău, cerbuţule cu trei licurici în frunte! Suflet blînd! Nu degeaba mă cheamă întunecime de sînge, nu degeaba te cheamă întunecime de miere neagră, cu coarnele tale dulci, cerbuţule amar!

Smulge o trestie de zahăr ca să şi-o pună drept coadă şi merge călare pe ea. Astfel îmbrăcat în frunze de trestie vineţie, Gaudencio Tecún dansează pînă ce oboseala îl doboară alături de cerbul mort.

— Fugi, cerbuţule, fugi, miezul nopţii se apropie, o să vină focu', o să vină ultimu' foc, nu mai face pe prostu' sau pe mortu', p-aci ţi-e casa, p-aci ţi-e grota, p-aci ţi-e muntele, fugi, cerbuţule amar !

După ce-şi termină rugăminţile, scoate o lumînare de seu galben şi o aprinde cu greu, pentru că mai întîi trebuie să dea foc unei frunze uscate, cu scîntei de la amnar. Şi cu lumînarea aprinsă în mînă, îngenunchează şi se roagă :

— Adio, cerbuţule, aci m-ai lăsat, în fundu' puţului, după ce te-am păcălit cu moartea, doar ca să te-nvăţ cum i se ia cuiva viaţa. M-am lipit de pieptu' tău şi am auzit văgăunile şi m-am înălţat să-ţi miros răsuflarea şi era lichen îngheţat nasu' tău ! De ce miroşi a floare de portocal, dacă nu eşti portocal ? În ochii tăi iarna priveşte cu ochi de licurici. Unde ţi-ai lăsat cortu' de căprioară virgină ?

Prin stufărişul întunecos se întoarce o umbră, pas cu pas. E Gaudencio Tecún. Cerbul de Şapte-focuri a rămas adînc în pămînt, l-a îngropat adînc de tot. Auzea cîinii lătrînd, strigătele nebunului şi, pe măsură ce se apropia de cîmp, dincolo de defileul semănat cu trestie, rugăciunile femeilor pentru sufletul mortului.

— Domnu' să-i ierte păcatele şi să-l odihnească în pace... Domnu' să-i ierte păcatele şi să-l odihnească în pace...

Cerbul de Şapte-focuri a fost îngropat adînc de tot, dar sîngele lui sub formă de cheaguri a scăldat luna.

Un lac de miere neagră, miere de trestie neagră, îl înconjoară pe Gaudencio, care şi-a vîrît braţul pînă la umăr în scorbura unde şi-a ascuns arma ; a scos-o liniştit pentru că arma stătea acolo la loc sigur şi, înainte de a merge mai departe către coliba unde vegheau mortul, după ce şi-a făcut semnul crucii cu mîna şi a sărutat puşca de trei ori, a spus cu voce tare, privind luna roşie :

— Io, Gaudencio Tecún, mă fac răspunzător de sufletu' Vraciului şi jur pe mama mea, care este în viaţă,

și pe taică-meo, care a murit, să i-l pun înapoi în trup în locu' unde va fi îngropat și dacă punîndu-i-l înapoi în trup va reînvia, să-i dau de lucru cu ziua și să mă port foarte bine cu el. Io, Gaudencio Tecún...

Și se îndreptă spre colibă gîndindu-se : ...omu' care sapă voința Domnului în piatră vie, se înfruntă cu luna însîngerată.

— Ai văzut, Gaudencio, că cerbu' nu mai e acolo...

Gaudencio recunoscu vocea lui Uperto, fratele său.

— Ce, tu ai fost acolo ?

— Cum nu dară...

— Și n-ai dat de el...

— D-apăi, sigur că nu...

— Da' ai văzut cînd a rupt-o la fugă...

— Păi, tu ai văzut, Gaudencio ?

— Nu știu bine dac-am visat ori am văzut...

— Păi asta-nseamnă c-a-nviat și-atunci o să-nvie și Vraciu'. Ce-o să se mai sperie mama cînd l-o vedea pe om ridicîndu-se și ce-o să se sperie și el cînd le-o auzi' că se roagă pentru sufletu' lui.

— În viață, ce nu-i sperietură n-are nici o valoare. Și vezi că io chiar că m-am speriat cînd s-a făcut miezu' nopții. O lumină foarte ciudată, de parcă ploua cu stele, luminase ceru'. Al de Șapte-focuri deschise ochii, io mă dusesem să văd un' să-l îngrop, că nu e un animal oarescare, ci unu' care-i și om. Deschise ochii, cum îți zic, scoase un fum auriu și țîșni ca un fulger reflectînd în rîu culoare de vis.

— Nisipu', vrei să zici.

— Da, nisipu' are culoarea visului.

— Păi d-aia nu l-am găsit io unde l-ai omorît. M-am dus ca să văd nu care cumva a scuipat piatra aia de care zice mama că e bună ca să-și vină în fire nebunii.

— Și-ai găsit ceva ?

— La-nceput nici urmă. Da' tot căutînd, am dat de ea și uite-o, am adus-o, piatra de ochi de cerb, dau fuga să i-o duc lu' mama ca să-i frece tîmplele lu' Calistro ; poate că așa scapă de sminteală.

— Asta-i noroc, Uperto Tecún, că piatra de ochi de cerb n-o au decît cerbii care nu sînt numa' cerbi.

— Păi Cerbu' de Șapte-focuri o avea pentru că era om, și cum e bună pentru alte boli, mi-am zis în mintea mea că Vraciu' a avut dreptate, cînd era maica rău, c-a zis că nu se vindecă de greiere decît dacă cineva îl vînează pă ăl de Șapte-focuri și, cu toată pînda mea, uite că tot nu l-am prins, zile și nopți în șir am păzit în stufăriș, să văd dacă trece, cu pușca pregătită, da' tu l-ai dat gata, Gaudencio, că tu l-ai doborît dintr-un foc și o dată cu el și pă Vraci, da' n-ai vină, că nu știai, de-ai fi știut că cerbu' și Vraciu' sînt tot una, n-ai fi tras.

Toată familia Tecún răsufla ușurată cînd nebunul își înceta plimbarea sub gorun. Era o adevărată pacoste pentru ei toți, șaisprezece familii cu numele de Tecún, locuind la Corral de los Tránsitos, această scrînteală a lui Calistro, care se oprea uneori sub urechile verzi ale copacului, îi mirosea trunchiul și bălosea cuvinte greu de înțeles : Luna roșie ! Luna roșie ! Io șobolanu' ! Io șobolanu' ! Foc, foc, foc ! Întunecime de sînge ! Întunecime de miere neagră !

Mamă-sa îi frecă tîmplele și moalele capului cu piatra de ochi de cerb. Capul lui Calistro era de mărime normală. dar pentru că era nebun, părea mare de tot. Mare și greu, din două clătinări căzu în poala neagră, cu iz de mîncare, a maică-si și se lăsă, ca un copil ce sforăie ușor cînd i se caută în cap păduchii, să-l frece și iar să-l frece cu ochiul de cerb, pînă ce-și veni în fire. Piatra de ochi de cerb adună fărîmițele în care sufletul s-a rupt în nebun. Nebunu' are impresia că i s-a spart o oglindă și vede în bucățele tot ce înainte vedea la un loc. Calistro explica toate acestea foarte limpede. Ceea ce nu-și explica era moartea Vraciului. Un vis neterminat, pentru că lîngă el spunea că vede, fără să-i poată distinge chipul, pe cel care l-a omorît într-adevăr, o persoană care era umbră, era om, era vis. Fizic, Calistro mai simțea și acum că îl avusese foarte aproape, lipit de el ca un frate geamăn în

pîntecul mamei şi că fusese o părticică din omul acela, fără să fie el, cînd l-a omorît pe Vraci.

Se uitau cu toţii miraţi la Calistro. Poate că nu se vindecase. Doar Gaudencio şi Ruperto Tecún ştiau că era foarte bine vindecat. Leacul. Bobiţa de ochi de cerb nu dă greş.

Colonelul Chalo Godoy

VIII

Lăţos, palid-verzui şi mirosind a sudoare, în cămaşă şi pantaloni scurţi din pînză de sac, cu urme de făină la subsuori şi pe fund, cu pălărie înaltă de pai, jambiere de piele şi un pinten prins la călcîiul zgrunţuros, sublocotenentul Secundino Musús îşi strecura calul jigărit prin luminişurile pădurii, pentru a-l ajunge din urmă pe colonelul Chalo Godoy, şeful corpului de armată, şi a-i spiona pe furiş chipul, căci omul era al naibii de morocănos şi ferească Dumnezeu să-l fi călcat cumva pe coadă.

Căci, într-adevăr, din cauza patrulei care tot venea în urma lor, de cîţi ani tot venea şi nu-i mai ajungea, şeful devenise tare morocănos. Acru de tot.

Şi de aia nu scosese un cuvînt, el, care era atît de amator să povestească, în orele nesfîrşite cînd trebuiau să se caţăre pe cîte o coastă de piatră seacă, pustie, pe unde caii, îmbătrîniţi de oboseală, îşi îngropau pasul tot mai adînc şi călăreţii, orbiţi de noapte, se înrăiau tot mai mult. Sublocotenentul îl ajungea din urmă, îl spiona cu coada ochiului şi, observîndu-i chipul ursuz, rămînea din nou mai în urmă, călare pe mîrţoaga lui.

Dar, într-una din multele sale apropieri de felul acesta, calul o porni la trap, parcă special ca să-i aducă şi mai multe necazuri. Simţind că cineva venea în spatele lui, colonelul Godoy întoarse capul, cu ochi de rac fiert, şi răbufni cu furie, în timp ce celălalt, mic

în şa cît un purice, cu fundul burduşit de trap, se chinuia să strunească animalul.

— ...Mama mă-ti ! Tot timpu' mi-nchipui că e patrula şi cînd colo eşti tu. Fincă nu-ţi mai potoleşti odată calu'. Şi ăştia ce-or mai fi aşteptînd ca să ne-ajungă ? Trebuie că trec apa, ori mănîncă, ori cască gura pe drum şi descalecă la tot pasu', ba că li s-a slăbit chinga, ba că să se pişe, ba că să puie urechea pe pămînt, să afle pe unde sîntem. Şi măcar de-ar termina mai repede. Da's d-ăia care zic : să ne grăbim, că şefuleţu' e-nainte. Asta numa' de nu s-or fi apucat să fure vitele. Şi femeile şi găinile sînt în pericol. Tot ce-are de a face cu hrana ori dragostea e-n primejdie cu de-ăştia care au capu' numa' la plăceri. Nu ştiu să zică altceva decît ia de aici ; obraznici, cu gîndu' numa' la căpătuială, fără respect. Şi uite dovada, şi-au luat obiceiu' să rămînă în urmă, să vadă ce-i de furat şi cine nu-i pune pe fugă. Nici mînaţi cu biciu' nu s-ar mişca mai repede. Da' de data asta li se-nfundă. Că io nu mă opresc nici dacă mi se face ficatu' chisăliţă şi ei, cu pasu' lor de melc ! Cîtă sudoare mi-a curs ! Şi asta încă nu-i coastă, da' p-ormă ce-o să fie, măiculiţă doamne ! Stîlp uns pe care să te caţări ca o maimuţă !

Sublocotenentul tăcea, dar pentru ca şeful să-l creadă ,a curent cu ceea ce-i spunea prin strigătele care-i săreau îmbrîncindu-se din gură, ca nişte ţapi, îşi mişcă ceafa cu pliscul de jos în sus, fără să respire sau să înghită, de groază, simţindu-se cît un purice de mic faţă de calul gîfîitor, care în loc de coamă părea să aibă un ferăstrău de tăiat lemne.

Senzaţie de păr în ochi şi mîzgă pe piele, pe măsură ce munţii creşteau spre seninul negru al nopţii. Noaptea cobora pieptănată, umedă, din agitatul cer de pe creste. Izbindu-se de pietre, copitele cailor zăngăneau ca nişte scule de aramă. Lilieci de cauciuc viu îşi fîlfîiau aripile printre ramuri uscate, păianjeni, schelete şi trunchiuri de copaci găunoşi, invadaţi de furnici şi licheni. Păsări cenuşii îşi vîrau ciocurile printre dinţi de piepteni invizibili : cîrr ! cîrr !... Altele, cu pene azurii,

adormeau o dată cu ziua, cu ciocul sub aripă, iar altele își picurau colirul trilurilor în ochiul orb al rîpelor.

— Ditamai coasta !

— Și ne rămîne ce-i mai greu, dom'le colonel, deși am putea zice că sîntem aproape de culme. Geana aia de stejari e ținta mea.

— Păi era și cazu'...

— Și din vîrf, către un loc la care-i zice „El Tembladero“ [1].

— Și s-așteptăm acolo patrula, poate ne-ajunge din urmă și plecăm cu toții spre Corral de los Tránsitos. Sufletu' mi-l mănîncă omu' leneș și mereu am de-a face numa' cu d'ăștia, ai dracu' de neispräviți !

— Nu e deloc un zvon povestea de la Corral de los Trásitos. Sînt mulți pungași pe-acolo, ca să nu mai zic că nu de mult le-au tăiat capetele la toți din neamu' Zacatonilor. Da' sînt niște proști, dom'le colonel. Văd pericolu' și nu se feresc. Cultivatoru' de porumb de pe pămînturile noi moare ori sărac, ori ucis. Că pămîntu' îi pedepsește cu mînă de indian. De ce să mai semeni unde recolta e proastă ? Dacă sînt cultivatori cu-adevărat, să coboare jos, pe coastă. Găsesc acolo totu' de-a gata, fără să mai trebuiască să dărîme bunătate de copaci.

— „El Tembladero“ nu e departe...

— Păi cred că nu e departe...

— Nici luna cred că nu-i prea departe...

— Păi, cred că nu-i nici ea prea departe...

— Ah, tîmpitu', ce mă îngînă !

— Ordonați...

— Cînd ți-oi arde o cravașă, ai să vezi stele verzi, prăpăditule ! Nu pricep cum de nu-mi știi încă felu', de cînd te tot ții după coada mea. Respectu' pentru șef nu stă în bîiguieli dintr-astea. Minciunile și pălăvrăgeala-s făcute pentru muieri, d-aia sînt ca niște muieri melitarii cu școală, că se țin de regulament. Popă care citește din catehis', muzicant care cîntă după solfegiu și melitar după regulament, să nu văd în ochi.

---

[1] Loc cu puternice și dese zguduiri de pămînt.

Asta trebe să știi, dacă vrei să te-avansez. Religia, muzica și melităria sînt lucruri diferite, dar seamănă în aia că toate trei sînt pe bază de instint, cine le știe, le știe, și cine nu, nu le învață.

Își mînă calul cu un strigăt :

— Diii, mîrlane !

Și adăugă :

— Dii, încăpățînatule !... Așa că, cum îți spuneam : catehismu', solfegiu' și regulile în armată s-au inventat pentru ăi care fără să știe de ce le asudă trupu' și ce vor să fie în viață, se-apucă să țină predici, se-apucă să cînte, se-apucă să comande, fincă așa au învățat, nu fincă așa sînt ei, și arta melitară e arta artelor, arta de-a omorî dușmanu' de pînă-n zori, că la război ca la război. Arta melitară e arta mea și io îi fac praf pă toți fără să fi învățat nici o buche.

Ieșiră pe creastă. Luna roșie răspîndea lumină de jăratec. Caii păreau niște zmeie plutind în aer. În fundul văii se ghiceau frînturi de apă, pădurici scînteind de papagali verzi, movile rotunde.

— Sublocotenent Musús, atenție la dreapta ! strigă colonelul ; ieșeau de pe coastă unul după altul, într-o dublă lumină de pînză fină, luna era și ea în uniformă militară.

Secundino privi la orizont enormul disc însîngerat, în timp ce răspundea :

— Or fi defrișat locuri noi, dom'le colonel, de-aia e luna roșie. De la căldura focurilor...

— Atenție la dreapta, am ordonat, fără explicații, nu sta ca un bleg și salută ca un infirior, că luna e-n haină de melitar !

Pe sublocotenent îl duru faptul că-i astupase gura atît de brusc ; dar cum după șeful său, ceea ce-i stătea cel mai bine unui militar era să fie înfipt, în timp ce saluta milităreşte, cu mîna la chipiu, spuse agitat :

— Fumu' de la focuri pare-ar anunța sînge, dom'le colonel, pare-ar fi lupte pe lună și mulți răniți... pare-ar fi lupte, repetă fără să accentueze ultimele cuvinte,

cu ochii ficşi asupra unui şarpe imens de arbori, ce părea că se tîrăşte bubuind printre creste. Ceea ce se numea „El Tembladero".

Lui don Chalo Godoy îi înflorise pofta pe chipul de dantelă arsă. Plăcerea lui cea mai mare era să vorbească despre război.

— Ei, mie îmi place vremea asta, spuse împăcat cu subalternul, că-mi aduce aminte de multe. Să vezi focurile la vremea asta e ca şi cum ai vedea o guerilă. Mărăcinele, cînd arde, face zgomot ca un ropot de gloanţe şi iese fum şi se văd flăcări ca de artilerie pe culmi, şi parcă ar înainta trupele pe unde se-ntinde focu', şi parc-ar da înapoi, la prima suflare de vînt din direcţie opusă. Tocmai asta vreau să-ţi explic. Guerila e la fel ca focu' defrişărilor. O opreşti pîntr-o parte şi izbucneşte-n alta. Iar o opreşti şi p-acolo şi din nou izbucneşte în altă parte. Să te lupţi cu guerila e ca şi cum te-ai juca cu focu' şi dacă io l-am dat gata pe Gaspar Ilóm, a fost pen'că de mic copil am învăţat să sar peste flăcări, în ajunu' Bunei Vestiri şi de Sfîntu' Ion. Al naibii Gaspar ăsta...

— Ca să vezi... dom' colonel.

— Nu puteai să-i ghiceşti gîndu' întortocheat ca focu-n pădure. Pe-aici, pe dincolo, pîn toate părţile îi ţopăia gîndu' aprins şi trebuia să-l stingi şi cum să-l stingi, cînd era gînd de războinic ?

— Ca să vezi... dom' colonel.

— Şi nu-i minciună. Odată l-am văzut smulgînd un pom din rădăcini, doar uitîndu-se la el, cu gîndu', cu forţa lui, şi apucîndu-l ca pe-o mătură de nuiele ca să-mi măture toţi oamenii ; nişte biete gunoaie păreau soldaţii mei, caii, muniţiile...

— Ca să vezi... dom' colonel.

— Şi nu-mi dau bine seama, spuse don Chalo cu ochii la drumul ce cobora către „El Tembladero", printre pietre şi frunze uscate, da' după spuse din bătrîni, p-aicea pe unde mergem noi acuma, pîn munţii ăştia, s-a oprit cel care zguduie pămîntu' ca şi cum ar clătina o ceşcuţă, ca să le primenească apa la peştii-

munți, timp în care uraganu' a profitat de ocazie și i-a speriat colinele pe care le ducea în iad să le vîndă, tot roiu' ăsta de coline care se văd d-aici pîn' la mare.

— Se văd...

— Colinele ar vrea să se-ntoarcă în traista lu' Cabracán[1]. Sînt albine. Ar vrea să să-ntoarcă. Da' nu le lasă briza mării care suflă întruna. Și rîpele sînt găurile care-au rămas în fagure cînd le-a speriat. Cîte-o rîpă pentru fiecare albină, pentru fiecare colină.

Armăsarul și mîrțoaga pe care călăreau șef și aghiotant își schimbau poziția urechilor după forma pe care o lua zgomotul ce pătrundea dinspre „El Tembladero" în cutia munților, melc cu prăpăstii, în care vîjîitul vîntului prin brazi răsuna ca o cascadă. Animalele își țuguiau urechile înspre înainte cînd zgomotul care venea în calea lor era rotund, monoton, profund. Spre înapoi, zbătîndu-și-le tare, cînd era în formă de opt. Și o ureche înapoi și alta înainte, schimbîndu-le pe rînd poziția, la orice fîșîit de ramuri, la efervescența unui ciripit, la bătăile din aripi ale păsărilor cu tril de flaut, la vocile călăreților, umbre ce-și vorbeau cu strigăte, ca de la un mal la altul al unui rîu, deși mergeau unul lîngă altul.

— De cîte ori n-am trecut pe aiiici... și mereu mi-e friiiIIIcă !

— Io, nu știu ce-i aia friiiIIIcă ! Explică-mi cum eeeEEE ! ExpliiiIIIcă-mi !

Sublocotenentul făcu pe surdul, se gîndi să-i răspundă prin tăcere ; dar don Chalo, care mergea înainte, îi prinse calul de frîu și nu se putu abține să nu strige cu gura căscată pînă la urechi și din toți rărunchii, de-i țîșni strigătul pînă și pe nas :

— ExpliiiIIIcă-mi... îmi, îmi, îmi îmi expliiiIIIci... îmi, îmi, îmi expliiiIIIci !

— E o neliniște pe care o simți în urma taaaAAA !

— Credeam că în faaaAAAță !

— Păi după cuuuUUUm !

— După cum eeeEEE ?

---

[1] Zeu al cutremurului în mitologia indigenilor guatemalezi.

— După cum simţi instintu' de fuuuUUUgă ! Cine simte frica în spate, fuge înaiiiIIInte ! Cine-o simte în faţă fuge înapoooOOOi !

— Şi ăla care-o simte şi-n faţă şi-n spate se caaa... aaaAAA... că !

Colonelul îşi gîtui strigătul cu un hohot zgomotos. Cheagurile sonore de rîs nu se auziră, dar chipul i se inundă de veselie şi pînă şi armăsarul se crispă cu o înţepătură de pinten, ca şi cum l-ar fi înţeles şi s-ar fi pornit pe rîs şi el. Cît p-aci să-l răstoarne din şa. Era gata-gata să rupă hăţurile, de tare ce se-ncordă ca să-şi menţină picioarele în scări, cînd se simţi în aer, zmucit de animalul speriat. Se îndreptă cum putu şi merse mai departe, neştiind dacă putea să se oprească.

Sublocotenentul Musús rămăsese în urmă, uluit, palid, în hainele lui albe, tot numai ochi, pe colina stearpă, ochi de frică pentru tot ce se mişca în jurul lui : furtuna puternică, cheagul de sînge de pe luna roşie, norii rătăcitori, stelele ude, pîlpîitoare, şi muntele întunecat cu miros de cal.

— N-o fi mare lucru de capu' meu, îşi spuse Musús după ce mai merse o bucată de drum, vorbind parcă cu altcineva, da' e îngrozitor să-ţi petreci viaţa călare, pe frig, mort de foame, cu frica să nu te omoare careva cînd te aştepţi mai puţin şi, dacă scapi de asta, să n-ai nimic al tău, că cine umblă încoa' şi-ncolo nu poa' să aibă nici măcar o femeie ; adică o femeie care să fie a lui, numa' a lui mereu, că femeie găseşti, dintr-alea care p-aci vin, p-aci se duc, da' numa' pentru puţin timp, şi p-ormă să aibă copiii lui, casa lui, şi o chitară din alea care cînd le gîdili sună ca un dovleac zemos, ca să nu mai vorbim de baticu' de mătase de culoarea siropului de zahăr, purtat la haina nouă, în juru' gîtului şi prins chiar peste măru' lu' Adam cu un inel sau cu un sîmbure roşu de *guapinol* găurit prin mijloc... Mai bine-aş dezerta, cine ştie, că doar chefu' nu-mi lipseşte, numa' de nu m-ar prinde, cine ştie ; că viaţa nu-i ca o coadă de iguană din care dacă rupi o bucată creşte iar la loc şi se tîrîie către alte pericole. O pierzi,

ai pierdut-o. N-o mai capeţi a doua oară. Nu-i poveste.

Nici el însuşi n-auzea ce spunea, aşa de puternic bătea vîntul dinspre „El Tembladero".

Prin tufărişul pitic se vedeau, de la mijloc în sus, călăreţii, biete figuri de suflete chinuite. Muntele, inundat de lupta roşie. Cine ştie dacă focul Purgatoriului este focul roşu al lunii. Şi cînd şuieratul vîntului se mai potolea, se-auzea un fel de bolboroseală de apă în clocot, iscată din zborul insistent al insectelor, din orăcăitul broscoilor ţopăind prin mlaştinile din rîpe şi din ţiuitul ascuţit al greierilor, mai scurt şi mai nemilos cînd duşmanul le sfîrteca burţile şi-i înghiţea de vii în întunericul roşietic produs de reflexele violete ale lunei agăţate între munţi, pe cerul albastru, adînc.

Umbra şefului urca mereu. Puţin mai sus se oprea din nou. Apărea şi dispărea. Musús nu-şi lua ochii de la el. Pe unde-i vedea umbra, o urmărea cu privirea, se ţinea după ea, să nu-l piardă din ochi, dar nici să se apropie prea mult, nu care cumva să fie dracu-n persoană şi să-i arunce hăţu' de gît, simţindu-l lîngă el, ca să-şi descarce mînia împotriva patrulei care nu era chip să-i ajungă din urmă.

Lui don Chalo nu i se mişca nici un muşchi pe faţă. Privind fix, cu ochii săi albaştri cu reflexe verzui de amiază ce se sfîrşea în luna de sînge, cu bărbia clănţănindu-i ca o uşă izbită brusc, cu mustaţa vîrîtă în colţurile gurii şi cu gîndul la amintiri. Astfel înainta. Ce să se mai gîndească la cele întîmplate ? Şi totuşi se gîndea mai departe, în fel şi chip. Proverbul spune : după faptă, şi răsplată. Dar nu-şi primise încă adevărata răsplată pentru toate faptele lui. După ce l-a otrăvit pe şeful de trib Gaspar Ilóm, indienii nu s-au mai apărat : întunericul nopţii, lipsa şefului, asaltul prin surprindere şi mahmureala de după chef îi uşurau planul de a nu-i omorî pe indieni, ci a-i speria doar. Însă cavaleria se abătuse asupra lor ca grindina peste porumbul uscat. Nu luaseră nici măcar unul, de să-

mință. După faptă, și răsplată. Deși poate n-a fost rău că i-au omorît pe toți, pentru că șeful de trib s-a aruncat în rîu ca să-și stingă arsura din pîntece și și-a spălat otrava. Sălbaticul, cît p-aci să sece tot rîul și în ziua următoare a apărut iar, mai presus de otravă, și de-ar mai fi fost vii indienii, s-ar fi pornit în fruntea lor să-i nimicească pe soldați.

Mulțime de copaci prin rîpele adînci, încîlcite, roșcate, sub luna de culoarea călinei, răvășiți de vîntul pustiu, ce se năpustea spre umbrele călare, în valuri, spărgîndu-se rînd pe rînd și împroșcînd cu fructe uscate, printre spumele de bărbi de bătrîn și norii joși, așternuți peste umbrele arbuștilor de ricin și peste ramurile copacilor ciuntiți de vînt.

Caii o porniră la trap prin frunzișul des, goniți din urmă de zgomotele animalelor ce săreau din copaci pe pămînt, pregătite să atace sau să dispară, cu șerpuiri de apă, în hățișuri. Stuful unei cozi, o răsucire bruscă, scînteile de lumină verde, țopăielile dintr-o cracă în alta, ori scheunatul dintre două salturi le denunțau prezența jucăușă, trează, zburdalnică : fugeau, cădeau, se tîrau, se cățărau, zburau, alergau, săreau.

Musús tăie o cracă mare, prima care-i căzu în mînă, ca să grăbească cu ea pasul bietului său căluț ce nu mai asculta nici de vorbă, nici de pinten și se lipea de pămînt cu cleiul oboselii și coada rară de întuneric care era pe jumătate vis.

Pe măsură ce se apropiau de „El Tembladero", torentul vîntului devenea și mai năprasnic. Sublocotenentului îi țiuiau urechile ca după chinină. Își imagina lucruri înspăimîntătoare. Ciorovăiala copacilor printre crengile zgîlțîite de vijelie... poc... poc... trosssc... îi țesea în urechi amintirea îngrozitoare a armelor îndreptate spre spinarea pungașului, pe care, o clipă mai tîrziu, descărcarea se însărcinează să-l sfărîme ca pe-o bucată de lemn... poc... poc... trosssc... Treabă de nebuni, asta, a hoților de cai sau a pungașilor de drumu' mare, care omoară omu' cît ai clipi, doar așa, ca să facă pe grozavii !

Se scărpină în urechi, încercînd să-şi alunge dinăuntru ecoul crengilor smulse, trosssc... poc... poc... şi împunsăturile seci ale copacilor ce se ciorovăiau între ei, poc... poc... trosssc...

În mînă nu-i mai rămăsese decît mirosul crengii rupte. Se topise ca lumînarea. Mai bine o liană. Şi avînd grijă să nu se înţepe, trase o liană, care, clătinînd ramurile copacului pe care se înfăşurase, îi stropi tot spatele şi pălăria cu apa adormită între frunze. Rupse liana şi-şi ameninţă calul cu voce tare, căci gîndul i se închegă în vorbe, din cauza fiorului pe care-l simţise în tot corpul de la roua căzută pe spate :

— Diii... iapă, cu bice de liană tre' să te fac să mergi !

Uraganul încovoia copacii, plesnea pămîntul cu suspin de ulcică ce crapă, frunzişul luminişurilor plîngea cu lacrimi de cer peste masa oarbă a desişului alburiu şi pînă şi muntele părea că se chirceşte de teamă şi-l înţeapă pe Secundino cu perii săi zbîrliţi. La fiecare rafală de vînt, la fiecare clătinare a pămîntului — în „El Tembladero" pămîntul se cutremură foarte des — Secundino îşi strîngea picioarele pe cal (le avea ca nişte paranteze de-atîta mers călare), nu numai ca să se ţină bine-n şa, ci şi pentru că simţea mersul clătinat al animalului ce înainta prin muntele sfîşiat deasupra capului său în bucăţi de întuneric, ca nişte clădiri gata să se dărîme, sau culmi înalte stînd să se prăbuşească. Dar tocmai cînd pericolul părea mai aproape ca niciodată, uraganul se linişte pentru o clipă, cu imensa lui forţă zdrobită. Atunci ramurile îşi pierdeau treptat vitalitatea scăpărătoare, trunchiurile elastice se descîlceau şi peste jilţul întunericului, de culoarea răşinii topite, sub razele lunii ce ardea ca un bulgăre de foc, se cernea uşor calmul, între sfărîmături înăbuşite, bubuituri subterane, şacali de apă limpede şi munţi de frunze ce se trezeau la fiecare învolburare de vînt.

Musús se mişca în şaua bătătorită şi ruptă, fără să slăbească strînsoarea picioarelor şi fără să-şi descalece ochii de pe umbra şefului care dispărea de pe cal cînd

se lăsa pe spate, din mers, ca să vadă mai bine ferestruicile deschise între cupele brazilor, pe unde pătrundeau nu șuvoaie, ci cîrduri de lună giuvaier, lună fără luciul bobiței de *zapote*, lună fără sînge.

Și pentru că șeful călărea lăsat pe spate, cu ochii la nori și la umbrele diafane ale brazilor sfîrtecați pe alocuri de asaltul luminii strălucitoare, iar aghiotantul îl urma îndeaproape, nu fără să-și încline și el capul din cînd în cînd, spre a sorbi cîte o înghițitură din peisajul oazelor de cer pe care șeful îl urmărea cu insistență, nici unul nici celălalt, pînă atunci atît de atenți la schimbările drumului, nu observară dispariția colinelor topite în ploaia de greieri și înlocuite cu covoare de brad uscat, pîrîiașele care în lumina sclipitoare a lunii deveneau rîuri navigabile de miere albă, de-a lungul unor povîrnișuri dezvelite, înconjurate de păduri de brad, cuști de trunchiuri în care vîntul turbat înebunea din nou și umbrele ramurilor biciuite de liane săreau asemenea unor animale înfricoșate.

Noapte, limpede, ca ziua. Singurătate de oglindă nesfîrșită. Aburi de plante deasupra solului stîncos. Veverițe cu salt de cremă de ciocolată în cozi. Cîrtițe cu mișcări de lavă care înainte să moară caută să-și afle ascunzătoare sub pămînt, scormonind ici și colo. Licheni imenși de porțelan înflorat și vată de zahăr. Conuri de brad ca niște păsărele încremenite, păsări relicve, împietrite de teamă pe ramurile în continuă zbatere. Și vaietul neîntrerupt al frunzișului spulberat de vînt. Tristețe de lună rece, adîncă. Luna ofilirilor. Drumul se pierdea printre cuștile de trunchiuri uscate, tapetate cu mușchi, pentru a apărea din nou mai încolo, aproape de coastă, presărat cu gropi de șobolani și tremurător de luminile frînte între ramurile copacilor pitici ce-i loveau pe călăreți cu plescăit de apă. Pe coastă în jos, dincolo de covoarele de ace de brad, reîncepea vegetația grea, continuă, compactă, formînd tunele lungi, prin care drumul, de-abia vizibil, se strecura cu mers sinuos de șopîrlă.

Armăsarul scutură din cap, simțindu-se stropit cu picături de lună albă. Găuri rotunde, trandafiri sălbatici înfrigurați, mari și mici, perforau penumbra de burete și de brotac a imensului coviltir de ramuri împletite pe sub care mergeau. Simțind atingerea luminii alburii, calul își mătura crupa cu coada, coadă de păr scurt, rămînînd cu ea ridicată, pentru a da drumul aerului și bălegarului. De atîta zarvă, colonelul clipea des. Încăierare de păienjeni păreau mîinile sublocotenentului sub jocul de lumini și umbre. Colonelul își frecă nasul. Sublocotenentul scrîșni din dinți. Lumina și întunericul îi treziră mîncărimi de rîie între degete.

— Șarpe Castiiiiiia ! strigă sublocotenentul. Făceți-i o cruuuUUUce dacă aveți cruuuUUUste !

— Ne orbeeeEEEște !

— Așa se paaaAAAre !

— Strigă tare ca să-l speriiiIII !

— Namilă ticăloaaaAAAsă ! Namilă reaaaAAA !

— SuperstiiiIIIții ! Păi, s-ar putea să fie, spuse tot el din mers, s-ar putea să fie, Secundino Musús ; dar adevăru' adevărat e că Șarpele de Castilia chiorăște animalele, îi umple de păduchi pe copiii în fașă, le face sașii pe femei, îi surzește și mai rău pe surzi, iar pe cei cu cruste îi umple și de cucuie.

Șarpele de Castilia își oglindea picăturile mari de lumină într-un mușuroi de punctișoare negre, fără altă realitate decît aparența de mișcare pe care i-o dădeau particulele de lună împrăștiate printre frunzele întunecatului tunel de ramuri încovoiate, agitate de vînt pe deasupra călăreților și drumul continua să șerpuiască la vale, mereu mai îngust, atît doar cît să lase un singur cal să treacă, printre stînci albe, dungate în negru de umbrele piezișe ale trunchiurilor de brad ce-și profilau pe toată întinderea siluetele lor zvelte și elastice, cu cîte un moț înfrigurat în vîrf.

La primul val de întuneric, călăreții închiseră ochii. Li se închiseră din instinct, dar îi deschiseră imediat, pe cei de-afară îi deschiseră. Obișnuiți să mînuiască satîrele și pistoalele, dar știind să și fugă, pentru că și

omul curajos fuge, își dădură seama la timp că ceea ce le biciuia fețele erau umbrele trunchiurilor de brad proiectate de lună în fîșii de întuneric, așa că își înclinară doar puțin trupul, spre a se feri de puternica străfulgerare. Strecurîndu-se printre un trunchi și altul, printre brazi, razele de lună străluceau în părul negru al armăsarului cu luciul umbrelor de copaci ce se imprimau în dungi negre pe cămașa albicioasă a sublocotenentului Musús. Pe măsură ce călăreții înaintau, aer și pămînt păreau să se încrețească în pliuri luminoase și întunecoase, ca o clipire din ochi în care pietre și mărăcini țopăiau în salturi de cosași.

În lumină și nu în lumină, în întuneric și nu în întuneric, călăreții și caii se stingeau și se aprindeau nemișcați și în mișcare. Umbrei în ochi, senzației de lovitură de tenebră goală, de lucru vag și existent, îi urma împușcătura de aproape a fulgerului, și loviturii de lumină, cealaltă umbră în ochi.

Dar colonelul nu plecase la distracție. Era foarte serios. Acru de tot, din vina patrulei care cine știe cînd avea să-i ajungă din urmă.

N-au observat colinele dispărînd pe măsură ce pătrundeau în „El Tembladero", pentru că au mers cu gîturile sucite către lună și acum, prin acea urzeală dantelată de lună și întuneric a brazilor, în care armăsarul și celălalt cal păreau zebre dungate de argint, iar sublocotenentul, îmbrăcat în postav alb, un acrobat pe sîrmă ori un ocnaș cu haine în dungi negre n-au observat nici penumbra de mucegai moale și transparent unde venele de mărăcini deveneau munte printre copaci, hățiș care, pe măsură ce cobora, devenea întuneric de nepătruns, ca și cum existența lui vegetală ar fi fost doar un pas între lumină și întunericul adînc.

Vîntul biciuia prin rîpe, în timp ce în pădurile încă luminate solemnii arbori de *conacaste*, stejarii corpulenți și înmiresmați, arborii de *capoc* cu nori de vată în ochi, de bătrînețe, *capulinii*, ebenii, *gaiacii* se îngrămădeau, strîngîndu-se tot mai mult unii într-alții,

pentru a forma laolaltă ziduri de scoarță și nervuri, rădăcini la suprafața solului, cuiburi vechi, părăsite, licheni, praf, vijelie și fîșii de pămînt nedefinite în întuneric, dar, din lipsa totală de lumină, acea mișcare de corpuri inerte nu mai lăsa în urmă-i decît un ușor fum alburiu, venos, și mai înăuntru, o senzație auditivă de mare înfuriată.

Deși nu se vedea nimic, ei continuau să înainteze ca ceva fluid, inexistent, prin zgomotul de surpări și sub ploaia de frunze grele, ca păsările amfibie. Din cînd în cînd tresăreau speriați de plesniturile unor ramuri mai joase care, atingîndu-le fețele, le dădeau senzația unui păianjen de apă.

— Caaa... lu-le ! Caaa... lu-le !

Vocea colonelului acoperea fluieratul sublocotenentului Musús, care părea mai degrabă șuierat al respirației sale de *huisquil* omenesc ce-și căuta drumul avînd drept ghid suflarea. O cracă vru să-i răstoarne pălăria. Musús își înecă fluieratul și, apucînd-o cu mîna, spuse enervat :

— Hooo..., pom nenorocit ! Să-mi smulgă, cu nerușinare pălăria, asta nici-o-da-tă !

Noaptea oasele scot flăcări, în cimitir ; dar lumina ce venea înspre ei, pe dibuite, prin întunericul adînc, părea mai degrabă o stea pe cer, uitată acolo de la începutul lumii.

Musús se apropie de șef ca să-i spună : Vedeți, dom'le colonel, că viermii de foc sînt în călduri !... Dar în loc de toate acestea, mărul țuguiat i se mișcă în gîtlejul păros ca un ou de țesut ciorapi și nu mai șopti decît un : Vezi, șefule !

Cocoțate pe ramurile cele mai înalte, femelele își chemau amanții cu ochi de ciclop, plimbîndu-și felinărașele aprinse, milioane de ochi de lumină în noaptea imensă, iar viermii își întețeau farurile diamantine, respirînd cu toată forța lor de masculi încinși și se puneau în mișcare deplasîndu-se ca un sînge cu sclipiri albăstrui de perlă, spre înălțimi, de-a lungul trunchiului, pe ramuri și crenguțe, pe frunze și flori. La apropierea

viermilor ce continuau să-și ințețească lumina farurilor cu răsuflarea lor jinduitoare, femelele își aprindeau și ele tot mai mult nubilele sclipiri, cochetînd cu mii de scînteieri de stea, lumini ce după întîlnirea nupțială păleau încet, pînă cînd din toată acea stea mai rămînea doar o pată opacă, restul unei căi lactee, un arbore ce se visase luceafăr.

Luna le apăru din nou în drum. Se apropiară de marginea abruptă a unui crater de mărimea unei piețe. O mare piață goală. Stîncile, ușor portocalii, se reflectau în pînza fină de apă și lună care le învăluia ca o oglindă, mase întunecate ce se mișcau dintr-o parte în alta ca niște pete misterioase. Dar inima lui „El Tembladero", înspre care, în sfîrșit, puteau înainta în șir indian pe un rest de drum ce părea mai degrabă albia destrămată a unui rîuleț de iarnă, ascundea alte secrete. Ca printr-o vrajă, în interiorul acelei mari cești strălucitoare, zgomotul de patru leghe al frunzelor scuturate necontenit de vijelie înceta și, cîntînd sub copitele cailor, se auzea zuruitul fibrelor de agavă. La trecerea lor, cîte o șopîrlă fugea printre grămezile uscate de frunze năpădite de pînze fumurii de păianjen, lăsînd în urma ei un hîrșîit ca de înotător pe uscat. Vii și ascuțite se păstraseră urmele cîte unui grîușor sălbatic, la un cot al scurtăturii ce-i aruncase în adîncul „El Tembladero".

Umbre misterioase, corzi cîntătoare de agavă, atmosferă în care pentru a-și auzi vorbele nu este nevoie să țipe unul la altul, pînă ce răgușesc. Se opresc acolo, să le dea timp călăreților ce formau grosul patrulei să-i ajungă din urmă, pentru a trece toți odată prin Corral de los Tránsitos, să bea și ei ceva din ulcioare — cafea, *chilate*, rachiu — și să-și răcorească animalele fumegînde, sudoare în roua nopții, însă caii, deși morți de oboseală, își revin de-odată amîndoi și o pornesc înapoi la goană, atît de neașteptat, încît puțin a lipsit să nu-și scuipe prin urechi stăpînii și să-i lase acolo mușcînd pămîntul.

La o aruncătură de piatră distanţă, de-a curmezişul drumului de agave înotătoare ce traversa „El Tembladero", era un sicriu.

— Du-te-n pi...sici ! reuşi să spună colonelul, cînd calul se răsuci ridicîndu-se pe picioarele dinapoi, urmat de celălalt biet animal, care nici el nu mai asculta de frîu, căci sublocotenentul, ajuns pe malul ce înconjura fundul prăpastiei, se pregătea să tragă cu amîndouă mîinile în lada mortului, cu un mauser, şi ar fi tras dacă nu i-ar fi strigat la timp să se oprească, colonelul, ce călărea agăţat de pistol pe răsuflarea ondulată a armăsarului, care nu mai era decît atît : răsuflare neagră încercînd să se salveze. Torentul de frunze scuturate de vînt îi plesni peste obraji, acoperindu-i cu repeziciune ; şi acum, la numai un pas de pustiul „El Tembladero", în care se simţiseră goi ca înainte de moarte, cît de consolator le apărea valul acela verde, fîşîitor, scrîşnitor, asurzitor, ce-i învelea treptat, izolîndu-i, protejîndu-i. Frunze pe tulpini, scheunat de maimuţe cu chip de om, salturi elastice de fiare, cădere de bolizi cu tendoanele sîngerînd de lumină, stele jucăuşe piuind pe cer asemenea unor puişori pierduţi în imensitate, arbori uscaţi de *guachipilin* despicîndu-se ca nişte supremi sinucigaşi, colaps ale unei voinţe vegetale ce nu mai vrea să opună rezistenţă vîntului năprasnic. Cel care, fugind de un pericol, dă peste o adunătură de oameni şi se amestecă printre ei, continuînd să înainteze alături de miile şi miile de fiinţe ce se mişcă odată cu el, se simte la fel de sigur cum se simţiră colonelul şi Secundino în clipa cînd ieşiră din „El Tembladero" şi pătrunseră în torentul agitat al vîntului ce scutura cer şi pămînt pe distanţe nesfîrşite de jur-împrejur.

— Nerodule, nu vezi că veghează un mort ! fu tot ce auzi sublocotenentul şi de aceea nu trase.

Alergau. Vîntul le închidea ochii, le deschidea gura, le dilata nările, le îngheţa urechile. Alergau deveniţi practic coamă, lipiţi de coama cailor, pentru a opune rezistenţă mai mică şi pentru că atingerea animalului

asudat, viu, mirosind a sare, le dădea o vagă siguranță de tovărășie în plină aventură.

Și nu se opriră pînă ce nu ajunseră pe creastă, chiar pe vîrful a cărui poală oboseala și memoria le-o aminteau ca fiind foarte adîncă. Colonelul Godoy își desfăcu baticul de la gît, umed de sudoare, ca să-și șteargă fața.

Musús își lăsă pleoapele să-i cadă, pentru a nu mai vedea cucuveaua ce-i apăruse în cale. Luna-i scălda aripile tivite cu vinișoare de miez de banană. Semn rău, cucuvea și sicriu ! îi strigă sîngele în vene.

— Dom'le colonel... spuse Musús, fără să-și miște buzele, cu vorba și gura încremenite.

Și Godoy îi răspunse pe același ton, fără a mișca din gură.

— Dom'le colonel... acuma într-adevăr, chiar că... dom'le colonel...

— Hoții de vite-și veghează mortu'...

— Acuma într-adevăr, chiar că... hoții de vite-și veghează mortu'...

— Da' nu mai pun un mort, acu' pun un sicriu.

— Sînt mai cu grijă. Înainte știi că un neghiob făcea pe mortu', întins pe o rogojină, și-i puneau chiar și patru lumînări, la colțuri ; da' acuma au născocit că e mai bine doar un sicriu, că așa lumea se-ntoarce din drum cînd îl vede și ei pot să mîne turmele furate, cu tot drumu' liber în față.

— Mi se pare că domnu' colonel i-a venit de hac lu' unu', Apolinario Chijoloy, care făcea mereu pe mortu', fincă era paralizat și nu putea să meargă la furat.

— L-ai cunoscut ?

— Mi-au povestit unii de-a fir a păr. Era după ce l-ați învins pe șefu' de trib din Ilóm și atuncea chiar ca nu ne-a lipsit decît atîtica să murim ; dacă acu' mai povestim cele-ntîmplate, e numa' pen' că nu v-a lipsit atuncea sîngele rece ca să dați ordine. Că n-a fost glumă să pătrunzi în munte pînă la șefu' ăla, care pe deasupra mai era și vrăjit de iepurele galben, și să-i ciuntești oamenii cînd el își spăla mațele-n rîu. Am

văzut cum cădeau indienii sfîrtecaţi bucăţi-bucăţele, cînd au năvălit soldaţii peste ei. Şase ani sînt de-atunci şi încă se mai vorbeşte numa' despre asta.

— Şi cu ăsta şapte, adăugă imediat colonelul. Ţin socoteala pentru că, după cîte zic pîrliţii ăia de indieni, vrăjitorii îmblînzitori de licurici, care au fost şi ei făcuţi chisăliţă, m-ar fi blestemat ca odată cu cel de-al şaptelea foc, să-mi sune ceasu' Anu' ăsta ar trebui să mor ars, după ei. Şi de-o mierlesc anu' ăsta, ducă-se-n mă-sa !

— Apolinario Chijoloy a fost ultimu' pe care l-aţi omorît 'mneavoastră singur.

— Da, pe ăla chiar că l-am stropşit îngrozitor. L-am prins în gura drumului, la umbra unui hăţiş ce muşca dintr-o rîpă şi tot p-acolo m-am rostogolit şi io, la vale, ca să scap, înainte să vină ai lui să-l răzbune. Bietu' de el, făcea pe mortu' pe o capră bărboasă, între patru luminări, una se şi stinsese. Am tras repede, de teamă să nu se stingă şi celelalte trei. Doar s-a chircit niţel cînd l-a ajuns glonţu'.

— Şi patrula asta nu mai apare.

— Şi n-avem încotro, tre' s-aşteptăm, că e periculos şi nesigur să ieşim în drum fără întărituri. Nu există oameni mai ai dracu' ca hoţii de vite, şi mai vicleni ; sînt vicleni ca nimeni alţii, că pericolu' îi asmute, le ascute auzu', le ascute vederea, le-o face aproape să ghicească ce le convine şi ce nu.

Cum stăteau ei aşa de vorbă, auziră de-odată paşi de animale chiar lîngă ei, peste ei, gata-gata să fie înhăţaţi. Amuţiră. Alergară spre caii priponiţi în apropiere, să-şi astîmpere foamea cu cîte-un pic de iarbă, învălmăşeală în care colonelul agăţă cu căpăstrul copacul de care-şi legase calul, iar sublocotenentul îşi rupse frîul.

Era patrula. Cei şaptesprezece oameni călări, albi de praf şi de lună. Nimic mai măreţ decît un om călare. Cine are ceva împotriva acestui lucru ? Călare, fie pentru luptă, fie pentru dragoste, nu există nimic mai măreţ decît un om călare.

Acest gînd îi trecu prin cap șefului Detașamentului expediționar, colonelul Gonzalo Godoy, cînd, în fruntea oamenilor săi, preluînd comanda trupei, le ordonă să se desfășoare în plan de atac încercuitor.

Înaintară în galop, dornici să se înfrunte cu hoții. Nimic mai potrivit decît o rafală de gloanțe, ca să-ți alungi frigul și buimăceala. Zgomotul torențial din „El Tembladero“ îi îngrămădise unul într-altul și așa se apropiară de locul unde era așezat, de-a curmezișul drumului, sicriul. Lumina lunii ascuțea muchiile tragicului obiect de lemn nevopsit, rudimentar, lemn alb de brad care, reflectînd lumina, părea înconjurat de un halo strălucitor.

O parte din componenții patrulei rămăseseră la intrarea în „El Tembladero“, sub comanda sublocotenentului Musús, pentru a evita un atac prin surprindere. Erau toți numai ochi și urechi. Lui Musús i se uscase saliva în gură. Vru să dea drumul obișnuitului său ssst de sublocotenent de linie, dar nu reuși să scoată din piept decît o biată răsuflare uscată. De la înălțime, sublocotenentul și oamenii lui vedeau ce se întîmpla jos, în „Tembladero“, ca într-o arenă de tauri. Colonelul descălecă și se apropie de coșciug, urmat de restul trupei, toți cu arma în mînă, ochind, gata să tragă. Cu țeava pistolului, colonelul bătu în capacul de lemn, poruncitor. Nimic. Era gol. Exact ce le spusese el oamenilor. Gol. Un nou vicleșug de-al hoților, ca să fure vitele fără să mai pună pe nici unul din ei să-și arate curajul și să facă pe mortul, ca pînă la urmă chiar să-l omoare careva pentru curajul său.

Don Chalo bătu din nou în sicriu cu țeava pistolului, poruncitor, cu mai multă siguranță de data aceasta. Nimic. Gol. Bătu iar și nimic, nimeni nu-i răspunse.

La un ordin al colonelului, care uneori comanda din ochi și din cap, doi soldați se apropiară să deschidă coșciugul. Numai șeful rămase la postul său, ceilalți făcură un pas înapoi și erau cît p-aci s-o rupă la fugă. În sicriu era un om îmbrăcat în alb, cu o pălărie de pai

pe față. Un șiroi de sudoare rece i se scurse colonelului pe spinare. Cine era omul acela ?

Pietrele portocalii reflectau cai și călăreți, numai că umbrele lor, stropite cu cerneală din călimări negre, nu păreau să rămînă la suprafață, ci să pătrundă în piatră.

Colonelul îi dădu pălăria la o parte cu țeava pistolului și cel care ocupa sicriul, primind lumina lunii în plină față, deschise ochii, se ridică speriat și sări afară din lugubra luntre. Colonelul rămase mai departe la postul său, nu fără să se dea totuși un pas înapoi : să fie oare un suflet de pe lumea cealaltă, începeau să-i învie morții, și fără a mai pierde timp, amenințîndu-l cu pistolul pe cel despre care încă nu știa nimic, nici măcar dacă era om, amenințare pe care o împărțea în evantai și oamenilor săi, ca să se apropie, îl întrebă :

— Suflet de pe lumea asta sau de pe aialaltă...

— Cărăuș, domnule, răspunse vocea firavă a unui om de-abia trezit din somn și leșinat de foame.

Înțelegînd colonelul că n-avea de-a face cu vreunul din morții săi, se simți tare pe poziție și, sigur de ceea ce făcea, îl investigă :

— Ce fel de cărăuș ?

— Căram sicriu' ăsta pă care-am fost să-l iau din sat.

— Spune adevăru', că de nu-ți zbor creierii...

— Păi v-am spus că-s cărăuș... Zău c-așa-i. Am fost în sat să cumpăr sicriu', ca să-l îngroape pă Vraciu' de-a murit ieri, acia sus, la Corral de los Tránsitos.

Patrulele se apropiaseră. Indianul, cu pălăria în mînă, cu pantaloni albi, scurți pînă la genunchi, cu cămașa albă cu mîneci scurte, părea din piatră vopsită cu bronz.

— Am cumpărat sicriu' și veneam înapoi încetișor. P-aci m-a apucat somnu'. M-am culcat să dorm. Și cum eram cu sicriu', m-am băgat înăuntru ca să fiu mai în siguranță. Că p-acia sînt mulți mistreți, mulți păianjeni veninoși și multe animale periculoase.

— Coșciugu' ăsta și cu tine sînt semne că pe-aici se fură vite.

— S-ar putea, da' nu din cauza mea şi nici din cauza coşciugului. Hoţii de vite nu ne-nghit pe noi, indienii, că zic că sîntem neam de cîini fricoşi.

— Păi d-aia te-or fi băgat aici cu forţa, c-or fi zis că de se pierde-un indian nu-i nici o pagubă. Asta e, şi dă-i drumu' la tot ce mai ştii de hoţii ăştia care trebuie că umblă pe-aici pe-aproape, sau de nu, te vîri binişor iară-n sicriu.

Între coastele indianului, prin cămaşa linsă de lună şi frig, colonelul Godoy înfipse ţeava pistolului, împingîndu-l înapoi cu spatele, gata-gata să-l doboare, pînă ce-l aduse iar lîngă sicriul de brad.

— Vorbeşte, că-nţelegi foarte bine spaniola !

— Io n-am să ocup sicriu' Vraciului. Dacă vreţi, omorîţi-mă şi-ngropaţi-mă aici, da' nu-n sicriu' Vraciului, c-atunci o să-mi meargă şi mai rău pe lumea ailaltă ; dacă vreţi să mă-mpuşcaţi, ziceţi-le să ducă sicriu' la Corral de los Tránsitos.

— Şi cine-o să primească sicriu' ? Mortu' ?... Colonelul glumea, sigur că indianul nu era decît o unealtă de-a hoţilor, pus să nege că ei ar umbla prin acele locuri ; în alte ocazii asemănătoare, glumele îl ajutaseră să descopere adevărul. Şi mortu' o să te-mbrăţişeze şi-o să-ţi zică : Dumnezeu să te răsplătească pentru că mi-ai adus ultimu' lăcaş, şi dacă-i sărac poate că lăcaşu' ăsta-i ultimu' lucru făcut pe măsură cu care se mai înnoieşte, că precis ţi-au dat şi măsurile.

— Da, domnule, şi sicriu' îl duc la cei care-l veghează.

— Sicriu ! Sicriu i se spune unuia lucrat ca lumea, lăcuit pe-afară şi căptuşit pe dinăuntru ; da' ăsta al tău nu-i decît o amărîtă de ladă de brad. Şi cine-l veghează ?

— Femeile...

— Şi bărbaţi ?

— Sînt mai multe femei.

— Şi-a murit... De ce-a murit, l-au omorît ?

— De bătrîneţe-a murit.

— În orice caz, înainte de-aţi primi gloanţele pe care le meriţi, o să cercetăm dacă-i adevărat ce spui.

O să mergi legat de aghiotantul meu, sublocotenentul Musús, cu încă cinci oameni. Dacă nu-i adevărat, dacă mă minți, au ordin să te bage-n lada asta, s-o închidă, s-o lege de-un pom și să te-mpuște gata ambalat, ca să te-arunce pe urmă direct în groapă.

Cărăușul ridică sicriul, ca unul care se naște a doua oară, și-l puse în spate și, la drum, mai mult fugind decît mergînd, vrînd să se îndepărteze mai repede de omul acela cu ochii albaștri, sclipitori ca niște cristale la foc. Patrulele merseră după el printre crestele stîncoase care înconjurau fundul acela vulcanic și mai departe, urmînd ordinele lui Godoy, sublocotenentul Musús plecă spre Corral de los Tránsitos cu cinci oameni călare, cei mai amărîți dintre toți. Cărăușul, cu brațele inutil legate și cu sicriul în spate, mergea înainte. Se pierdură prin fîșîitul frunzelor.

IX

Nana, mama fraților Tecún, părea greu încercată de mulți ani și multe munci. Ani mînjiți cu *chilate* de porumb galben, ani albi de *atol* alb cu boabe crude de porumb, unghiuțe de porumb fraged, ani îmbibați în ororile roșii ale țuicii de agavă, ani înnegriți de fumul de lemne, ani picurînd sudoarea și durerea de ceafă, de păr, de frunte ce se încrețește și se pungește sub greutatea coșului cărat pe cap. Deasupra, sus, greutatea. Ani și munci apasă pe capul bătrînilor, aduși de umeri, aplecați înainte, cu genunchii ușor îndoiți, gata parcă să îngenuncheze în fața unei icoane.

Nana, mama fraților Tecún, bătrîna Yaca, ce de la vrăjitoria cu greierele și cu sughițul acela de moarte se ținea mereu de stomac cu mîna ei de culoarea lemnului ars, își aruncă ochii mici de șopîrlă în întunericul umed de afară, în timp ce cu cealaltă mînă înălța torța aprinsă, să vadă cine venea cu noaptea-n cap. Dar nu văzu nimic. Ieși în ușă, mormăind ceva

printre dinți. Auzise sosind oameni călare. Nu erau băieții, fiii și nepoții ei.

Fu înconjurată într-o clipă de cîțiva oameni înarmați. Se apropiau de colibă, ducîndu-și caii de căpăstru. Desculți, îmbrăcați fiecare în alt fel, dar purtînd cu toții centiroane de soldați.

— Doamnă, ne scuzați, spuse cel care comanda, nu altul decît Musús, ați putea să ne spuneți unde locuiește Vraciu', că avem un bolnav grav de tot și moare dacă nu-l vede omu' ăsta.

La o distanță prudentă îl lăsaseră în întuneric pe indianul cu sicriul, păzit de un oarecare Benito Ramos.

— Puteți să-l vedeți aici... răspunse bătrîna, bombănind și întorcînd lumina torței spre interiorul colibei, unde se vedea corpul Vraciului întins jos, pe pămîntul presărat cu flori sălbatice și chiparos, ca să miroase frumos.

Musús, care-l imita pe colonelul Godoy în tot ce putea — servilism de maimuță și slugă —, se apropie de cadavrul Vraciului și-i înfipse revolverul în burtă. Doar cămașa de cîrpă veche cedă, dezvelindu-i părul pe burta apăsată.

— Și de ce-a murit ? întrebă Musús, temîndu-se ca nu cumva să se ridice și ăsta de jos, cum se sculase indianul din sicriu.

— De bătrînețe... răspunse femeia, bătrînețea-i rău' ăl mai mare, omoară sigur.

— Păi dacă-i așa, și dumneata ești cam bolnavă...

— De bătrînețe da, spuse ea din nou, trăgîndu-se puțin înapoi, dar fără să vîre în casă și torța, de teamă ca soldaților să nu le vină ideea să examineze corpul Vraciului pe care Calistro, cînd îl adusese tîrîș printre pietre, îl zdrelise ca pe Sfîntul Cristos. Calistro nebunul. Acum nu mai era nebun. Își venise în fire cu piatra de ochi de cerb. A avut de două ori noroc. Noroc că se făcuse bine după ce-i frecaseră tîmplele și moalele capului cu piatra de ochi de cerb. Și noroc că putuse să plece cu frații lui înainte de sosirea

soldaților. Numai de nu le-ar veni chefu' să bea ciocolată cu sînge.

La toate se gîndea maica fraților Tecún, fără să-i neglijeze pe oaspeți, ținînd mai departe făclia afară, ca să-i împiedice să observe că mortul nu era mort, ci omorît. Pe toți îi iau legați, fără să mai sufle o vorbă niciunu'.

— Ei, vedeți și voi... șovăi sublocotenentul Musús în direcția oamenilor lui, scărpinîndu-se în capul ce i se vedea de sub pălărie ca o nucă de cocos păroasă, fiindcă nu se împăca deocamdată cu gîndul că aducătorul sicriului scăpase de împușcarea pe care o poruncise șeful. Să-l bage în sicriu' mortului, să-l închidă bine, să-l ridice-n picioare și... foc !

Indianul intră tîrînd sicriul, în timp ce patrulele pleeau de la Corral de los Tránsitos, să-l întîlnească pe colonelul Godoy la „El Tembladero". După ce încălecă, Musús, care în timp ce-și lua rămas bun avu timp să fie un pic colonel în vorbe și-n purtare, spunînd că sicriul era „ultimu' maslu" al Vraciului, soldații încălecară și ei și o porniră în grabă ; de-abia avură timp să primească din partea gazdei cîteva țigări de pănușă de porumb, pe care și le vîrîră în gură fără să le aprindă, cu excepția lui Benito Ramos, care avea un pact cu diavolul ca atunci cînd își punea în gură o țigară, aceasta să i se aprindă singură. Un om foarte ciudat. Înghițise un păr de diavol. Acela fusese pactul. Și apoi se uscase, se uscase, părul i se făcuse cenușiu, ochii negri, de cărbune. Diavolul îi spusese că o să știe ori de cîte ori o să-l înșele nevasta. Și n-a știut nimic, pentru că nevasta îl înșela chiar cu diavolul. O femeie frumoasă, cu carnea albă, cu cozi lungi, cu niște ochi negri ca boabele de fasole neagră prăjite în multă untură. În loc de micul dejun, femeia asta. Pentru ochii ei.

Călăreții se adînciră în limbajul frunzelor, galopînd unul în spatele celuilalt. Drumul cobora brusc. Norocul lor. Pentru că astfel puteau să ajungă repede la „El Tembladero", să mai doarmă puțin. Trădătoare plante

spinoase, ca nişte cadavre de arbori neîngropaţi, dintr-acelea pe care vîntul nu le mişcă, îi zgîriau pe întuneric, numai pe Benito Ramos nu, pentru că el, cu ochii săi de cărbune, vedea şi noaptea. Mergea la urmă. Mergea sau nu mergea la urmă ? Mereu era în spate. Coada şirului de soldaţi. Şi mai rău ca Iuda.

Cerul începea să se umple de stele. Pădurea se întindea ca o pată neagră. Aşa o vedeau la picioarele lor, coborînd pe drumul şerpuit, printre prăpăstii, de la Corral de los Tránsitos spre „El Tembladero". Strănuturile cailor, guturai de dimineaţă, urlet îndepărtat de lupi sub clar de lună, veveriţe ce nu păreau să roadă, ci să rîdă, gîndindu-se la lucruri vesele, zgomote prelungi de păsări de noapte izbindu-se de copaci prin desişul plin de fîşîituri ameninţătoare.

Intraseră deja în pădure. Răspîndind o slabă lumină putredă, luna atîrna pe un cer scobit, plîngăcios de umezeală. Călăreţii se mişcau alene, ca nişte oameni absenţi, de mucegai, păroşi, de culoarea oului clocit. Buimăceala oboselii şi a nopţilor nedormite. Buimăceala cailor. Zgîlţiit de copaci căţăraţi tocmai pe unde cerul coboară din creangă în creangă, împrospătat cu stele, spre pîrîiaşele de oglinjoare sparte, lumină lichidă răspîndită printre stînci. Chinuindu-se ca gîndacii, astfel înaintau, mai amari la suflet ca rîia, lăsîndu-şi caii să se afunde cu crupa spre deal şi capul în vale, pe coasta ce devenea tot mai abruptă, într-atîta încît trebuiau să se lase pe spate, să se culce practic pe spinarea calului, atingînd chinga cu pălăriile. Miros tare de răşină în agitaţia de viespar a fremătătoarei mări vegetale din „El Tembladero". Zăpuşeală de fumigaţie cu sulf, în care păreau să plutească molimi, piei jupuite, scursori de animal castrat, ochi de broască rîioasă. Coborau ameţiţi de tot ce-i înconjura. De coastă, de oboseală, de nesomn, de mirosul pătrunzător de răşină şi de biciuiala vîntului furios, care uneori şfichiuia singur şi alteori tăia cu lamă de brici.

Primul indiciu fu un miros uşor de munte ars, de-abia perceptibil, dar care le trezi pe dată teama de

ceea ce le spusese Benito Ramos cînd o porniseră înapoi la drum. Și nu le spusese mai multe pentru că Benito nu era vorbăreț, sau poate ca să nu-i sperie. Asta-i partea bună cînd ai un pact cu diavolul. Că știi dinainte ce are să ți se-ntîmple.

— Știți voi, măi băieți, le spusese Benito Ramos la Corral de los Tránsitos, „El Tembladero" e ca o pîlnie, o plînie uriașă din stînci de faianță sticloasă. Uraganu' cel mai năprasnic acolo amuțește. Sau mai bine zis nu pătrunde-năuntru, nu coboară pînă acolo, ca să nu văduvească spuma cerului, să nu văduvească frunzele, să nu văduvească toate lucrurile femeiești pe care uraganu' le lasă grele. Și după ce-ai trecut prin adunătura aia afurisită de copaci stufoși care te asurzesc, te și sperii cînd te trezești de-odată pe marginea pîlniei, unde nu se mai mișcă nimic, nici un firicel de iarbă. Pace în mijlocu' vijeliei. Calm în mijlocu' furtunii. Liniște în mijlocu' celui mai cumplit uragan. Ca și cum o lovitură de bîtă în cap te-ar lăsa surd dintr-odată. „El Tembladero", unde voi ați coborît pînă la fund, e o peșteră în formă de pîlnie, da' nu sub pămînt, ci sub cer. Acolo întunericu' nu e negru, ca în grotele de sub pămînt, e albastru. Și acu', ascultați-mă, fără să-mi puneți întrebări, că știți bine că io spun ce am de spus și nimic mai mult. Pe fundu' pîlniei stă colonelu' Godoy cu oamenii lui. Fumează un trabuc. Are chef să mănînce ciorbă de știr. Întreabă dacă nu cumva se găsește pe-acolo. Cineva îi răspunde că ar putea fi periculoasă. Mai bine să mănînce din hrana pe care o au la ei. Nu trebuie decît încălzită. Pentru nimic în lume — spune colonelu' — nu dau voie să se facă foc, o să mîncăm hrana rece și o să căutăm știr ca să facem ciorbă la Corral de los Tránsitos, mîine. Nu-i rău că vrea să mănînce știr. Rău e că i-a venit chef să-l mănînce tocmai în acel loc, unde cu siguranță nu crește, și că pe urmă i-a fost frică să facă foc, să facă foc oamenii lui, ca să fiarbă cafeaua și să frigă pastrama și turtele de porumb, pe care le scoseseră din desagi și care acu' trebuiau mîncate reci. Știru'

e hrana morților. E o firavă flacără verde a pămîntului care pătrunde luminînd și hrănind carnea celor ce pleacă în pămînt să doarmă somnu' de veci. Cînd un om se află în pericol, cum e colonelu', care e condamnat să piară în cel de al șaptelea foc, e semn rău să vrea să mănînce știr. Și în timp ce așa stau lucrurile în grupu' colonelului, caii, aflați în apropiere, își ciulesc urechile și-și plesnesc cozile, tropăind din copite ca și cum s-ar îndepărta încet, adormiți. Animalele pleacă de la locurile aflate în pericol, într-un aparent somn ce le stăpînește creieru' ; dar cum instinctu' lor nu poate să devină inteligență, rămîn pe loc. În timp ce așa stau lucrurile pe fundul pîlniei cu colonelul, cu oamenii lui, cu proviziile, cu caii leneși, în juru' pîlniei se formează treptat trei chingi, trei coroane de mort, trei cercuri, trei roți de car fără osii și fără spițe. Primu', numărînd dinăuntru spre în afară, de jos în sus, este format din ochi de bufniță. Mii și mii de ochi de bufniță, ficși, înghețați, rotunzi. Al doilea cerc este format din chipuri de vrăjitori fără trup. Mii și mii de chipuri ce stau lipite de aer, ca luna pe cer, fără trup, fără nimic care să le susțină. Al treilea cerc, cel mai îndepărtat, care nu este și cel mai puțin mînios, pare un urcior clocotind și este format dintr-o nesfîrșită mulțime de copaci de *izote*, cu frunzele ca niște pumnale însîngerate de un mare incendiu. Ochii asediatori ai bufnițelor îl privesc fix pe colonel, țintuindu-l cu toții, por cu por, ca o piele de vacă pe o placă groasă de lemn, din care se scurge un lichid greu mirositor. Vrăjitorii din cel de al doilea cerc îl privesc pe colonel ca pe o păpușă cu mațe, caraghioasă, cu dinți de aur, pistoale și testicule. Chipuri fără trup, ivite din corturi de piele de căprioară virgină. Trupurile lor sînt licuricii și de aceea, iarna, sînt peste tot, stingîndu-și și aprinzîndu-și ființa. Unu, doi, trei, patru, cinci, șase focuri i-au socotit colonelului și al șaptelea, în „El Tembladero", va fi foc de bufniță aurită, pe care, din fundu' pupilelor lor, bufnițele îl vor face să țîșnească. Încetu' cu încetu', după îngheț, va apărea ofilirea și după ofilire, focu'

de bufniță aurită care va arde totu' cu frigu' lui. Primu' lucru pe care-l vor simți oamenii ce-l însoțesc pe colonelu' Godoy va fi o mîncărime în lobu' urechii. Își vor pipăi urechile. Și le vor scărpina. Își vor duce, dezorientați și din dorința de a scăpa de mîncărime, mîna dreaptă la urechea stîngă și mîna stîngă la urechea dreaptă, pînă ce vor rămîne așa, cu mîinile încrucișate, cîte una la fiecare ureche, scărpinîndu-se, zgîriindu-se, aproape smulgîndu-și-le, de înțepăturile frigului, pînă ce și le vor sparge de parcă ar fi de sticlă. Își vor vedea unii altora țîșnind din toate părțile șiroaie de sînge, dar nu vor privi mult timp această imagine, căci vor începe să-și smulgă pleoapele, și ele ca sticla, arzînd cu ochii goi, deschiși, pîrjoliți de focu' bufniței aurite. Și imediat, după smulgerea pleoapelor, ca niște bucăți de buric cu păr, își vor smulge buzele, dezvelindu-și dinții, boabe de porumb pe știuleți de os roșu. Doar colonelu', țintuit por cu por pe o tablie de ochii bufnițelor ce-l vor privi mai departe fix, va rămîne întreg, cu urechi, pleoape și buze. Nici scrumu' din trabuc n-o să-i cadă. Mîini de tenebră agitînd pumnu' îl vor obliga să se sinucidă. Dar nu va fi decît umbra lui, o pieliță de umbră printre arborii de *izote*. Glontele i se va turti de tîmplă, va cădea jos, dar alte mîini întunecate îi vor ridica trupu', îl vor așeza călare și vor începe să-l reducă, cu animal cu tot, pînă ce va ajunge de mărimea unei figurine de zahăr. Copacii de *izote,* cu mișcări scurte, își vor agita pumnalele roșii de incendiu pînă la plăsele.

Sublocotenentul Musús înainta fără teamă. Mirosul de munte arzînd era atît de puternic, încît se opri o clipă din mers. Unul din oamenii săi strigă :

— Ați simțit, bă-ieeeEEE ! Ăia care fu-maaaAAAți !

Aproape și departe se auziră plesniturile de mîini și de pălării ale celor ce se loveau peste haine, ca să-și înlăture scînteile, să nu ia foc. Și printr-o mare turbulentă de aer dulce, se auziră voci șoptite : Nu sînt eu... Nu e la mine... Nu sîntem noi... Din față vine mirosu' de ars... Io aveam un chiștoc în gură, da' era

stins... Cine să se ardă cu o amărîtă de ţigară în bezna asta plină de umezeală... Doar dac-ar lua foc apa... Dă-o-ncolo, că vorbim ca să ne-aflăm în treabă... Şi... şi nu descalec să-mi fac nevoile... De-aţi fi văzut vreo scînteie, da'-i numa' miros...

— Miros o să laşi tu p-aici ! replică cineva, în timp ce se auzea un cal oprindu-se şi un om opintindu-se şi descălecînd.

Mirosul, totuşi, era acum foc în aer, foc pentru defrişare, pentru arderea muntelui.

Şi vocile mormăitoare ale celor călări : De-am şti ce se întîmplă acolo jos... Culmea ar fi să fi adormit şefu' cu trabucu' la ureche şi să fi luat foc... Parcă plouă în „El Tembladero"... Ferească Dumnezeu de un incendiu pe ploaie, că apa ia foc şi arde tot... Nu... E vîntu'... Sînt frunzele.. E vîntu'... Sînt frunzele... Frunzele... Vîntu'...

Brusc, se făcu lumină. Dintr-odată. Se priviră. Erau toţi. Împreună, asudaţi, gîfîind, de parc-ar fi avut febră. Lumină vie de sticlă. Ochii lor şi ochii cailor. Se risipiră. Parc-ar fi suit coasta la vale, atît de uşor se căţărau, ca nişte gunoaie omeneşti prin fumul gros. Arborii de *izote*, pumnale însîngerate. Fum. Hăţuri de flăcări. Să fugă. Ultima comandă a lui Musús a fost aceasta : Rupeţi rîndurile !

Benito Ramos rămase printre copacii de *izote*. Flăcările nu-l atingeau. Nu degeaba făcuse un pact serios cu diavolul. Îşi lăsă calul să fugă, după ce-i scoase frîul. Sute de lilieci cădeau sufocaţi. Şuierau cerbii în goană ca pietrele din praştie. Albine negre, mirosind a rachiu cald, ieşite din faguri de culoarea bălegarului, presăraţi pe jos, jumate faguri, jumate furnicăraie.

Pe alte culmi din apropiere, tufe de mărăcini savurau focul ce urca prin toate părţile din „El Tembladero". Flăcări în formă de mîini însîngerate apăreau pictate pe pereţii aerului. Mîini storcînd sînge de găini sacrificate la liturghiile porumbului. Umbrele cu pălării, fumînd trabucuri ce pişcau ca urzica, îmbrăcate în postav negru, gros şi stînd ghemuite, erau Calistro, Eusebio, Ru-

perto, Tomás și Roso Tecún. Fumau și vorbeau încet, cu pauze, monoton.

— Usebio, spunea Calistro, a vorbit cu Cerbu' de Șapte-focuri. De sub pămînt l-a chemat și i-a cerut să-l dezgroape. Și l-a dezgropat. Cerbu' i-a vorbit cu voce de om, așa, ca noi, cu vorba i-a spus : „Usebio", cică i-a spus cerbuțu', trop, trop, trop, învîrtindu-și laba stîngă din față ca un tirbușon, ca să arate că săpa ceva sub pămînt...

— Chiar așa nu mi-a zis, interveni Eusebio Tecún ; adevăru' adevărat și sigur e că imediat ce l-am scos din groapa unde-l îngropasem, s-a așezat pe o stîncă scobită ca un scaun. Pe locu' unde ședea și pe ăl un' se rezemase, au răsărit într-o clipă flori cafenii împestrițate cu alb și au început să se plimbe viermi cu coarne și ochi verzi unii, roșii alții și alții negri. Scînteia peste tot de ochi de viermi și încet-încet s-au liniștit și au întins ca o pînză de pluș pufoasă de la cerb pîn' la scaun și la rezemătoare. După ce s-a așezat, și-a pus picior peste picior ca un primar și, zîmbindu-mi, că de cîte ori rîdea luna-i intra în gură și-i lumina dinții de *copal* fără luciu, a clipit din ochi de parcă o muscă de aur i s-ar fi pus pe pleoapele ce i se băteau ca o inimă, și mi-a zis : Află și tu, Usebio, că acesta e cel de-al șaptelea foc, în care eu trebuia să mor și să înviu, pentru că am șapte vieți ca pisicile. Am fost unu' dintre vrăjitorii-licurici care-l însoțeau pe Gaspar Ilóm, cînd l-au prins soldații călări. Acolo m-am salvat prima dată, pe urmă de încă șase ori și în cel de al șaptelea foc mi-a fost hărăzită mîna ta, ținta ta, răbdarea și ochiu' tău ce m-așteptau să trec prin defileu. A fost bine. Nu-mi pare rău că m-ai omorît. Am reînviat și asta doar ca să-l iau de aici pe cel căruia, de asemenea, i-a sosit cel de al șaptelea foc...

— Și ăasta e... exclamară în același timp Calistro, Tomás, Uperto și Roso sau Rosendo, cum îi spuneau femeile. Bărbații îi spuneau Roso și femeile Rosendo.

— Sigur că ăsta e, avu Eusebio grijă să spună și adăugă, în timp ce focul continua să urce din „El Tembladero" : fără să mai zică altceva, cerbu' și-a scărpinat o

ureche, cea din partea inimii, mi-a dat mîna, cea din partea inimii și-a luat-o la fugă spre vale. Puțin după aia, am văzut focu'...

— Și tu l-ai țintit dinspre partea inimii, cînd l-ai doborît...

— Mai puțină vorbă, băieee, și fiți numa' ochi și urechi, că pot să treacă, io i-am lăsat mai adineauri la colibă, unde-o descoseau pe mama dacă-i adevărat c-a murit Vraciu'... șopti cu asprime Roso Tecún.

O ploaie de alice fu răspunsul. Puștile strănutară aproape toate în același timp. Pum, pum, pum, pum... Și rămaseră liniștiți, privind rezultatul, între pumnalele amenințătoare ale copacilor de *izote* și mîinile flăcărilor, mîini de liturghii ale porumbului.

Prăvăliseră de pe cai pe mulți dintre cei care, cățărîndu-se dispre „El Tembladero", încercau să-și salveze pielea, căci îi confundaseră cu oamenii lui Musús. Aceștia, auzind bubuiturile, se întoarseră din drum, înainte de a ajunge la locul în care-i pîndeau frații Tecún. Dacă oricum aveau să moară, atunci mai bine să servească la împlinirea răzbunării pe drumuri de pămînt roșu, umbrite de brazi deși.

María Tecún

X

Din limba lui de liană, din dinții lui de lapte de lupoaică, din rădăcina plînsului izbucneau strigătele lui disperate :

— María TecúúúÚÚÚn !...

María TecúúúÚÚÚn !...

Vocea i se rostogolea prin văgăuni :

— María TecúúúÚÚÚn !...

María TecúúúÚÚÚn !...

Munții ghemuiți răsunau de ecou :

— María TecúúúÚÚÚn !...

María TecúúúÚÚÚn !...

— ...Să-l ia dracu' ! spuse o femeie pistruiată, cu părul roșu roșcat, împletit în cozi lungi ce-i atîrnau pe spate, destul de înaltă și cam slăbănoagă. Nimeni n-a știut dacă aceste cuvinte îi ieșiseră din piept sau de sub bluză. Îi ieșiseră din piept prin bluza descusută. Mai mult decît descusută, sfîșiată. Cu un copil în burta umflată, cu încă unul în brațe, cu alții care mergeau în picioare, agățați de fusta ei largă și fiii cei mari mînînd căruța cu boi, își părăsise bărbatul, căci nu era bun la treabă, dar așa, la nici un fel de treabă, cum ar fi fost tăiatul lemnelor, căratul apei, păscutul vitelor, retezatul fagurilor de miere și castratul motanilor. Luaseră cu ei tot ce aveau. Și de ce să i le fi lăsat lui, cînd pentru omul acela cel mai bine-ar fi fost să moară.

— María TecúúúÚÚÚn !... María TecúúúÚÚÚn !... striga întruna Goyo Yic, zdrobit de atîta căutare cu mîinile, cu mirosul și auzul, printre lucruri și în aer, pentru a afla încotro o apucaseră nevasta și copiii lui. Șiroaie de lacrimi, ca mierea zaharisită, i se prelingeau pe obrajii murdari de praful drumurilor.

Și continua să strige, mînie de bărbat rămas tot copil, chemînd-o, chemînd-o, cu părul în vînt, pierdut, fără ochi și aproape și fără simțul pipăitului. Fugarii îl atraseră cu vorbe și rîsete, prefăcîndu-se că o luau spre Pisigüilito și, cînd colo, dispăruseră în direcție opusă. Curînd vor putea privi de pe vîrful cel mai înalt al muntelui, acolo jos, coasta prăvălită, cu răsuflarea zdrobită de mugetul mării Pacifice. Într-acolo mergeau ei, printre stînci care vara erau drum și iarna rîu. Apa coboară din munți către mare, proaspătă, curată, bună, întocmai ca mulțimea împopoțonată a celor ce vin din ținutul rece, să lucreze pe coastă. Cu zîmbet de nor printre brazii care sînt aproape păsări de atîtea păsări colorate ce se îngrămădesc pe ei și deasupra lor. Deasupra, cele care zboară foarte jos. Dar apă și oameni trîndăvesc pe leneșele pămînturi de coastă. Apă și oameni ajung să duhnească, febră cu friguri prin tendoanele mîngîierilor, reflexe și scursori.

Goyo Yic rămase cu urechea aţintită, fără să mai răsufle, fiindcă aerul îl îneca şi trebuia să respire foarte uşor, iar uneori să-şi ţină respiraţia. De tare ce se speriase cînd nu-i mai găsise, — îi mai auzea încă — simţea aşchii de nerv în vene. Frunze ? Păsări ? Vulcan de apă ? Zguduitură de pămînt care clătinase totul ?

Doborau copaci. Şi cel mai mic copac care era culcat la pămînt nu putea fi cuprins în braţe nici de trei oameni, aşa-i spuseseră fiii lui.

— María TecúúúÚÚÚn !...

María TecúúúÚÚÚn !...

Se întoarse acasă, strigîndu-i întruna. Îl ustura gîtul de atîtea zbierete. Cu mîinile lui osoase îşi freca picioarele slăbănoage. Umbla împleticindu-se. Cît să fi fost ceasul ? Goyo Yic ştia să ghicească ora şi în răcoarea muntelui, sub picioarele lui bătrîne colcăind de insecte, află că era foarte tîrziu. La prînz, muntele frige. Dimineaţa e umed. Şi se răceşte ca părul animalului mort, noaptea.

— Nu fi afurisită, María TecúúúÚÚÚn ! Nu te ascunde, e cu voi, María TecúúúÚÚÚn ! Ce cîştigaţi cu asta, băieeeEEE ? Bă-ieeeEEEţi ? — co-piiiIII !... O să daţi socoteală lui Dumnezeu, blestemaţilor ! M-am săturat să tot strig, María Tecún, MarííííÍÍa Tecún ! Răspundeţi, băieeeEEE ! Bă-ieeeEEEţi ? — co-piiiIII !... co-piiiIII... co-piiiIII !

Strigătul i se prefăcu în plîns. Şi după ce se smiorcăi o vreme, şi după ce stătu tăcut încă o vreme, începu din nou să strige :

— Parc-aţi fi pietre care n-auuuUUUd ! Aţi plecat fără voia meaaaAAA! María Tecún, dac-ai plecat cu altu' fugită, dă-mi înapoi copilaşiiiIII ! Copilaşii meeeEEEi !

Se lovi peste faţă, îşi smulse părul, îşi sfîşie hainele şi-n cele din urmă, fără putere să mai strige, spuse :

— Măcar să-mi fi spus un' te-ai dus. Ţi-ai bătut joc de mine, pui de năpîrcă, mizerabilo, blestemato. Da' o să mi-o plăteşti tu. Trupurile fără cap ale Zacatonilor sînt martori. De sub un pat te-am adunat, pe pipăite. Datorită mie nu eşti azi moartă. Ai fi murit de mică. Datorită mie nu te-au mîncat furnicile, ca pe-o stîrpitură.

Zbierai după țîța mă-ti. Mînuțele tale calde au găsit-o. Așa cred, că p-orm-ai tăcut. Da' numa' ca să-ncepi și mai tare cu plînsu', un plîns ce se prefăcea-n suspine. Maică-ta era un munte de păr înghețat. Și-ai țipat mai tare, cățărîndu-te să cauți țîța mai sus : Voiai probabil, copil nevinovat, s-o trezești, cum oi mai fi făcut și altădată, cînd dormea. Așa-mi închipui io, îi căutai nasu', obrajii, ochii, fruntea, păru', urechile și n-ai găsit nimic pentru că-i luaseră capu' Tecunii. Indiancă afurisită, să te porți așa cu mine, care te-am luat și te-am re'nviat cu răsuflarea mea, cum se aprinde focu' cînd nu mai e decît o scînteie ! De la moarte te-am smuls, ca pe-o șopîrliță înțepenită !

Vaietul lui Goyo Yic ieșea ca un sforăit din nasul său cîrn, teșit, ciupit de vărsat.

— Gloabo... așa mi-ai zis ! I-adevărat, María Tecún ?... Da' gloaba te-a scos din casa Zacatonilor, chircită, de rău ce te durea burta și-a adus din munte iarba ce te-a făcut să vomiți sîngele stricat pe care-l supseseși de la o mamă fără cap. Și-ndată gloaba... gloabă-mi zici cînd nu sînt io de față, nu-i așa, María Tecún ?... Da' gloaba te-a crescut cu o bășică de mistreț, care ți-a atîrnat-o după gît ca o țîță de femeie, plină cu lapte de capră îndoit cu apă de var, fincă nu voiai să bei nici din sticlă, nici din ceașcă, și sugeai din ea printr-o găurică făcută cu vîrfu' unui spin, pînă ce adormeai.

Rîpele răsuflau spre înăuntru și atunci Goyo Yic simțea că este aproape de pericol. Mergea gemînd, tremurînd, către casă, de unde numai cu puțin înainte plecase strigînd.

— Și lîngă gloaba-ai crescut și cu tine de mînă gloaba a muncit la semănături, indiancă nerușinată. Porumb, fasole, dovleac, *huisquil*. Gloaba a-ngrășat mistreți. Gloaba a cerșit pomană la tîrguri ca să te-mbrace-n mărgele. Am cumpărat ață și ac ca să-ți țeși hainele. Am cumpărat vite. Și luîndu-ți mîna, monedă din oase, pe care-o lăsai ca o pomană în plus în mîinile mele, cînd dormeam, gloaba a visat că vede, da' nu vedea nimic, deși te vedea pe tine, cînd îți simțea trupu' alături.

— Nu m-aveai în mîinile tale, María Tecún ? Şi-atunci, de ce nu mi-ai dat mai bine vînt în prăpastie ? Să-mi fi dat un brînci cînd treceam pe lîng-o prăpăstie. Nu ţi-ar fi fost greu de loc. Şi cum te iubesc atîta, m-aş fi scufundat în orbirea morţii fără să-ţi pun nici o piedică.

Ca nişte şobolani se tîrîseră fiii lui pînă-n zori, către coteţul de găini. Se sculaseră mai de dimineaţă ca nici-odată. Poate nici nu se culcaseră. De ce să se mai culce, dacă imediat trebuiau să se scoale. Lumina-i prinsese cu boii gata înjugaţi, pregătiţi de plecare, şi cu toate lucrurile pe care urmau să le încarce-n căruţă scoase pe coridor şi în curte : piatra de măcinat, tăvile de copt turta, oale, un butoi gol, o somieră de pat împletită din fîşii de piele crudă, nişte rogojini, hamacul, găinile, doi purceluşi, ulcele, arcane, hamuri, plase, curele, împletituri de palmier sub care să se adăpostească de ploaie, puţin fosfor vechi într-o cutie turtită pe toate feţele, var nestins într-un sac, ţigle, plăci, lemnul răşinos de *ocote* şi pietrele pentru foc, şi pozele cu sfinţi.

Căruţa scîrţîi pe bolovanii de la poartă, de parcă osiile neunse ar fi ştiut că plecau să facă purici în altă parte.

Goyo Yic înţelese că fugiseră. Intră în bucătărie şi, mai întîi cu un picior puţin ridicat pentru a pipăi cu degetul mare, apoi cu mîinile, căută în patru labe pietrele pentru foc. Acele pietre informe, ca nişte guşi de piatră, simbol al vieţii de familie, pentru că erau guşile gliei bunice, credincioase focului, tăvilor pentru turtă şi ulcelei de cafea, pline de cenuşă, arse, înnegrite de funingine, nu mai erau la locul lor. Şi prin acoperişul devastat — luaseră ţiglele — intra cerul. Greutatea cerului pe umerii săi de orb, fără acoperiş, îl făcu să simtă că ceva mare lipsea din bucătărie. Cerul e greu ca un hîrdău cu apă. Umerii lui cunoşteau această greutate. Se refugia în casă, sau în locuri acoperite, sau sub copacii de pe drum, ca să nu-l sfărîme greutatea cerului, atmosfera, norii, stelele, păsările pe care le cunoştea doar din descrieri şi zicători, după ce o suportase toată ziua şi uneori şi

noaptea, cerşind sub cerul liber. Fiii lui dezveliseră bucătăria şi o parte din casă. Lumina dimineţii — pentru el era căldura — se strecura în încăperile fără ţigle, fără mobile, fără oameni.

Dacă Goyo Yic ar fi putut să zărească măcar covorul de ardei smulşi din rădăcină, zdrobiţi, călcaţi în picioare, *huisquilul* trîntit la pămînt, cu frunzele încreţite şi ungherul gol acum, în care altădată păstrau lădiţa cu banii strînşi de el după zile în şir de stat cu mîna întinsă, sub un copac de *amate*, la o cotitură a drumului către Pisigüilito. Rosese cu spatele trunchiul de care se sprijinea ca să cerşească, atunci cînd nu se aşeza chiar pe marginea drumului, fără nici un acoperiş deasupra capului, ca să fie mai aproape de trecători, deşi acolo ar fi putut să-l calce vitele sau turmele de oi. Vara se acoperea de praf, iar cînd începeau să cadă primele ploi de iarnă, apa îl spăla, îl răcorea, îl întinerea, dar în cele din urmă începea să-şi simtă carnea ca un fel de umezeală ce-i aducea reumatism. Reumatismul făcea drumuri lungi prin corpul său, drumuri lungi de iarnă, desfăcîndu-i oasele la încheieturi, înnodîndu-i tendoanele, pînă ce înţepenea aproape, de atîta apă îmbibată în el. Tocise trunchiul scorţos al amatelui, tot cerînd de pomană, iar monezile adunate le păstra pentru cei pe care-i credea ai lui — ai lui, ai lui, ai lui — ca să le dea acoperiş, pîine, haine şi să le cumpere cele necesare pentru muncă, unelte şi boi.

Goyo Yic simţea aerul nopţii ca pe o ploaie. Aerul rece al nopţii la munte este aproape ploios. Prin vuietul fugar al crengilor zbuciumate de vînt, pădurile alunecau de parcă ar fi fost ele însele nişte fugare. Goyo Yic se trînti îndurerat pe iarba udă de rouă, îşi puse pălăria pe faţă şi adormi.

Licuricii se jucau de-a lumînările în întuneric. De-ar fi putut Goyo Yic să vadă măcar una din luminiţele acelea verzui, de culoarea speranţei, care-i luminau faţa ciupită de vărsat, uscată şi fără expresie, ca un bălegar de vacă.

Un cintezoi luă pădurea cu el într-un tril. O mierlă, într-un tril, o aduse înapoi. Cintezoiul, cu cîțiva virdari o duse repede, mai departe. Mierla, ajutată de ghionoaie, veni iar cu ea, cît ai clipi din ochi. Cintezoi și mierle, virdari și ghionoaie, sitari și stăncuțe, duceau și aduceau pădure și frînturi de pădure, în timp ce zorii începeau să răsară.

Arșița soarelui îl trezi pe orb. Pietre mari, mărăcini, gene de munte uscat treceau pe lîngă el în depărtare, însă el le simțea în degete. Îi treceau prin buricele degetelor, care simțeau de departe tot ce-l înconjura. Ecoul stolului de ciori ce împînzeau copacul din mijlocul pieții din Pisigüilito, zumzăind jos, în vale. Cînd se aflã în apropierea prăpăstiilor, arborii nu respiră la fel. În partea dreaptă găsi poteca. Fîșîit de șopîrle printre mărăcini. Lîngă drumul mare, canalul de irigație anunța miros de iarbă crudă. Bătrînul *amate* și Goyo Yic din nou împreună, numai că acum el era un Goyo Yic fără copii și fără nevastă, împreună după o zi întreagă în care nu se văzuseră, căci amatele îl vedea cu floarea lui ascunsă în fruct, iar orbul, cu ochii lui care puteau să vadă floarea de *amate*.

Prima pomană în acea zi fu un vierme călduț care-i picase unei păsări din cioc. Yic își duse mîna la nas și izbucni în ocări, mirosind găinațul de pasăre. Zi proastă, probabil. Își șterse palma pe iarbă și o întinse din nou, depărtîndu-se de *amate*, pas cu pas, pentru a se apropia mai mult de drum.

Clopotul vitelor de povară îl izbea pe Goyo Yic în dinți. Sunetul lui dogit de lopată. Și după cum mergeau animalele și după buna dispoziție a cărăușilor, își dădea seama dacă plecau sau veneau. Dacă mergeau încărcate, se îndreptau spre sat sau undeva într-acolo ; dacă erau fără poveri, se întorceau. Cînd treceau striviți sub poveri, cai și catîri își semănau copitele pe drum, iar căruțașii îi mînau cu lovituri, înjurături și fluierături ; cînd veneau neîncărcați, aveau copitele sprintene, ușoare, iar cărăușii le slobozeau hățurile, rîdeau și glumeau. Pe cărăuș îl

cunoşti la drum după cum se duce sau vine, tăcut la dus şi vorbăreţ la înapoiere.

Convoaie de căruţe trase de boi îi treceau prin faţa nasului cîrn, lui Goyo Yic. Tuluc, tuluc, bătaia roţilor, printre copitele boilor îndărătnici şi strigătele cărăuşilor ce răsunau cu ecou prelung — diii, boule !... pestriţule !... boule, boule !... şi nu numai că răsunau cu ecou prelung, dar zguduiau pînă şi norii, enormi boi albi, cum îi spuseseră orbului, ca să-i explice cum erau norii.

Înapoi ! Înapoi ! Vită îndărătnică, înapoi ! Hooo, afurisitule ! Ca plesniturile corzilor unei ghitare sunau bicele pe corpul greoi al boilor şi ca nişte lovituri într-un bostan gol, vergelele cu care-i pocneau în frunte, ca să-i facă să se dea înapoi şi să mişte căruţa din loc.

Vînzătoarele de turte, cu meiul într-o basma, la loc sigur şi cu coşul pe cap, treceau în goană, la fel şi cele care nu aveau mei, cu basmaua întinsă peste coş, ca o perdea atîrnîndu-le de o parte şi de alta pe lîngă urechi, pentru a se feri de arşiţa soarelui, cu bluza colorată, jupon şi fuste largi, sumese la brîu şi cu picioarele goale şi foarte curate, ce de-abia atingeau drumul. Goyo Yic le recunoştea după pasul mărunt, neîntrerupt, plescăitor, făcînd parcă turte de pămînt, şi pentru că din cînd în cînd respirau cu fluierături, cum fac femeile care macină porumbul cînd schimbă ritmul mîinii în care ţin piatra de măcinat.

Cînd se întorceau din Pisigüilito, nu mai alergau, veneau încet şi se opreau să stea de vorbă fără grabă. Goyo Yic le asculta, fără să dea semne de viaţă, temîndu-se că le-ar face să tacă sau să-şi ia zborul, ca păsările. Să le asculte glasurile era pentru el mai mult decît o pomană, mai ales acum, în singurătatea lui, cînd dacă voia să audă voce de om în casă, trebuia să vorbească el, şi nu e acelaşi lucru cînd vorbeşti de unul singur, e voce de om, dar de om nebun.

— Da' ce ai aşa grabă, Teresa...

— Ai vîndut ?

— Ca și tine. Și-ai luat ceva ?...
— Da.
— Da' cu cît ai vîndut ?
— Zece turte un real. Da' ce, tu n-ai vîndut ?
— N-am dus și porumb. Am dus numa' *huisquil* copt. Şi a lu' Ildefonso a venit cu *huisquil*. Ce mănînci acolo ?...
— *Mango*.
— Și-l ții doar pentru tine...
— Păi cum să-ți dau, dacă nu l-am cumpărat decît p-ăsta singur și nici măcar nu-i bun. Ai auzit, domnu' Goyo a rămas singur cuc...
— Am auzit ceva. I-a plecat femeia cu copii cu tot.
— Și nu se mai știe nimica de ei ?
— Că s-au dus spre coastă, cică-ntr-acolo-ar fi apucat....
— Da' de ce oare ?
— S-a săturat de om. Precis fincă mereu o lăsa grea.
— O fi gelos...
— Ca orice orb...
— Că doar cînd vezi un lucru, nu mai ești gelos, că-l vezi.
— Da, că n-a plecat cu nici un bărbat.
— Nu, a plecat singură, cu copiii. Găsește ea altu', că domnu' Goyo nu poa' s-o urmărească, fără vedere.
— Chiar că-i orb de tot. Mie-mi plăcea femeia, să-ți spui drept. Harnică, tăcută și blîndă. Se vedea că-i năcăjită. Îi zicea María, că era albă tare la față, María Tecún. Albă și cu păru' cum e cărămida.

Orbul clipea, clipea, clipea, nemișcat, într-un lac de sudoare rece, cu capul înfundat între umeri, tot numai urechi. Și ca să se facă simțit, ridica vocea :

— Faceți-vă pomană, în numele Domnului, cu un biet orb. Suflete miloase, o pomană, pentru Maica Domnului, pentru Sfinții Apostoli, Sfinții Duhovnici, Sfinții Mucenici... iar cînd simțea că pașii ușori se îndepărtau pe drum cu foșnet de fuste apretate, își apuca mîinile,

şi le ciupea pînă se-nvineţeau, ca să-şi verse focul ce-i străbătea tot trupul şi şoptea printre dinţi : ...scroafele, anume fac aşa, vorbesc, cînd mă văd, de María Tecún, şi vorbesc şi vorbesc şi vorbesc, de nu se-nţelege nimic din ce spun... blestematele... împuţitele... măgăriţele... otrepele naibii...

XI

Pentru mulţimea ce se aduna la hramul celei de-a doua vineri a postului mare, drumul era întotdeauna prea îngust. Cum cresc apele rîurilor, aşa creştea şuvoiul de oameni şi ca rîurile care se revarsă din matcă, se revărsau ei peste marginea drumului, grăbindu-se să ajungă la Pisigüilito de-a dreptul peste colinele pietroase de pe plantaţiile de *chilcate* şi *goiave*. Orbul picotea frînt de oboseală, căci toată noaptea şi toată ziua nu făcuse altceva decît să asculte lumea trecînd pe drum şi să repete pînă la istovire rugăciunile lui de cerşetor. Lume. Lume. Cei de la munte mirosind a lînă, stîncă şi plop. Cei de la ţărmul mării duhnind a sare şi sudoare marină. Cei din răsărit, plămădiţi din pămîntul coastelor, cu iz de tutun, de brînză uscată, de manioc acrit şi amidon în bulgări. Şi cei din nord, mirosind a burniţă, a cuib de cintezoi şi apă stătută. Unii veneau de pe pămînturile muntoase, devastate de cultivatorii de porumb şi bîntuite de iarnă ; alţii, de pe platourile înalte, cu pămînt ca pieptul de găină sau ca pîinea proaspătă ; şi alţii, de pe nesfîrşitele ţărmuri pietroase ale mării fără orizont, fumegînd de căldură, robuste, toride, cîmpuri oarbe, bune pentru semănături cu toptanul, mulţumită potopurilor care cad peste ele. Dar atunci cînd începea Imnul de Slavă pentru Sîngele lui Cristos, orice deosebire dispărea şi cei de pe pămînturile reci, temperate şi calde, şi cei cu sandale, şi cei cu ghete, şi cei grosolani,

şi cei fini, şi cei săraci şi cei cu o mulţime de bani în desagi şi în buzunare, cîntau la unison :

Peste glorioasa-i coastă
Curs-a rubinul divin
Şi pe bolta cea albastră
Rămase ca un strop de vin !

Goyo Yic părăsi amatele de cum începu să treacă pelerinajul pentru sărbătoarea Vinerii a Doua, de care profita ca să mai strîngă ceva bani. La o basma mare, făcuse mai multe noduri pentru monede ; mai mult mărunţiş decît monede întregi şi doar cîteva bancnote. Cu genunchii bătuciţi de atîta stat pe ei, cu braţul cîrcel de oase şi muşchi de cît îl ţinuse întins, cu limba amorţită de atîtea rugăciuni greoaie, presărate cu înjurături aruncate printre dinţi cîinilor vagabonzi, şi cu o mască de praf pe faţa osoasă, aşa arăta şi aşa a plecat. N-a mai aşteptat să-l spele primele ploi. A părăsit amatele, care era amvonul şi tribuna lui, înainte ca primele picături de apă, rotunde şi grele ca nişte monede de argint, să-i spele pe cei adunaţi la hramul din cea de-a Doua Vineri.

Peste glorioasa-i coastă
curs-a rubinul divin
şi pe bolta cea albastră
rămase ca un strop de vin !

Goyo Yic nu reuşi să dezlege cu unghiile sale de bătrîn, ca nişte linguri tocite, nodul dublu al celui de al cincilea gogoloi de bani din basma şi, printre înjurături şi sforţări, îşi înfipse în cele din urmă dinţii. Aproape că sfîşie pînza decolorată a basmalei, care de murdară ce era părea mai degrabă o cîrpă de bucătărie, şi cînd nodul cedă, din gura lui săriră parcă scuipate şi ultimele monede, în vulcanul de nichel pe care-l ţinea între picioare, în fundul pălăriei, aşezat cu spatele la drum, lîngă o stîncă. Stătu aşa mult timp, socotind şi

răssocotind. Monedele de un sfert de real, cît buricul degetului mic, monedele de o jumătate, cît vîrful degetului mijlociu şi cele mari, de un real, cît capul degetului mare. Îşi făcu socoteala. Nu va trebui să se milogească prea mult cînd îi va plăti domnului Chigüichón Culebro. Puse de-o parte pentru una, pentru alta, după aceea făcu din nou alte noduri la basma şi porni mai departe, ghidîndu-se după semnele ştiute ale drumului către casă. Pietroaie, apă de viituri, copaci cu rădăcini groase, ferme cu oameni, curbe peste curbe, pînă ce ajungea la un pod vechi, dar solid.

Casa domului Chigüichón Culebro se afla în apropierea unei pădurici de *matasanos*, la cîţiva paşi de podul peste care trecu şchiopătînd, pentru că era plin de gropi. Mirosul ameţitor al copacilor de *matasanos* îl avertiza pe Goyo Yic. Adulmeca precum fac cîinii, ca să-şi dea seama dacă era într-adevăr pe drumul cel bun şi pentru că-i plăcea să se desfete cu mirosul acela de fructe bune, delicios parfumate. Traversă podul şi se îndreptă spre casa pe care o căuta.

— Pentru că vezi floarea de *amate*, vrei să te vindeci, ca să vezi toate florile ? La fel de neagră cum ţi-e nerecunoştinţa, tot aşa de negre sînt şi răzbunarea şi orbirea din naştere, ca bulgării de miere amară ! Ani în şir, fără sfîrşit, ar trebui să primeşti rezemătoarea şi umbra *amatelui* sub care cerşeşti, şi tu vrei să-ţi capeţi vederea, ca să nu mai vezi floarea de *amate*, floarea ascunsă în fruct, floarea pe care n-o văd decît orbii...

— Nu, nu e asta, răspunse Goyo Yic, făcînd un gest caraghios din cap, pentru a se orienta şi a afla locul exact de unde-i vorbea, cu o voce răguşită, atît de răguşită cum nici o ureche omenească nu mai auzise vreodată, nu de asta, da' nimenea n-ar putea să meargă mai departe, dacă n-ar fi o leacă nerecunoscător, şi sînt mulţi care sînt nerecunoscători, tare nerecunoscători, tare, tare nerecunoscători, domnu' Chigüichón, după ce-şi fac interesu'.

— Întotdeauna m-am oferit să te vindec dacă orbirea ta e bună, dar n-ai vrut niciodată, de frică ; mai

bine-ai umblat cu aste două pungi viermănoase în loc de ochi, care mustesc zer de brînză. O să vedem dacă acuma răul se mai poate lecui, că are și el timpul lui, dragă, și nu se poate ca totul să se poată mereu.

— Vreau să-mi spuneți cît îmi luați, ca să știu dacă mi-ajunge cu bănuții ce i-am strîns acu', la Hramu' Vinerii a Doua. Io v-am adus banii aicea, uite... Da' nu știu dac-o fi destul...

— Nu-i vorba de-o lecuire așa cum ai scoate un dinte, Goyo Yic, la voi ăștia, care nu vedeți decît floarea de *amate*. Mai întîi trebuie să cercetez încotro se îndreaptă luna, cimitirul ăsta rotund în care se află cenușa Sfinților Preoți. Trebuie să văd dacă aerul din stupar e blînd ca pisica între eucalipți, sau ursuz ; dacă este sau nu favorabil, pentru că aerul de stupar, cînd îi dai drumul, unge cu miere aerul din jur, iar pentru lecuirea ta e nevoie de aer care să nu fie lipicios. Și o să mai trebuiască să văd din nou ce fel de orbire ai tu, că există mai multe feluri : din naștere, de spin negru, de vierme care rănește fără ca omul să-și dea seama, pentru că i se vîră în sînge și-l orbește ca un laș. Cea mai ușor de vindecat este orbirea albă. Se ia de pe ochi ca ața de pe mosor. Chiar asta e, o ață care s-a încîlcit dintr-o dată, la o răceală, sau puțin cîte puțin de-a lungul anilor, în jurul bobiței ochiului, care pînă la urmă ajunge ca un mosor fără ață. Doare îngrozitor. E ca și cum ai pune ardei iute pe o rană vie.

— Poa' să mă doară oricît, io sînt gata să rabd, caz c-aș avea leac, că-i tare trist să vezi numa' floarea de *amate*, cînd ai un suflet și ești și mai rănit decît spuneți dumneavoastră.

Domnul Chigüichón Culebro se lăsă pe vine, să numere banii orbului pe o piatră de tocilă de pe marginea coridorului, unde își ascuțea uneltele de tîmplărie. Așa era obiceiul lui, să-și numere paralele pe piatra de tocilă. Ca să se-ascută, spunea, jumătate zîmbind, jumătate în serios, să taie punga zgîrciților și să zgîrie mîna șnapanilor.

Goyo Yic, zdrențăros, de parcă era învelit în frunze uscate de banan, cu o pălărie de pai ruptă în fund, pe unde-i ieșea părul, ca un parazit, spuse, căutîndu-l pe lecuitor cu clipiri dese din pleoapele sale lăptoase :

— Am să-ncerc să fiu curajos, să nu zic că mă doare, da' vă spui drept : puteți să mă ardeți de viu, numa' să am și io ochi și să mă fac bine.

— Și orbirea de rouă se vindecă, îi explică mai departe tămăduitorul ; după ce numără banii de nichel, îi pipăi orbului ochii, ca să vadă mai bine unde era ascuns răul, răsfrîngîndu-i pielea încrețită a pleoapelor ; se vindecă orbirea albă sau de rouă, ori de rafală de vînt...

Goyo Yic se lăsa pipăit, bucuros că se afla, în sfîrșit, în mîinile lui, ca și cum apăsarea puternică a ochilor nu i-ar fi provocat durere, ci plăcere, și asculta zgomotul de mestecat pe care tămăduitorul îl răspîndea în jurul său, mestecă și mestecă-ntre dinți, plimbîndu-și de la o falcă la alta o bilă de rășină, moale și foarte albă. Între ochii lui Goyo Yic, gușî cu picățele, și bila de rășină pe care o mesteca, domnul Chigüichón Culebro părea să stabilească o anumită legătură salivară.

— De orbire albă, continua să explice, suferă mai devreme sau mai tîrziu femeile care calcă rufe și pe urmă ies brusc afară, fiindcă în clipa cînd dau de aer, ochii li se împăienjenesc ; mai bine li s-ar împăienjeni lichenul pe care ies să și-l deșerte, că acolo n-au ochi, sau dac-ar ieși mai-nainte să le-apuce nevoile, nu chiar în ultima clipă, cu ochii neacoperiți. Și pentru ce ai tu, Goyo Yic, nimic nu-i mai bun ca rîcîitul cu un briciuleț, sau laptele acelui arbore cu frunzele și tulpina albăstrii, cu flori galbene din aripă de fluture și fructișoare spinoase, care servesc de hrană porumbeilor.

— Acu' o să m-așez aicea, spuse orbul, răbdînd durerea pe care i-o produsese examenul lecuitorului și-și duse vîrful degetelor la ochi, spunîndu-le parcă : Nu vă fie frică, sînt aici, domnul acesta o să vă vindece, o să vă facă sănătoși, o să fiți și voi limpezi.

— Da, poţi să rămîi aici şi dacă vrei ceva de mîncare, cere la bucătărie.

— Domnu' să vă răsplătească bunătatea...

Şi Goyo Yic rămase acolo, între cîini şi molfăiala tămăduitorului care, în liniştea nopţii, părea să umple toată casa. Niciodată, pe cînd asculta greierii afară şi mişunatul şoarecilor înăuntru, nu fusese orbul atît de atent la zgomotul unui bulz de răşină mestecat ritmic, ca un ceas. Există ceas de soare, ceas de nisip, ceas cu arc. Tămăduitorul era un ceas cu răşină. Fiecare nouă presare a răşinii îl apropia şí mai mult de vindecare. Din cînd în cînd Goyo Yic mesteca din gură, dar el îşi mesteca de fapt gîndul : a fost o afurisită, afurisită, afurisită María Tecún, María Tecún a fost o afurisită, afurisită, afurisită... Dacă ar fi rămas cu mine, n-ar mai fi fost nevoie să mă las io acuma să-mi taie ochii cu briciul. Îi era teamă. Pentru că nu-i de glumă să te laşi rîcîit cu briciul. Se ridică, Mestecatul inimii îi ajungea în urechi : afurisită, afurisită, afurisită. Stătea pe o grămadă de paie ce miroseau a mîini asudate, a soare de vară, a copite de cal slobod. Auzea în apropiere tăindu-se şi geluindu-se lemne, nu ştia unde, în capul lui, în spatele lui, pe mîinile lui, pe faţa lui, pe genunchii lui, pe picioarele lui. Dacă domnu' Chigüichón Culebro o fi făcînd vreun coşciug ca să-l îngroape ? Şi-o fi dat seama că mai avea bani. Îşi pipăi la burtă basmaua cu guşuliţe de bănuţi, ca o bucată de intestin. Nu-i păsa de moarte. Îi era frică să nu-l îngroape de viu, cu sufletul său ce închidea înăuntru, ca şi fructul de *amate*, floarea ascunsă a unei femei ingrate, floarea neagră a unei sperjure. În disperarea lui, Yic credea că în clipa în care va deschide ochii gata vindecaţi, în faţa lui o să se afle María Tecún. Pe ea voia să o vadă, mai întîi şi mereu. Lumina, lucrurile, oamenii, nimic nu-l interesa. Ea, afurisita, pe care-o găsise printre Zacatonii fără cap, pe care-o crescuse şi căreia-i făcuse copii după aceea. Mestecatul răşinii lui Chigüichón continua, şi cînd nu era mestecatul, era fierăstrăul şi cînd nu era fierăstrăul, era rindeaua. Corpul i se prăbuşi în visul său rătăcitor

despre fata lui Zacatón, căci nu era María Tecún, afurisita, ci María Zacatón. El îi spusese Tecún, pentru că Tecunii le tăiaseră capetele tuturor Zacatonilor. Rămase suspendat între vis şi trezie, pe paiele unui pat tremurător de păsări care nu erau păsări, ci linguşiri. Adormi surîzînd. Să se teamă de un coşciug, el ! Chemase doar de atîtea ori moartea, la marginea prăpastiilor, pe drumurile singuratice, sus pe creste, de cînd María Tecún fugise de acasă, cu copiii lui.

Înainte de ivirea zorilor, lecuitorul îl trezi şi-i aduse la cunoştinţă cu o voce aproape şoptită, pe care numai urechea sa de orb o putea auzi, că pregătise covorul de rumeguş şi talaş cu care trebuia să-i sugă prospeţimea luceafărului dimineţii. Îl ridică şi-l duse de braţ.

— Sîntem, îi spuse cu vocea joasă, pe meleagurile talaşului şi-ale rumeguşului, iar corpul meu îţi este baston. Trebuie să omorîm bobul gras de piper, să-l strivim cu piciorul. Nu aud paşii tăi, nici paşii bastonului tău nu fac zgomot. Scuipăm şi nu auzim saliva căzînd pe pămînt, ca şi cum am scuipa la marginea unei prăpastii. Şi, încotro mergem ?... O, o, o... încotro mergem cu picioarele fără sprijin, într-o prăpastie ?

Orbul auzea cerul respirînd ca un animal fugărit şi o mîncărime ciudată îl sîcîia în vintre şi în mamele, de parcă sudoarea i-ar fi ros fudulíile, la fel cum acidul atacă metalele.

— Să mergem, adăugă tămăduitorul, cu vocea lui de bas, împingîndu-l uşor pe orb, pas cu pas, să căutăm briciul care-i va limpezi vederea lui Goyo Yic, planta care încolţeşte insule verzi, ca să-i acoperim cu două insule verzi ochii, după limpezire ; udul de rîndunică, să-i răcorim pleoapele şi feriga *calaguale*, contraiarba şi scaietele *chicalote*, ce-au să ne fie de trebuinţă. Şi ne ghemuim, tămăduitorul îl apleca pe orb de spate ca să se încline, pînă ne vom lipi capetele de pămîntul cel bun şi nu vom putea vedea cum este ţara talaşului şi-a rumeguşului, pentru că nu vedem, şi frunţile noastre se ridică murdare şi zgrunţuroase ca ale animalelor. Şi mîinile noastre se gudură ca nişte cîini.

continuă tămăduitorul cu vocea lui răgușită, maiestuoasă, gîdilîndu-l pe orb, jucăușe, zvîrcolindu-se de mulțumire că în sfîrșit întunericul iese din casă, cu dinți negri de lubeniță.

Alți pași și o pauză lungă în care răsună de cîteva ori rășina de *copal*, pastă vegetală în care dinții se înfigeau pînă la gingii pentru a se dezlipi iar, apoi înfingîndu-se din nou și dezlipindu-se repede, și mai repede, presare și eliberare a maxilarelor ce poate fi asemuită cu un salt. Cel care are acest obicei nu dă impresia că mestecă, ci că sare, că merge sărind.

— Ne-au înșelat ! Unde e luna ? Doar muștele bîzîie în casa aceasta a doamnei lubeniță cu dinți negri. Muște ce pișcă, muște ce zboară, muște ce vorbesc și spun : degetele harnice ale acestor doi oameni scormonesc cu lopețile lor, unghiile, norul de rumeguș și talașul care se joacă, tremură, se împrăștie sub răsuflarea ce le iese din nas ca dintr-o țeavă de pușcă.

Tămăduitorul luă în brațe corpul slăbit al lui Goyo Yic. Tremura Goyo Yic ca o săgeată oarbă într-un arc cu o țintă măreață. Îl ridică în aer și-i dădu drumul să cadă, în virtutea greutății sale, apoi începu să se lupte cu el, strigînd răgușit :

— Sîntem dușmani, oarbe imensități în luptă, asemenea oamenilor ce se omoară între turnuri și fortărețe : am pierdut strălucirea păsării care a furat lumina și ne-a lăsat în noapte, așteptînd întoarcerea armatelor visului care vor veni învinse din cetăți. Maurul ne-a dat iataganul lui cu miere de albine, creștinul spada lui cu mierea credinței și turcul și-a tăiat urechile, ca să navigheze pe ele și să ajungă pe mări necunoscute, să moară la Constantinopole.

Și luptîndu-se întruna cu orbul care se văita, fără să știe prea bine dacă toate acelea semănau cu o ceartă adevărată, adăugă și mai răgușit :

— Go, go, go ! Ploaia se naște bătrînă și plînge ca un nou născut. E o copiliță bătrînă. Luna se naște oarbă și strălucește ca să ne vadă, dar nu ne vede. De mărimea unei unghii este cînd se naște, unghie cu

care ea însăşi îşi îndepărtează treptat pojghiţa de întunerie din ochi, la fel cum unghia briciului o s-o îndepărteze pe cea din ochii lui Goyo Yic.

Ceremonia odată sfîrşită, Culebro îl culcă pe orb pe un banc de tîmplărie şi-l legă cu lianele simbolice. Liana cafenie, care va face ca bolnavul să nu se viermănoşească de la răni, pe care i le izola, liana pestriţă, care nu-l va lăsa să rupă curelele în zbaterile lui, cînd durerea îl va scoate din minţi ; liana umedă, de verde paianjen vegetal, ca să nu-i scape limba pe gît : şi liana buricului maică-si. După lianele simbolice, care nu erau nişte legături prea strînse, începu pentru orb partea mai crudă. Frînghiile cu care-l legă de banc începură să-i intre în carne. În timp ce vorbea despre lianele simbolice, îi trecuse peste piept, braţe, picioare, frînghii pe care acum le strîngea tot mai mult, ca să nu se mai poată mişca, trebuia să stea nemişcat cît timp îi va răzui ochii cu briciul.

Tămăduitorul începu operaţia, avînd la îndemînă vreo jumătate de duzină din acele bisturie vegetale verzi, ascuţite, rănind, răzuind, suflînd peste ochii bolnavului, ca să rabde usturimea. Orbul, ca un animal legat, fără apărare, scotea mugete cavernoase în care se amestecau au-rile de durere şi acel afurisită de ea, ca un nou nume al Maríei Tecún.

Urină de durere. Pentru a doua oară răzuia cu briciul. Înalte aripi ale tăişului care pătrunde în carne să taie conştiinţa, să zgîlţîie la nesfîrşit mormanul acela de carne omenească. Îi clănţăneau fălcile, răsuflarea i se stingea.

Culebro rîcîia şi mai mult. Orbul scotea nişte zgomote ca un mieunat de pisică arsă la foc încet, ţeapăn din cap în picioare, cu braţele şi picioarele ca nişte pari sub frînghiile călduţe, tremurătoare. Sînge din nas. Il mirosi. Mirosindu-l, i se făcu greaţă şi-i veni înapoi pe gît, cît p-aci să se-nece. Îi venea să strănute şi nu avea voie să strănute. Simţea o gîdilătură nervoasă de tuse şi nu putea să tuşească. Se ajută cu saliva ca, să mai dilueze puţin cheagul.

După cea de a treia răzuială, tămăduitorul îi spuse, îndulcindu-şi vocea gravă :

— Acum norul se va duce cînd sufli, cum ai lua smîntîna de pe lapte şi îndată, fără să mai pierdem timpul, o să o scoatem înfăşurată pe un spin. Numai să rabzi încă puţin, că ce-a fost mai greu a trecut.

Tămăduitorul răsuci în jurul spinului cu o uimitoare îndemînare de chirurg pieliţele albe ce acopereau ochii lui Yic. Degetele lui păreau prea mari şi grosolane în acea operaţie de fineţe : să descoasă nori de pe ochi de orbi. Imediat ce termină de scos pieliţa de la ochiul stîng, îl acoperi cu o frunză verde şi se apucă apoi să scoată pieliţa lăptoasă de pe ochiul drept. Cu o mişcare rapidă, dezveli ochiul stîng, acoperit cu frunza verde, şi în amîndoi picură cîte puţin ud de rîndunică, după care acoperi din nou ochii curăţaţi cu frunzele verzi şi, cu multă ştiinţă, îi bandajă faţa şi capul cu lungi fîşii de coajă proaspătă, moale, pînă ce-i făcu un înveliş perfect, de mărimea unui burduf de brînză.

Cînd îi scoase legăturile, orbul lăsă să-i scape un vaiet profund. Era inconştient. Chigüichón îl ridică cu multă grijă, pentru a-l transporta în încăperea cea mai întunecoasă a casei, unde îl lăsă culcat pe un pat de lemn, fără pernă, şi foarte bine învelit, două poncho-uri, trei poncho-uri, ca să nu răcească. Mîine îi va da o gură de cocleală. Iar dacă va avea fierbinţeală...

— Ah, afurisita ! Ah, afurisita !

Yic îşi recăpătă treptat cunoştinţa, cu toată febra şi greaţa ameţelii pe care i le producea durerea adîncă. După trei zile de la răzuiala cu briciul, tămăduitorul îi dădu un purgativ de burete de mare şi-i puse sub cap o grămadă de flori de florifundia, ca să adoarmă — somnul este marele leac —, nu înainte de a-i da să bea din infuziile sale de *guarumo* roşu, ca să-i menţină inima în bună stare. Spinişorul îi făcu bine. Îi descărcă burta de sîngele pe care-l înghiţise. Mai lipsea purgativul de „floare de foc“, după şapte zile. Pentru ca apoi să-l ţină cu cîte puţină apă de pasiflora, răcoritoare şi calmantă.

— Afurisita... afurisita... afurisita !... era tot ce reuşea să spună Goyo Yic. De fapt n-o mai spunea, devenise repetarea continuă a unui gînd, un murmur interior pe buzele lui, între dinţii lui, care-l dureau pînă la rădăcina osului, cînd simţea mîncărimea de carne vie în ochi. În clipele de disperare sfîşia rogojina cu unghiile.

A noua zi se ridică. Culebro îl ridică. Era momentul să-i scoată învelişul de pe cap, dar mai trebuia încă să stea închis. În aceste cazuri lumina este mai periculoasă decît un cuţit. Stătuse deja patru zile şi patru nopţi în întuneric. În a treisprezecea zi, după-amiaza, Chigüichón îl scoase pe coridor. În soarele care lumina liniştit, privea temător, trist, subţire ca un bici, lucrurile din jur, cu luciul lor umed de suprafeţe pe care nu le cunoştea şi care-i părură atît de frumoase.

— Ce-i greu e să le dai ochilor forma rotundă de măciulie, spuse Chigüichón.

Orbul îl privi pe Chigüichón, despre care avea aceeaşi imagine sonoră pe care i-o produsese cascada „La Chorrera", cînd fusese acolo cu María Tecún. Aşa şi era tămăduitorul. Îl privea, dar nu-şi putea scoate din cap ideea de a-l asocia cu saltul mortal al apei printre stînci. Nu era om. Era zgomot de apă. Pentru el nu era vizibil. Era sonor. Avea să rămînă în continuare o fiinţă reprezentată printr-un zgomot puternic.

Tămăduitorul îl lăsă singur. Trebuia să-l obişnuiască să-şi folosească ochii, să nu umble cu ochii deschişi, privind obiectele, fără a îndrăzni să treacă mai departe pînă ce nu întindea mîna, ca şi cum tot pipăitul l-ar fi condus şi acum. Zgomotului de apă ce cobora printre stînci şi tîra cu ea tot ce-i stătea în cale i se adăuga, în transparenţa învăluitoare, ceva şi mai fin decît susurul de apă pe care el îl păstra în pîlniile urechilor, o pînză de apă ce vibra fără zgomot şi pe care o simţea chiar dacă şi-ar fi astupat urechile. Doi muguri de lacrimi îi înecară ochii. Plîngea, cu pieptul sfîşiat de recunoştinţă. Întinse mîna ca să atingă un taburet, să se asigure pipăindu-l şi să se aşeze. Cînd era orb, niciodată nu atinsese obiectele, cum făcea acum, acum cînd le vedea,

pentru că atunci le știa poziția exactă față de corpul său. Cînd era orb fugărea caii printre urzici și împrejmuiri din sîrmă ghimpată, fără să se piște cu frunza urzicii și fără să-și agațe hainele în ghimpii sîrmei. Un graur se opri pe marginea coridorului, în fața lui, care se așezase liniștit pe taburet, cine știe de ce, pentru că nu avea ce să facă, era convalescent. Păsărica — mai degrabă părea o frunză căzută — veni, se opri, țopăi de trei ori și apoi zbură. Mică de tot. Plină de nerv. Grăunte de cafea electrizat. Îi fugiră ochii care, ieșiți de sub coaja lor, aveau să-i fugă mereu de-acum înainte. Suspină cu o adîncă mulțumire pentru viața pe care i-o comunicau acele ferestruici deschise de pe chipul său. Os, carne și peisaj. Privi copacii. Pentru el, copacii erau duri în partea de jos și suavi către cea de sus. Chiar așa și erau. Partea dură, trunchiul, pe care înainte îl atingea, iar acum îl vedea, corespundea culorii întunecate, negre, cafeniu închis, sau cum îi mai zicea, și stabilea, în formă elementară, acea legătură inexplicabilă între nuanța opacă a trunchiului copacului și duritatea lui la pipăit. Partea suavă, de sus, crengile, frunzele, corespundea exact culorii verde, verde deschis, verde închis, verde albăstrui, pe care acum o vedea. Partea suavă, de sus, înainte era sunet, nu suprafață pipăibilă, și acum era o verde viziune aeriană, tot la fel de îndepărtată la pipăit, dar prinsă acum nu în sunet, ci în formă și culoare.

Prima sa ieșire din casa tămăduitorului fu pînă la pod. Închise și deschise ochii, privind apa plină de chițăieli de șobolani, printre pietroaie ce păreau mîini torcînd lîna, violente șuvoaie de lînă lichidă ce treceau lovindu-se din toate părțile, împroșcînd cu spumă de salivă, la fel de multă ca cea pe care o aduna tămăduitorul în timp ce-și mesteca bolidul de *copal*. În aceeași călătorie pleca toată apa pe sub podul înconjurat de ziduri, bastioane ce păreau boi opintindu-se spre a nu fi luați. Boi cu jugul podului deasupra. Nu se observa scurgerea apei, la fel cum timpul trece fără să se simtă ; cum întotdeauna avem timp, nu simțim că ne lipsește întotdeauna, după cum îi explicase Culebro.

Tămăduitorul se întorcea cu un mănunchi de cerceluşi în mîna lui uriaşă. Era un puternic contrast între acea mănuşă imensă de boxer şi florile delicate, ce ca nişte cercei vegetali îşi dezveleau potirele roşii şi dubla corolă albă, şi alte corole mov, şi alte corole albastre, cu potirul roz. Tămăduitorul îi privea la fel cum bijutierul ar admira o podoabă. Dădu din cap. Cerceluşii îl făceau să se gîndească la misterul vieţii, în funcţia ei de făurar de frumuseţe. De ce existau acele flori divine pe care Fecioara Maria şi le atîrnase la urechi ? Porumbul creşte ca să-l mănînce omul, nutreţul, ca să se hrănească armăsarii, iarba, pentru animalele de cîmp, fructele, pentru păsări : dar cerceluşii, care nu sînt decît podoabe delicat colorate, porţelanuri vii, în care cel mai savant dintre artişti a combinat culorile cele mai simple ? Va ajunge la sfîrşitul zilelor lui, mestecînd răşina de *copal*, fără să-nţeleagă aceasta. Cel care face un lucru bun, aşteaptă pe urmă ca altcineva să îl laude, dar natura produce aceste flori în locuri pe care nimeni nu le vede. Un om care ar crea acele miniaturi de porţelan, după toate secretele artei şi le-ar lăsa apoi să se piardă, nescoţîndu-le din atelierul său, ar fi considerat nebun, egoist şi el însuşi ar simţi, dacă îndemînarea nu i-ar fi apreciată, că efortul său a fost zadarnic, ştirbit în parte. Această zădărnicie a frumoaselor flori îl mîhnea nespus pe Chigüichón Culebro.

Tămăduitorul îl lăsă pe Yic lîngă pod, să privească curgerea rîului, zborul fluturilor, saltul cîte unui iepure, urmat de altul, şi trecerea rapidă, ca de meteor, a vreunui cerb. Privea, scufundat în letargie, rătăcind cu privirea, absent, pe drumul care avea să-l ducă înapoi, cînd deodată se împiedică, nu de ceva material, dar se văzu clar că se împiedicase de ceva, după gestul pe care-l făcu, după faptul că se îndreptă spre pietrele de la mal, să se agaţe de ele, ca atunci cînd era orb, şi după culoarea cenuşie ce-i inundă chipul. Cu paşi mari, ciocnindu-se de pietre şi de pomi, de pod, de trunchiul copacului de *matasanos*, de tot ce-i ieşea în cale, se întoarse la casa lecuitorului.

— A orbit din nou, ori a înnebunit ! gîndi Culebro, pe coridorul ce dădea înspre drum, așteptînd să ajungă pînă acolo, cel puțin într-acolo se îndrepta. Amîndouă lucrurile erau posibile. Multe boli sînt mai periculoase în convalescență. Imprudenții nu se vindecă niciodată. Și Yic era imprudent. Doar cu rugăminți și amenințări reușise să-l mai țină la el cîteva zile după lecuirea care, în realitate, fusese un miracol. Să plece, să plece, să plece, dar încotro, dacă nu mai avea nici un rost. După răzuiala cu briciul trebuie avută multă grijă, pentru că o lumină tare sau un vînt puternic pot orbi iarăși și-atunci fără nici o speranță de vindecare. Pericolul nebuniei, după operație, era de asemenea posibil. De aceea îi dăduse puțin „verdegrambre" sau spînz.

Goyo Yic nu reuși să ajungă la treptele coridorului, se prăbuși ca un trup fără viață pe porțiunea de pămînt ce urca din drum înspre trepte. O păpușă de paie cu ochi de sticlă, ficși, deschiși, limpezi, strălucitori. Culebro coborî în fugă, gîndindu-se — l-o fi pișcat ceva — și ajunse la timp, tocmai cînd acesta, înnebunit, voia să-și înfigă unghiile în ochi, în pupilele lui nou născute, mirosind încă a rouă și a lumină de zori de zi. Cînd Chigüichón îl apucă de încheieturile mîinilor, degetele lui păreau niște clești de scorpion încîlciți printre șuvițele de păr lins. Scrîșni din dinți și-și strînse buzele ca pastrama uscată. Ochii nu-i foloseau la nimic. N-o cunoșteau pe María Tecún, care era floarea lui de *amate,* el n-o văzuse de cît cînd era orb, în fructul dragostei lui, pe care el îl numea copiii lui, floarea invizibilă ochilor celui ce vede în afară și nu înăuntru, floare și fruct în ochii lui închiși, în întunericul său de dragoste care era auz, sînge, sudoare, salivă, scuturătură vertebrală, răsuflare sufocată ce devine păr, sfîrculeț de lămîie dulce în semiîntuneric, copil ce țîșnește în viață asemeni unei salve de artificii și strigătele de indignare ale sînilor plini de lapte, și plînsul primei colici, și fierbințeala bolii de ochi, și ardeiul iute pus pe bobița sfîrcului, ca să-l înțarce, și animalele făcute din pene, ca să-l sperie pe cel ce trebuie să-nceapă să mănînce jumări și să bea supă de

fasole neagră, neagră ca viața. Și nu se desprinse din întunericul plînsului, pînă ce nu-i secă toată apa pe dinăuntru și-i fu sete.

Tămăduitorul îl convinse că-i va fi ușor s-o găsească, fiindcă o cunoștea după auz.

— Vreuna dintre cele pe care-ai să le auzi vorbind...

— Poate că da, răspunse Goyo Yic, nu prea convins.

— Vreuna din ele, dai tu de ea pe undeva ; ea n-o să te mai cunoască pe tine, chiar dacă o să-i juri că ești tu, acuma, cu ochii vindecați.

— Domnu' să vă răsplătească...

Și cînd Goyo Yic s-a îndepărtat de casa tămăduitorului, nu numai domnul Chigüichón Culebro, cu rășina lui de *copal* între dinți, alb *copalul* și albi dinții ; ci și rîul sub pod, care era dragostea lui uitată, pentru că pe măsură ce se îndepărta îl uita, rafalele bruște ale vîntului schimbător, vitele de povară, boii, roțile căruțelor, ecourile vocilor celor ce treceau călări peste colinele din apropiere, totul părea să-i repete la ureche : Vreuna din ele... Vreuna din ele... Vreuna din ele...

XIII

Toate femeile se opreau în tinda bisericii să-și ridice basmalele peste părul răvășit de vîntul ce bătea dinspre creastă, iar bărbații atît cît să scuipe chiștocul țigării și să-și scoată pălăria ca o turtă rece. Venea vreme rea, bătea grindină. Înăuntru, biserica era o mare de făclii. Credincioșii, bărbați și femei, cei mai bătrîni cu capetele acoperite, țineau în mîinile asudate mănunchiuri de lumînări ce-și șiroiau seul fierbinte pe degetele lor. Alte lumînări, o sută, două sute, ardeau pe jos, lipite direct pe pămînt, în mici insule, printre crenguțe de chiparos și flori roz de *choreque*. Și altele, din ceară mai bună, de mărimi diferite, de la cea lungă și mai de soi, împodobită cu poleială și poze de sfinți înfipte cu bolduri, pînă la cea pitică, unele cu suporturi de tablă dedesubt. Și lumînările

din altarul îmbrăcat în crengi de brad şi frunze de palmier. În mijlocul acestei atmosfere sărbătoreşti, o cruce de lemn vopsită în verde şi stropită cu roşu, simulînd preţiosul sînge, şi un cearşaf micuţ, alb, prins ca un hamac de braţele crucii, stropit şi el cu sînge. Oamenii, cu feţele lor negricioase, nemişcaţi în faţa scîndurii ţepene, încercau parcă să-şi înfigă în sfîntul simbol al suferinţei rugăciunile murmurate în şoaptă :

...şi tot aia te rog, Sfîntă Cruce — cel care se ruga astfel se închina cu amîndouă mîinile —, şi tot aia, şi tot aia, Sfîntă Cruce, tot aia ; ori îi desparţi tu cu binişoru', că io pă ginerele ăsta al meu nu po' să-l văz, ori îi despart io cu rău' ; la mine-acasă i-oi primi p-amîndoi, da' numa' ca s-o las văduvă pă fi-mea !

...Pîn' la urmă ticălosu' s-a făcut stăpîn pe pămîntu' care era al meu, că mie-mi venea moştenire după tata, da' io te rog, Sfîntă Cruce, ia-mi-l din cale, fă-l să moară de moarte bună, că de nu-i fac de petrecanie, pen' că să ştii că-i fac ; aşa că mai bine-ar fi, Cruciuliţa mea dragă, de m-ai scăpa tu de pezevenchiu' ăla !

...Zguduiala de la cutremur a secat toate puţurile p-acilea pîn jur, nu mai e izvoare de apă pă nicăieri, mai bine-i acolo, 's mai puţine şopîrle, mai puţine semne rele, mai puţine boli ; trimite-mă p-acolo şa anu' ăsta şi viu la anu' iară să mă rog, zău că mă-ntorc şi dacă nu mi-oi ţine cuvîntu', să-mi dai pedeapsă ; ţi-acept pedeapsa, da' trimite-mă acolo şa !

...Mai bine-ar fi murit copilaşu', Sfîntă Cruce de Mai, că tot n-are leac, ca găina oarbă, ca scrobeala neagră, de-aş şti ce are-năuntru, nu i-a mai rămas puteri de loc să se mişte, s-a topit de tot, fără doftorii.

Vedeau crucea acoperită de rîu, de lavă de vulcan, de nisip de mare, de sînge de cocoş, de pene de găină, de mătase de porumb, ca pe ceva domestic, îndatoritor, singuratic pe drumuri, curajos în faţa furtunii, a diavolului şi-a fulgerului, a uraganului, a molimei şi a morţii şi continuau să se roage, bolborosind întruna, pînă ce limba li se înmuia ca o cîrpă, cu genunchii amorţiţi de atîta stat pe ei, cu degetele picurîndu-le vărsatul alb al lumî-

nărilor pe care le țineau în mîini, cu ochii ca strugurii de liană.

Tropăit de picioare afară, în tindă, plîns de copii nou născuți, purtați în spate, în cearșafuri albe, de mame arămii, dangăt prelung de clopote, focuri de artificii și, din nou, Sfînta Cruce, scoasă în procesiune din biserică, de cîțiva oameni ce păreau șchiopi, atît de șui le era mersul printre șirurile de confrați și femei, sau de femei, confrați și copii care veneau în urmă ca un roi de albine.

Între crucea mișcătoare și biserica imobilă, pe întinderea de cer și cîmpie ce măsura parcă dangătul clopotelor, începeau să se vadă treptat pămînturile arate pentru semănatul porumbului, insulițele cu copaci de *izote* în floare, floare de barbă de moșneag toarsă de păianjenii de terebentină, colibele ca niște viermi încolăciți, ici și colo cîte-o casă cu țiglă și pereți albi și de jur împrejurul șipotului din mijlocul pieții arse de soare, cu arborele ei de *capoc*, sub care aerul avea o culoare atît de stranie, tarabele de bîlci, improvizate din crengi de chiparos, rogojini sprijinite pe cîte trei pari, sau cearșafuri colorate, cu colțurile înnodate pe patru trestii, umflîndu-se în bătaia vîntului, ca niște baloane.

Goyo Yic intră în biserica din Santa Cruz de las Cruces cu ochii săi deschiși, șiroind pentru prima dată de lacrimi. Nu putu să îngenuncheze. Se poticni și căzu pe brînci. Puținii credincioși care rămăseseră înăuntru să aibă grijă de lumînări rîseră.

— Ce culoare are plînsul ? striga, trîntit la pămînt și în același strigăt și în același suspin de plîns răspundea : Are culoarea rachiului alb !

Unul din șefii confreriei, cu șase rînduri de nasturi la mînecile hainei sale de postav albastru și cu doi asistenți îmbrăcați în mantie, cămașă și pantaloni, îl scoaseră din biserică înainte de a veni patrula de ordine, tîrîndu-l de mîini pînă în tindă, unde-l azvîrliră ca pe un gunoi ce treptat fu acoperit de un roi negru de muște.

Vocile femeilor care veneau la biserică sau treceau prin apropiere sporovăind îl făceau să se cutremure, să

se vaite, să întindă un braț, să-și chircească un picior. O căuta pe María Tecún, dar în adîncul conștiinței sale aproape că n-o mai căuta. O pierduse. Ca să le facă pe femei să vorbească — pe María Tecún o cunoștea numai după voce —, se făcuse negustor ambulant. Drumuri, orașe și tîrguri...

— Ia oglinjoara, fetițo, ia oglinjoara ! Piepteni ! Săpunuri ! Apă de flori pentru fetița în floare ! Calendare, ață, panglicuțe și inelușe cu perle ! O brățărușă, batice, creioane, hîrtie de scrisori pentru îndrăgostiți, ace, bolduri, piepteni de păr și stiçluțe cu odicolon : heliotropu', japonezu', uleiu' de păr ! Uleiu' de păr ! Luați-le, cumpărați-le, nu e scump, domnișoarei i-ar place unu' ca al femeii cu cosițe ? Împărăția Domnului !...

Toate vorbeau, ofereau, priveau curioase fleacurile acelea, vrînd să aleagă cîte ceva. Altele îi făceau comenzi. Dacă va mai veni și altă dată și nu uita, ar fi fost bine să aducă cercei mai frumoși, nasturi și paiete, mătăsuri și gherghefuri rotunde. „Secretarul Amanților", îi recomandau unele și... nu prea îndrăzneau... prafuri pentru iubit... dintr-alea împotriva uitării, oricît ar costa și ilustrate cu cuvinte de dragoste și nume de femei... Carmen... María... Luisa... Margarita...

Pe cele mai înaintate în vîrstă, care nu îndrăzneau să se apropie de marfa ce nu era de nasul lor, le făcea să vorbească încîntîndu-le cu cărți de acatiste, mătănii, apă sfințită, medalioane, broboade negre și alifii pentru reumatism, pilule pentru slăbiciune, buline de naftalină pentru lucrurile vechi, camfor, pastile de eter, pomezi îmbălsămate împotriva guturaiului, picături miraculoase pentru durerea de măsele, balene de corset...

— A fost o afurisită Maria Tecún, își spunea cărînd toate acele porcării într-o traistă pe care la drum o ducea în spate, iar cînd începea să vîndă și-o prindea din sus de centură, pe piept, cu o curea asudată din pînză de sac, tivită cu piele.

Seara, cînd se întorcea să se odihnească din peregrinările sale prin sate și tîrguri — se oprea în fiecare sat unde era tîrg —, își privea umbra în lumina lunii : tru-

pul lunguieț ca o păstaie și traista agățată de mijloc, în dreptul stomacului, și parcă vedea umbra unui *tacuatzin*[1]. Din bărbat devenea animal în lumina lunii, transformîndu-se într-un *tacuatzin*-femelă, cu un buzunar în față, pentru a-și duce puii.

Într-una din acele nopți cu lună, în care se vede ca ziua, se lăsă scăldat de șuvoiul lăptos ce curgea din rănile lunii cu scoarța scrijelită, lumină de *copal* pe care vrăjitorii o coc în vase de vis și uitare. *Copalul* alb, misteriosul frate alb al cauciucului, care e fratele negru, umbra care sare. Și omul-*tacuatzin* sărea, alb de lună, și sărea și umbra lui de cauciuc negru.

— Tu, tacuatzinule, care ești sfîntu' negustorilor ambulanți, tu poți să mă duci pe drumuri mai întortocheate ori pe drumu' ăl mai drept, pînă la locu' un' să află María Tecún cu copiii mei. Tu știi că pe copii îi are bărbatu' în punga lui, ca un *tacuatzin*, și nu le vede chipu', nu le aude rîsu', nu le-nțelege vorba ce-o vorbesc cu voce nouă, decît după ce au stat ăle nouă luni în burta femeii, cînd mama-i azvîrle, îi aruncă afară din ea, și ei ies, pîntre scursori reci și peri calzi, ca niște tacuatzini adevărați, păroși, negricioși și miorlăiți. Ajută-l, *tacuatzinule*, pe negustorul Goyo Yic, s-o găsească pe femeia Tecún cît mai repede, după voce, după glasu' ei cu clinchet de clopoțel !

Goyo Yic, în lumea lui de apă și sete, de oase pe care carnea se prinde cu durere, își schimbă poziția. Puterea soarelui îl făcea să asude și sudoarea i se amesteca cu plînsul de bețiv ce nu reușește să uite dezamăgirile vieții. Biserica era închisă. Nu se mai auzeau voci de femei. Dar el continua să zacă în tindă, dînd din mîini și bîiguind cuvinte fără sens. La tîrguri, toate se opreau în fața tarabei lui, un cearșaf între patru trestii, prins în chip de acoperiș, nu numai pentru fleacurile lui atrăgătoare, ci ca să se uite la puiul de *tacuatzin*, ce-și ascundea capul ascuțit în fața curioșilor, copii și femei, mai mult femei. Ce animal e ăsta ? îl întrebau pe negustor, fandosindu-se toate și făcînd pe speriatele, cu ochii lor

[1] Sarigă.

negri, mari deschiși, privind tacuatzinul, și cu un zîmbet de mirare pe buze, fără a îndrăzni să-l atingă, deși întindeau mîna, de frică și de scîrbă, fiindcă părea mai degrabă un șobolan mare.

Vînzătorul ambulant, mulțumit că toate vorbeau în același timp, pentru că astfel asculta multe voci de femei, fără să mai fie nevoie să-și facă reclamă la mărunțișurile lui, pe care le alegea mereu mai atrăgătoare, nu pentru că l-ar fi interesat prea mult vînzarea, ci mai degrabă ca să le tragă de limbă pe femei, pe cît mai multe, că poate vreuna din ele ar fi Maria Tecún, le explica :

— E un *tacuatzin*. L-am găsit azvîrlit pe drum și l-am luat. Mi-a adus noroc și-am rămas cu el. Poa' să plouă, să tune și să fulgere, vine cu mine peste tot

— Cum îl cheamă ?

— Tatacuatzin.

Și atunci unele îndrăzneau să-l atingă pe urechi, spunîndu-i pe nume :

— Tatacuatzin !... Tatacuatzin !

Tacuatzinul se trăgea înapoi, temător, lipicios, zburlindu-se tot. Curioasele tresăreau atunci speriate și începeau să-i scormonească prin mărunțișuri. Din tîrg în tîrg, printre negustorii cu *poncho* din regiunile reci și vînzătorii de unelte de pescuit și șei de călărit, printre indienii îmbrăcați în alb, păpuși din foi de porumb, vînzînd maiuri, tingiri, rîșnițe, foale de ațîțat focul și alții de culoarea rășinii ce vindeau *bija* [1], usturoi, ceapă, semințe, și alții, slabi și gălbejiți, vînzători de pîine, grepfrut, dulciuri cu cocos, portocală și miere, sau miere fiartă cu lichior de anason și încă mulți alții care umblă prin tîrguri, Goyo Yic ajunsese să fie cunoscut, mai mult decît după numele său, cu porecla de Tatacuatzin.

— Adevăru' e că nu mă supăr, iar de avansurile ce-mi faci, nici atît ; Tatacuatzin io, și tu, Mamașnapanca... și

---

[1] Fructul copacului cu același nume, ce crește în regiunile calde ale Americii. Din el se prepară o băutură medicinală răcoritoare, iar din semințe se obține o vopsea roșie cu care în vechime indienii își pictau trupul.

cu cuvinte dulci și pipăieli drăgăstoase, femeia îl făcu s-o ducă cu el p-aci p-aproape. Pămînt noroios, cîte un petec de pădure și o mică lagună unde norii coborau să bea apă. O ținu bine lipită de trupul său pînă în zori, căci de cîte ori încerca să se dezlipească de ea, între ea și el se făcea loc pentru cuțit. El, care de cînd fugise María Tecún, o simțea mereu înăuntrul lui, ca și cum toți porii i s-ar fi închis, el cu altă femeie. O făcuse fără nici o plăcere și doar cu pielea, strivită între María Tecún, pe care-o avea înăuntru, și femeia de-afară. Asta cu care era. Și mai mult decît celelalte simțuri, mirosul. Părul Maríei Tecún cu miros de jăratec de *ocote* [1], roșu, lucios și fin, și sînii ei ca niște dovlecei *tamale*, acoperindu-i tot pieptul, și pulpele ei scurte și groase și glezna băiețească. Mirosea a María Tecún înăuntrul lui și o simțea pe cealaltă femeie în afara lui, sub trupul lui, în noaptea clară, înstelată, nemărginită. Închise ochii și-i puse mîinile pe sîni, să o mîngîie, să se scoale și să fugă. Femeia scrîșni din dinți și oasele-i trosniră la încheieturi, întinzîndu-se, chircindu-se, cu chipul scăldat în lacrimile născute din pedeapsa păcatului și plăcerea surîzătoare a fericirii. Ici un pas, colo altul, printre umbrele sau movilele nedeslușite de pămînt îngrămădit în spatele dughenelor, șoproanelor și corturilor din tîrg. Cerul se mișca. Nemaipomenit era să-l vezi mergînd ca un ceas. Timpane, chitări, acordeoane, strigăte ascuțite ale unora care cîntau „Los Cantos de los Pronunciados" [2] : Cel ce i-a cîntat lui San Pedro ! [3]... Sirena mărilor !... Cel ce pe gura lui piere [4] !... Cea care înțeapă cu coada ! [5]... Portretul femeilor !... Drapelul tricolor ! [6]... Trecu de locul

[1] Varietate de brad foarte rășinos, care se folosește la aprinderea focului, sau pentru iluminat, sub formă de făclie.

[2—5] Cînturi ceremoniale care se execută în cimitire de ziua morților, cu subiecte luate din Evanghelie și din miturile indigene precolumbiene. Dintre *pronunciados* fac parte : cocoșul, peștele, albina etc.

[6] Steagul Guatemalei are numai două culori : alb și verde ; este însă vorba despre drapelul tricolor al Mexicului, în scurta perioadă (1822—1823) cînd America Centrală aderase la Imperiul mexican al lui Iturbide.

unde erau instalate jocurile, crochetul, loteria, roata norocului, printre grupuri de oameni care se mișcau ca magnetizați, și ajunse în sfîrșit la dugheana lui, unde își ținea zăvorîtă cu șapte chei taraba cu podoabe false. Îi întinse o monedă unuia care-i făcuse serviciul să i-o păzească și intră căutîndu-l din ochi pe *tacuatzin*, ca să-l mîngîie. Era remușcarea. Mîna lui pătrunse în săculețul gol. Din vîrful degetelor care nu dădură ca în alte dăți peste spinarea cheală a micuțului animal, un frig electric urcă, arzîndu-i brațul. Luă săculețul în mîini și-l strînse. *Tacuatzinul* fugise. Azvîrli sacul gol peste tarabă și rămase încremenit. Floarea de *amate*, transformată în *tacuatzin*, lăsase fructul gol, fugind, pentru ca, la fel ca și María Tecún, să fie văzută numai de cel ce e orb, nu și de acela care le vede pe toate femeile. Pe femeia iubită cu adevărat nu o vezi, ea e floarea de *amate* pe care o văd doar orbii, e floarea orbilor, a celor orbiți de dragoste, orbiți de credință, orbiți de viață. Își smulse pălăria. Era un mister. Aprinse un chibrit ca să caute urmele lăsate de *tacuatzin*. Se vedeau foarte clar. Nu prea adînci, la suprafață, ușoare. Le șterse cu mîna inimii și praful îi rămase pe degete și pe palmă. Și-l trecu pe față, pe limba mirositoare a sărutări de femeie străină și închise ochii, încercînd în zadar s-o găsească pe cea pe care n-o va mai găsi de-acum înainte nici în realitate, nici în acel sicriu mohorît, de dimensiunile trupului său, ce-și filtra întunericul prin pleoapele sale, peste el.

— Auzi, mă, Tatacuatzin, dă-mi și mie ceva că ți-am ogoit pofta.

În acea senzație de pustiu pe care o dau tîrgurile cînd agitația se liniștește, Goyo Yic auzi vocea femeii și fără să mai aștepte altceva, ridică lădița, se îndreptă înspre locul în care umbra femeii se profila pe cearșaful alb ce-i înconjura taraba și-și răsturnă peste ea toate marafeturile din cutia mare de lemn, acoperită cu geam. Silueta neagră a femeii, ce prin cearșaful de pînză rară se vedea ca o pată mare de cafea, alunecă fără zgomot, în timp ce geamul se sparse în bucăți și, ca ploșnițele, în tăcere, începură să cadă oglinzi, coliere, cercei, brățări,

sticluțe cu parfumuri ieftine, mătănii, degetare, ace de cusut, bolduri, agrafe, săpunuri, piepteni, ace de păr, panglicuțe pe role, batice, crucifixuri...

Să fugă. Sigur că da. Și el era *tacuatzin*. Și de atîta cutreierat prin munți se sălbăticise. Ce e rău e că, umblînd mereu de unul singur, începea parcă să înnebunească și se încîlcea în tot felul de lucruri cu María Tecún pe care, ori cît de haină ar fi fost ea, merita totuși s-o pomenească. Dacă se împiedica de vreun arbust cu crengile în floare, își apropia de el mîna tremurîndă. Ești nebun, își spunea și pleca mai departe, afundîndu-se în pădure, atent doar la ceea ce semăna cu adoratul său zbucium, un salt frumos de apă, de care-și apropia obrazul, ca să i-l înflorească spuma ce semăna cu rîsul ei... a fost o afurisită. Devenea tot mai abătut, căci nu vedea oameni, nu vedea cîini, nimic. Cîinii au în ei ceva omenesc. Mînca ce găsea, ce putea să mestece și să înghită. Rădăcini groase, cu gust de cartof crud, fructe, după ce mai întîi se asigura că fuseseră ciugulite de păsări, ca să știe dacă nu erau veninoase, frunze cărnoase și tulpini roase de veverițe.

Omul care cea mai mare parte a vieții sale fusese orb mirosi de departe că se afla în preajma unui sat. N-ar fi știut să explice cum pentru el lucrurile se materializau de la distanță, în aer. Ceea ce nu reușeau să vadă pupilele lui era simțit de nas. Și în felul acesta, după ce străbătuse atîtea drumuri, reuși să coboare în Santa Cruz de las Cruces, împreună cu un convoi de căruțe care șerpuiau hurducăind la vale. Se simți dintr-o dată înghesuit între ultima căruță și o horă de oameni mascați. Era marea petrecere de la iarmarocul Crucii din Santa Cruz de las Cruces. Îmbrăcați în haine colorate, verde, galben, negru, violet, cîntau la tot felul de instrumente, plesneau din bice și dansau.

Goyo Yic, din care nu mai rămăsese decît un craniu cu ochi, păr și dinți, urmărea cu atenție de copil piruetele și sporovăiala măștilor. Cei ce purtau pe cap pene colorate erau regii, cu părul și barba de argint, ochii cu pleoape de aur, buzele măștii groase, argintii și ele

Mai erau unii care purtau coroane și alții cu niște pălării ce păreau mai degrabă coșuri cu flori de hîrtie mătăsoasă. Printre toți țopăia de colo-colo, plesnindu-i cu biciul pe curioși, maimuțoiul sălbatic, îmbrăcat în negru, cu coadă, cu coarne, cu ochii înconjurați de cercuri roșii și gura rotundă, tot roșie, cu dinții albi. O mare mascaradă.

Goyo Yic, Tatacuatzin, sări din căruța în care se cățărase, încercînd să se strecoare ușor și să se amestece în hărmălaia și prăfăraia stîrnită de cei pe care locuitorii din Santa Cruz de las Cruces îi primeau ca pe heralzii celei mai mari sărbători a anului. Convoiul pătrunse printr-o mare poartă deschisă, urmat de o mulțime de copii de toate vîrstele, de la cei mai măricei, cu praștii din fibre de agavă în mînă, sau alte instrumente de tortură, pînă la miorlăiții mai mici, de la fetișcanele cu capul plin de panglici, ca niște văcuțe împodobite de sărbătoare, pînă la femeile chinuite de vîrsta părului de culoarea spinului și zbîrciturile de pămînt uscat.

În marea curte a confreriei, măturată și mirosind a pămînt ud, miros de apă și pămînt amestecat cu mirosul după amiezii, se așezau mese sub prunii încărcați de prune verzi ca niște frunze, unele deja puțin îngălbenite și sub copacii de *aguacate* cu înfățișarea lor tristă și somnoroasă ; pe mese puneau pahare pline cu *orjad*, suav miros de migdale, cu apă de scorțișoară ce subția într-atîta paharele grosolane, cu emblema lor în formă de potcoavă pe fund, încît te făceau să zbori cu gîndul la niște căluți roșcați, și o băutură răcoritoare din *suchil*, dulce-acrișoară, piperată. Și lîngă paharele cu *orjad*, apă de scorțișoară și *suchil*, pîinile umplute cu fasole neagră și presărate cu brînză, altele cu murături și salată verde, altele cu sardele și iahnie de scoici, ardeiată, sub roiuri de muște, alungate fără convingere de o vînzătoare neagră, cu ochii încercănați și colțurile gurii pleoștite.

La alte mese — confreria era o piață religioasă peste care zburau vesele păsări cîntătoare — se turnau alte băuturi răcoritoare : *chianul*, din semințe negre adunate

pe fundul paharului pe care, înainte de a-l servi, vînzătoarea, o tînără ce semăna cu María Tecún, le amesteca, iar semințele, învîrtindu-se și învîrtindu-se se ridicau pînă la gura paharului, ca într-o demonstrație astronomică a creării lumii ; limonade colorate, dulci, cu consistența mierii ; și băutura de *chilacayote*, o răcoritoare cu fire de iarbă-de-mare, ca o barbă, și bobițe negre, negre.

Undeva, în fund, cu acoperișul înclinat pe o singură parte, se afla altarul ; înalt în față și mai scund în spate, ca o diademă, îmbrăcat în întregime pe dinăuntru și pe dinafară în brad, chiparos, frunze de palmier, licheni, plante parazite cu flori în formă de păsări și fructe necoapte. Sfînta Cruce, patroana confreriei, era așezată pe o năsălie acoperită cu o pînză roșie. În fața ei, în sfeșnice, și pe pardoseala de cărămidă — era singura confrerie care avea altar cu pardoseală de cărămidă —, ardeau lumînări de ceară galbenă, împodobite cu hîrtie violetă și fîșii aurii lipite cu scrobeală, și lumînări din seu, de toate mărimile, pînă la cele mai umile, mititele, dar nu mai puțin strălucitoare. Ceva mai la o parte de celestul cerc al lumînărilor, jucăușe limbuțe de serafimi și șerpișori de fum, altarul propriu-zis, constînd într-o masă lungă, acoperită cu o față de masă scrobită. Pe acest altar, confrații și pelerinii depuneau flori, fructe, găini, animale de munte, porumbei, fasole verde, știuleți de porumb și alte daruri. În centrul altarului se afla o tavă pentru pomeni, iar alta la fel era așezată pe o masă în partea dreaptă, între carafe cu gîtul lung și pîntecoase, pline cu rachiu în care pluteau bobițe galbene de *nance*, coji de lămîie, cireși și alte fructe parfumate, în timp ce cristalina licoare părea să doarmă ca o șopîrlă transparentă, cu rîs de mort, înțepenit.

Xilofonul aștepta orele șase după-amiază. Goyo Yic, care privea totul în jur cu ochi triști de *tacuatzin*, se oferi să ațîțe focul pregătit pentru bombe și artificii la poalele unui *aguacate* foarte înalt și cu rădăcini groase. De cîte ori își vîntura pălăria pe deasupra lor, tăciunii se aprindeau cînd într-o parte, cînd în alta. Flăcările i-o aminteau pe María Tecún. Căldura focului încer-

cuit cu pietre. Dacă-şi agita pălăria cu mişcări repezi deasupra limbilor roşcate, fiecare tăciune devenea un clopoţel viu, dacă şi-o mişca alene, buştenii se acopereau cu solzi de cenuşă, mai puţin grei decît aerul, căci suflînd din nou cu insistenţă, zburau, lăsînd în jăratecul ce semăna cu o grămadă de coceni, membre amputate de copaci, sîngerînd.

— A fost o afurisită María Tecún...

Încetase să mai sufle în foc şi gîndurile îi fură întrerupte de cei ce se îngrijeau de artificii şi de bombele zburătoare. Veneau fără pălărie, cu picioarele curate, cu haine noi, cămăşi colorate, batice de mătase la gît şi insignele confreriei, constînd, după funcţia de membru sau de paznic a fiecăruia, în cruci mai mari sau mai mici, prinse pe rozete din panglică violetă şi albă.

Momentul fu anunţat de un stol de păsări ce-şi luă zborul de prin copacii din jur, presimţind cele ce aveau să urmeze după apariţia în curte a acelui grup care, la sosirea alaiului, trebuia să înceapă lansarea artificiilor, nechezat de căluţi înnebuniţi, în bătaia clopotelor, de ajun.

Bubuitura nu se lăsă aşteptată. Se înălţă în imensa şi dulcea linişte prevestitoare a după-amiezii ce-şi revărsa peste munţi povîrnişuri trandafirii şi înflăcăraţi nori roşii.

Şi, odată cu bubuitura, din mîinile negricioase ţîşniră artificiile, una, şi încă una, şi alta, şi alta, şi alta, alterînd prospeţimea aerului cu mirosul lor apăsător, pentru a exploda, unele în înaltul cerului, altele pe case şi altele, care nu-şi luaseră zborul prea sus, undeva aproape de pămînt. Între timp, nişte băieţandri, care umblau pentru prima dată cu mortierele, aşezau bombele zburătoare, iar alţii, cu mai multă experienţă, de îndată ce proiectilul cădea în mortier, lăsîndu-şi afară vîrful fitilului ca o coadă de şobolan, apropiau flacăra şi... pum... pum... pum... răbufniri violente de pămînt, urmate de bubuituri înfundate sub imensitatea boltei pe care începuseră să apară stelele.

Noaptea scufundă Santa Cruz de las Cruces în apele sale de lac întunecat, pînă la înălțimea munților din jur, împînziți de focurile serbării. Goyo Yic, rece ca un *tacuatzin,* continua să sufle și să ațîțe focul cu pălăria lui veche de pai, doar ca să facă ceva, căci momentul focurilor de artificii trecuse, iar tăciunii nu mai erau de nici un folos.

Din învălmășeala de la șase după-amiază nu mai rămăsese decît xilofonul drăgăstos și ciocănit întruna, bătut cu bețe, ca arborii cînd sînt bătuți ca să le cadă fructele, ca animalele îndărătnice cînd sînt bătute ca să învețe să nu mai strice și să nu fie leneșe, ca femeile cînd sînt bătute ca să nu fugă, ca bărbații cînd sînt bătuți de autorități ca să li se înlăture tot ce au bărbătesc în ei. El nu mai avea nimic bărbătesc. Devenise *tacuatzin, tacuatzină,* pentru că își purta fiii ascunși în buzunarul sufletului. L-a distrus María Tecún. Pentru totdeauna. Și mai rău i-a făcut tămăduitorul, care i-a scos ochii lui și i-a pus alții de *tacuatzin.*

Sărbătoare din Santa Cruz de las Cruces ! În numele focurilor tale ce cheamă apa pe care virdariile o poartă în ochii lor scrutători. În numele țăranului care de ziua ta își părăsește glia și se cațără pe brațele tale de catarg, cu velele însîngerate, să-l invoce pe Dumnezeu. În numele acelora care în fața colibelor tale, pe străduțele tale, își aprind focurile cu gunoaie, lemne uscate și ramuri verzi, ca să viseze că au la picioarele lor o stea roșie. Flăcările lumînărilor înalte se bat în duel de limbi de aur în fața ta, care ești doliul vieții, plămădită din destinele ce s-au încrucișat, al lui Dumnezeu și al omului, printre dușmani de moarte, refuzuri, furtuni și vaietul sfîșietor de mamă. Santa Cruz de las Cruces, fă să vină apa curînd, să treacă în curînd sacagii profilîndu-și pe cer marea lor cruce ca o umbră și ca o aripă ! Îl furnică prin mîini de fericire, Santa Cruz de las Cruces, pe cel care te vede în ziua ta, în ora ta, în clipa ta ! Căprioarele, acolo unde nu văd, dar sînt, își ciulesc urechile lor mici, înspre sărbătoarea

ta de vînători ce-ți aduc primele prăzi. Arborii știu că fructele lor cele mai gustoase vor împodobi această zi, în care agonia lumii mai împlinește încă un an, și își împing seva lor cea mai dulce, cu nodulețe de voință de lemn, ca să fie miere închegată pe coajă, și albinele de ciulini negri, care cînd înțeapă dau fierbințeală, devin soții făcătoare de minuni. Santa Cruz de las Cruces, măritată prin moarte cu Isus, sărbătoarea ta este marea încercare a omului care se smulge din viața rea și te îmbrățișează, corp la corp, neștiind dacă te îmbrățișează sau se luptă cu tine, pentru ca apoi să rămînă doar piele și pălărie pe un schelet, spaima păsărilor !

Noaptea învăluită în frunzele verzi ale munților se așternea peste satul Santa Cruz de las Cruces. În fața Sfintei Cruci din altar, credincioșii dansau în ritmul xilofonului, toți cu inima ca după o spaimă. Și pentru ca inima să li se liniștească, se apropiau de masa cu băuturi și goleau în pahare mici conținutul carafelor, rachiu primit în schimbul pomenilor. Glucglucgluc, o înghițitură dată pe gît și, clinclin, metalul, moneda de metal în farfurioara pentru pomană, apoi reverența în fața Sfintei Cruci.

Miezul nopții. În curtea confreriei și prin împrejurimi se auzea tropăitul animalelor adormite sub cerul liber, se vedeau focurile aprinse pentru pregătirea hranei, făcliile de *ocote* de la tarabele cu răcoritoare, pîine și biscuiți, și grupuri de oameni, familii și cunoscuți, care se plimbau fără zgomot, în picioarele goale și cu rîsul deja cicatrizat, de vechi ce era, pe fețele lor de fantome prăfuite.

După ce bău o cafea, Goy Yic o ajută pe o femeie să-și coboare de pe cap un coș cu verdețuri și păsări, curcani și găini. Femeia îl privea recunoscătoare, cu bobițele prăjite ale ochilor ei pe fața palidă de efort, cu părul răvășit de rondela pe care adusese coșul pînă acolo și, printre gîfîieli, bîigui un Dumnezeu să te răsplătească, cu o voce atît de stinsă, încît Goyo Yic de-abea o auzi. Cu ajutorul lui, femeia tîrî coșul pînă la coline. Yic își atinse mîna de a ei. Vorbise. Auzise.

Simți că leșină. Însă un al doilea Dumnezeu să te răsplătească împrăștie vraja. Nu. Nu era Maria Tecún, dar ce mult îi semăna vocea cu a ei. Își frecă spatele de o furcă, în timp ce femeia se pierdea în noapte. O mai auzea încă urinînd. Dar după asta nu putea să-și recunoască nevasta, pentru că toate femeile urinează la fel. Strălucirea focurilor îi aurea părul lui Goyo Yic ; fața suptă, arămie, nu-i trăda niciodată scopul căutărilor. În întuneric, aer cu veșmînt de păianjen. Văcarii fumau. Strănuturi de amnare cu piatră de scăpărat și jarul țigărilor, desenînd linii întortocheate în noapte. Fumă și se îmbătă cu ei Goyo Yic. Îi oferiseră o înghițitură dintr-o sticlă și el o dăduse pe gît în întregime. Aproape. De-un deget mai lăsase.

— Da' tu, ce vrei să uiți, de bei atîta ? îl întrebă un văcar cu fața tocită ca o sanda veche.

— Păi, tristețea te face să cam semeni cu un *tacuatzin*... fu răspunsul său, dar deja rachiul începuse să-i joace în sînge, în ochi, în gesturi, în mișcări.

— Ăsta nu se mai scoală de-aci, spuse alt văcar.

— Chiar așa, spuse altul.

Dar Goyo Yic se ridicase și dansase și umblase toată noaptea, nici el nu știa pe unde, pînă în zorii zilei următoare, cînd căzuse pe brînci în biserică, de unde îl scoseseră în tindă.

Setea îl făcu să se scoale. Înnoptase. Stătuse o zi întreagă azvîrlit în tinda bisericii, ascultînd din cînd în cînd vocile femeilor care treceau vorbind, iar alteori fără să-și dea seama de nimic. Se sculă cum putu. Îi tremurau picioarele. Se duse drept la jgheabul din piață, să bea din apa stătută duhnind a bălegar. Îi era greu să-și revină.

— Atuncea, se apropie să-i vorbească un om de la cîmpie, mai înalt decît el, atuncea ne vedem azi, io am și aranjat treaba, juma' din bani dumneata și jumate io : da' tre' să plecăm devreme, ca s-avem timp.

Goyo Yic își căută batista înnodată cu gușulițe de monede, dar n-o mai avea și... atunci și atunci...

— N-o mai căuta, ţi-am pus-o io bine, uite-o. Hai să plecăm. Şi-o să bem cafea pe drum, dacă vrei.

Omul o porni la drum şi în urma lui, ca un schilod, mergea Goyo Yic, la fel ca un *tacuatzîn* pe urmele unui necunoscut.

Cafeaua îi căzu bine. Atunci observă, de-abia atunci, că omul prieten ducea un bidon mare în spate. La prînz coborîră pe o cărăruie într-un defileu, să bea apă. Cînd se întoarseră la drumul mare, prietenul îi spuse :

— Atuncea, acu' îl duci dumneata...

Goyo Yic luă bidonul în spinare şi merseră mai departe. Între timp îşi aminti de înţelegerea făcută cu omul acela. Îi stătea pe limbă să-l întrebe cum îl chema şi-l întrebă.

— Domingo Revolorio. Păi, atuncea înseamnă că nu-ţi aminteşti nimic din ce-am vorbit. Cînd dumneata mă luaseşi în braţe şi-mi ziceai că da, da, da, că io să dau juma' din parale şi că ailaltă jumătate o pui dumneta, că să cumpărăm rachiu şi să ne întoarcem la Santa Cruz de las Cruces, să-l vindem. Treaba-i o afacere grozavă, dacă ne ţinem cuvîntu' şi nu dăm nici un păhărel la nime', oricine ar fi, chiar şi cel mai bun prieten, sau neam de-al dumitale ori de-al meu. Nimic pe degeaba. Cine vrea, să cumpere. Bănuţu-n mînă, băuturica-n pahar. Nici măcar noi n-avem voie să bem fără să plătim. Dacă dumneata vrei să bei o-nghiţitură, mi-o plăteşti ; dacă vreau io, ţi-o plătesc dumitale, că sîntem doi în afacerea asta.

Era ora patru după-amiaza şi Domingo Revolorio, conform înţelegerii de a împărţi între ei cheltuielile, munca şi cîştigul, luă bidonul şi-şi continuară drumul pînă ce ajunseră într-un sat unde se distilau, ştiinţă străveche, în oale de pămînt, foarte bune rachiuri.

Nu mîncaseră altceva decît o strachină de apă fiartă cu praf de ardei iute. Aşa că primul lucru pe care trebuiau să-l facă, la sosire, era să mănînce. Ouă jumări, brînză, fasole boabe, cafea. Şi cîteva păhărele. Intrară printr-un grajd într-un han, unde mirosea a mîncare. După miros se luaseră. Domingo Revolorio aranjă cu

stăpîna și acolo mîncară și dormiră, după ce dădură o raită prin sat. Goyo Yic își amintea că de fapt el o căuta pe María Tecún, doar cînd auzea voci de femei. În ultimul timp nu se mai gîndea prea mult la ea. Se gîndea, da, dar nu ca înainte, și nu pentru că s-ar fi obișnuit, ci pentru că... nu se gîndea. Hei, suflet de *tacuatzin !* Hei, ochi de *tacuatzin !* Era laș. Omul e laș. Acum, cînd se gîndea la ea, cînd auzea alte femei vorbind, inima nu-i mai zvîcnea ca altă dată și și-o închipuia cu un bărbat bogat, cu vază, cu influență... De ce s-o mai fi căutat, el care, de cînd își recăpătase vederea, avea în suflet un *tacuatzin ?* Anii, suferința care nu sugrumă cu frînghia, dar sugrumă, somnul ca vai de lume pe vreme rea, cînd se întorcea de la tîrgurile unde făcea pe negustorul ambulant, străbătînd toate satele și cătunele de pe coastă, și fața vineție ca ficatul de atîta rachiu turnat în el, ca să-și mai înveselească puțin gustul amar al femei absente, toate îl măcinaseră și-l măcinaseră, pînă ce devenise un om care nu mai era om. Făcea lucrurile pentru că trebuia să le facă, nu ca înainte, cu plăcerea de a le face pentru ceva anume și a fost și mai rău cînd și-a pierdut speranța de a o mai găsi pe femeia iubită și pe fiii lui. Există tristeți care te adăpostesc. Cea a lui Goyo Yic era tristețe de vreme rea. Își strînse picioarele, se ghemui și adormi pînă a doua zi, înainte de cîntatul cocoșilor.

— S-a făcut ziuă, cumetre... îl salută Domingo Revolorio și-i ceru partea lui de bani pentru afacerea cu bidonul de rachiu.

Îi zicea cumătru. Își ziceau cumetri. Așa începuseră să-și spună și așa își spuneau mereu. Cumetri. Numai că nu se știa care dintre ei era tatăl noului născut și care nașul, și dacă noul născut era bidonul.

— Pe-acilea tre' să mai am ceva, dacă n-ajunge cu ăștia, cumetre Mingo, spuse Tatacuatzin, scărpinîndu-și sprîncenele ; fă bine și numără-i, că tre' să ne grăbim, ca să nu ne prindă soarele ăl mare pe drum ; io ți-am dat tot ce-aveam.

— Și e izact, cumetre Goyo ; ține-i, după socoteala mea fac optzeci și șase de pesos ăle douăzeci de sticle cît intră în bidon : n-ar fi stricat să fi luat unu' mai mare.

La han, cărăușii își pregăteau încărcătura, unii duceau caii la adăpat, iar alții le puneau șeile. Peste șa aveau să așeze încărcătura ; făină în săculeți albi și zahăr în saci mari, din pînză subțire, adusă din străinătate.

Goyo Yic mergea cu banii și în spatele lui venea cumătrul Mingo, spunînd printre altele :

— Am pus juma'-juma' ; după ce-om umple bidonu' o să-l cărăm cînd io, cînd dumneata, și din ce-om scoate pe rachiu, fiecare-și ia jumătățica ; împărțim totu' pe jumate, bănuții cu care l-om cumpăra, căratu' și cîștigu'. Domnu' să ne-ajute.

— Sigur că da... Sigur că da... Sigur că da... repeta Goyo Yic, în clipele pe care cumătrul Mingo i le lăsa ca să-și spună și el părerea. Și cea mai bună treabă e condiția : să nu dăm pe degeaba nici-o-nghițitură, nici măcar noi, stăpînii negoțului, să n-avem voie să bem fără să plătim mai-nainte.

— Numa' așa ies bine negoțurile astea ; io am avut o crîșmă și mi-am băut-o ; p-a doua mi-au băut-o prietenii ; două crîșme-am avut, așa că am esperență.

— Păi, cum să n-ai, cumetre Mingo. Ăl mai grozav e c-o s-ajungem la Santa Cruz taman cîn' li s-o-mpuțina rachiu'. Afacerea serioasă e numa' pe bani, nimic pe degeaba, ori pe datorie.

— Vreo mie două sute de pesos o să scoatem din ăi optzeci și șase cît ne costă bidonu'.

— Calculat...

— Așa că o să ai destul pentru amorurile dumitale. Plăcerea dumitale e să iubești, cumetre Goyo, și dragostea cu parale e mai bună ca a făr' un gologan. Dragostea nu se are bine cu sărăcia, chiar dacă unii zice că da. Dragostea-i un lux și sărăcia ce lux îți dă ? Dragostea săracului e suferință, a bogatului e plăcere.

— Da' după ce-ai văzut, cumetre, că eu aș fi afemeiat ?

— Fincă te-oprești și-asculți atent la toate femeile care vorbesc. Chiar dacă nu vorbesc cu dumneata, tot te oprești și le-asculți.

— Ți-am mai spus, doar, că umblu să găsesc o femeie pe care n-o cunosc decît după voce. N-am văzut-o niciodată. Am auzit-o doar vorbind, și poate c-așa dau de ea. Dau io de ea într-o bună zi, că speranța nu moare în sufletu' omului nici dacă i-o omoară altcineva.

— Și dacă n-o găsești, cumetre Goyo, o uiți sau o schimbi cu alta mai bună. Că dac-oi da peste ea și ea o fi de bună voie cu altu', ai rupt-o-n fericire.

— Nici nu mai vorbi de-așa ceva, cumetre. Cu altu' de-adevăratelea, nu mi-ar păsa ; da' dac-a luat-o pe căi greșite și e izemplu rău la copii, Dumnezeu s-o ferească. Nici nu pot să-ți spun tot ce simt în sufletu' meu. Uneori aș vrea să știu de ei, să mă-nalț mai sus de tot ce-i ascunde, ca să văd ce fac ; alteori mă sufoc dacă nu umblu, ca și cum umblînd, ca și cum plimbîndu-mă, aș mai scurta din distanța care mă desparte de ei. Da' a trecut atîta timp, că acuma parcă nu mai simt nimic. Înainte, cumetre, o căutam ca s-o găsesc ; acuma, ca să n-o găsesc.

Mingo Revolorio, cu trupul îndesat, cu părul negru, sprîncenele împreunate, tenul destul de alb, nu arăta vîrsta pe care o avea. Cînd rîdea, părea să cînte la un instrument dintr-o orchestră, cînd tăcea, avea o figură ștearsă. De cîte ori se pregătea să vorbească, își sufleca mai întîi mînecile hainei.

De cîteva ori pînă atunci făcuse gestul de a-și ridica mînecile, dar nu spusese nimic, schița doar din vîrful buzelor cîte un număr, și alt număr, socotind sticlele de rachiu care umpleau treptat bidonul, una cîte una, în timp ce cumătrul Goyo Yic plătea și primea bonul de transport cu care aveau să meargă pe drum fără probleme. Plăti pentru toate optzeci de pesos.

— Cumetre Mingo, se repezi să-i spună, am ieșit mai bine decît ne-așteptam, c-am mai și rămas cu șase pesos. Ne-a costat doar optzeci de pesos, cu bon cu tot. Și ne-au rămas șase pesos.

— Bine, dragă cumetre, foarte bine, că nu ne întoarcem cu buzunaru' gol. Întotdeauna-i bine să ai ceva bani la drum.

— Șase pesos.

— Păstrează-i dumneata, cumetre ; după aia, cînd om ajunge, facem socotelile, că pîn' la urmă fiecare am pus patruzeci și trei, da' cum au rămas ăștia șase pesos, înseamnă că de fapt am pus doar cîte patruzeci, așa că fiecare mai avem cîte trei.

— Dacă vrei, ți-i dau pe ăi trei ai dumitale.

— Nu, cumetre Goyo, ține-i pe toți la un loc. Și-am cumpărat rachiu bun, ăl mai bun care izistă, cu gust de cacao, și are o culoare ca de coniac din ăl fin, așa c-o să-l vindem și mai ușor, fincă se zice că ăsta pe lîngă că-nveselește, și hrănește. Puteam să fi cumpărat rachiu de cap de berbec, care e și mai hrănitor, îți dă puteri, nu glumă, da' costa cu cîțiva pesos mai mult, așa că nu ne-ar fi adus un cîștig prea mare.

Mingo Revolorio vîrî bidonul într-o plasă și și-o puse în spate, ca s-o pornească repede înapoi la drum. În lumina violetă a zorilor ce începeau să se arate, se contura parcă o piață de fructe — portocale, lămîi, pepeni, *pitahaye*, rodii, *lime*, grepfrut, cireși, căline, *nance*, castraveți, banane, *zapote* — fructe ce încetul cu încetul nu mai erau fructe pe crestele violacee ale munților, ci deveneau flori, în cele mai variate forme și culori — garoafe, mușcate, trandafiri, dalii, camelii, orhidee, ortensii — flori ce, odată cu răsăritul soarelui, își închideau culorile pînă ce formau verdele clorofilă al muntelui, devenind frunze.

— Cred că ești de acord, cumetre, că e frig... exclamă Goyo Yic, în timp ce treceau printre doi pereți de munte, cățărîndu-se, coborînd, sărind, strecurîndu-se cu greu ca să încapă pe drum, prin ceea ce se numea Muntele Spart.

— Da, cumetre, e frig ; da' cu mersu' te mai încălzești.

Goyo Yic privi bidonul din spatele cumătrului său cu setea pe care frigul fierbinte al malariei o răsfrînge în pupile şi repetă :

— Foarte frig, cumetre, foarte frig...

— Îndeamnă la drum, că aşa te-ncălzeşti şi nu te speria că-n curînd o să iasă soarele.

— Ştii, cumetre Mingo, poate că ne-ar pica bine o înghiţitură de rachiu, că, deşi rău nu pică niciodată, acuma ne-ar pica mai bine ca oricînd, cel puţin mie.

— La stomac ne-ar pica bine, cumetre, da' n-avem cu ce-l plăti, aşa că mai bine să ne vedem de drum. Tîrgu-i tîrg, nu-i jucărie, ne-am dat cuvîntu' de om că din bidonu' ăsta nu dăm la nime', nici măcar pentru noi, nici un păhărel fără bani.

— Vrei să zici că şi dumneata ai avea chef.

— Păi sigur, da' nu se poate, pentru că, în afară de cuvînt, cumetre Goyo, tre' să ne mai gîndim şi că cîştigu' nostru e-n pericol dacă începem să bem pe gratis. Un gît dumneata, un gît io, şi uite-aşa dăm gata bidonu' şi-ajungem la Santa Cruz fără nimic. Io mi-am pus toţi banii, dumneata ţi-ai pus toţi banii, şi dacă dumneata bei o duşcă fără să-mi plăteşti şi eu fac la fel, pîn' la urmă rămînem lefteri.

Drumul umbrit de copaci groşi, înalţi, cu crengile întinse ca nişte straturi de sos verde de *tamal,* printre izvoare născute din stîncile sclipitoare de apă şi nisip în răsăritul soarelui, îi spori lui Goyo Yic, Tatacuatzin, pofta de rachiu, pentru că, fără îndoială, acea umezeală fremătătoare şi acea blîndă căldură în ceafă, pe care soarele o aducea cu el, îi amintea de María Tecún, cînd, după ce se scăldase în rîu, se întorcea la colibă. Femeie chinuită. Închise ochii ca să se îndepărteze, cel puţin pentru o clipă, de lumea vizibilă şi ca să-şi guste fericirea de orb.

— Cumetre ! — nu putu să mai rabde —, cumetre Mingo, io-ţi cumpăr o duşcă ! Avea în buzunar, era tot ce avea, cei şase pesos care-i rămăseseră după ce plătise bidonul, cele douăzeci de sticle şi bonul.

— Dacă plătești, n-am nimic împotrivă.
— Și încă din-nainte, ca să nu te-ndoiești.
— Nu-ți dau voie, cumetre, să crezi că mă-ndoiesc de dumneata, care ești asociatu' meu. Da' vorba e că pe gratis, nu puteam să-ți dau de băut. Însemna să nu țiu seama de-nvoială.

Și spunînd acestea, Revolorio se opri, cu negrele lui sprîncene unite, pe fața albă, cu vocea ca sugrumată, ca pornită din gît, din cauza căratului.

Se opri și lăsă jos bidonul, înclinîndu-se pe spate lîngă marginea drumului, pînă ce bidonul atinse pămîntul ; îi dădu drumul ajutat de cumătrul Goyo, căruia-i sfîrîiau călcîiele să bea o gură de rachiu și, după ce-și scutură mîinile fiindcă se sprijinise de stîncă, îi turnă cumătrului său rachiu de șase pesos, într-o ulcică cu fundul negru.

Goyo Yic, Tatacuatzin, îi plăti cumătrului Mingo cei șase pesos și dădu pe gît ulcica cu înghițituri mari, plescăind la sfîrșit și dîndu-și aprobarea de degustător, la fel ca o pasăre ce-și deschide și închide ciocul după ce a băut apă. Apoi luă bidonul ca să și-l pună în spinare. Cumătrul Revolorio îl cărase pînă atunci, iar acum era rîndul lui.

Pas cu pas, urcă Tatacuatzin jumătate de leghe, gîfîind ușor și făcînd să scrîșnească nisipul drumului sub talpa sandalelor apăsate de greutatea trupului său, la care se adăuga cea a prețioasei încărcături. Mult în urma lui venea Domingo Revolorio, obosit. Dintr-o dată, grăbi pasul să-l ajungă, ca și cum ar fi fost stăpînit de o necesitate urgentă.

— Cumetre... îi spuse, cu mîna pe piept. Nu i se observa paloarea pentru că avea pielea albă. Mă sfîrșesc, nu mai pot să răsuflu...
— Vrei o dușcă, cumetre !
— Mor !
— O dușcă !
— Bate-mă nițel pe spate și dă-mi o-nghițitură...
Goyo Yic, Tatacuatzin îl bătu pe spate.

— Și rachiu' cumetre ? îl întrebă Revolorio.

— Ai cu ce să-l plătești, cumetre ?

— Da, cumetre, ăi șase pesos !

— Așa mai merge, că pe degeaba nu puteam să-ți dau nici de-ai fi fost c-un picior în groapă.

Ulcica plină cu rachiu de cacao în mîna lui Revolorio și cei șase pesos în mîna lui Tatacuatzin. Acela îl savură încet. Își ungea gingiile cu aroma lui de zahăr, deși nu era dulce, și cu gingășia petalei de trandafir, cu înțepătură de spin.

Amiază. Sudoarea se scurgea pe fruntea lui Goyo Yic, care continua să care preafericitul, prețiosul, minunatul rachiu, pentru că Mingo Revolorio se simțea cam rău. Se întîlniră cu un șir de catîri : unu, doi, trei, douăzeci de catîri, încărcați cu lăzi de mălai, cutii cu unelte, printre paie albicioase și butoiașe de vin. Cumetrii se lipiră de stîncă în timp ce catîrii treceau în trap, stîrnind nori de praf, mînați de cărăușii pe jos și urmați de stăpînii lor, care mergeau călare.

— Oprește-te, cumetre Goyo, spuse Revolorio, ștergîndu-și praful de pe față ; clipi, ca să vadă mai limpede și scuipă de cîteva ori, ca să nu înghită praful. E rîndu' meu să mai duc bidonu', că dumneata ți-ai făcut porția, ba chiar mai mult.

Goyo Yic, Tatacuatzin, care de aproape două ore făcea pe animalul de povară, ținînd seama de faptul că tovarășul lui nu prea avea putere, pentru că suferea de anghină pectorală, se opri îndată ce se dezlipiră de stînca lîngă care se feriseră ca să dea voie turmei să treacă.

— Dacă nu-ți face rău, dacă nu-ți cauzează, cumetre...

Tatacuatzin nu era foarte convins de boala lui Revolorio. Făcuse pe bolnavul ca să bea un gît de rachiu. Ce curios că numa' la întoarcere i se slăbise inima ! De ce cînd veniseră nu simțise nimic ?

— Tîrgu-i tîrg, și-acu' e rîndu' meu să-l duc.

Mingo Revolorio, cu brațele lui scurte pe care și le mișca precum o păpușă, îi luă povara, printre rîsete și pipăieli.

— Bine, cumetre, da' pe-aici chiar că-ți face rău, și mai așteaptă nițeluș, nu te grăbi, că mai-nainte să-ți pui bidonu' în spinare, mai vreau și io o dușcă.

— Pe bani ?

— Uite-aicea șase pesos. Vindem numa' cu banii jos, cumetre, că altfel ne ruinăm.

— Revolorio primi cei șase pesos și-i umplu bine ulcica. Sub soarele dogorîtor, lichidul sclipea cu reflexe aurii. Tatacuatzin îl dădu pe gît dintr-o înghițitură. O ploaie de frunze căzu peste ei. Poate că undeva, în vreun copac, se răfuiau între ei vulturii, ori ereții. Adevărul este că în piroteala amiezii, sub soarele torențial, aproape fără umbră, se auzeau ın înălțime plesnituri de aripi vijelioase ce se ciocneau de ramuri scuturîndu-le de frunze și de flori. Goyo Yic adună cîteva flori galbene, ca să împodobească preafericita, prețioasa, minunata licoare pe care o purta în spinare cumătrul Mingo.

— Oi fi vrînd o-nghițitură, cumetre, de-l împodobești așa — se opri să-i spună Revolorio, cu rîsul pe buze și obrajii roșii de soare, căci pălăria la această oră a amiezii nu mai acoperă, nu mai e de nici un folos.

— Nu, cumetre, că n-am cu ce să-l plătesc.

— Păi, dacă vrei, îți împrumut cei șase pesos.

— Bine, dacă-i așa... Din primele păhăruțe ce-om vinde-acolo, îmi oprești banii și-i plătit. Dumneata ești om de-nțeles, cumetre. Cred c-o să scoatem un cîștig frumos.

Revolorio îi dădu cei șase pesos lui Tatacuatzin Goyo Yic și-i umplu bine ulcica cu fund negru. Cînd era plină cu rachiu, părea un ochi fără pleoapă, gol, privind de jur-împrejur. Tatacuatzin savură licoarea, caoao adevărată, și-i înapoie lui Revolorio banii, cei sase pesos.

— Îți datorez șase pesos, cumetre Mingo ; da' dumitale nu prea ți-e bine, așa că dă-mi mie bidonu', că de-abia aștept să ajungem.

Își continuară drumul mai mult alergînd decît mergînd. Goyo Yic cu bidonul în spate și Revolorio în urma lui.

— Cred că nu te superi, cumetre, dacă te rog să te-oprești puțin și să-mi vinzi o dușcă. Mă ține inima, îmi bate aiurea.

— Nu, cumetre, nu-i nici o supărare, e bine pentru amîndoi, fincă dumitale, o să-ți ajute rachiu', dacă zici că nu ți-e bine, și cîștigăm amîndoi, că doar vînzarea-i cu banii jos. Rău ar fi dacă și dumneata și io am bea dușcă după dușcă fără să plătim.

Ulcica se umplu cu bulbuci, sub ochii însetați ai celor doi cumetri. Tatacuatzin primi de la Revolorio cei șase pesos, îi puse bine și ridică iar bidonul în spinare, pentru a-și continua drumul.

Mergînd, mergînd întruna, Tatacuatzin spunea :

— Dacă cu vînzarea ne merge bine de tot, așa cum am socotit și cum trebuie și va trebui să meargă, că dumneata vezi că pînă și noi, pînă și dumneata, care ești bolnav, a trebuit să plătim pentru cît am băut, că io, cînd dumneata te-ai bolnăvit azi dimineață aș fi putut foarte bine să-ți dau de băut pe gratis un păhărel. Și cu toate astea, cumetre Mingo, n-a fost zgîrcenie sau rea voință, a fost pentru că așa ducem la îndeplinire cele hotărîte la-nceput. Ziceam că dacă ne merge bine cu vînzarea, cu banii ce-om aduna ne ducem să-l căutăm pe un lecuitor de-l cunosc io, domnu Chigüichón Culebro, ăla care m-a vindecat de ochi, ca să-i facă ceva lu' cumătru-meu pentru rău' ăsta al lui de la inimă. Dacă nu, ai să cazi mort cînd te-oi aștepta mai puțin.

— M-am mai doftoricit io. Ce zic ei c-aș avea, și tot aia simt și io, e spumă la inimă.

— Ei, pe naiba ! Da' asta ce-o mai fi ?

— Ălora care, ca mine, am fost băutori de rachiu în fiecare zi, ne rămîne spumă de rachiu în sînge, și cînd spuma asta ajunge la inimă, te omoară. Inima nu rabdă spuma de rachiu.

— Da' tre' să existe un leac...

— Alt păhărel... Ce-ai zice ?

— Păi bine, cumetre Mingo, dacă ăsta ți-e leacu' și dacă-i pe bani...

— Uite colea cei șase pesos...

Goyo Yic primi banii și umplu ulcica cu rachiu, gustoasă cacao lichidă.

— Pe-acia sîntem aproape de Suasnávari, îl informă Revolorio, asta-nseamnă c-aproape-am ajuns la Santa Cruz. Nițeluș mai încolo o s-o vedem de pe culme. Suasnávarii ăștia erau unii de pe timpu' regelui care au lăsat, pe-aci, fi-le-ar neamu' afurisit, o comoară ascunsă. Aur curat, în bucăți și boabe prețioase. Au căutat-o peste tot. Au venit acu' cîțiva ani de zile niște oameni înalți, înalți, albi, albi, cu niște oameni negri, negri, niște zdrahoni și ăia, și s-au pus pe căutat cu tîrnăcoape, cu sape, cu lopeți și denamită. I-au zburat creasta muntișorului ăla. Uite-acolo. Muntele ăla. Da' n-au găsit nimic.

— Și trebe că e destul...

— P-ormă au început să moară de ce-o să murim dumneata și cu mine, cumetre Goyo. Mina care-au găsit-o a fost fabrica de rachiu și de-acolo n-au mai ieșit. Cînd au venit, la-nceput, albii mîncau separat de negri, negrii erau servitorii lor. Mai tîrziu, la bețîi, albii îi serveau pe negri și-și ziceau unii la alții frați. Că licoarea, cumetre, o fi aducînd ea multe rele, da' are și partea ei bună : despărțelile cum că tu ai fi mai bun, fincă ăl'lalt e negru, că unu-i bogătan și altu-i sărăntoc, se duc naibii ; în fața paharului, toți sînt egali și bărbați, ăi care-s bărbați.

— Cumetre Mingo, parc-ai mai vrea unu' de șase pesos.

— Bine zis, da' cazu-i că n-am bani. Nu-mi merge dacă-ți cer pe datorie, că pe datorie nu dai, așa-i cumetre ?

— Păi de asta, dragă cumetre, nu-i nici un necaz. Că doar azi dumneata mi-ai dat mie cu-mprumut, în schimbu' cuvîntului meu, așa c-acuma-ți fac și io ace-

eași favoare. Uite colea ăi șase pesos, și-ți opresc din ce-om cîștiga.

— Chiar mai mult, că după ce-om ajunge și ne-om vinde rachiu', o s-avem un morman de bani.

Se umplu ulcica și Mingo Revolorio o dădu peste cap. Cînd termină, îi plăti cei șase pesos pe care cumătrul său i-i dăduse cu împrumut ca să-și plătească rachiul.

— Și dacă vreau și io să beau unu' și am paralele, cumetre... spuse Goyo Yic, căruia i se deschisese pofta, văzînd cu cîtă plăcere băuse Revolorio ulcica.

— Păi e simplu, răspunse Mingo, făcînd gestul de a-și sufleca mînecile hainei, dă-mi mie bidonu', io te servesc și dumneata-mi plătești.

— S-a făcut...

Revolorio îi turnă. Tatacuatzin plăti și bău cu înghițituri mici. Nu era un trășcău. Era băutură fină.

— Slavă Domnului, că încă mai izistă așa ceva ! spuse savurînd fiecare înghițitură din acea licoare scoasă la iveală din vasul de lut și în mod secret investită cu gust de cacao, de loc supărător, dimpotrivă, foarte suav, foarte suav, dar foarte prezent. Și acum, cumetre, spuse mai departe Yic, dacă dumneata vrei să bei unu', îmi dai mie bidonu', să-ți torn io în ulcică și-mi plătești. Așa nu-i nici o înșelătorie. Servind și plătind.

— Nu mă las rugat, cumetre, și nici nu te-nșel !

Goyo Yic primi bidonul cu mare grijă — dacă ar fi avut mai multe mîini, mai multe ar fi întins ca să-l primească — și-l servi pe Revolorio. Mai multe mîini ar fi întins ca să-l primească, să îl susțină și să toarne, înclinîndu-l pînă la orizontală. Se golea în mare grabă.

Mingo Revolorio își apropie fața de ulcică, cu buza de jos răsfrîntă și ochi de cal însetat. Era cam greu s-o dea pe gît fără să verse nici-o picăturică. Și n-ar fi vărsat nici o picătură, de nu i-ar fi vorbit cumătrul, întrerupîndu-l :

— Nu, cumetre, înainte de-a o bea îmi plătești ! Om fi noi cumetri, da' nu în afaceri !

Revolorio strănută, tuşi, bătu din palme :

— Cît p-aci să mă-'nec din cauza dumitale, cumetre ! mi s-a dus rachiu-n plămîni ! Uite, necredinciosule, ţine colea ăi şase pîrliţi de gologani ; da' aşa-mi place mie omu' pentru afaceri, nici o favoare la nimenea !

— Nu e neîncredere, e o regulă care tre' s-o ţii ca să nu te pîrleşti. Că sînt destui şmecheri care sug băuturica şi p-ormă n-au cu ce s-o plătească. Pierzi rachiu', că doar n-o să i-l scoţi din burtă şi pierzi un prieten, dacă ţi-e prieten, sau îţi faci un duşman, dacă-i un necunoscut. Bagă-mă la-nchisoare, îţi zic ei, cînd s-au văzut cu băuturica-n maţe. Şi ce cîştigi dacă-i dai pe mîna poliţiei ! Tare-mi mai place să te văd cu cîtă încîntare îl guşti, cumetre Mingo ! Şi dacă cumva aş mai vrea şi io niţeluş, cumetrele dragă...

— Îmi dai bidonu' şi io îţi vînd.

Cu o schimbare de mîini, Tatacuatzin luă ulcica, iar Revolorio bidonul ; ca să toarne, trebuia acum să îl încline şi mai mult.

— Pune, pune, cumetre Mingo ! Îţi plătesc acuşica.

— Aşa c-ai văzut, cumetre Goyo, că io nu-s necredincios : te las să-ţi bei duşca şi nu-ţi iau banii decît după aia, da' poate mă păcălesc. Cine vrea să trăiască bine în viaţă trebuie să fie şmecher, spunea bunica. Că dacă nu mi-ai plăti, ţi-aş opri banii din ce-o să scoatem la sfîrşit, c-o să fie în jur de o mie două sute de pesos, şi nu ies în pierdere.

Tatacuatzin bău cu faţa aprinsă, cu ochii sclipitori, cu părul electrizat la alunecarea pe gît a licorii, care mai mult decît atîta era înăuntrul lui o cutremurare, un fior, ce-i ajungea pînă în vîrful picioarelor pe care şi acum le avea tot ca nişte *tamale*, ca pe vremea cînd era orb şi cerşea sub amatele din Pisigüilito. Bău Tatacuatzin, se simţea suit pe o grămadă de păr, plăti monedă cu monedă cei şase pesos, apoi îi smulse bidonul lui Revolorio, zdronca, tronca, cu gesturi ca de ceartă.

— Dă-mi mie, cumetre Mingo, minunăția asta de rachiu preafericit și neprețuit, ca să-ți mai torn și dumitale o dușculiță.

— P-a soldatului...

— Nu, p-a călărețului și chiar de-ar fi a condamnatului la moarte, cumetre Mingo, dacă-i de băut ! Da' mi-o plătești, asta da !

— Sigur că da, cumetre Goyo, ține banii.

— Rachiu de șase pesos pentru mine, cumetre Mingo Revolorio ! Licoarea bolborosește în ulcică.

— Face coroniță de spumă, pentru că-i bun.

— Mă și văd, cumetre, colea-n sat, umplîndu-mi punga din ce-om vinde, ba ici, ba colo, dușcă peste dușcă, pentru că mai mult cîștigi dacă vinzi cîte puțin, decît cîte-o sticlă întreagă, și cu banii jos, ca noi aicea, cumetre, cu banii jos.

— Cu banii jos, arză-i-ar focu', măi cumetre, și cum acu' dumneata ești bogatu', ia de colea și mai bea unu', că p-orm-o luăm din loc către sat...

— Da' nu ultimu', în orice caz, că doar nu-s pe moarte !

— Fie, cum zici...

— Da, dă-mi de șase și de încă patru...

— Și ăia patru ?

— Pe datorie...

— Păi cadou' a murit și creditu-a răposat !

— Atunci de șase ! Nu-l mai drămui atîta și, vezi, nici să nu-l verși pe jos, cumetre Mingo, că și pămîntu-i băutor, numa' că nu se-aprinde, că dacă se-aprinde-i cutremur. Da' frumos nume mai ai, cumetre : Domingo ! [1] Și vesel ca duminicile. Te-ai născut într-o duminică, precis de-aia te-au botezat Domingo.

Ca să toarne, trebuiră să răstoarne bidonul cu gura în jos. Revolorio turna fără să vadă prea bine ulcica, o jumătate dintr-un dovleac mic, care nici ea nu stătea chiar în locul unde Goyo ar fi vrut s-o așeze, sub gura

---

[1] *Domingo* = duminică ; se folosește și ca nume de bărbat.

bidonului, fiindcă-i aluneca ba ici, ba colo, în toate părțile.

— Nesoco...tiții nesocotiților ! exclamă Goyo Yic, între vorbă și rîs, care fu mai degrabă salivă pe dinți.

Scuipă, scuipă și-și șterse cu toată mîna toată gura, cît p-aci să-și scuipe și mîna, ca și cum și-ar fi smuls buzele, cît p-aci să-și smulgă buzele, dinții, fața. Se șterse pînă la urechi.

— Cel mai mare necaz e să cadă pe jos, îl muștrului Revolorio ; ține bine ulcica.

— Păi poate-ar fi mai bine să-mi torni direct în gură. Cumetre Mingo, ține-l bine, aicișa unde-i ulcica, nu spre pămînt ! Mai c-aş crede c-o faci special, sau o fi vo pedeapsă pen'că... pen', pen'că... pen'... pen'că d-aia... pen'că nu...

— În sfîrșit, cumetre Goyo...

Rămășițele lichide de culoarea abanosului se scurseră în ulcică, pînă ce aceasta dădu peste margine.

— Se varsă sînge, cumetre, că ăsta-i cîștig lichid !

— O să-l punem la cîștiguri și pierderi ; linge-ți deștele, că m-a luat pe dinainte și-am turnat cu nemiluita !

Revolorio îndreptă bidonul cu greu, în timp ce Tatacuatzin bea, își sugea degetele și lingea ulcica pe dinafară. Pe urmă i-l dădu, lui ca să-i mai toarne o ulcică.

— Iară dai tîrcoale bidonului, cumetre Mingo ?

— În... treabă...

— Păi, dacă zici dumneata, mă supun...

— Mai întîi de toate, ai șase pesos, îl întrerupse Revolorio, ia-i, că dumneata ești necredincios tare.

— Așa tre' să fii în viață, ca să n-ajungi rău.

— Cine vrea să trăiască bine în viață, trebuie să fie şmecher, zicea bunică-mea, Pascuala Revolorio.

— În familia dumitale toți au avut nume vesele, cumetre : Domnigo, Pascuala [1]...

— Pe mama o cheamă Dolores ! [2]

---

[1] Nume propriu derivat din *Pascuas* = Paște.
[2] Nume propriu derivat din *dolar* = durere.

— Bun nume pentru o mamă ! Acu', c-ai pomenit-o, merită să mai bei o ulcică, fac io cinste, uite aicea, ţi-o plătesc !

— Da' şi io vreau să-ţi fac cinste cu una, cumetre, ia-ţi înapoi ăi şase pesos.

Bidonul, de fiecare dată mai gol, trecea din mîinile unui cumătru în mîinile celuilalt cumătru, iar cei şase pesos — vînzarea se făcea de fiecare dată cu banii jos — se plimbau şi ei din mînă în mînă.

— Înc-o duşcă, şase pesos...

— Ţine colea, şase pesos, alta...

— Acu-i rîndu' meu, şase pesos...

— Da' p-a méa nu mi-ai turnat-o şi ţi-am plătit-o...

— Atuncea sînt şase pesos ai dumitale şi şase ai mei...

Cumetrii se uitau unul la altul şi nu se recunoşteau. Adică, cumătrul Yic îl privea pe cumătrul Mingo şi nu-i venea să creadă că el, Yic, era cel care-l privea, nici nu credea că-l vedea chiar pe cumătrul Mingo. Dacă ar fi fost mai învăţaţi şi-ar fi explicat, dar şi cumătrului Mingo Revolorio i se întîmpla la fel : îl privea pe cumătrul său Yic, îl pipăia, şi se întreba, ascultîndu-l vorbind, dacă se afla aici, aproape de el, fiindcă el îl vedea departe, foarte departe, una cu munţii sterpi şi nisipoşi peste care se întindea Santa Cruz de las Cruces, munţi acoperiţi de o vegetaţie arsă, unde spuza după-amiezii căpăta culoare de foc lichefiat, desenînd rigide spectre de stînci albe, chiar la intrarea în sat, printre eucalipţi şi vocile locuitorilor.

Unul pe-aici şi altul pe dincolo, fără să se întîlnească decît cînd se ciocneau, aşa mergeau cei doi cumetri, cu pălăriile înfundate pînă la urechi, în formă de diademă, cu părul fîlfîindu-le pe faţă, sălcii plîngătoare ce rîdeau singure ; negustori de rachiu, numai că din bidon nu mai rămăsese mare lucru, judecînd după cît era de uşor şi după zgomotul pe care lichidul îl făcea înăuntru, clătinîndu-se odată cu nesigurul cumătru Revolorio.

Goyo Yic, Tatacuatzin, îşi trase pălăria pe frunte, şi-o aşeză în aşa fel încît să-i acopere ochii — pînă aproape

de vîrful nasului o avea, pînă acolo şi-o înfundase, ca să-l orbească — dar nu de aceea îşi opri pasul de vals, şovăitor, cu care-şi însoţea cumătrul. Reintrînd pe vechile sale domenii, pipăit şi auz, dăduse peste Maria Tecún. Ce mai faci ? îi spuse ea lui şi el îi răspunse : Io, bine şi tu... Şi cu ce treburi pe-aici ? îl întrebă ea pe el, şi el îi răspunse : Vînd rachiu cu un cunoscut de-al meu, cu care m-am făcut cumătru. Împărţim negoţu' pe din două. O să cîştigi bine ?, îl întrebă ea. Da, îi răspunse el, vo cîţiva reali.

Revolorio îl trase de haină şi-l trînti jos pe spate, apoi se apropie, clătinîndu-şi bidonul în spinare şi-i scoase pălăria.

— Ce, ai înnebunit, cumetre, de vorbeşti cu nevasta, că doar nu-i fantomă !

— Lasă-mă, cumetre, că tocmai mă vedeam cu ea şi n-am întrebat-o încă nimic de copii !

— Nu-i a bine să vorbeşti aşa cu un om viu, cînd nu-i de faţă în carne şi oase, fincă-şi pierde carnea şi osu' i se schimbă în nimic, în nimenea.

— Pentru mine-i ca şi cum ar fi aicişa cu mine. Da' acu', că mi-ai alungat visu', mai vinde-mi înc-o ulcică, acu', că te văz mai bine, acia eşti dumneata, ăsta eşti dumneta şi io-s chiar ăla care vrea ulcicuţa.

— Că doar nu dormeai, cumetre Goyo, ce tot zici că ţi-am alungat io visu'. Lasă-mă cu visurile. Vorbeai ca un somnambul. Rachiu' te-a făcut somnambul...

Revolorio căzu pe brînci şi bidonul se rostogoli cît colo, în timp ce Tatacuatzin, care şi el căzuse, scurma pămîntul cu mîinile, fără a reuşi să se ridice.

— Mama lui de rachiu nenorocit ! se văită Tatacuatzin ; că ne-a stricat tot negoţu' !... Ne... goţu... ce ne, ne, negoţ mai putem să facem acu' ? Bogaţi am fi ajuns, nu-i aşa, cumetre Revolorio ?... Da' asta e că... ce ?... cu sigu... sigu... siguranţă, ce e cu siguranţă... că rachiu nu mai e... nu mai e rachiu', da' e banii şi e cîştigu' că s-a vîndut numa' cu banii jos... din şase pesos în şase pesos s-a strîns mult şi cumătru-meo Mingo îi are pe toţi adunaţi colo-n buzunar... şi-o să-i numere cîn' i-o

scoate, să facem socoteala și să-mi dea partea mea, că sînt părtaș cu el la negoțu' ăsta... Nu, negoțu' n-a fost rău, bun a fost, rău e că rău', și din tot ce-i mai rău, cel mai rău din cel mai rău și mai rău, din rău' din ce nu-i mai rău de rău, cel mai rău și mai rău... e c-am supt bidonașu' pîn-am văzut pe naiba... că asta da, adio negoț !...

Revolorio sforăia.

— Un... un... unnn... de-s părăluțele, cumetre ? continuă Tatacuatzin ; vînzarea fuse pe bani și tre' s-avem ceva mai mult decît am pus 'mneata și io, decît ăi o ...o ...optzeci de i-am pus 'mneata și io. Să zicem că-s două sute ! Atunci cîștigu' e de... de... de... de ce e cîștigu', de rachiu nenorocit ?... Și să zicem că cîștigu-i și mai mare : trei su...te, patru sute... cinci sute și șase sute am fi scos cu vînzarea în sat.

Garda municipală de ordine venise la fața locului, din cauza scandalului pe care-l făceau pe cîmp, deși mai fuseseră chemați și doi polițiști din sat, pentru că li se găsise bidonul de rachiu.

Nouă indieni îmbrăcați în alb formau garda municipală, toți cu cuțite, pălării de paie vechi, cu boruri mari și pantaloni legați în talie cu brîie roșii, violete, albastre. Mîinile și picioarele lor negricioase păreau străine de corpurile lor albe, în mișcările pe care le făceau pentru a-i ridica pe bețivi, iar cînd vorbeau, dinții le străluceau ca tăișurile cuțitelor.

Cei de la postul de poliție, doi bărbați mici și îndesați, adulmecau bidonul cu miros de cacao. Nu mai rămăsese decît mirosul. Oftau, își lingeau buzele, își frecau mîinile de trup, ațîțați de pofta de a-l fi gustat.

Tatacuatzin Goyo Yic — între paranteze — spunea și nu se știa dacă spunea așa — între neamuri nu se plătește o favoare cu amendă, și dacă tot îi fac figura și i-o dau, cel puțin să nu-l chinuiască —, cu capul bălăbănindu-i-se cînd în față, cînd în spate, cînd la dreapta, cînd la stînga, înainte, semănîndu-și pe piept grămăjoara de păr din bărbița pe care și-o lăsase și pe spate,

dîndu-și peste cap părul lins, cu urechile scăldate în sînge de creștin, cu venele de pe frunte umflate.

Îl tîrîră de mîini, cu picioarele atîrnate zgîriind pămîntul, iar pe Revolorio îl duseră în spinare, cu bidonul și pălăriile, umbre albe ale capetelor lor negre.

În ziua următoare fură aduși pentru declarații, încătușați, păziți, escortați, amenințați. În închisoare nu e rău, e foarte rău. Dar cel mai rău dintre toate relele, în închisoare, e capul tulbure după beție. Însetați, tremurători, speriați, răspundeau cu întîrziere la întrebările puse de cel care făcea pe judecătorul, pentru că nu înțelegeau imediat cuvintele auzite, ci doar puțin mai tîrziu, și răspundeau cu vorbe pe care cu greu reușeau să le lege între ele. Pierduseră bonul. Tot scoțînd și punînd la loc banii pentru fiecare dușcă pe care și-o vînduseră pe drum, le căzuse și... le căzuse. Afurisită de hîrtie, pătrată, albă. Valoarea ei consta în ceea ce spunea și în ștampilele Administrației de Venituri și ale Depozitului de Băuturi și în semnături. Fumară țigări de hîrtie care dădeau fum de hîrtie făcută fum, ca bonul, care li se făcuse fum. Fără bon, contrabandiști, cu bon, oameni cinstiți. Cu bonul, liberi, fără bon, închiși și închiși pentru ceva care era mai grav decît dacă ar fi trimis pe cineva pe lumea cealaltă. Pentru omor se iese pe cauțiune, pentru contrabandă, nu, și pe deasupra mai trebuie și să plătești fiscului suma echivalentă defraudării, înmulțită cu cine știe cît.

În închisoare nu e rău, e foarte rău. Foarte rea e durerea de stomac, pentru cei săraci, foarte rea tristețea, foarte rău răul cel mai rău. Gardienii și judecătorii sînt oameni fără minte, smintiți. Respectarea regulamentului și a legilor care n-au nimic de-a face cu realitatea îi transformă în niște nebuni, cel puțin așa apar în ochii celor ce nu se află sub influența ciudată a legii.

Prea mare lucru nu s-a putut lămuri cu declarațiile celor care le vînduseră blestematele de sticle cu rachiu. Nu fuseseră expliciți, le spuse judecătorul. Cumetrii

nu înţeleseseră nimic. O ploaie torenţială îi asurzea, între cei patru pereţi ai închisorii, şi foamea, pentru că de o zi întreagă nu aveau în stomac decît două *chilate*. Şi cum erau să fie expliciţi, se gîndea fiecare în capul lui, fără să spună o vorbă, după ce înţeleseseră ce însemna explicit, cînd cei care le vînduseră cele douăzeci de sticle de licoare chihlimbar cu mireasmă de ciocolată, sculaţi cu noaptea în cap, erau încă pe jumătate adormiţi, de-abia ieşiţi din aşternut, înfăşuraţi în ponchouri, ca nişte lăuze. Nu s-a putut stabili nici dacă băutura pe care o transportau inculpaţii era din cele aprobate de lege, sau fusese fabricată în vreo distilerie clandestină, fapt care agrava delictul, pentru că nu mai rămăsese nici o picătură, îl băuseră pe tot, bidonul fusese găsit gol. Apoi contradicţiile în care intraseră, vrînd să explice că vînduseră rachiul pe bani gheaţă, pentru că nu li se găsise nici un ban ; peso cu peso, şi ei de fapt nu aveau decît şase. Şase pesos, cînd, după toate socotelile, ar fi trebuit să aibă vreo mie, cel puţin. Dacă avuseseră douăzeci de sticle în bidon şi din fiecare sticlă ieşeau zece ulcele de mărime normală, iar ei vindeau cu şase pesos ulcica, ar fi trebuit să aibă cel puţin o mie două sute de pesos. Banii dispăruseră şi acum puteau să tot caute agitaţi speranţa cu mîinile şi degetele prin buzunare, doar-doar s-or forma din nou bancnotele şi monedele, acolo unde fuseseră şi de unde, ca prin vrajă, dispăruseră.

Pentru autorităţi nu exista nici un mister. Îi cheltuiseră — cumetrii ştiau că nu — ; sau îi pierduseră — cumetrii se îndoiau să răspundă — ; iar dacă acceptau că i-au pierdut, era pentru că astfel scăpau de delictul de contrabandă şi defraudare a fiscului, dacă banilor li se adăuga şi bonul, numai dacă judecătorul n-ar respinge de la bun început ipoteza, susţinînd că nu avuseseră niciodată vreun bon ; sau li se furaseră, în timp ce zăcuseră bezmetici — ; sau... unul dintre ei ascunsese banii, ca să nu-i mai dea şi celuilalt.

La momentele sufocante ale zilei, cînd erau aduşi la judecată, îşi plimbau pe furiş privirea pe chipuri, spă-

lîndu-se unul pe altul cu ochii ; mai întîi pe dinafară, pentru a se privi apoi fix, vrînd parcă să pătrundă în ceea ce fiecare din ei ascundea înăuntru.

Se suspectau fără a avea curaj deajuns să și-o spună, pentru că acum nu mai aveau nimic îndeajuns. Închisoarea termină cu toate, dar ceea ce smulge cu adevărat din rădăcini este forța suficientă din lăuntrul omului de a înfrunta viața pe calea cea bună, în libertate.

— Ce drum or fi luat paralele, cumetre ? îl zgîndărea Goyo Yic, cu aer de cocoș ce caută ceartă.

— Asta mă-ntreb și io, cumetre, răspundea Revolorio împreunîndu-și, ca doi viermi ce se ciocnesc unul de altul, sprîncenele stufoase și, ridicîndu-și mînecile, adăuga : că am pierdut destul de mult ; dacă faci socoteala...

— A făcut-o judecătorul, cumetre.

— Pierderea e mare și cel mai rău e că nu putem să explicăm dacă i-am pierdut pe drum, dacă ne-au căzut unde ne-a căzut și bidonu', care cine știe cît rachiu mai avea, dacă ni i-au furat sau... în sfîrșit, ce-i de făcut.

Și între „sau“ și „în sfîrșit“ încăpea fraza : doar dacă dumneata, cumetre, nu i-oi fi vîrît în buzunar, ca să nu-mi dai partea mea și să te-nfrupți din toți.

Și-au spus-o. Tatacuatzin Goyo Yic nu mai răbdă și-i reproșă lui Revolorio ceea ce gîndea despre el, iar acesta îi mărturisi că și în el dospea ca drojdia la căldură îndoiala că, poate, cumătrul său... Dar, nu se putea. De cîte ori își vînduseră unul altuia rachiu, fiecare punea de-o parte ceea ce primea și atunci însemna că amîndoi ascunseseră cîte-o jumătate din cîștig, așa că, de fapt, erau chit.

Furtul. Tîrgurile atrag mulți răufăcători și cel din Santa Cruz de las Cruces era vestit nu numai prin miracolele lui, ci și prin întîmplările lui violente și sîngeroase, prin furturi și alte delicte. Una din lunile anului trebuia să fie rea și cea rea era aceasta însemnată de crucea Salvatorului lumii, în care căldura se termina

şi începeau ploile bune pentru semănat, norii cenuşii, joşi şi socotelile cu justiţia.

Toată povestea cumetrilor era scrisă pe multe foi de hîrtie şi încă pe multe altele mai scriau în continuare, numindu-i pe fiecare prea puţin după numele şi prenumele lor, precedate întotdeauna de cuvîntul inculpat. Le era greu să se obişnuiască cu numele de inculpat şi niciodată nu răspundeau imediat cînd erau strigaţi astfel : inculpat, răspunde ; inculpat, semnează ; inculpat, retrage-te. Alţi inculpaţi aşteptau cu paznicii alături, între căscături lungi şi ghiorăit de maţe, sau jucînd zaruri cu biluţe de ceară neagră.

Judecătorii din Santa Cruz de las Cruces hotărîră, datorită nesiguranţei închisorii lor, să-i mute pe inculpaţii de la tîrg într-un castel vechi, de pe timpul spaniolilor, situat pe o insulă din apropierea coastei atlantice, care era locuită de deţinuţi ; printre cei în cauză se aflau şi inculpaţii Goyo Yic şi Domingo Revolorio, condamnaţi pentru contrabandă şi defraudarea fiscului.

Cu mîinile legate, ducînd în spate o bocceluţă de haine înfăşurate într-o rogojină, un cearşaf, şi un poncho, de care atîrnau o ulcică pentru cafea, una cu apă şi alta făcută dintr-un dovleac tăiat pe jumătate, scobit de miez şi uscat, precum şi cîte-o sticlă cu ulei de migdale, astfel porniră la drum cei doi cumetri din Santa Cruz de las Cruces, păziţi de o escortă comandată de un căpitan.

Goyo Yic închise ochii. Pentru o clipă reveni în lumea Maríei Tecún, floare ascunsă în fruct, femeie pe care el o purta în sufletul său. Palid şi încruntat, îl urma Revolorio, schiţînd un rîs fals de inculpat numit Domingo, abţinîndu-se să nu facă gestul de a-şi ridica mînecile, ca nu cumva să creadă şeful că vrea să fugă şi încredinţîndu-se lui Isus cel al Bunei Speranţe, cu rarisima rugăciune a celor Doisprezece Emanueli.[1]

Acea zi era o sîmbătă.

---

[1] Cei doisprezece apostoli.

Poştaşul-Coyot

XIII

A fugit nevasta domnului Nicho, poştaşul, în timp ce el străbătea pe jos munţii, satele, cîmpiile, umblînd în goană ca să ajungă, mai uşor decît rîurile, mai uşor decît păsările, mai uşor decît norii, în sătucul îndepărtat, cu corespondenţa din capitală.

Bietul domnul Nicho, ce va face cînd va ajunge acasă şi n-o va mai găsi !

O să-şi smulgă părul din cap, o s-o strige, nu cum îi spunea el cînd erau logodiţi, Chagüita, sau cum îi spunea după ce se căsătoriseră, Isabra, ci pe numele care se dă oricărei femei fugare, *tecuna*.

O s-o strige tecuna, tecuna, cu inima strivită ca sub copitele calului, şi-o să-şi muşte, o să-şi muşte coada, dar şi-o va muşca singur, numai el în coliba fără lumină, întunecoasă, singuratică, în timp ce negustorii nemţi din sat vor citi de cîte două şi trei ori scrisorile rudelor şi ale prietenilor şi scrisorile de afaceri sosite pe mare şi apoi aduse de domnul Nicho Aquino, cu devotament de cîine, din capitală pînă la San Miguel Acatán, mic orăşel construit pe o consolă de piatră aurită, deasupra prăpastiilor în care aerul este albastru, de culoarea mării, între păduri de brazi cu umbra verde-închis şi izvoare stîncoase, ce-şi împrăştie firele de apă ca să brodeze cîmpul cu flori minunate, begonii cu petale în formă de inimă, ferigi şi salvii de foc.

Bietul domnul Nicho, ce-o să spună cînd va ajunge acasă şi n-o va găsi !

O să rămînă încremenit, fără să mai poată scoate o vorbă, cu trupul îngheţat, haine, sudoare şi praf, iar cînd îşi va găsi cuvintele, limba, vocea, ca să se răcorească, o va striga tecuna !, tecuna !..., tecuna !, în timp ce multe mame vor citi înghiţindu-şi lacrimile fără motiv, dar lacrimi, în sfîrşit, mari, şiroitoare, sărate, scrisorile fiilor lor care învaţă în capitală, şi judecătorul de pace

și maiorul de plasă, scrisorile soțiilor lor, și ofițerii din garnizoană, rîndurile vreunei prietene ce le trimite vorbă că e bine, deși este bolnavă, că e mulțumită și fericită, deși este tristă, că e singură și că le e credincioasă, deși are un alt logodnic...

Cîte minciuni în acea noapte la San Miguel Acatán, după sosirea poștașului, animal desculț !

Cîte minciuni pioase ieșite din plicuri, în jurul adevărului gol ce-l aștepta pe domnul Nicho Aquino !

Cîte scrisori în acel mic orășel cu case construite pe versanții muntelui, una deasupra alteia, ca niște păsări de curte, în timp ce domnul Nicho, după ce-și va striga nevasta pe nume, se va ghemui ca un vierme zdrobit de fatalitate, numind-o „tecună“, „tecună“, „tecună“, pînă ce va obosi s-o numească „tecună“, tîrîndu-și picioarele prin toată singurătatea colibei.

Poșta, cînd o aducea domnul Nicho, sosea odată cu stelele serii. Uși și ferestre deschise îl vedeau trecînd, cu ochii ascunși dincolo de ele și spionînd, pentru a fi siguri că, în sfîrșit, sosise și pentru a-și putea spune lor și altora : A sosit poșta !... Ați văzut, a venit domnu' Nicho !... Doi saci cu scrisori, da, doi saci cu scrisori avea !... Cei care așteptau și cei care nu așteptau scrisoare, cine nu așteaptă o scrisoare întotdeauna, toți cu ochii pe el, așezați la ferestre sau în uși, îl păzeau pe poștaș, gata pregătiți să rupă plicul și să scoată hîrtia împăturită, să o citească repede prima dată și făcînd pauze și comentarii, a doua și a treia oară, cei care știau să citească sau să dibuiască oarecum literele, iar lucrătorii cu pielea tăbăcită și ochii lipiți de somn, care priveau hîrtia fără să priceapă mîzgăliturile literelor, gîndindu-se să caute pe cineva care să le-o citească.

Pe strada principală răsunară pașii domnului Nicho. Se află îndată că purta haine și sandale noi. S-o fi gîndit, probabil, să-i facă impresie bună nevesti-si, așa, cu toate noi pe el, fără să știe ce-l aștepta. Răsunară pașii poștașului în piața pietruită, cu mireasmă de iasomie. Răsunară, apoi, pașii lui, pe coridoarele primăriei, pe unde se plimba o santinelă. Și în sfîrșit, în biroul admi-

nistratorului Poştei, duhnind a ţigări stinse în scuipat şi luminat cu o lampă de gaz aşezată pe o masă acoperită cu munţi de hîrtii.

Domnul Nicho era zdrobit de oboseală şi gîfîia fără să-şi găsească astfel uşurarea. Intră în fugă, graba de a ajunge, înmînă sacii cu corespondenţa şi cînd i se spuse că totul era în regulă, ieşi încet, tîrîndu-şi picioarele. O să aştepte plata, ca de obicei, aşezat pe una din treptele coridorului, în faţa pieţii goale şi pline de zgomote: greieri, cărăbuşi, lilieci. Se gîndea cît de aproape era de coliba lui, de nevasta lui. De cîte ori lipsea de acasă din cauza slujbei sale, avea impresia că la înapoiere va găsi totul schimbat, dar nu era aşa. Viaţa nu se schimbă, este mereu la fel. Numai că acum într-adevăr nu va mai fi la fel. O schimbare totală, neaşteptată. Îşi sprijini căuşul palmelor pe genunchi, ca să-şi mai uşureze puţin oboseala şi-şi întinse picioarele în voie. Plata. Cei şaizeci de pesos ce i se dădeau pentru un drum şi pe care-i primea cu pălăria în mînă şi cu capul înclinat.

Administratorul Poştei ieşi pe coridor, cu picioarele lui scurte de om bine hrănit, mergînd fără să pună un picior în faţa celuilalt, ci picior lîngă picior, cu legănare de balansoar, cu trabucul în gură, cu ochii înfundaţi în obrajii lui de porc. Omul dracului, un grăsan umflat cu pompa şi plin de el, fără nici una din calităţile graşilor, care sînt toţi oameni blînzi ; nu-l lăsă pe domnul Nicho să întindă prea mult mîna pentru a-şi primi banii.

— Indian obraznic, mînă lungă, aşteaptă să ţi-i număr ! Sînt cinci, zece, cinşpe, douăzeci, treizeci...

Înainte de a ajunge la cincizeci şi cinci, se întrerupse pentru a-i atrage atenţia domnului Nicho că banii nu erau pentru băutură şi că dacă se îmbăta, avea să-l bage cinşpe zile la-nchisoare, numa' cu pîine şi apă.

— Nu, dom'le, io n-am obiceiu' să beau, niciodată nu m-aţi văzut beat pe mine, nu că nu mi-ar plăcea, că doar îs bărbat, da' nu-i bine cînd eşti însurat de curînd.

— Gîndeşte-te bine ce faci ! vocea acelui om era ca untura sleită în aer, pentru că nu rezolvi nimic cu

băutu', mai rău strici, îţi pierzi capu' şi toate se duc de rîpă.

Domnul Nicho Aquino se uita fără să înţeleagă. Vreo informare greşită, se gîndi. Administratorul îl privea vrînd parcă să-i spună ceva, dar răsuflarea lui plină de salivă îi supura între buzele moi.

— Şi-acolo ce ai ?

— Aici ?

— Da, acolo... trabucul îi jucă între buze ; trase, nu atît ca să fumeze, ci mai mult ca să-şi sugă balele. Nu te-apuca să faci comisioane, că e interzis. Dacă faci asta, te bag la-nchisoare. Cine vrea să trimită pachete, să le ducă la poştă, că de-aia există poştă, şi să plătească transportu'.

— Nu, dom'le, nu e nici un comision, e al meu. Un şal pe care i l-am cumpărat nevesti-mi, c-o să fie în curînd ziua ei. L-am cumpărat de la chineji. E din mătase de Corint.

Prima impresie a domnului Nicho, cînd intră în casă, fu aceea a cuiva care din greşeală intră în coliba vecinului. Nu-i aici, îşi spuse, se vede treaba că m-am grăbit atîta să ajung, că nici nu mai ştiu... În coliba lui, de cîte ori se întorcea cu corespondenţa din capitală, îl aşteptau turtele de mălai căldicele pe farfuria de lut, sau în coşuleţul împletit pe care-l aveau de la mama nevesti-si, cana cu cafea fierbinte, fasolea gata preparată, cu mirosul ei îmbietor de coriandru, brînza, patul, somnul, nevasta lui. Ieşi în fugă, coliba aceea nu era a lui, era întunecoasă şi singuratică. Ieşi, mai mult alergînd decît mergînd, dar nu ajunse pînă la poartă ; ba era chiar coliba lui şi cum putea să nu fie şi să fi intrat într-o casă vecină, cînd el nu avea alt vecin în afară de noaptea imensă, nesfîrşită. Închise ochii, într-o secundă înţelese rostul cuvintelor administratorului Poştei, ameninţările lui că să nu se îmbete, pentru că băutura nu rezolvă nimic şi începu să pipăie în jur, prostit, pereţii, parii de lemn, patul, hamacul în care voiau să-şi culce copilaşul cînd se va naşte, pietrele din jurul focului stins.

Şi cîinele vru să-i spună ceva ce nu putu să exprime decît cu niște schelălăieli, care nu se știe dacă erau de bucurie pentru întoarcerea lui, sau de tristețe. Îi lingea mîinile. Limba lui aspră, caldă, uscată, îi traducea disperarea și agitația ; îl trăgea de degete, îl apuca de pantaloni cu dinții, fără să-l muște, ca să-l scoată afară din casă. Îl scoase. Îl duse pînă la puțul cu apă și cînd se apropiară de locul acela neliniștea îi crescu, sărea, plîngea, alerga, cu mici lătrături în întunericul plin de stele, de plante udate de rouă, de liniște încremenită. Cîinele știa unde era nevasta lui. Dar unde era nevasta lui ? Senzația clară că se află prin apropiere îi dispăru de îndată ce, respingînd însinuările prea violente și zbuciumate ale animalului, se întoarse iar la colibă, se trînti pe jos și adormi într-o clipă, acompaniat de chitara spaimei și de crampele rebele care-l trezeau, fără să îl trezească.

Coliba nu părea nelocuită. Vîntul se juca cu ușa fără să o trîntească. O deschidea, o închidea. Casele „tecunelor", adică ale femeilor ce-și părăsesc căminul, rămîn pline de zgomote misterioase. Zgomote și prezențe. Ochii răi ai îndoielii, în zațul ingrat al cafelei, cu pupilele apoase de plîns negru. Lada cu haine bune, cu rufele de corp mirosind a fier de călcat, își zgîlțîie mînerele ca niște urechi metalice pe lemnul găunos, sub rafala de vînt ce vine din curte, unde frînghia de rufe spînzură cerul. Într-o strachină cu apă murdară, gălbuie, un șoarece naufragiat. Și furnicile negre, războinice, mișunînd pe mîncare. Mătăniile hoțului intră și ies, puse pe treabă, în magazia de grîne, în bucătărie, în afară de rozătoarele de porumb, instalate de la-nceput în casa „tecunelor" și de păsărimea ce croncăne bucuroasă, și cîinii fantomă care adulmecă, invizibili — doar pașii li se aud — duhoarea de urină a eternității în bătrînețea lucrurilor părăsite, praf și păianjeni, pînă ce într-o bună zi, în mijlocul ruinei apăsătoare, a uitării apăsătoare pe țărmul visului morții, izbucnește, desfrînat, pe stîlpul casei, mugurele, stegar, urmat apoi de mugurii semințelor căzute pe ceea ce a fost acoperișul de paie, fereastra, sau ușa, și peste coaja colibei începe să încol-

ţească viaţa, să înflorească pămîntul, pentru că pămîntul este şi el sămînţă ce cade din stele şi atunci nimeni, nici bătrînii, nu-şi mai amintesc tragedia „tecunei", oarba femeie cu rochie din bobiţe negre de fasole, lacrimi de doliu.

Soarele puternic îl trezi pe Nicho Aquino. Îşi scutură hainele noi pe care şi le pusese, ca să-l vadă nevastă-sa, peste cele vechi, îmbîcsite de sudoare şi praf, o cămaşă şi un pantalon de postav alb. Prea îi lăsase tecuna rufele spălate, călcate, aranjate, ca să-l doară şi mai mult despărţirea, sau, cine ştie, poate nu se gîndea să fugă în ziua aceea, sau poate încercase să-l aştepte, ori o fi obligat-o vreunu', ori...

Îmbrăcat în alb, ca indienii — cînd e vorba de ceartă mai al naibii e indianul decît unul care s-a dat cu spaniolii ; indianul e îndărătnic, celălalt un îngîmfat, dînd la o parte toate presupunerile, nimic nu e mai puţin de dorit decît gelozia — ajunse la Garnizoana de plasă. Pentru orice eventualitate, era mai bine să aducă totul la cunoştinţa autorităţilor. Chiar şi moartă s-o găsească, să o găsească, îşi spunea, şi în ritmul paşilor, chiar şi moartă s-o găsească, chiar şi moartă s-o găsească, chiar şi moartă... În părul pieptănat cu apă, acelaşi miros de rută, mustaţa ca două măturele ascuţite peste colţurile gurii, nasul cîrn, umerii lăsaţi ca ai unei sticle.

Îi primi plîngerea secretarul Garnizoanei. Un bătrîn militar cu galoane de căpitan şi chipul ca al unuia dintre cei ce îl răstigniseră pe Cristos. Cînd domnul Nicho termină — în timp ce vorbea îşi învîrtea pălăria de pai în mîini — veteranul schingiuitor de oameni îi spuse, mişcîndu-şi zbîrciturile de pe faţa acră şi încreţită, să se lase de plîngeri şi fleacuri, să-şi caute altă femeie, că doar de aia erau pe lume mai multe femei decît bărbaţi.

Şi adăugă :

— Trebuie c-a plecat cu altu', cu altu' mai bun ca tine, pentru că femeile umblă mereu după o situaţie mai bună, chiar dacă aceste îmbunătăţiri sînt ca alea ale morţii !

— I-o fi înfierbîntat capu' vreunu'...

— Capu' ?... Mai bine să nu mai vorbim, fiindcă mie îmi place să spun lucrurilor pe nume ! În sfîrșit, o să dau ordin s-o prindă și, vezi, nu care cumva s-o urmărești, că nu uita ce se zice că i s-a întîmplat orbului pe care l-a-nghițit prăpastia, fiindcă umbla s-o găsească pe María Tecún. A auzit-o vorbind și în clipa în care tocmai voia să o prindă, și-a recăpătat vederea, doar atîta cît să o vadă transformată în piatră și să-și uite că se afla pe marginea prăpastiei și, ca să știi și tu și să te stăpînești, află că nici pînă în ziua de azi nu l-au găsit.

— Dumnezeu să vă răsplătească, domnul Nicho își însoți cuvintele cu un gest de supunere.

— Dumnezeu nu plătește datorii străine și, hai, spală putina sau schimbă-ți mutra asta de martir, că toți blegii de bărbați arată ca tine, că o fi ea prea „tecună", da' fraieru' cin' să fie oare...

Din poarta Garnizoanei, unde își aprinse o țigară din pănușă de porumb cu miros de smochină — plăcerea nevesti-si, care știa ca nimeni alta s-o îndulcească, să usuce tutunul după bunele obiceiuri de altădată, să-l cearnă și să facă țigara subțirică, coborî în piață — se strecură printre tarabe, trecu prin fața școlii de unde ieșeau copii să meargă la masă, întotdeauna la unsprezece, și se opri la prăvălia chinezului.

— Cumperi ? îl întrebă pe chinez, desfăcînd un pachețel, ca să-i arate șalul.

Chinezul, congelat în tăcere, între muște, întinse mîna, luă apărătoarea din pene și-o trecu peste tejgheaua acoperită cu geam. Părul negru ca o pată de tuș pe craniul lucios, chipul fără expresie, trupul fără consistență omenească. În sfîrșit, îi răspunse :

— Fulat ?

— Furată ți-o fi mutra ta, scuipat de ofticos !

Luă șalul de pe tejghea. Voia să scape de el nu neapărat ca să-și recapete banii cheltuiți. La chinez intrase tremurînd. Voia să scape de el pentru că materializa, în mătasea de culoarea sîngelui, o dovadă de dragoste pentru cine o merita cel mai puțin. Smulse șalul cu un

gest brusc şi, fără să-l mai învelească, se îndreptă spre prăvălia nemţilor, care se afla lîngă biserică, dînd din mîini pentru a-şi face curaj, deşi el spunea că pentru a ajunge mai repede.

— Faceţi loc, faceţi loc, pentru şalu' roşu foc ! strigă unor cărăuşi pe care îi cunoştea şi care îşi descărcau sacii de marfă în faţa celui mai mare magazin din San Miguel şi se îndreptă direct spre domnul Deféric, pentru a-i oferi şalul.

Bavarezul îl privi atent cu adîncii lui ochi albaştri, străjuiţi de stufoase sprîncene păioase, şi dintr-un buzunar al pantalonului scoase pe pipăite cît îi cerea Aquino — îşi făcea calcule în gînd — şi-i întinse banii, dar nu luă şalul.

Acesta îi mulţumi, insistînd să i-l dea, îi părea rău să-l arunce pe rîu sau să-l rupă în mii de fîşii, dar don Deféric, cu toate insistenţele lui, nici nu vru să audă.

Cărăuşii, cunoscuţi de-ai lui, îşi ascunseră feţele cînd trecu pe lîngă ei ; aflaseră despre cele întîmplate şi era mai bine să nu dea ochii cu el.

Începură să vorbească de-abia cînd nu-i mai putea auzi.

Policarpo Mansilla, cel mai bătrîn şi mai solid, căra cu opinteli un sac foarte greu pînă la poarta ce dădea înspre stradă.

— Băie... ajutaţi-mă ! spuse, asudat, dîndu-i drumul brusc. Voi doar vă faceţi că ridicaţi ! O să rămîi fără bărbăţie din cauza voastră, că simt că mă taie pe la brîu de cîte ori mă-nforţoşez aşa, că nu m-ajută nimenea ! Staţi gură-cască, de parcă niciodată... i-a fugit muierea, gata !

— Pune mîna colea, tu, Pitoso ! spuse alt cărăuş, mă uitam după el, că mi-e milă ; a naibii scroafă de femeie ; şi dar-ar Domnu', cum ziceai tu, Policarpo, să nu-i dea pîn cap s-o ia razna pe urmele ei, că afurisita aia de „tecună" îl duce de rîpă.

— Şi tu crezi asta, netotule ?... Ştiu eu cam ce-ţi trece prin cap : că tecuna, nevastă-sa, o să-l tragă după

ea pînă la stînca Maríei Tecún, și că ajunși în vîrf, sus de tot, ea o să-l cheme cu cînt de porumbiță, gungurind ca să-l facă să se apropie, să o ierte şi să-și facă iarăşi un cuib din puf şi sărutări. Baliverne de cumetre, pentru că adevăru' adevărat din toate cîte-ți povestesc şi pe care toți le repetă este că omu' care văduveşte de pe urma unei „tecune" nu poate să se împace cu pierderea, se pune s-o caute și-o caută, și ca să prinză curaj suge, ca să nu-și piarză speranța suge, suge ca să uite că o caută, cînd o caută, suge de furie și, cum nu mănîncă, se sleieşte de puteri și așa, sleit, o vede în buimăceala lui, o aude strigîndu-l și, vrînd s-o ajungă, nu se uită unde pune picioru' și se duce-n prăpastie ; orice femeie atrage ca o prăpastie...

— Hilario ăsta e pus pe discursuri. N-ai preț în lume de sfătos ce ești. Pune mîna și cară, afurisitule, că ești cărăuș, nu profesor !

— Doamne păzește, brunetule, că ori profesor ori cerșetor e tot aia ! Ăl mai greu sac și tot e o „marfă fină" ! Car, da' nu-nghit, cum zicea indianu'.

— Asta ce mai e ?... interveni Policarpo Mansilla. Cară și vorbeșe, că poți să le faci pe-amîndouă de-odată, numai că tu, Hilario, cu atîtea mutre și sclifoseli, io zic c-ai fi fost bun de paiață.

— Indianu' ăla care era pe moarte și la care s-a dus popa, să-l împărtășească, cu mare greutate, pentru că stătea foarte departe. Cum drumu' era tare anevoios, popa a pierdut ostia și cînd a ajuns la colibă, pentru că nu găsea ceva așa, subţirel, ca să-l dea bolnavului, a prins un gîndac și i-a smuls o aripă. Indianu', pe ducă, de-abia mai bîiguia cîte-o vorbă, în timp ce taica popa pe marginea patului îi zicea : „Crezi că ăsta e corpu' Domnului nostru Isus... ?" „Da, crede...", răspundea indianu'. „Crezi că în bucățica asta se află trupu' lui preasfințit ?" „Da, crede..." „Crezi în viața veșnică ?" „Da, crede." „Dacă-i așa, atunci... deschide gura...". În clipa aceea indianu' îi dădu popii mîna la o parte și-i zise : „Crede, da' nu-l înghite..."

Bavarezul zîmbi. Ochii lui albaştri, munţii albaştri, cerul albastru, în contrast cu cărăuşii negricioşi ca şi hainele lor : veste cu piepţi din piele tăbăcită, împodobite cu ţinte aurite, cîte una cu broderii vechi de lînă, jachete cu franjuri la mîneci, pălării cu boruri festonate, cu cureluşă pe sub bărbie, bice asudate.

După ce poştaşul ieşi din casa părintelui Valentin care, pentru bunătatea şi necioplirea lui, îl numea cu familiaritate Nichón, preotul îşi desfăcu mîinile pe care şi le ţinuse, cu un aer de sfînt, împreunate pe piept, îşi făcu cruce şi începu să se plimbe prin cămăruţa ce îi servea drept birou, confortabilă datorită rogojinii de pe jos, întinsă peste un strat de rumeguş, care o izola mai bine, dar oarecum pustie din pricina pereţilor ei înalţi şi goi.

Consolarea religiei întîrzie să vină la nefericiţii abandonaţi. Pentru ei nu există nici o împăcare posibilă, sînt pustiiţi de demon şi sfîrşesc rău. Cel căruia îi moare nevasta, pare minciună, dar se resemnează mai uşor, moartea aduce cu ea dulcea pace a întîlnirii de pe lumea cealaltă ; însă cel care îşi ştie femeia fugită şi ajunge văduv al unei absente nu găseşte altă consolare decît să îşi piardă minţile şi să se piardă pe sine.. Facă-se voia Domnului !

Se oprise în faţa biroului, lăcuit odată în negru, acum cenuşiu ca şi părul lui, pentru a scoate dintr-un sertar încuiat pepiniera lui de însemnări, cum îşi numea jurnalul pe care-l ţinea in-folio, şi adăugă numele Isaurei Terrón de Aquino la victimele nebuniei, numită popular „labirintul păianjenului“.

Scrisese altă dată, iar acum recitea :

„Despre cele ciupite de «labirintul păianjenului» — ciupite spune vulgul — se ştie puţin şi se pătimeşte mult în această parohie a mea, dar o ducem aşa, şi alte necazuri la fel se întîmplă şi cu urzelile „nahualilor“, animale ocrotitoare pe care, prin minciunile şi maşinaţiile diavolului, oamenii aceştia ignoranţi le cred nu numai ocrotitorii lor, ci şi celălalt eu al lor, pînă într-atîta încît îşi închipuie că şi-ar putea schimba forma ome-

nească în cea a animalului care le este „nahual", poveste la fel de veche ca și păgînismul lor. Se știu puține și se suferă mult de ciupitura de „labirint de păianjen", după cum zis-am mai înainte, căci sînt dese cazurile de femei ce se îmbolnăvesc de nebunie ambulatorie și fug de la casele lor, fără să se mai afle nimic despre ele, îngroșînd astfel numărul tecunelor, cum sînt numite, care nume le vine de la legenda unei nefericite, María Tecún, care cică ar fi băut *tiste* [1] cu umblet de păianjen, pe care i l-au pus din răutate înăuntru, ca s-o vrăjească, și cic-ar fi rupt-o la fugă pe drumuri, ca o nebună, urmărită de bărbatul ei, despre care se zice că era orb, ca și dragostea. Peste tot o urmărește și n-o găsește nicăieri. Pînă la urmă, după ce răscolește cer și pămînt, trecînd prin o mie de chinuri, o aude vorbind în locul cel mai zbuciumat al creațiunii și e atît de mare comoția pe care o suferă facultățile lui mintale, încît își recapătă vederea, doar atît cît să vadă, nefericitul, prefăcîndu-se în piatră obiectul peregrinărilor lui, în locul care de atunci se cunoaște sub numele de Vîrful Mariei Tecún.

Personal — urmă în continuare părintele Valentin Urdáñez, recitindu-și pepiniera de însemnări cu ochii lui mici de vultur, ca ai tuturor celor din familia Urdáñez —, personal, după ce am luat în primire parohia din San Miguel Acatán, am fost să văd Vîrful Mariei Tecún și depun mărturie despre ceea ce, din mai multe motive, se întîmplă cu cel ce se aventurează prin acele locuri. Înălțimea obosește inima și frigul veșnic care domnește acolo, la amiază și la orice oră, doare adînc în carne și în oase.

Cît despre moral, pînă și curajul celui mai îndrăzneț este sfîșiat de liniște : trei silabe ale unui cuvînt care își dobîndește aici, ca și la pol, întreaga măreție ; liniște datorită înălțimii, departe de „zgomotul lumesc", dar mai ales datorită faptului că prin ceața statică sau mișcătoare nu se aventurează păsări, iar vegetația, de îm-

[1] Băutură răcoritoare preparată din mălai, cacao și zahăr.

bibată ce este, pare mută, spectrală, scăldată întotdeauna de un strat de brumă sau de ploi călătoare. Dar această senzaţie de lume moartă pe care o dă liniştea, este însoţită de o alta nu mai puţin apăsătoare. Norii joşi şi ceţurile dese şterg imaginea împrejurimilor şi atunci simţi că începi să orbeşti, astfel încît de-abia îţi vezi mîinile cînd mişti braţele şi sînt momente în care căutîndu-ţi picioarele, nu reuşeşti să ţi le vezi, ca şi cum te-ai afla într-un nor transformat deja într-o fiinţă înaripată.

Întregul tablou este străjuit de prăpastiile vecine. Dacă în alte părţi cel ce se adînceşte în pădure înaintează cu teama fiarelor şi le presimte apariţia înainte cu acestea să se înfăţişeze privirii înspăimîntate, aici este legată gura pămîntului, a pămîntului devenit fiară, asemenea unei mame căreia i s-au smuls pruncii. Prăpăstiile nu se văd, acoperite de pături pufoase de nori albi, dar ameninţarea lor este atît de vie, încît par ani orele ce se scurg pînă ajungi la faimosul Vîrf al Mariei Tecún. Fără autorizaţia superiorilor mei ierarhici, prin inspiraţia Preasfintei Fecioare, am luat cu mine cele necesare pentru binecuvîntarea pietrei şi trebuie să spun aici, sub jurămînt, că după terminarea binecuvîntării, fără nici un motiv aparent, caii cu care suisem au început să se lovească între ei cu copitele, să necheze şi să-şi holbeze ochii de parcă l-ar fi văzut pe diavol.

Acum voi scrie despre ce am aflat din gura băştinaşilor în legătură cu ceea ce se cunoaşte sub denumirea de nebunia „labirintului de păianjen". Este un delir ambulatoriu provocat de răufăcători sau de vrăjitori. Pentru a-l provoca, aceşti trădători ai credinţei catolice întind pe o rogojină subţire praf roşu de *tiste*, seminţe negre de *chian*, făină albă sau bulgări de zahăr, firimituri de pîine, firimituri de turtă, praf de miere soldificată, sau de seminţe de *guapinol*, sau de orice alt fel de aliment ori condiment, în afară de sare, care este pentru botez. După ce au întins praful, scot dintr-un vas un pumn de păianjeni, cu picioarele mari, uriaşe şi-i sperie suflînd peste ei şi făcîndu-i să alerge în toate

părțile, ca nebunii, peste alimentul împrăștiat, aliment sau condiment ce rămîne impregnat cu urmele păianjenilor înnebuniți și este dat victimei, care începe să se simtă asaltată de dorința de a fugi de acasă, de a scăpa de ei, de a uita și a-și repudia copiii, într-atîta îi schimbă sentimentele naturale această mizerabilă băutură.

Dar răul nu vine singur, de obicei e însoțit de ceva și mai rău. Bărbații părăsiți de ciupite, spune vulgul, deși ar trebui să fie numite mai degrabă atinse de „labirintul de păianjen", suferă o mare decepție, rămîn ca arborii ce-și pierd scoarța care îi apără de intemperie și fără busola dragostei adevărate, încep să caute băutura sau concubinajul, zadarnice refugii în păcat care, departe de a-i liniști, îi dezamăgesc și mai mult, iar dintre ei unii pornesc pe urmele „tecunei", însuflețiți de speranța regăsirii, însuflețire ce se transformă în lacrimi, căci o credință populară spune că aceia care ajung la Vîrful Mariei Tecún văd reproducîndu-se în fața ochilor, din acea piatră care a fost femeie, imaginea nevestei ce i-a părăsit și care începe să-i cheme, totul pentru ca îndrăgostitul, orb din iubire, să se arunce către fericita întîlnire, fără să vadă la picioarele lui prăpastia, care îl înghite imediat."

La sfîrșitul fiecărei însemnări, semnătura : Valentin Urdáñez, presbiter ; mai avea încă multe note, pe care nu le trecuse pe curat, ciorne, niște adevărate nebuloase, despre o boală care ar fi putut fi prea bine cea a lui Don Quijote, cavalerul rătăcitor ce mai rătăcește încă și astăzi, pentru că prin el Cervantes a descoperit mișcarea continuă, cum îi scrisese un prieten profesor, luîndu-i puțin în zeflemea naivitățile de preot de țară și oferindu-i ca leac pentru „tecunele" atinse de „ciupitura de păianjen" și pentru bărbații abandonați, să citească legenda Minotaurului.

Dădu la o parte pepiniera de însemnări pentru a lua breviarul. Nahualismul. Toată lumea vorbește despre nahualism, dar nimeni nu știe ce este. Își are nahualul său, se spune despre cîte o anumită persoană, aceasta

vrînd să însemne că are un animal care îl protejează. Se crede așa, pentru că la fel cum noi, creștinii, avem un înger păzitor, indianul crede că-și are și el nahualul său.

Ceea ce nu se explică, fără ajutorul diavolului, este că indianul se poate transforma în animalul ce-l protejează, care îi este nahual. Nu mai departe decît Nichón acesta, care cică se preschimbă în coyot, cînd iese din sat, pe-acolo, prin munți, ducînd corespondența și de aceea, cînd merge el cu poșta, scrisorile parcă zboară, așa de repede ajung la destinație. Își clătină capul cenușiu dintr-o parte în alta. Coyot, coyot... Dacă l-aș prinde, i-aș pîrli fundul, ca jupînului lup.

Poștașul intră în cîrciuma ținută de Aleja Cuevas. Disperarea nu-i dădea pace. Oriunde s-ar fi aflat era mereu măcinat de gîndul că de ce-o fi plecat, ce i-am făcut, ce nu i-am făcut, ce i-am zis, ce nu i-am zis, ce-a mulțumit-o, ce n-a mulțumit-o, cu cine-o fi fugit, pe cine-o fi iubind acuma, i-o fi mai bine decît cu mine, o fi iubită cum am iubit-o io, am iubit-o, nu, o iubesc, o iubesc, nu, am iubit-o, pentru că deși o iubesc, acu' n-o mai iubesc. În lipsa lui Dumnezeu, e bun și rachiul. Din stradă se vîrî drept în bodegă, ca într-o băltoacă întunecată. Cîrciumărița, cu o superbă piele bronzată, cu cercei la urechi, stătea de vorbă cu cineva, sprijinindu-și coatele de tejgheaua de metal. Îl văzu intrînd, fără să se fi uitat la el și îi spuse :

— Ce-aveți acolo ?... Un șal... și adresîndu-se celuilalt, care aproape că-i respira și-i sufla fumul de țigară între sîni, adăugă cu cochetărie... Ia te uită, c-am găsit un logodnic ca să mi-l dea cadou. fincă dacă nu sînt logodnicii, atunci cine ?... Că bărbații cred că dacă-ți cumpără ceva, așa, frumos, te-apuci să-i faci ochi dulci la altu'.

— Nu e de vînzare... i-o reteză domnul Nicho puțin cam sec, apropiindu-se de tejghea, să ceară de băut ; dădu pe gît rachiul cu nesaț.

— Am crezut că-l vindeți, că l-ați adus ca să-l vindeți.

— E un cadou și ce se cumpără pentru cadou nu se poate vinde, nici nu trebuie, nici nu-i nevoie...

— Ei, bine, dac-o să dai de persoana pentru care l-ai adus, dă-i-l, mi-ar plăcea s-o văd și p-asta. Mincinosule, umblai să-l vinzi pe nimica, colo, la chinez.

— Dacă aveți de gînd să-l vindeți, facem tîrgu', că doar n-o să-mi spuneți c-ați venit să-l amanetați pentru o dușcă de rachiu, adăugă bărbatul, scoțîndu-și mîna cu senzație de gol din buzunarul pantalonilor săi largi.

— Îmi pare rău că nu pot să vă fac pe plac, da' nu e de vînzare.

— Păi dacă nu poți vinde ce-ai cumpărat ca să faci cadou, atunci fă-mi-l cadou, propuse Aleja Cuevas ; îmi place, fincă-i o culoare care-mi șade bine și-aș vrea să fie al meu ; da' dacă nu se poate...

— Nu pot, altfel, cu multă plăcere, cui i-ar sta mai bine decît dumitale, care ești tînără și drăguță...

— Uite, că-mi face și complimente !

— Da' vă promit să vă aduc unu' izact la fel, de aceeași culoare ; peste cîteva zile trebuie să plec iar în capitală și vi-l cumpăr, dacă vreți ca ăsta, dacă vreți altfel, cum oți vrea...

— Așa rămîne...

— Da' mai erau și altele acolo de unde l-am cumpărat p-al meu și la chinez am intrat ca să-l întreb dacă este fin...

— Eu am crezut c-ați vrut să-l vindeți...

— Și mitocanu', în loc să-mi spună dacă e de calitate bună, m-a întrebat dacă-i furat.

— Cum de nu i-ați strîmbat mutra ; e un nerușinat și jumătate chinezu' ăsta.

— Mai dă-mi o dușcă, nu-mi da rest la hîrtia asta, toarnă-mi mai bine rachiu, pentru rest.

— Ce zi oți fi sărbătorind, mă tot întreb eu, fără să invitați pe nimeni. Petreceți așa, de unu' singur ?

— Io zic că nu-i petrecere, ci priveghi, rîse de el însuși cu un rîs forțat, și dacă-mi primiți invitația, vă poftesc să bem împreună, fincă atunci cînd ești mai sărăcuț, ca mine, toți te disprețuiesc — buza tremură-

toare, febrilă și umedă de rachiu —, să sărbătoriți cu mine — i se puse un nod în gît — ce sărbătoresc io, da'... beți !... Ce naiba, că doar nu se fac prune tot anu' !

— Tu bei ? îl întrebă cîrciumărița pe bărbat.

— Nu, pentru mine e prea devreme. Ziua, rachiu' mi se pare ca o doctorie pentru durerea de măsele. Mai ales ăsta pe care-l bei tu... spuse întors spre Aleja Cuevas.

— Nu-ți place rachiu' meu ? Da' dacă ți l-aș unge pe bot cu buzele mele, nu ți s-ar mai părea rău de loc.

— Nu mi s-ar părea nici bun, nici rău.

— Așa-s de obișnuită cu bătaia de joc, maroniule, că mîngîierile mă jignesc ! Sănătate... în cinstea lu' domnu' poștaș, că nici nu știu cum îl cheamă și pentru că, la fel ca rîndunelele, mîngîierile nu se vor mai întoarce ! [1]

Domnul Nichó era absorbit de bîzîitul muștelor. Bărbatul celălalt plecase și cîrciumărița îi făcea conversație de dincolo de tejghea, dar nu vorbeau, stăteau gata să-și vorbească, conversație din obligație, datorită prezenței lui și ca să nu se simtă singur, ca boul cu fînul, cît timp își golea sticla pe care o cumpărase, pentru a n-o deranja cerîndu-i de fiecare dată cîte un păhărel. Adevărul este că, deși pe mutește, conversația din obligație este obositoare, pentru că trebuie să ai mereu o figură prietenoasă, dovedind interes pentru gîndurile celuilalt, dar dacă Aleja Cuevas făcea acest lucru, nu era de dragul ochilor lui frumoși, ci pentru șalul de Corint, brodat, care acum nu i se mai părea frumos, ci divin.

Ochii ei de miere neagră nu pierdeau nici o mișcare a mîinii și brațului pe care poștașul își înfășurase șalul, pentru el, în dragostea lui oarbă, ca și cum l-ar fi purtat astfel, iar restul ar fi acoperit umerii și spatele Chagüitei Terrón [2], bulgăraș de zahăr, care și-l strîngea tare la piept. Ridică vocea și vorbi către ceea ce, în

---

[1] Aluzie la cunoscuta poezie a lui Antonio Machado : „Se vor întoarce rîndunelele negre".

[2] *Terrón* = bucată de zahăr, folosit și ca nume propriu.

afara lui, era ca o altă realitate, se adresă cîrciumăresei :

— Nu vă invit să mai beţi, pentru că sînteţi ocupată cu alte treburi ; da' dacă vreţi, aveţi aici cît poftiţi, nu vă lăsaţi rugată de două ori, dacă vă face plăcere.

— Mă duc să pun sare în ciorbă şi p-ormă mă-ntorc la dumneavoastră, aţi început să-mi fiţi simpatic, că sînteţi un om fin ; niciodată n-am vorbit amîndoi pîn-acuma ; eu vă vedeam trecînd, ştiam cine sînteţi şi chiar mi-aduc aminte că odată, la tîrg, ne-am salutat, v-amintiţi ?

— Toţi mă cunosc şi eu le răspund cu plăcere ; dacă vă spun că sînt unii care se interesează pe ce dată îmi vine rîndu' să duc corespondenţa în capitală şi numa' atuncea-şi trimit scrisorile, mai ales scrisorile care au bani, fonduri.

— Tocmai de aceea, domnule, dacă vreţi să-mi primiţi sfatu', nu e bine să beţi atîta, pentru că dacă au să vă vadă bînd, n-au să mai aibă încredere în dumneavoastră şi pe urmă e pericol să vă aresteze şi chiar să vă bată zdravăn la-nchisoare. E foarte periculos ca un om ca dumneavoastră să-i tragă la măsea, aşa, cu sticla. V-aţi gîndit, oare, ce-ar însemna să pierdeţi încrederea satului ? Să pierdeţi încrederea străinezilor care, cînd dumneavoastră plecaţi, îşi trimit scrisorile la... la unde sînt familiile lor, dincolo de mare şi de golfurile ei ; a oamenilor săraci, care-şi plătesc timbrele cu atîtea sacrificii ; a celor bolnavi, care aşteaptă ca la primirea scrisorii pe care-o trimit prin dumneavoastră, rudele lor să vină imediat, să-i ia şi să-i ducă să se vindece ; a mamelor care le povestesc fiilor bucuriile lor, necazurile, speranţele pe care şi le-au pus în ei ; a soţilor sau a soţiilor, a logodnicilor sau a îndrăgostiţilor...

— He, he, he, dădu drumul poştaşul unui rîs ca o viperă cu clopoţei în apă, scrisorile astea spun numa' minciuni...

— Dar toate astea, bune şi rele, adevărate şi mincinoase, pleacă cu dumneavoastră, ca umbra dumneavoastră, din colţişoru' ăsta pierdut între munţi.

Domnul Nicho îşi călca un picior cu celălalt — vinovate de atîta responsabilitate erau picioarele lui de

poştaş desculţ —, sprijinindu-se pe tejghea, cu privirea absentă, caraghios şi zîmbitor, fără să lase şalul din mînă, stînd de vorbă într-o altă realitate, cea din interiorul lui, cu Chagüita, nevasta lui care plecase pe picioarele ei, picioare, pentru care te iubesc, picioare mergînd, picioare, picioare...

— O să te urmăresc, îşi spunea în sinea lui, ori unde-ai fi, pîn' la urmă tot dau de tine. Să nu-mi mai zică nime' pe nume, Nicho Dionisio, de n-o fi aşa ; io zic că după cununie dragostea mea pentru tine s-a aprins şi mai tare, că pînă şi-acu', cu toată supărarea, simt iar la fel, mă arde, mă pîrjoleşte, mă doare... Fără tine am să fiu iar acelaşi prăpădit dinainte, care nu eram nimic, pentru că eram un bărbat singur, şi un bărbat singur n-are nici un rost, nu merită nici o atenţie, că femeia e cea care-i dă viaţă la un bărbat adevărat.

Cîrciumăriţa, care nu-şi lua ochii de la reflexele sîngerii ale şalului, şi mai puternice cînd razele soarelui băteau oblic în el prin fereastra ce lumina crîşma, mormăi :

— Of, blegule, ai şi-nceput să te prosteşti ! Numa' d-aia voiam io să termin cu porcăria asta de negoţ, pentru că bărbaţii beţi sînt nişte tonţi şi nişte brute cum nu se mai poate, vorbesc numa' tîmpenii... îşi arboră din nou vocea care în mormăiala ei rămăsese dincolo de tejghea, pentru a-i spune încă o dată : Nu e bine să beţi atîta, domnule...

— Da' pe dumneata ce te interesează ?...

— Asta-i răsplata pentru c-am vrut să vă feresc ?...

— Mie nu-mi comandă nime'...

— Da' nici nu ţi-a comandat nimeni nimic...

— Un tată şi-o mamă am avut şi sînt de mult în groapă, mai dă-mi o sticlă şi ţine-ţi pliscu'...

— Nu fiţi aşa de răutăcios şi neam prost, domnule, ce naiba, că acu' chem autorităţile să vă bage la zdup. Afurisitu', Dumnezeu ştie ce zace-n el şi de ce l-o fi lăsat nevastă-sa, şmecheru' naibii...

Nicho Aquino nu mai auzi ultimele cuvinte. Voise să se rezeme de perete, i se păruse că e aproape şi căzuse

pe spate. Femeia se uită pe fereastră să vadă dacă strada era destul de pustie. Nici ţipenie de om. Un cîine şi undeva, mai departe, în faţa unei porţi, dormea şchiopul care se ocupa cu focurile de artificii la sărbători. Închise uşa cîrciumei cu zăvorul, crăpă puţin fereastra şi în semiîntuneric începu să se chinuie să desfacă şalul de pe braţul beţivului. Îi îndepărtă mîna uşor, ca şi cum l-ar fi mîngîiat şi puţin cîte puţin i-l... Omul îşi dădea seama şi se înfuria, schimbîndu-şi poziţia... Ea îl lăsa şi apoi reîncepea munca, cu şi mai multă rîvnă, prin altă parte. Poştaşul iar se mişca, îşi trăgea braţul şi protesta :

— Nu mă sîcîi... păţeşti... ce pisăloagă... nimic... nu... ce mă pisezi, dacă-i al meu... cu binişoru' poate, da' cu rău', nici mort !

Cînd îl auzea vorbindu-i, Aleja Cuevas îşi apropia gura de obrazul lui şi-i făcea : ciu, ciu, ciu... pînă ce adormea din nou. Dar obosi şi, cum avea arma în mînă, era cazul să cîştige timp. Se duse la tejghea şi luă o pîlnie — era înfiptă în gîtul unei damigene — şi odată cu pîlnia mai aduse la locul unde zăcea poştaşul şi o butelcuţă cu rachiu, din cel mai prost. Domnul Nicho strînse buzele cînd ea, ca şi cum ar fi vrut să scoată măruntaiele dintr-o găină, îi vîrî degetele în gură, încercînd să-i desfacă maxilarele. Pîlnia îi lovi dinţii, îi zgîrie gingiile, alunecînd, pînă ce i se înfipse pe jumătate în gură. Cum se omoară viperele, gîndi Aleja Cuevas, şi chiar aşa procedă. Beţivul se înecă, pentru că ea îi turnă mai mult lichid decît putea el să înghită, dar trebuia să-i vîre întruna, fără pauze. De cîteva ori încercă să se apere cu coatele, apoi cu o mînă, fiindcă în cealaltă ţinea strîns şalul, momente de care cîrciumăriţa se folosi pentru a încerca să-i smulgă preţioasa sa podoabă, dar fără rezultate, pentru că el, decît să lase să i se înşface ceea ce părea că îndrăgea şi apăra cu atîta înverşunare, mai bine s-ar fi înecat, cu toate că din cînd în cînd, de groaza sufocatului şi a senzaţiei de vomă, se chinuia să-şi scoată din gură pîlnia care-i ajungea pînă în fundul gîtului, mişcîndu-şi capul dintr-o parte în alta, fără însă

să reușească. Butelcuța se goli și Aleja Cuevas îl lăsă în pace. Trebuia să aștepte ca băutura să-și facă efectul, să-l îmbete de tot. Deschise ușa, după ce-și aranjă hainele și părul, își scutură cîteva fire din franjurile șalului, care-i sclipeau pe fustă, și rămase în așteptare, în camera din fundul prăvăliei, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Un tropăit de copite și niște oameni călări care se opriră o făcură să iasă la tejghea. Erau cărăușii. Descărcaseră la don Deféric și veneau să-și înlăture mirosul drumului, cu bere. Ei nu-i convenea deloc, deloc, dar ce putea face !

— S-a-ntîmplat tocma cum am zis, spuse Hilario intrînd. Nicho ăsta a făcut-o de oaie ; uitați-vă la el în ce hal e, zace pe jos ca un porc, măcar de și-ar fi ales o poziție mai grațioasă, cu o chitară.

— Tu, Porfirio, că ești mai voinic, ridică-l, spuse altul, cel care intrase imediat după Hilario ; săracu', și-a zdrelit gura din căzătură.

— Sigur că-l ridic, doar mi-e prieten, și chiar dacă nu mi-ar fi, e om și el. E ușor ca un fulg, măi frate. De-aia merge așa repede cu scrisorile.

— Io cred că-i adevărat că se preface-n coyot cînd iese din sat, de-aia scrisorile, cînd le duce el, ajung de parc-ar zbura.

În timp ce Hilario spunea acestea, Porfirio se aplecase să-l ridice pe domnul Nicho, ajutat de încă un cărăuș.

— Băieți ! spuse el, după cît îi de-nghețat, pare mort, ia pipăiți-i obrazu', să vedeți ce rece e !

Cărăușii își lipiră dosul palmelor arse de soare și crăpate, de obrajii și fruntea lui. Hilario îl apucă de urechi și-i frecă mîna în care nu avea șalul, căci pe cealaltă continua să o țină ca pe-o gheară înțepenită, agățată de bucata de mătase strălucitoare.

— Da' cu ăsta ce-o fi făcînd ? interveni cîrciumărița supărată, referindu-se la șal.

— Săracu' de el, era pentru nevastă-sa... îi răspunse Hilario, privind-o și aproape întrebînd-o din ochi de ce era supărată ; știa ea prea bine că nu putea să scape

ușor de băieți cînd se întorceau de la drum și că nici nu putea să le zică : Nu mergem la Aleja, fiindcă nu putea, fiindcă deși mai era și cu alții, el era primul care voia să meargă acolo, nu pentru bere, ci ca s-o vadă pe ea.

— Da' ce-i mai rău, spuse Porfirio, e că pe lîngă că-i ca un sloi de gheață, parc-ar vrea și să i se oprească inima, îi simt bătăile și p-ormă aproape că nu se mai aude nimic. Mai bine-am anunța. Dă fuga, tu, măcar pentru scrisoarea aia cu vești bune pe care ți-a audus-o anu' trecut.

— Da', tu, Porfirio n-ai terminat încă ; mă duc s-anunț la garnizoană ; cere-mi și mie o bere neagră ; doar știți că ăsta mi-e...

— Năravu' ! Da' beați-o, că e timp destul, mai mult timp decît viață, ș-apoi bolnavu' de rachiu mai mult tot nu se mai răcește, că e deja bocnă.

— Nu, mai bine mă duc, dacă fac un servici, măcar să-l fac ca lumea, că serviciu' nefăcut la timp nu mai e servici, și io acu' asta fac, că doar nu-mi plătește nime' pentru așa ceva.

— Bietu' domnu' Nicho, s-a izbit rău de tot... spuse alt cărăuș, pe nume Olegario.

Cu siguranță că i s-au luat vederile. Așa s-o fi prăvălit. Cum de nu și-a spart capu', mă-ntreb...

— Poți să tot spui ce-oi vrea, măi Porfirio, că nu te-oprește nime', da' 'ncearcă să-l așezi mai binișor și să-l ții, că dacă nu-l ții bine, cade iar. Bine-a zis cine-a zis că și bețivii au Dumnezeu' lor.

Între timp cîrciumărița spăla și pregătea paharele, mestecînd întruna o bucată de rășină și mormăia supărată printre dinți. Înșiră pe tejghea sticlele de bere și se opri din mestecat pentru a spune, chipurile fără nici un interes, dar cu o intenție ascunsă :

— Un Dumnezeu ? Un Dumnezeu și toți îngerii. Și dumneavoastră tre' să fiți ăia, că io nici nu mi-am dat seama cînd a căzut, că eram dincolo, cu treburile mele. Intrasem să fac curățenie și cînd am ieșit iar și nu l-am mai văzut, mi-am zis : se vede că domnu' Nicho a plecat,

și mai bine, că era făcut praf ; a băut într-o clipită două sticle de rachiu alb ; ăsta dărîmă pe oricine.

— Bine, băieți, să fie-ntr-un ceas bun, spuse Hilario, ridicînd vocea și paharul cu bere, ca să-l ciocnească de paharele înspumate ale tovarășilor lui, cu pălăria în mînă și cu biciul pe umăr.

Porfirio Mansilla, fără a-l lăsa din mînă pe bețiv, bău și spuse, după ce sorbi gulerul de spumă cu mustățile :

— Pînă și șalu' a vrut să-l mănînce, după cîte se pare, că e agățat tot și pătat de sînge și aicea parcă s-ar fi zgîriat de unu' singur, de disperare că n-a putut să-l rupă. S-a dus să i-l dea cadou lu' don Deféric și neamțu' nu l-a primit.

— Omu' ăla chiar că-i cumsecade ; acu' cîteva zile copiii șefului garnizoanei se jucau cu maimuța și le-a intrat aici, în cîrciumă ; io am luat-o la fugă, da' tocmai trecea el și s-a oprit ca să scoată animalu' afară.

— E trist să vezi un om în așa hal ! continuă Porfirio.

— Da' domnu' ăla nu e deloc în așa hal ; la aceste vorbe ale lui Olegario, cîrciumărița începu să rîdă, la fel și ceilalți.

— Cînd nu vrei să-nțelegi e mai rău decît atunci cînd n-auzi bine ; i-o vorbeam despre halu' în care se află poștașu' și cine nu vrea să mă-nțeleagă să se ducă dracului...

— Hei, vorbește frumos ! sări Hilario.

— Atunci nu mă faceți să-mi ies din pepeni, cu atîtea pe cap : că-l arestează pe bețivan, că tre' să mă apăr de gura voastră... ; io am vrut să zic că e trist să vezi un om într-așa hal și că noroc că n-ai cum să te vezi, că dacă te-ai putea vedea, n-ai mai pune băutură pe limbă niciodată-n viață și că de aia sînt rele cîrciumele cu oglinzi, fincă oglinzile sînt conștiința ăluia care se uită mereu în ele.

Hilario îi reteză vorba :

— De aia porumbița mea — apropiindu-se de Aleja Cuevas — n-a pus aici alte oglinzi în afară de ochii ei...

— Vezi că leşin, spuse rîzînd graţios Aleja Cuevas, da' să ştii că nu eşti primu' care mi-o spune.

— Bine, Alejita, da' află că sînt primu' care e sincer.

— Nu se crede decît ce se vede, restu' sînt poveşti ; vreau să văd dacă o să-ţi aminteşti de mine cînd oi pleca iar la drum şi dac-ai să-mi aduci din capitală un şal, aşa ca ăsta pe care l-a adus poştaşu'.

— Poţi să contezi, porumbiţo, că-l şi ai să te-mpodobeşti cu el, numa' dacă în schimbu' lui îmi dai şi tu ceva...

— Păi doar îţi dau tot ce vrei, ce te plîngi ?... şi întinse braţul, carne pietroasă, bronzată, pentru a-i umple paharul lui Hilario, care o sorbea din ochi.

— Aşa-mi place, se vîrî în vorbă Porfirio, care, după cum spunea Olegario, era ditamai zdrahonul, de făcea cît doi ; aşa-mi place, să-l mai încuie cîte cineva pe palavragiu' ăsta ; e un şmecher, un mincinos şi-un bîrfitor şi măcar de-ar avea parale, da-i sărac lipit şi desculţ.

— O să intri şi tu la zdup, te trimit cu poştaş cu tot, tu, cu mintea limpede şi el, făcut praştie, ca să-i porţi de grijă la pîrnaie !

— Da' chiar că şi-a sfîşiat şalu', spuse cîrciumăreasa, pentru a se asigura împotriva oricărei bănuieli, trebuie c-a tras cu dinţii de el ; ce vină are cîrpa asta că i-a fugit lui femeia ?

— Şi-a luat lumea-n cap şi s-a dus şi n-are decît s-o înhaţe cine-o vrea, că mie Hilario-mi zice şi sînt cine sînt şi io am dragostea asigurată, colea, în faţa mea ; braţul său ars de soare, păros, o cuprinse pe după spate pe cîrciumăreasă ; ea se prefăcu că vrea să scape, dar Hilario o strînse şi mai tare.

— Lasă-te de poveşti, că nu te crede nimeni. Don Porfirio e foarte deli...

— Deli, ce... ?

— Delicat ! Şi io-i sînt promisă lui de data trecută.

— Da' nu mi-a fost credincioasă. Aşa-s femeile. Şi acu' o las liberă, ca să se logodească cu Hilario, să se mărite şi să facă chef în ziua nunţii. Ei bine, în ziua

aia vă asigur c-o să mă-mbăt de plăcere, cum s-a-mbătat acu' domnu' Nicho. Hilario e holtei, numa' că nu garantez de paralele lui, dragă Aleja ; mai bine-un om însurat da' avut, decît un pîrlit de holtei.

— Licoare de păianjen trebe că i-au dat femeii lu' dom' Nicho, spuse alt cărăuș, așa, ca să zică și el ceva, fiindcă pînă atunci nu făcuse decît să bea și să scuipe.

— Ce-mi place mie de cîrlionțatu' ăsta cînd vorbește, continuă Hilario, e că-i naiv și nime' nu-i scoate din căpățînă gîndu' că licoarea cu umblet de păianjen le face pe femei să-și piardă mințile și să fugă de-acasă înnebunite, în lumea largă ; nu se gîndește că vremile s-au schimbat și că acuma „tecunelor" nu li se mai dă ca-nainte momeală cu umblet de păianjen ca s-o pornească pe drumu' rău, ci ață de mosor. Nu-nțelegeți ?...

— Io am înțeles — răspunse cîrciumăreasa, în timp ce Hilario continua :

— Păianjenii cu multe picioare, pe care bunicii noștri-i puneau s-alerge prin prafu' pe care-l dădeau femeilor, s-au terminat și acu' sînt păianjenii de cusut.

Cu un gest brusc, cîrciumărița se desprinse de sub brațul lui Hilario ; ridică din umeri, vrînd parcă să spună și mie ce-mi pasă și mai turnă bere în pahare.

— Fîrtații ăștia ai mei, hei, Porfirio, vezi că-ți cade dom' Nicho, niciodată n-au să-nțeleagă ce zic io. Să vă esplic. Ciupitura de labirint s-a modernizat. Acu' le tecunesc pe femei vînzătorii de mașini de cusut, înfierbîntîndu-le mințile...

— Ce predică plictisitoare ! exclamă Aleja Cuevas ; scăpăra scîntei cu privirea împotriva aluziilor lui Hilario.

— Multe mai știi tu, ia tacă-ți gura ! îi atrase atenția Porfirio.

— Voinic cum ești, mai bine tac !

— Și ce ? începu cîrciumărița, contrazicîndu-l pe Hilario, lui don Porfirio i-au adus vreo muiere pitită-n mașina Singer ?...

— Astea-s bazaconii de-ale lui, vorbește despre ce nu știe...

Aleja Cuevas își trecu pe furiș mîna peste piept, ca și cum ar fi gîdilat o chitară ; voia să-i arate lui Hilario, prin acest semn, că se bucură de răspunsul pe care, în numele ei, i-l dăduse Porfirio Mansilla, care-i înțelesese gîndurile.

Și în timp ce-și gîdila corzile pieptului, spuse :

— Chiar așa, unu' dintre voi mi-a povestit că l-a cunoscut pe un anume Nelo, care vindea mașini de cusut și care și-a scris numele cu briceagu' pe un pom p-aici pîn apropiere.

— Tre' să fie Hilario, că el... pe cine nu cunoaște, cu cine nu se-nhaită și cîte nu știe ! Parcă toată lumea lui i s-ar spovedi.

— Nelo ? Nelo ?... Sporovăiți întruna, asta-nseamnă să nu fi avut de-a face cu lume străină, oți fi crezînd că era vreun tuciuriu de indian, așa ca noi ! Îl chema Neil...

Hilario își întrerupse explicația. Patru soldați conduși de un șef intrară să-l ia pe poștașul Nicho Aquino.

— Nu e mort... spuse unul dintre soldați.

— Nu... răspunse Hilario, da' chestia e că-i beat.

— Beat-mort... adăugă soldatul atingîndu-l.

Șeful, de cum intră, se lipi de tejghea și spuse :

— De băut, un rînd de trei.

Cîrciumăreasa umplu trei pahare. Așa cereau întotdeauna cei de la garnizoană, ca să nu se facă de rîs. De băut un rînd de patru, însemna patru pahare ; de băut un rînd de cinci, cinci pahare și tot așa, rînd de șase, rînd de șapte, pînă la șapte, căci trecînd de acest număr, spuneau : de băut de două ori un rînd de patru, care însemna opt, sau de două ori un rînd de cinci, adică zece pahare.

Dar într-adevăr știau să bea, cunoșteau tăria rachiului și se pricepeau să se țină pe picioare sau să se retragă la timp, nu ca bietul Nicho, care-o făcuse de oaie, la fel ca indianul cu petrecerea : și-a împodobit

casa, a pregătit artificiile și după ce-a cumpărat rachiul, l-a băut pe tot și-a căzut lat.

— Lasă... Nu... Lasă-mi mie chitara, îi spuse Hilario cîrciumăresei, șolduri late, gata să-i smulgă sticla din care voia să-i mai toarne bere, că mie-mi place fără multă spumă...

— Fără sau cu ? îl iscodi ea cu o privire insinuantă.

— Fără ! răspunse cărăușul cel ferches, făcîndu-i fițe pentru a-i smulge sticla din mînă, ceea ce pînă la urmă reuși.

— Nici nu-mi mulțumește că voiam să-l servesc eu...

— Nu, Alejita, pentru că io sînt din ăia la care viața atîrnă într-un... fir de amor!

— Bine, dom' vorbă-lungă, spune-ne mai departe ce știi despre Nelo ăla...

— Neil !

— Fie și Neil...

— Și ce vreți să vă povestesc, și de ce, că pentru povestit stau mulți la răcoare ; doar dacă-mi dă voie Porfirio...

— De cînd ceri tu voie ca să sporovăi, și tocmai mie, de parc-aș fi taică-tu ?

— Mai mult decît taică-miu !

— Trebe că ești beat !

— Așa... Hilario scuipă, fă-mă bețiv, pe mine, prestituată pe domnișoara, vorbește de rău regimu', și te bagă la pîrnaie.

— Io nu zic, Hilario, că ești nepriceput la vorbă, da' vreau să spui că...

— Mi-ai și spus : io țiu la tine, și io la fel la tine, da' nu vreau să insulți lumea și cu atît mai puțin pe Alejita, că ea ce vină are că are o crîșmă ?

— Haideți să mergem, propuse Olegario, trăgînd în piept guri adînci de fum sub pălăria lui slinoasă, că am obosit de-atîta stat în picioare ; la ale lu' Prietas poți să șezi jos...

— Pleacă dumneata singur ! se zborși cîrciumăreasa. Du-te, c-acolo au să-ți dea precis o scoveargă uscată !

În liniștea care se așternu, printre chipurile cărăușilor — cînd oamenii aceștia deveneau serioși, aveau o privire înspăimîntătoare — se răspîndi vestea că pe poștaș îl duseseră la spital, pentru că era grav, ca și cum s-ar fi otrăvit.

— Io nu cred în mașinile de cusut, reîncepu discuția omul cu părul creț, cel căruia-i spuneau cîrlionțatul, care-i pregătise o împunsătură lui Hilario și voia să i-o servească, io sînt de modă veche, cred în ciupitura de „labirint de păianjen" și cred și mai mult de cînd tot vedem ce vedem : pe Isabra Aquino au aranjat-o, ăstuia i-au dat de băut ceva care să-l ducă pe lumea ailaltă : astea răzbunări, nu glumă ; io de aia mă rog, că de prietenii care știi că ți-s dușmani te aperi și tu la fel, plătindu-le cu aceeași monedă ; da' de ăia pe care nu-i știi, numa' puterea lu' Dumnezeu te poate ajuta să le ții piept.

Ieșiră cu toții, grămadă, în timp ce Aleja Cuevas, furioasă, își mușca buzele, palide și subțiri precum coaja de chiparos, chiar dacă în timp ce-i plăteau le zîmbea, ca să nu rîdă de ea ; și plecară, rîsete, pălăvrăgeală, fluierături și tropăit de cai, să-și continue cheful la surorile Prietas, Prietuchas, Prietotas, o bodegă unde se bea rachiu și *chicha* [1], care e ca somnul de apă dulce, după părerea cîrlionțatului, și unde mai degrabă te îmbată apa rîului, cu clipocitul ei trist, decît băutura.

XIV

Un fluierat insistent, insinuant, ascuțit, ca și cum dinții din față ar fi continuat să-i vibreze în aer. Noaptea era umedă, deși nu plouase. Crengile de bambus, clătinate de vîntul flcăiandru, măturau liniștea muntelui cu fîșîit suav ca al unor pene, la marginea satului, înspre cimitir.

— Mi s-a părut că ești tu, după fluierat...

— Și de-aia ai întîrziat...

---

[1] Un fel de bere făcută din porumb fermentat.

— Afurisitule, nici nu ți s-au uscat încă buzele de fluierat ; sărută-mă și nu mai face gălăgie ! Ce grozav e că pot să-ți zic „tu", mi se pare ciudat cînd îți spun „dumneata", de față cu băieții !

— Dumneata mă iubești ?

— Mult ; da ce mai e și asta, cu „dumneata" ? Spune-mi „tu" ; și mai dă-mi o guriță... uuu, ce grozav !... încă una... Mie mi se pare că-n dragoste cînd zici „dumneata" parcă nu-i dragoste adevărată, ca atunci cînd zici „tu", fincă atunci te simți ca prinsă-n frîu, iar tu deja mi-ai și pus frîu' ; hai, iubitule, că doar de asta-s proprietatea ta legitimă...

— ...Care nu se poartă cum trebuie, da, da, asta faci dumneata, nu te porți cum trebuie...

— Nu-mi mai spune „dumneata" ; mi se pare așa de ciudat...

— Trebuie să mă obișnuiesc și... uite c-am oftat, asta pentru că-s amărît ; mă doare că-n timp ce io umblu să cîștig un ban, iubita mea-și face de cap cu altu'...

— Au și dat fuga să-ți spună...

— Nu c-au dat fuga, da' eu presimțeam asta, că atunci cînd ești departe, lucrurile se simt.

Umbra bambusului îi apropia, în timp ce, în sinea lor, se îndepărtau unul de altul rupînd legăturile de dragoste care-i uniseră. Ea, cu multă grijă, îi luă capul în mîini, drăgăstoasă, și-și înfipse adînc misterioșii ei ochi în ai cărăușului, care plîngea.

— Nu fi prostuț, îi spunea la ureche, cum poți să crezi că fincă prăpăditu' ăla, care face pe grozavu', vine și stă proțăpit lîngă stîlpu' din colț și fincă din cînd în cînd mai intră-n cîrciumă și stă cu mine la palavre și vorbim tot felu' de fleacuri, despre ce se mai întîmplă prin sat, despre ce vînzări a mai făcut cu mașinile lui de cusut, pentru asta l-aș iubi pe el și nu pe tine, care-mi ești ca un balsam la inimă. Da' cînd mă gîndesc cum te uiți la mine cînd sînt și ăilalți de față, că nici nu mă bagi în seamă, mă bate gîndu' că poate ți-e rușine să știe că ești al meu ! Hei, că asta da, drăguțule, te-oi fi iubind eu mult, din tot sufletu', pot să fiu moartă după

tine, femeia ta supusă, tot ce vrei, da' dacă ți-e rușine cu mine că-s cîrciumăriță și de-aia nu mă bagi în seamă de față cu lumea, putem de pe-acuma să nu ne mai vedem și gata ; dragoste cu sila nu se poate, iar dacă nu mă mai poți suferi e și mai rău !

— Bărbații ca mine nu plîng, șopti cărăușul cel vorbăreț, mirosind a rachiu și a guaiave ce-și picurau roua nocturnă de pe frunzele arse ca niște mici lacrimi de copac ; bărbații ca mine nu plîng, și dacă plîng, o fac ca guaiavele care mai întîi se zvîrcolesc cu toate crăcile, arse pe dinăuntru de durere, așa de arse că pînă și lemnu' li se-nroșește ; și pe urmă...

— Plîng cînd sînt piliți !

— Nu zic că nu-i adevărat ! Da' plîng și atunci cînd inima le dă de știre că sînt trădați, fincă nu mai rămîn decît două căi : să se nenorocească, omorîndu-și rivalu', sau să facă pe niznaii, prefăcîndu-se indiferenți și să-nghită rușinea... Lasă-mă, nu-mi place să mă mîngîi la fel ca pe ălălalt !

— Nu fi așa de încăpățînat, Hilario ; dacă ai cîteva beri în cap nu-nseamnă că... băiețelu' meu supărăcios, cocoloșu' meu, ciu-cu-lu-cu-lu-cu !...

— Ți-am mai spus că... dă-mi drumu'..., ia mîna de pe mine...

— Pentru Dumnezeu, nu știam ce favoare-mi faci că mă iubești, și vezi, dac-ar fi adevărat ce-ți închipui tu, fincă ești un prost, că numa' proștii plîng, ar trebui să crească rîurile ca-n vremea iernii, că să nu-ți închipui că toate femeile sînt ca mine ; îmi pare rău că tre' să-ți spun asta !

Tăcură. În sat luminițele aprinse străluceau, una lîngă alta. Una lîngă alta și separate, ca ei. Ședeau pe iarba plină de rouă, care le uda hainele. Hilario privea cerul, ea smulgea firicele de iarbă de prin-prejur.

— Probabil, continuă ea după o vreme, că vreo dragoste nouă din capitală te-o fi atrăgînd mai mult ca dragostea cea veche din sat ; e frumoasă, ia zi, are păr frumos, o fi avînd și ochi frumoși...

— Ce vreau io să știu e de ce vine tipu' ăla să steá ore întregi în cîrciumă, dacă nu rîvnește la patu' tău.

— Ca să-i spun da ! Hilario înlemni privind-o, făcu un gest pentru a se ridica, dar ea îl opri. Numa' că io-i zic mereu că nu ; și ca să-i dau un semn...

— Ce semn ? mormăi Hilario.

— Un semn de dragoste adevărată... rîdea cu toată gura, cu capul dat pe spate, pentru ca aerul să îi sărute părul ; nu fi fraier, un semn că m-am hotărît să iau mașina de cusut pe care vrea să mi-o vîndă. Hilario se așeză din nou lîngă ea, pe jumătate mulțumit, dar cu o figură gravă ; încăpățînat mai ești, sensibil și viclean, doar știai bine că tipu' ăla venise să-mi vîndă mașina, să mă-nbrobodească s-o cumpăr, că mi-o dă în rate, că nu tre' să plătesc mult la-nceput, că dacă m-apuc de cusut, mașina se plătește singură, și știai, fincă mi-ai aruncat o-nțepătură azi după-masă ; crezi că nu m-am prins, cînd ai zs că acuma nu li se mai dă femeilor praf cu umblet de păianjen, ci mașini de cusut.

— Da, da' nu cred că numai de asta a venit el, ce întîmplare...

— Ai dreptate. Într-o zi a apărut cu două americance, mai urîte ca niște bărbați, pantalonate, simpatice femeile, care voiau să afle despre viața lu' mister ăla pe care tu l-ai cunoscut și care și-a scris numele cu briceagu' pe un copac dup-aicea. Cum io nu știam nimic, s-au dus cum au venit, au ieșit pe unde-au intrat, fără să-și scrie nimic în carnete ; da' au băut la *chicha* de s-au umflat. „Curiosi", ziceau și dădeau peste cap paharele de *chicha* de parc-ar fi fost apă ; pe urmă mi-au zis că voiau să bea din *guacal* [1] ; pe urmă a fost hărmălaie-n sat, pe una a trîntit-o un cal, a tîrît-o, de cît p-aci s-o omoare. Numa' tu știi povestea cu omu' ăla misterios.

— O știu, da' n-o povestesc. E secretu' meu.

— Da' io ce-oi fi vrînd să aflu ? Știu că-l chema Nelo, că ție-ți zicea castaniu', așa cum eu îți zic maroniu', că și-a pus numele pe-un pom și nimic mai mult.

---

[1] Ulcică făcută dintr-o jumătate de dovleac, scobit și uscat.

Din cînd în cînd, printre picăturile de rouă, fructele de mango cădeau sunînd cu un zgomot amortizat de covorul verde al pămîntului, ca nişte fragmente stelare ale unui ceas cu infime cristale sparte în minute, pentru a marca parcă orele prin căderea lor, la intervale regulate de timp, de pe ramurile ce atîrnau aproape pînă la pămînt sub povara fructelor. Poc, sunau fructele de mango în cădere, urma apoi clinchetul minutarului de rouă şi după o vreme iar poc, poc, poc...

Hilario Sacayón era copil cînd la San Miguel Acatán sosise un negustor, cu o recomandaţie către tatăl său. Bătrînul Sacayón umblă încoace şi încolo cu omul acela şi se întoarse acasă spunînd că se numea Neil şi că era vînzător ambulant de maşini de cusut. În ziua următoare, Neil veni acasă la Sacoyoni, unde se jucă cu un copil, care era Hilario. Hilario îl privea şi-l privea, pe urmă îl pipăi, îi pipăi stofa pantalonului şi prietenia se pecetlui printr-o monedă pe care domnul Neil i-o puse în mînuţă şi un sărut, cu miros de tutun, pe obraz.

Cînd se făcu mai mare, Hilario îl auzea uneori pe tatăl său ridicînd în slăvi bunătatea şi învăţătura domnului Neil, atunci cînd îşi sfătuia copii să nu judece pe nimeni după aparenţe şi după hainele pe care le poartă. Omul acela, fără să se deosebească întru nimic prin aspectul său de atîţia alţi vînzători de maşini de cusut, era însă dintre aceia care purtau în ochi o reproducere în miniatură a lumii. Există oameni ai căror ochi sînt ca apele lacurilor fără peşti, dar alţii au în pupilele lor toată pescăria vieţii, acolo, înăuntru, înotînd, zbătîndu-şi cozile — şi dintre aceştia era domnul Neil.

Afecţiunea tatălui său pentru amintirea domnului Neil ajunse într-atît de mare, încît într-o zi îl duse pe Hilario, adolescent pe-atunci, la un copac mare. Pe trunchi, săpate cu un briceag, se vedeau nişte litere şi nişte numere ; scria : O' Neil — 191... ultima cifră era ştearsă.

Fără a mai pierde timp, bătrînul cărăuş, pentru că şi tatăl lui Hilario era cărăuş, şi încă dintre cărăuşii de pe vremuri, dintr-aceia care fumau trabucul călare pe un catîr de munte fără a scăpa pe jos scrumul, transcrise cu

cuțitul inscripția pe pieptarul său, imitînd semnele, și pînă la moarte răposatul purtă pe pieptarul lui de cărăuș literele și numerele de pe copac : O' Neil — 191.

Acesta era, pe scurt, secretul lui Hilario Sacayón. După moartea tatălui său, Hilario deveni povestitorul întîmplării, adăugîndu-i, din recolta imaginației sale, urechi și coadă de minciuni. În gura lui Sacayón fiul, O'Neil făcu pasiune pentru o fată din San Miguel Acatán, celebra Miguelita, pe care nimeni n-a cunoscut-o și despre care toți vorbeau datorită faimei pe care, printre cortegii de vite și căruțași, prin cîrciumi, hanuri și la priveghiuri, i-o dăduse Hilario Sacayón.

Miguelita, brună ca Fecioara cu Butucul, o icoană miraculoasă sculptată pe vremea coloniei și uitată într-o firidă a închisorii din Acatán, unde se aplica pedeapsa cu butucul banditilor, indienilor fugari și soților răuvoitori ; Miguelita, cu ochii ca doi cărbuni stinși, stinși dar cu foc negru, tocmai pentru că erau cărbuni ; gropițe în obraji, talie de trestie, gură ca o fragă, păr ca pana corbului ; Miguelita, care n-a împărtășit dragostea disperată a lui O'Neil, căci ea nu l-a iubit niciodată ; Hilario îi spunea mai pe scurt, Neil, iar oamenii din sat, Nelo.

El o iubea și ea nu. El o adora și ea, dimpotrivă, îl detesta. El o idolatriza. Neil i-a spus că se va apuca de băut, și s-a apucat ; i-a spus că se va arunca în mare, și s-a făcut marinar ; și-a înecat în albastrul mării amarul lui brun, fumînd din aceeași pipă din care fuma și în prezența Miguelitei, cu ochii lui albaștri, părul lui auriu și trupul lui de american cu brațe lungi.

Hilario Sacayón nu reușea să-și stăpînească imaginația după cîte un chef. Ce de mai inventa. Dar oare de unde-i tot venea atîta vorbărie, de putea să-și aranjeze cuvintele, frazele, întorsăturile dureroase și sarcastice, cu atîta ușurință de parcă, înainte ca el să le fi povestit la beție, ar fi fost deja scrise, așezate așa cum trebuia, la fel sau mai bine chiar decît dacă toate cîte le inventa s-ar fi petrecut chiar de față cu el.

In ziua următoare întîlnirii sale cu Aleja Cuevas, rămase ascuns în casă, pentru că împreună cu tovarășii lui de muncă petrecuseră mai departe la cîrciuma surorilor Prietas și, cum se făcuse iar pulbere, povestise încă multe alte lucruri despre amorul dintre Neil și Miguelita. Nu avu curajul să iasă și, înăuntru, în casă, în coliba lui, simți prezența tatălui său care, din mobile și din unghere, dar mai ales din pieptul său de cărăuș, îi reproșa că îi furase povestea vieții lui. Mai tîrziu, potolindu-și remușcările, își consideră ingratitudinea ca o formulă naturală a fiului de a-și anula tatăl, adică, de a i se substitui, ba chiar și-l închipui pe bătrînul Sacayón satisfăcut pentru că era jefuit cu atîta artă de cel ce făcea ca întîmplările progenitorului să treacă drept ale sale. Apoi, pentru a-și potoli și mai mult remușcările, aruncă vina pe băutură. Rachiul te face să dai din tine ce nici n-ai crede. Habar n-ai ce spui. Vorbești ca să te afli-n treabă. În afară de asta, ar fi trebuit să-i înapoieze tatălui său tot ceea ce, cu pălăvrăgeala lui, îi fura de fiecare dată cînd mintea i se înfierbînta. Să se ducă să spună că știa toată povestea domnului O'Neil de la tatăl său ; dar, gîndindu-se bine, în acest caz soluția devenea mai rea decît o boală, căci ar fi însemnat să pună în spinarea bătrînului, odihnească-se-n pace, toate minciunile născocite de el.

Își făgădui, ca întotdeauna, să nu mai vorbească niciodată de Neil, nici de amorurile lui cu Miguela din Acatán, oricît l-ar fi ațîțat prietenii să le spună și restul, căci, așa se întîmpla de fiecare dată, Hilario mai avea mereu un rest de povestit.

De aceea, cînd americancele interesate să afle date despre viața lui O'Neil se întoarseră în sat, Hilario Sacayón nu putu să vorbească. Era cu mintea limpede și cu mintea limpede nu vorbea de Neil și de Miguelita. Le duse pe americance la copacul scrijelat, să-l fotografieze ; le arătă pieptarul tatălui său ; le dădu referințe vagi despre amintirile lui din copilărie, toate supuse adevărului, ca și cum ar fi făcut declarații în fața unor judecători. Americancele, totuși, știau ceva despre

povestea Miguelitei, brună ca Fecioara cu Butucul, delicată și grațioasă, picioare fine, brațe durdulii ; dar Sacayón se mulțumi să le asculte, cu un aer de superioritate, fără a scoate o vorbă. Înainte de plecare, americancele îi lăsară o fotografie a domnului O'Neil, un om celebru. Hilario o privi și o ascunse. Era oribil, blonziu, urduros, slab și îmbătrînit. Nu, acela nu putea fi bețivanul jovial care murise de somn, pentru că îl pișcase o muscă într-una din călătoriile lui ; cel care-i lăsase Miguelitei ca amintire o mașină de cusut care în timpul nopții încă se mai aude, după ce bat cele douăsprezece clopote ale primăriei... Cine n-a auzit-o în San Miguel Acatán ? În fiecare noapte cel care, după ce bat cele douăsprezece clopote ale Primăriei, stă și ascultă, aude cum cineva coase la mașină. E Miguelita.

XV

Trei săptămîni mai tîrziu domnul Nicho, vindecat, pleca spre capitală cu corespondența ; văzuse moartea atît de aproape, trebuiseră să-i facă injecții toată noaptea aceea, după chef, injecții cu camfor, nu găsiseră ser, cu ulei camforat mai degrabă, și primise și o ciomăgeală zdravănă pe care o mai simțea și acum ; trebui să plece cu hainele pe care le purta de-atunci și care nu mai erau albe, ci ca de gunoier, pentru că, însoțit de un soldat, fusese acasă doar pentru o clipă și constatase că hoții îi furaseră tot. Ce ingrată, nevastă-sa, nici cînd îl închiseseră nu se întorsese. „Tecuna, tecuna, tecuna"...

„Tecuna". Cu acest cuvînt pe buze ieși din San Miguel Acatán, speriat, după ce trecuse pe la biserică să se închine și să-și șteargă cu mîneca hainei primită în dar saliva pe care administratorul Poștei, din ce în ce mai gras, i-o împroșcase pe obraz cînd îi atrăsese atenția pentru ultima dată.

— Trebuie să-ți vezi singur de tine, acu' cînd nu mai are cin' să-ți aibă de grijă, acu' de cînd ai rămas ca

ciuntit din cauza „tecunei" ; o să trimit un soldat din cînd în cînd să dea o raită pe la coliba ta ; ai încuiat ? ; ai pus zăvoru' ? ; ai vîndut porcii, ăia doi porci pe care-i aveai, găinile ?... Ia-ţi cîinele, mai bine cîinele decît femeia.

Poştaşul nu avu timp să-i explice grăsanului care vorbea scuipînd că pleca doar cu ce avea pe el, că în timp ce fusese bolnav şi apoi arestat îi furaseră tot, pînă şi cele două plite de pe aşa-zisa lui sobă.

— *Cîntăriţi* serios, nu glumă... spuse poştaşul înainte de plecare, pipăind sacii cu corespondenţa, doi saci mari de pînză şi un colet mai mic cu hîrtiile oficiale.

— Oi fi ştiind tu bine spaniola, acceptă administratorul, da' şi cînd o dai în bară ! Cum vine chestia asta cu *cîntăriţi* ?... Cîntăreşte, se zice ; n-ai ce-i face, de aia-i pentru cărat şi vina-i a ta, fiindcă de cîte ori află maimuţele asta puturoase, numite cetăţeni, că domnu' Nicho duce poşta, cutia de scrisori se umple de dă pe-afară.

San Miguel Acatán — îi era greu să pornească la drum, să se îndepărteze, să plece — rămase în spatele lui şi la coada cîinelui, între apele eucalipţilor ce împrăştie fulgere şi scîntei, precum spinarea Arhanghelului care sub pantoful lui de aur striveşte capul diavolului ; smocuri de brazi cu miros de răşină ; pete verzi de arbori de tot felul.

San Miguel Acatán se pierdu într-o sclipire de faianţă sub soarele dimineţii ; ţiglele acoperişurilor, faianţa albă a caselor, olanele bisericii ; şi rămaseră singuri, pe drumul umbrit, domnul Nicho şi cîinele slăbănog, flămînd, costeliv, cu urechile zdrenţuite, pentru că pe vremea cînd era pui avusese răpciugă şi i le tăiaseră ca să i se scurgă sîngele bolnav, cu ochii cafeniu-aurii, părul alb, pete negre pe labele din-nainte.

— Tu ce-ai zis... te-a lăsat dormind nevastă-mea... nici n-ai simţit... nici nu ţi-ai dat seama cînd a... cîinele dădu din coadă... of, şi Jazmin [1] ăsta (auzindu-şi

[1] Iasomie.

numele, cîinele începu să se gudure)... stai cuminte, n-o lua înainte și nu mi te vîrî-n picioare, c-acu' ne grăbim...

Drumul a fost lung, toată ziua, pe cărări umflate de umezeală, pe unde pămîntul pare coajă de cartof putrezit de apă și pîrîiașele zburdă ca niște animale vii, peste tot, sărind, alergînd, zbucium ce contrasta cu cei doi drumeți care, o dată cu înserarea, se îndreptau zdrobiți, pentru a pica de oboseală într-un sătuc cu douăzeci de case, unde înnoptează întotdeauna poștașii. Se lăsase noaptea înainte ca ei să ajungă, dar cînd intrară în sat se mai zăreau încă lumini prin colibe. Cîinele gîfîind, domnul Nicho somnoros, absent, tîrîndu-și picioarele pe strada plină cu pietre de rîu, mai mult rîu decît stradă.

Cînd își scoase pălăria, la han, își simți părul ud de sudoare, lipit de urechi, pe frunte, pe ceafă. Și-l aranjă puțin cu mîna. Scoase din desagă turte de mălai, sare, cafea, praf auriu de ardei iute și o bucată de slănină pe care i-o azvîrli cîinelui, care dintr-o înghițitură o și înfulecă.

Stăpîna hanului veni să-l salute. Voia, de asemenea, să-i dea și un comision.

— Bine —, îi spuse poștașul, în timp ce-și punea mîncarea pe treapta unei scări, în curte, dacă nu-i prea mare, fincă nu mai am nici un pic de loc ; dacă-i un pachețel mic, cu multă plăcere, nană Moncha, știi doar că te servesc cu dragă inimă.

— Dumnezeu să te răsplătească ; și, ia zi, Nicho, ce mai e cu nevastă-ta ? Tre' să fie de-acu-n așteptare, că sper că ia-i dat ce merita.

Domnul Nicho se mulțumi să scoată un mormăit. De cînd se însurase cu Chagüita, de fiecare dată cînd se oprea să înnopteze la nana Moncha, bătrîna îi arunca tot felul de vorbe indirecte mai mult decît directe, încercînd să afle dacă nevastă-sa era însărcinată.

Cîinele stătea atent, așteptînd altă felie de slănină, dar ceea ce primi fu o lovitură de picior. Dac-ar fi putut să i-l tragă bătrînei, i l-ar fi tras. După ce-și

linse, schelălăind de durere, laba îndoită, Jazmin se retrase într-un colț, tot numai ochi și nări.

Bătrîna se puse pe curățat crengile uscate de prin copacii din curte, care era mai degrabă o bucățică de loc cu pomi fructiferi, *huisquili* și scărițe pe care dormeau găinile, apoi începu din nou :

— Așa că ne-am înțeles, Nicho, m-anunți imediat și io mă duc la ea c-o zi înainte să-i vină sorocu', cu toate pregătite ; tre' să știu cît are, voi să țineți socoteala și să faceți calculu' după lună, cu aprosimație, fincă numa'-șa se știe, și s-aveți la-ndemînă lucrurile de care-i nevoie, care-s de trebuință.

Domnul Nicho terminase de înghițit turtă cu brînză, dădu pe gît un *guacal* de apă caldă cu praf de ardei iute și-și căută un loc unde să se culce ; dar nu putea să închidă ochii. Prin găurile acoperișului, printre trestiile răvășite — hanul era tot la fel de bătrîn ca și stăpîna — se vedeau sclipind stelele, lustruite, aproape tăioase pe bolta cea adîncă. Sînt unele cuvinte pe care-ți face plăcere să le gîndești, să le rostești : adînc...

În adîncuri se scufunda și el, de pe rogojina și de sub pledul lui, dar în adîncurile din afară, rătăcind cu ochii trupului său, în raza vizuală pe care nu reușea să o cuprindă cu brațele, în acea lume nepalpabilă pe care degetele lui n-o atingeau, dar pe care pupilele lui i-o aduceau ca un mesaj al spațiului. Un alt adînc exista și în el, în lăuntrul lui, întunecat, teribil de întunecat, de cînd fusese părăsit ; dar către acest hău ingrat nu se apleca decît atunci cînd povara durerii devenea prea apăsătoare, cînd suferința îl gîtuia, ca pe un condamnat la moarte, și-l obliga, suspendat în gol, să-și privească întunericul, cumplitul întuneric de bărbat, pînă ce somnul îl înghițea.

Nu putu să doarmă în noaptea aceea la han. Oboseala fizică îi dădea împunsături, se simțea zdrobit, cu picioarele greoaie, cu degetele și tălpile zdrelite, cu călcîiele tari precum coaja de *aguacate* verde, așa că mai bine ieși în curte. Vru să mîngîie cîinele, dar

cîinele se feri. Nici el nu dormea și-și mai amintea încă de lovitură. Îl chemă, simțea nevoia să-l aibă lîngă el. În cele din urmă animalul se apropie, speriindu-se de fiecare dată cînd el întindea mîna să-l mîngîie, mînă pe care dintr-un salt începu să i-o lingă, scheunînd bucuros, pînă ce se lipi de el, ca și cum ar fi făcut parte din el.

Nu se vedea bine cu cine vorbea. Oricine ar fi crezut că era un om.

— Spune-mi, Jazmin, tu, care ești mai bun decît oamenii, mai persoană decît ăia la care le zicem persoane, spune-mi doar mie dacă n-ai observat cumva că stăpîna ta era însărcinată ? Cu tine vorbesc, Jazmin, fincă dacă stăpîna umbla întrebînd de tine, asta mă preocupă și mă înnebunește, sîngele fiului meu pe care ea-l poartă în vintre, și mă înnebunește așa de tare că nu pot să nu fiu tot timpu' cu ea-n gînd. Și io am avut femei, Jazmin, așa cum și tu ai avut multe cățele, că doar de-asta sîntem ce sîntem, bărbați, și mi s-au dus, și le-am părăsit, și... de toate ; da, da' ce simt io acuma în mine, nu mi-aș fi-nchipuit niciodată, d-apoi să mai și rabd, e ca și cum ar vrea careva să-mi scoată mațele pe gură, ca să mă lase gol pe dinăuntru ; și numa' la gîndu' că n-o s-o mai văd, c-am pierdut-o pentru totdeauna, mă-mbolnăvesc, ca și cum mi-ar îngheța sîngele-n vine și-o furnicăraie de frici și de spaime mă face să fac gesturi ce nu-s ale mele...

Cîinele căuta în mîinile lui mirosul îndepărtat de slănină. O umbră ieși să vomite. Îi era greață. Poștașul crezu că era cumătra și se furișă să se prefacă adormit, în timp ce Jazmin se repezi lătrînd către umbră. Lătră, obosi lătrînd, continuă să latre ; alți cîini lătrară pe drum, de pe la alte case, noaptea se umplea de lătrături.

Umbra vomită, apoi printre vărsături și accente de tuse, dregîndu-și vocea, bîigui în întuneric :

— Pare-am auzit vorbe ; asta-i acu' ; chiar glas de om era, da' nu se vede nimenea treaz.

Auzind voce de bărbat, domnul Nicho se prefăcu că atunci se trezea din somn, se întinse şi-i spuse bună seara, din aşternut.

— Seară ?... îl corectă omul, se crapă de ziuă.

Îşi dădură bună dimineaţa, deşi încă nu apăruseră zorii, la acea oră confuză cînd în aerul rece pare să se răspîndească albastrul mort al focului îngropat în sobe. Căscaturi şi odată cu căscaturile adînci, cocoşii.

Primul care-şi înălţă cîntul îl sperie tare pe Nicho Aquino. Era chiar lîngă el. Nu-l văzuse. Tocmai se pregătea să caşte cînd... cucurigu ! Sări cît colo, vru să se-ntoarcă şi să-i ardă un picior, dar, ce rost mai avea, că deja începuse şi altul să cînte, şi încă unul, şi încă unul...

Aprinseră fără greutate focul în bucătărie, o cameră în dezordine, foarte înaltă, cea mai înaltă din casă, cu cuptorul dărăpănat, plină de găinaţ peste tot, iar pe pereţi, în partea de sus, pînă la tavan, funingine şi păianjeni şi un liliac care, la strălucirea primei flăcări, zbură de ziceai c-o să se facă praf.

Îl privi şi-i spuse :

— Să nu mai vorbeşti cu cîinele cum vorbeai mai adineaori, că-ntr-o bună zi o să-ţi răspundă, de-ai să rămîi mut. Pentru fiecare om mut există un animal care vorbeşte. Cîinele-o să găsească vorba care-i lipseşte din inteligenţa lui, iar dumneata n-o să ţi-o mai afli pe buze. Sfatu' meu, deşi nu mi l-ai cerut... rîse bătrînul, care în ritm cu cocoşii, rîzînd, părea să facă : hihirihi... că aşa ne place nouă, la bătrîni, să dăm sfaturi, asta-i meseria noastră, aşa ne şade bine, să-i sfătuim pe alţii să facă ce n-am făcut noi cînd eram tineri şi n-am face nici acu', bătrîni... hi... hirihihihihi, dacă, la fel cum am încetat să mai fim tineri, am putea înceta să fim bătrîni... hihihihiri... hi...

Bătrînul ieşi, tîrîndu-şi picioarele, să mulgă o capră. Nicho Aquino îl urmă. Vorbind, nu se mai simţea atît de singur. Mîinile bătrînului erau negre, de parcă altădată ar fi curăţat de funingine hornurile sau ar fi fost vopsitor de meserie ; două mînuşi negre cu unghii

lucioase, gălbui, între care ugerul caprei, contrastînd cu negreala, părea o floricică de begonia, iar laptele țîșnind în șuvițe subțiri, și mai alb.

— Tu uiți la mîinile mele pîrjolite, arse, negre ; da' mai bine te-ai uita la fața mea de vierme de mușcată. Sînt un bun măsurător, ca vierme și ca om, și ție, azi-noapte, ți-am măsurat somnu', ți-e prea puțin pentru necazu' care te chinuie ; scurt, scurt îți vine, cam p-aicea, pînă la gît ți-ajunge, cel mult... Hirihihihi... hirihihihi... Din cauza asta, ochii-ți rămîn afară ; și nu poți să dormi, nu-ți ajunge somnu' la ochi și oricît ai întinde pînza somnului, care e ca aripa de liliac, dînd din mîini ca să-ți găsești locu', răsucindu-ți capu' pe haina ce-ți servește de pernă, de atîta vînzoleală și de atîta întins pînza somnului, o rupi pînă la urmă și te-apucă oboseala de stat întins și chefu' să pleci să-l cauți... Hihihi... să cauți somnu' pe care nu-l găsești în tine înseamnă să umbli degeaba... Azi-noapte, fără să te fi dus prea departe, ai făcut vreo leghe, atîta te-ai plimbat, căutîndu-ți somnu' și doar cînd cauți somnu' îți dai seama că nimic nu doarme, că noaptea e un mare priveghi al stelelor ce răsună în auzul ființelor mari și mici, al lucrurilor care par niște morminte ale treburilor de peste zi : mesele, dulapurile, scrinurile, scaunele nu par mobile de oameni vii în timpu' nopții, ci piese dintr-un mobilier ce i-a fost așezat unui mort în groapă, ca să trăiască mai departe fără a mai fi el, fără a fi altu', pentru că asta e cel mai grav, morții nu sînt ei și nu sînt nici alții, nu se poate explica ce sînt.

Bătrîna cumătră, printre pleduri, lațe de păr și scărpinături — de-abia-i ajungea părul să-și împletească niște codițe dintr-o parte în alta a capului, ca o școlăriță, și de-abia-i ajungeau degetele să se scarpine de păduchi și de purici — sufla în foc cînd ei se întoarseră cu laptele și cu Jazmin pe urmele lor.

— Domnu' Nicho o s-o pornească acu' la drum, spuse bătrîna, fără a întoarce capul, cu spatele la focul pe care-l ațîța, așa că vezi de-mi dă niște bani ca s-aducă ulei de terebentină...

— Sigur că da, ulei pentru tine şi io o să vreau să-mi aducă nişte unsoare ; îmi înţepenesc degetele de reumatism, cînd mulg, şi pe urmă va trebui să mai şi castrez nişte animale.

— Da' nana Moncha voia să-i duc un comision...

— Voiam, da' e cam mare şi nu mai ai loc; cînd oi trece data viitoare şi dac-o să fii mai puţin încărcat; în sat lumea e din ce în ce mai multă şi-ţi vîră tot mai multe scrisori în desagii ăştia de pînză cu dungi. Da' io mă-ntreb oare de ce-or fi aşa sacii de poştă?

Găini, cocoşi şi cîini, făcînd larmă prin curţi şi turmele în şiruri lungi, ca nişte armate albe în mişcare.

Poştaşul ieşi din satul „Trei Ape", care cică ar fi avut puţuri cu apă albastră în pămîntul alb, cu apă verde în pămîntul roşu şi cu apă vineţie în pămîntul negru, urmat de Jazmin şi însoţit de bătrînul cu mîini negre.

Cumătra, în timp ce Nicho Aquino îşi scăpăra amnarul ca să-şi aprindă ţigara, îi repeta cele de atîtea ori repetate.

— Anunţă-mă din timp, Nicho, că ştiu io că femeii tale i s-a prins sîngele...

Sute, mii, milioane de fulguleţi de vis pluteau pe aripile uşoare ale vîntului, strălucitori în soare, şi petalele margaretelor galbene, cu inima neagră, însufleţeau pretutindeni priveliştea, printre vîrfuri de vulcani sculpturali şi munţii din piatră fumegîndă. Încetul cu încetul drumeţii se apropiară unul de altul, fără a fi lăsat în urmă cîmpia, şi o plăcere tăinuită pentru drumul străbătut împreună şi pentru cel pe care-l mai aveau de străbătut îi cuprinse după primele cuvinte.

— Bun ar mai fi de mîncat cîinele ăsta al tău !

— Bietu' de el, aşa slăbănog!

— Se poate-ngrăşa...

— Ce sălbăticie...

— Tot ce are de-a face cu mîncarea omului e sălbăticie; io nu ştiu de ce zic oamenii că nu mai sînt sălbatici ; că nu ezistă nici un aliment cevelizat.

— Porumbu'.

— Porumbu', zici tu, da' porumbu' cere sacrificiu' pămîntului care și el are suflet; ia să-ți pui io un lan de știuleți în spinare, cum duce bietu' pămînt. Și-i și mai sălbatic ce fac: samănă porumb ca să-l vînză...

— De aia-s pedepsiți...

Înainte de a-i răspunde, bătrînul cu mîinile negre, mîini de culoarea porumbului negru, cercetă dintr-o privire pe figura poștașului ceea ce voia să afle. Fără a merge mai departe, spuse oftînd:

— Și pedeapsa va fi din ce în ce mai mare. Multă lumină în triburi, mulți copii, da' și moartea, pen'că cei care s-au apucat de semănat porumb ca să-l vînză lasă pămîntu' fără oase, că oasele strămoșilor sînt cele care dau alimentu' porumb și-atuncea pămîntu' vrea oase, și ăle mai crude, de copii, se-ngrămădesc pe el și sub coaja lui neagră, ca să-l hrănească.

— Pămînt afurisit, așa-i!

— Afurisit, afurisit.... da' ține cont, poștașule, că pămîntu-i afurisit cînd pe el trăiesc oameni afurisiți.

— Stai așa, să vorbim clar... Porumbu', dumneata de ce-ai vrea să-l semene oamenii...

— Ca să-l mănînce...

— Ca să-l mănînce, repetă automat domnul Nicho, cu gîndul la Chagüita, din cauza mirosului de anason de munte.

— Și nu că vreau io; ci fincă așa tre' să fie și așa e, că oare cui i-ar da prin minte să facă copii ca să le vînză carnea, ca să agațe carnea copiilor lui în măcelărie...

— Nu-i tot una...

— Ți se pare că nu-i tot una; da' de fapt e la fel: noi sîntem făcuți din porumb și dacă cu carnea noastră, din care sîntem făcuți, facem negoț, numa' forma ei se schimbă, da' dacă ne gîndim la conținutu' ei, un copil e carne la fel ca și știuletele de porumb. Altădată legea îi dădea voie tatălui să-și mănînce copilu', cînd erau asediați, da' niciodată nu i-a permis să și-l omoare ca să-i vînză carnea. Unu' din mistere e și acela că putem

să ne alimentăm cu porumb, care e carne din carnea noastră, cu știuleți, care sînt ca și fiii noștri, însă toate vor sfîrși secătuite și arse de soare, de aer, de focuri, dacă o să se tot semene porumb ca să se facă negoț cu el, de parcă n-ar fi sfînt, cel mai sfînt.

— Dumneata ai dreptate-n ce spui ; numa' că asta nu ni s-a explicat la toți; dac-ar fi știut-o, cine-ar mai fi fost așa de hain? Din cauză că porumbu' slăbește terenu', l-ar fi lăsat gol, de bună voie, mai mult timp, că trebe să lași pămînturile pe care sameni porumb să se odihnească...

— Tu care ești poștaș și ești obligat să bați drumurile, oi fi văzut că pămînturile ruinate de cultivatori sînt din ce în ce mai multe : dealuri sterpe, unde numa' apa mai alunecă pe pietre ; cîmpii fără mantaua verde făcută din păr de morți care au fost din carne și morți care au fost din lemn ; miriști ce-ți amărăsc sufletu ' de cît îs de pietroase...

— D-apăi, zic io, cu ce să-și îmbrace familia, dacă nu vînd porumb?

— Cine vrea să-și îmbrace familia muncește ; numa' munca îmbracă, nu familii, ci neamuri întregi. Doar trîntorii umblă dezbrăcați. Lenevesc pe lîngă porumbiștea sămănată și din porumbiște tre' să scoată și să mănînce și să vînză, ca să-și îmbrace familia, să cumpere doctorii și să-i mai rămînă și pentru chefurile cu rachiu și cu muzică. Dac-ar sămăna porumbu' și l-ar mînca, cum făceau strămoșii noștri, și-ar munci, ar fi cu totu' altă treabă.

— Pînă unde mai mergeți ? V-ați îndepărtat mult de casă.

— Trebuia deja să mă fi întors; da' nu-mi vine să te las să mergi singur, cu atîta amărăciune pe chip, și-apoi ce l-ai întrebat pe cîine m-a pus pe gînduri.

— Deci ați auzit?

— Se-aude tot; mai bine povestește-mi; io-s cam tare de urechi, da' cînd m-apucă greața în zori, care probabil mi se răsfrînge și-n cap și face să mi se miște

toate-năuntru, atunci aud bine; şi cînd merg aud, şi cînd e zgomot în juru' meu.

Poştaşul, sub un *amate*, arborele cu floarea ascunsă în fruct, floare pe care o văd numai orbii, femeie pe care o văd numai îndrăgostiţii, îşi povesti necazul bătrînului cu mîini negre, fără alt martor decît Jazmin şi mulţi nori în formă de cîini, ca nişte iasomii pe cer.

— Şi chefu' de-aţi găsi nevasta îţi vine de la buric în jos?

Nicho Aquino şovăi să răspundă.

— Asta-i primu' lucru pe care tre' să-l ştii precis, că dacă-ţi vine de la buric în jos chefu' să te uneşti cu ea, e tot una cu oricare femeie peste care-ai da. Acu', dacă te-apucă de la buric în sus doru' să-ţi umpli cu ea golu' ce-l simţi, atunci înseamnă că nu poate fi vorba de alta şi că n-ai altă cale decît s-o găseşti.

— E de-amîndouă. Cîte odată, cînd mă gîndesc la ea, m-apucă un frig în ceafă, şi-apoi mi se scurge-n jos pe spinare şi pîn faţă-n acelaşi timp, mi-apare-n picioare, şi-mi zdrobesc mîinile, mă răsucesc cum se-mpleteşte-o liană cînd vrei să faci o frînghie, pînă ce mi se taie picioarele şi mă pierd, ca sclipirea unei lame de cuţit.

— Şi dorinţa...

— Dorinţa, nu ştiu; îmi chinuie pieptu', mi-e teamă cînd o simt, fincă mă aiureşte de cap, îmi închide ochii, îmi frînge mîinile, îmi usucă gura ; aşa o simt...

— Pentru motivu' ăsta, poştaşule, nu e bine să treci pe la Vîrfu' Mariei Tecún şi ce-o să facem e că io o să viu cu tine; io ştiu une-ţi este femeia.

Nefericitului poştaş i se umplură de recunoştinţă ochii de coyot. În sfîrşit auzea din gură de creştin ceea ce dorea să audă din noaptea în care intrase în coliba lui şi o găsise goală. În noaptea aceea pe care şi-o petrecuse urlînd, ca un coyot, în timp ce dormea ca un om. Din gură de creştin, pentru că de la lucrurile neînsufleţite : pietre, munţi, arbori, poduri, rîuri, stîlpi, stele, auzise mai înainte acel „eu ştiu unde-ţi este femeia“, dar nu vorbeau, nu puteau să-i spună

nimic. La ce servise ordinul de captură al Garnizoanei? La ce, acatistele citite la biserică ? Dumnezeu să-l răsplătească pe părintele Valentin.

— Să mergem mai departe, vino după mine, că io știu unde-ți este femeia...

Poștașul, dezorientat, îmbătat de bucurie, nu-și dădu seama că se abătea de la drumul mare, drumul pe care ar fi trebuit să-l urmeze cu sacii de corespondență, silit cum era, printr-o obligație sfîntă, să-i ducă la destinație, la centrala Poștei, și să-i dea în primire acelui bătrîn lung, slab și cam negricios, ca o lopată cu care se vîră pîinea-n cuptor.

Poteca pe unde o apucaseră, la început dreaptă, cu vinișoare de pămînt ce păreau corali, începu să coboare brusc pe lîngă un arbore răsturnat de furtună, putrezit de timp, pe care mișunau furnicile și în jurul căruia, ca vestigiul unei fantome, nu mai rămăsese decît un cerc gol, pe colina unde căzuse, strivind plantele.

XVI

Administratorul Poștei bătu cu pumnul în birou. Don Deféric bătu și mai tare. Mai tare administratorul. Și mai tare don Deféric. Și în spatele bavarezului cu ochii albaștri, luminați de sus în jos de lumina de gălbenuș de ou a unei pricăjite de lămpi cu petrol, se vedeau, ca niște fructe de chiparos, chipurile locuitorilor mai de vază din sat, care, fără să lovească cu pumnul în masă, își ațintiseră ochii asupra funcționarului rotofei, unii ochelarii, și un chior care trecea prin piață și intrase să caște gura, ochiul său de sticlă imobil și fatal.

Don Deféric ieși brusc, fără să mai spună altceva; îl făcuse „grăsan idiot", iar el îi răspunsese „neamț de rahat". Casa domnului Deféric era luminată de lămpi cu lumină albă. Era altă lumină și, ca să zicem așa, o lume diferită de cea gălbuie care-l învăluia pe administratorul Poștei, „porc idiot în sos de maioneză", în-

conjurat de locuitorii care vorbeau cu strigăte, cereau, reclamau.

Şeful garnizoanei, care nu-şi terminase încă digestia, se apropie să vadă ce se întîmplă, curăţindu-şi dinţii stricaţi cu un chibrit şi, de cum intră, îi dădu dreptate funcţionarului. Funcţionar înseamnă o persoană care are întotdeauna dreptate şi doar el nu venea de la plimbare, ci din război, de pe vremea cînd trupele conduse de colonelul Gonzalo Godoy porniseră pe urmele indienilor din munte. Pe atunci, Musús era numai sublocotenent, sublocotenentul Secundino Musús. Dar pentru că salvase vreo cîţiva oameni ai Expediţionarei din capcana de foc în care-l prinseseră pe colonel, în „El Tembladero", obţinuse avansarea. Îl făcuseră maior.

— Să-i spuneţi lu' mutu, spuse cu glas sentenţios, cînd înţelese despre ce era vorba, proştilor, că s-ar putea întîmpla aşa ceva ; astea sînt istericale de neamţ care scîrţîie din vioară sub clar de lună, care se plimbă duminica cu floare la butonieră, dîndu-şi aere de conte şi care-şi lasă nevasta să umble călare, ca bărbaţii; da' dacă el vrea să plătească un cărăuş care să plece pe urmele poştaşului, ca nu cumva „tecuna" să-l atragă-n prăpastie cînd o trece pe lîngă Vîrfu' Mariei Tecún, cu atît mai bine, că şi pe mine m-ar durea dacă s-ar prăpădi, c-am trimis şi io vreo cinci sute de pesos la ai mei.

O bătrînică aproape cît lampa cu petrol de mică, înfăşurată într-un şal care i se tîra pe jos de parcă-ar fi avut rochie cu trenă, se tot vîra să spună că şi ea trimisese douăzeci de pesos băiatului ei, care-şi pregătea bacalaureatul la Institutul Naţional Central de băieţi; şchiopul cu focurile de artificii lovea pămîntul cu bătăi sepulcrale de cîrjă, ca să fie auzit şi să se ştie că el trimisese patruzeci şi ceva de pesos surorii lui, Flora; şi altul, fratelui bolnav ; şi altul, cumnatului închis ; şi altul, ca să-i depună la Bancă, repetînd în fiecare clipă: „Dacă n-ajung banii la Bancă, o să-mi ia casa!" şi altul, trist ca un os, unui prieten ca să-i cumpere un bilet de

loterie ; acesta spunea : „Acu' or să se hotărască sorții, dacă ajunge sau nu și dacă se pierde pe drum, înseamnă că „tecuna“ m-a furat !“

Administratorul poștei îi privea fără să clipească, roșu de furie, cu urechile ca niște clești de rac, cu brațele lui scurte în mînecile hainei ce-l acoperea ca pe un balon. În unele momente vedea negru în fața ochilor și simțea că era gata să-l lovească damblaua. Mai bine; numai de n-ar rămîne strîmb, și-ar muri dintr-o dată. Cea mai mare supărare din viața lui. Să profite de prietenia lui ca să introducă valori în scrisori, fără declarațiile obligatorii. O spusese, o repetase, o dată și încă o dată, bătînd cu pumnul în birou, fără a observa, în cumplita lui exaltare de funcționar demn, coborît prin acel abuz de încredere la condiția de complice, după Codul Penal în vigoare, fără a observa șoaptele locuitorilor, care, în cîteva vorbe, voiau să spună: Dacă fără să fi fost declarați li se fură...

Don Deféric, în acest timp, se afla la el acasă, în lumina albă din-năuntru, alături de soția lui albă, printre azalee albe și colivii aurite cu canari albi. Dar era înnebunit. Mare necaz i-ar face „tecuna“ dacă l-ar atrage pe poștaș și l-ar împinge în prăpastie, ca pe un om-scrisoare într-o imensă cutie de poștă. Asupra domnului Nicho se găsea ultima lui operă muzicală compusă pentru vioară și pian.

Doña Elda, soția lui, încerca să-l calmeze, făcîndu-l să înțeleagă că nu trebuie să se ia după legende, căci legendele circulă, dar nu se întîmplă decît în imaginația poeților, sînt crezute doar de copii și de bunicuțe. Bavarezul îi răspundea că acest mod de a gîndi era absolut materialist și că materialismul e absurd, pentru că lucrurile materiale nu sînt nimic altceva decît materie într-o formă trecătoare. Ce-ar fi Germania fără legendele ei? Unde băuse limba germană tot ce avea mai bun spiritul ei ? Substanțele primare nu izvorîseră din ființe misterioase ? Nu și-a revelat nulitatea, datorită limitelor ei, contemplarea infinitului ? Fără povestirile fantastice ale lui Hoffmann...

Doña Elda accepta ideea că legendele Germaniei erau adevărate; dar nu și cele din amărîtul acesta de loc populat cu indieni *chuj* [1] și cu alții care chipurile s-au încălțat, dar tot îi mănîncă păduchii. Cu degetul ca țeava unui pistol, don Deféric țintea pieptul nevestei lui, acuzînd-o de mentalitatea ei europeană. Europenii sînt niște „idioți“, cred că nu mai există altceva decît Europa și că tot ce nu e Europa poate fi interesant numai ca plantă exotică, dar nu există.

Era înnebunit, își ieșise din minți. Își ridica mîinile albe, pumnii albi, se întindea în sus, spre tavan, învăluit în mireasma de azalee, în puternicul și amețitorul miros de regina nopții, în parfumul de pămînt ud al cozilor de *quetzal* de curînd stropite, al orhideelor și printre sacii și lăzile cu mărfuri duhnind a dezinfectant de vapoare, ca ceara cu care lustruiau dalele din încăperi, în care chipul său se răsfrîngea ca și cum el, jucîndu-se, ar fi făcut gesturi și strîmbături de dansator grotesc, doar ca să-și vadă capul, ca girafa, iar silueta liniară a soției lui, ca o lebădă de carton cu pene de hîrtie creponată.

Părintele Valentin veni să-i viziteze. Reflexele negre ale sutanei lui în oglinda lespezilor contrastau cu albul balansoarului de trestie în care se așeză pentru a sta cît mai comod.

Prezența parohului îl obligă pe don Deféric să abandoneze limba germană și să se exprime în spaniolă. Preotul le explică apoi că, deși nu obișnuia să părăsească niciodată locuința parohială, în afară de cazurile cînd avea de făcut o spovedanie sau cînd cineva era grav bolnav, venise pentru că era vorba de un bolnav grav, care avea să moară fără spovedanie dacă nu se trimitea pe urmele lui o persoană care să-l însoțească atunci cînd va trece pe lîngă Vîrful Mariei Tecún.

— Eu personal mă ofer, spuse părintele Valentin, să plec imeiat ; datoria mea este să mă aflu acolo unde

[1] Indienii dintr-o anumită zonă din vestul Guatemalei.

un suflet este în pericol, *parvus error in principio, magnus in fine* ; eu mă voi lupta cu diavolul...

Bavarezul îl întrerupse :

— Nu vă faceți griji, părinte, o să plece după el un om de-al meu : ar fi foarte trist ca cel mai bun poștaș al nostru să se prăpădească astfel...

Bavarezul fu întrerupt de soția sa :

— Bravo ! spuse aplaudînd, pentru că am fost lirici și eroici !

Hilario Sacayón o întrerupse. După felul în care se pregătise, părea să fi venit călare. Plătea atît de bine patronul și era atît de stimat, încît nu-l deranja de loc că trebuia să plece la o oră atît de nepotrivită și apoi, pentru un bărbat adevărat nu exista oră bună și oră rea, cînd trebuia să plece la drum ; orice ora e bună, dacă este nevoie.

Don Deféric îl îmbrățișă, îi făcu cadou o havană, ca s-o fumeze mai tîrziu și-i dădu ceva bani de cheltuială. Părintele Valentin îi înmînă mătăniile sale, ca să se roage îndată ce se va apropia de vîrf. Doña Elda, un șervet în care învelise o pîine neagră și o bucată de brînză cu un gust îngrozitor. Dintr-un salt, Hilario încălecă pe catîrul sur, care o și porni deîndată la drum, într-un galop neînfrînat, lăsînd în urmă strada întunecoasă. Misiunea lui era să-l ajungă pe Nicho Aquino înainte ca acesta să fi trecut pe lîngă Vîrful Mariei Tecún, să-l însoțească pînă ce vor depăși acel loc și să se întoarcă.

Părintele Valentin acceptă un pahar de *rompopo*, pentru a-i ține companie lui don Deféric, care bea coniac ; doña Elba se mulțumi cu o picătură de Málaga.

— Dintre nenumăratele cauze ale instabilității unei căsnicii, preciză parohul, dat fiind că era vorba de această temă în legătură cu întîmplările care-l țineau treaz în noaptea aceea, nici una nu atinge gravitatea aceleia a soțiilor ce, victime ale nebuniei ambulatorii, produse de acele prafuri cu umblet de păianjen, își pă-

[1] Băutură preparată cu lapte, rachiu, ouă și zahăr.

răsesc casele, fără să se mai știe niciodată nimic despre ele. Mîna aceasta pe care o vedeți ținînd paharul de *rompopo*, schimbă pe rînd mătăniile cu pana de scris, mă rog sau le scriu superiorilor mei, pentru ca Domnul și ei să ne ajute ca familiile să nu se mai destrame, căsniciile să nu se mai distrugă, iar pe drumuri să nu mai rătăcească fără rost bărbați și femei, gata oricînd să alunece în prăpastii, ca niște vite.

— Aceste ființe se sacrifică pentru ca legenda să trăiască, îl fixă cu privirea bavarezul, ai cărui ochi albaștri nu erau în clipa aceea transparenți, limpezi ca sticla, ci dimpotrivă, păreau două mici discuri plumburii, inexpresive.

— În mod inconștient, spuse doña Elda, pentru că nici unul dintre ei nu știe că este împins, magnetizat de o forță ocultă, în acest scop, și privindu-și soțul drept în față, adăugă : te detest !...

— Diavolul, doamnă, diavolul !

— Victimele n-au nici o importanță, nu-i așa, Deféric ?, cînd e vorba să fie alimentat monstrul poeziei populare. Un om care spune cu sînge rece că există ființe ce se sacrifică, pentru ca legenda să trăiască, este detestabil.

— Dacă cu prețul tăcerii mele legenda ar înceta să-și mai ceară victimele, aș tăcea ; dar asta este situația, Elda, și trebuie s-o recunoaștem cu sînge rece, oricît ar părea de detestabil. Au dispărut zeii, dar au rămas legendele și acestea, ca și aceia, cer sacrificii ; au dispărut cuțitele de obsidian cu care era smulsă din piept inima sacrificatului, dar au rămas cuțitele absenței care rănește și înnebunește.

Părintele Valentin se trezi în momentul acela. Don Deféric vorbea în nemțește. Își luă rămas bun, rugîndu-i ca la înapoierea lui Hilario Sacayón să-i dea de știre și lui despre poștaș. Strada era atît de întunecoasă, încît trebui să accepte felinarul pe care i-l oferiră. Grăbi pasul cînd rămase singur, dar ceva, așa, ca un corp de animal, i se încurcă printre picioare. Își ridică sutana și aproape că văzu umbra unui coyot.

Tu ești, Nichón ?, că se zice c-ai fi coyot, exclamă ; dar era imposibil.

Jumătate de oră mai tîrziu, ceasul Primăriei bătu de douăsprezece. Don Deféric, acompaniat la pian de doña Elda, termina executarea operei muzicale ce, dacă poștașul avea să treacă pe lîngă Vîrful Mariei Tecún fără nici o problemă, va ajunge în Germania. Bavarezul tocmai voia să pună vioara pe pianul cu jumătate de coadă, cînd soția lui se apropie înspăimîntată ; în liniștea nopții se auzea o mașină de cusut, mașina Miguelitei din Acatán.

La douășpe
Miguelita
coase, coase
în Acatán...
Și cînd coase
Miguelita
e douășpe
în Acatán...
La douășpe
cînd coase
Miguelita
bat douășpe
clopote
la Primărie
în Acatán...
Tan, tan, tan
tan tan tan
tan tan tan
tan tan tan
tan tan tan,
e douășpe
noaptea
în Acatán...

Hilario Sacayón se opri în satul „Trei Ape". Să fumeze o țigară. Muntele mirosea a călțunaș și a mentă. Doi ochi ieșiră să vadă cine trecea atît de devreme, doi ochi pe un bostan de carne cu nas și gură, sub un păr

slinos şi o grămadă de jupoane şi de fuste. Era Ramona Corzantes, moaşă, doftoroaie, mijlocitoare de cununii, pe faţa bună a medaliei, fiindcă pe de altă parte cică ar fi fost vrăjitoare, ghicitoare, dătătoare de licori pentru înnebunit, îndrăgostit, dat duhul şi scos copiii înainte de vreme din pîntecele femeilor. Dar cea mai gravă, cea mai gravă acuzaţie ce i se aducea era că ştia să prepare prăfuleţe cu umblet de păianjen.

Îi fu greu să-l vadă bine, îi bătea soarele în ochi, o orbea ; dar îşi puse mîna streaşină la ochi şi cînd îl zări, îi strigă :

— Tu eşti, Corcitule, d-aia n-au lătrat cîinii !

— Corcit din ce... purile date maică-mi ! Nu mă latră, că doar ştiu că-s de-al casii, Ña Monchita, şi că p-ormă dau de dracu' cu mine !

— Da' rău mai eşti. Dacă ai de gînd să descalici, descalică şi stai niţel să mă dau mai la-ntuneric, să-nchid o leacă ochii, fincă cu soarele ăsta văd numa' zaţ de aur.

— Aşa o să fi 'mneata cînd oi fi bătrînă : un ibric de cafea din care, cînd s-o termina cafeaua, o să rămînă zaţ de aur. Nu descalic că-s grăbit. M-am oprit doar niţel să te văd şi să fumez o ţigară sub streaşina dumitale ; văd c-a-nceput să-i cam crească barba la casă şi 'mneata n-o mai razi de loc, cheamă bărbieru'.

— La toate te uiţi ; da' nu vezi că-s săracă şi că nime' nu-mi zice : ţine colea, ca să-ţi văruieşti casa. Al'dat-o curăţam io singură, mă coţopeneam cu scara şi cu mătura şi-i dădeam jos grădina de pe coperiş şi afurisiţii de păianjeni şi mi s-a-ntîmplat chiar să dau şi peste-o viperă ; am zdrobit-o, fincă nu voia să iasă din cuib, păcătoasa ; juma' de corp i-a rămas înăuntru şi jumate s-a pus pe fugă. De-atunci mi-au ieşit vorbe c-aş fi vrăjitoare.

— Da' nu prea se vede mişcare p-aci...

— E mort, nu vînd la nime', afar' de clienţii ficşi, ca poştaşu', domnu' Nicho.

— A trecut ?

— Da, a trecut. A trecut azi-noapte. Tre' să fie pe drum, nu prea departe. Am vrut să-i dau un pachețel, da' nu mai avea loc, era nițel cam mare și, tot vorbind cu el, mi-a venit o presimțire de nu știu ce.

— El e foarte sigur...

— Da, da' știi și tu de femeia lui ; io l-am tot ațîțat, să văd, da de-mi scapă o vorbă ; da' ce-ți închipui, Hilario, c-a zis ceva ? Și-mi pare rău, că io voiam să-l sfătuiesc să n-o ia pe drumu' mare ; descalică să bei o cafea...

— Mă duc, Ña Monchita, altă dată, că acu' mă grăbesc și dacă descalic, mă iau cu vorba și timpu' trece. Îți mulțumesc ca și cum mi-ai fi dat-o. Și de ce vreai să-i zici s-o ia pe alt drum ?

— Fincă se prea poate, deși el e un om important, că-i poștaș, să-i iasă-n cale femeia și să-l strige cu glas de „tecună", colo pe vîrf, și dacă-i așa, nu mai trece, ș-acolo rămîne, se duce drept în prăpastie să-și îngroape capu'. Poate că-l ajungi din urmă și dacă-l vezi, zi-i neapărat.

— Ña Monchita, astea-s povești, nu cred că-s adevărate, sînt doar vorbe scoase de unii, nu li-e de-ajuns că-i caluniază pe oameni și mai caluniază și pietrele, care n-au nici o vină de ce ni se-ntîmplă nouă. Numa' la gîndu' că e un mister cu vîrfu' ăla, omu' singur se simte mai altfel cînd trece p-acolo, se-nfioară, i se zburlește păru', i se ia vederile, i se bat nările, reci, ca grindina, îi ies oasele pîn piele de-nghețate ce-i sînt, de parcă ar avea scheletu' p-afară, da' toate astea-s normale, din cauza înălțimii și-a timpului rece și ploios ; drumu' se face ca săpunu' cînd soarele n-apucă să treacă pîn nori și-atunci e ușor s-aluneci în prăpastie. Cît despre mine, pot să-ți zic, Ña Moncha, c-am trecut și ziua și noaptea și după-masa și-n zori, la orice oră, pe lîngă Vîrfu' Mariei Tecún, da' niciodată n-am auzit și n-am văzut nimic.

— Ziceai că ești grăbit...

— Mă duc, da' asta nu-nseamnă nimic ; ține, să fumezi.

Hilario îi întinse o țigară vînătă, din pănușă de porumb. Bătrîna se uită la ea și îi spuse, după ce trase un fum adînc :

— Porumbu' iese cu frunza vînătă cînd e de p-aci, de lîngă lacu' cu apă vînătă. Tu nu crezi nimic, fincă ești fălos. Orice fălos e necredincios. Ca să crezi, trebe să fii umil. Numa' lucrurile umile cresc și durează ; uită-te pe munte.

Rămaseră în tăcere fiecare cu gîndurile lor, ca și cum și le-ar fi adunat din țigară, din fumul tras în piept și dat repede afară pe nări și pe gură, cu o răsuflare plină de satisfacție. Hangița suflă fumul țigării, care se făcu ghem în aerul de munte, curat, primaveral, sub ochii ei și scuturînd cu degetul mic chiștocul care-i mai rămăsese, continuă să-l săcîie pe cărăuș pentru necredința lui.

În acest timp Hilario se gîndea la Miguelita „lui" din Acatán. La una dintre bețiile lui, după ce plînsese de parcă ar fi băut rachiu de salcie plîngătoare, inventase povestea cu amorul dintre Miguelita și domnul Neil, cu mașina de cusut care se aude noaptea în sat, după ce bate de douăsprezece la Primărie.

Cine nu repeta acea legendă pe care el, Hilario Sacayón, o inventase din capul lui, ca și cum ar fi fost o întîmplare adevărată ? Nu se rugase el lui Dumnezeu pentru odihna sufletului Miguelitei din Acatán ? Nu fusese căutat în registrele vechi ale parohiei actul de botez al acestei minunate creaturi ? Nu se cîntau tot felul de cîntecele pentru înfricoșat copiii și logodnicele, speriindu-i, pe ei, cînd nu erau cuminți, cu mașina somnambulă și anunțîndu-le, pe ele, că zgomotul acelei mașini îndrăgostite de un imposibil, însoțește serenadele, făcîndu-le posibilă dragostea ? Cum era să creadă în „tecună" el, care inventase o legendă ?

— M-ai mai întrebat și data trecută, Hilario, și ți-am spus ce cred eu. Așa cum mă cheamă Ramona Corzantes, povestea asta cu Miguelita am auzit-o spusă de bunica mea, Venancia Corzantes San Ramón, ba era chiar și un cîntec, nu mai știu, nu pot să-mi amintesc,

poate doar dacă fredonez melodia să-mi vină în minte cuvintele, era un cîntec monoton...

...La Fecioara cu Butucul mă rog
să dea peste mine gardienii,
să mă ia și să-mi pună cătușe ;
închisoarea-mi va fi consolarea.
Miguelita e-al său prenume,
Acatán, gloriosul nume,
și-n temniță Fecioara cu Butucul,
ca și ea, cu pielea arămie...

— Nu se poate, Ña Monchita, așa cum mie îmi zice Hilario Sacayón, fincă povestea asta am inventat-o io, pe sfîntu' mormînt al lu' taică-mio, pe Dumnezeu' meu că io am inventat-o ; mi-a venit din cap în gură, am spus-o și-așa a rămas, ca o poveste adevărată ; asta e ca și cum dumneata mi-ai zice că saliva care-mi umplea gura în clipa aia nu era a mea, fincă pîn' la urmă ce e tot ce se vorbește, decît salivă care se preface-n cuvinte ?

— Crezi că nu-i nevoie să-ți aperi pretențiile ?

— Sigur că nu...

— Atuncea, ascultă-mă. Omu' de multe ori crede că născocește ce-au uitat alții. Cînd cineva povestește ceva care de mult nu se mai povestește, zice : am inventat-o io, e povestea mea. Da' de fapt el nu face decît să-și amintească ; tu, în beția ta, ți-ai adus aminte de ceea ce memoria străbunilor tăi ți-a lăsat în sînge, fincă ține cont că tu ții nu numa' de Hilario Sacayón, ci de toți Sacayonii care-au existat, iar din partea maică-ti, de neamu' Arriaza, care și ei au fost tot de prin părțile astea.

Bătrîna continua să vorbească din pleoape parcă, atît de ușor clipi, înainte de a spune :

— În capu' tău era povestea Miguelitei din Acatán ca-ntr-o carte și-acolo au citit-o ochii tăi și tu ai repetat-o cu limba ta ca de clopot, cînd erai beat și dacă n-ai fi fost tu, ar fi fost altu', că cineva tot ar fi po-

vestit-o, ca să nu se piardă de tot, uitată, fincă ea, adevărată sau nu, face parte din viața, din natura locurilor ăstora și natura nu se poate pierde, ea este într-o veșnică primejdie, însă nu se pierde în veci.

— Adevăru-adevărat e că io am aranjat-o in felu' meu, fincă pe vremea cîntecelului nu exista domnu' Neil ; am unit numele fetii cu amintirile pe care tata mi le povestea despre omu' acela ; la beție se amestecă atîtea lucruri ciudate.

— Și așa omu' ăla și mașina de cusut au devenit niște bastarzi ; da' n-are nici o importanță, nu strică nimic, s-au salvat de uitare ca rîurile ; povestirile sînt ca rîurile, pe unde trec iau tot ce pot, și chiar dacă nu iau de-adevăratelea, cel puțin le oglindesc în apele lor ; omu' ăsta și mașina de cusut se văd și ei în oglinda Miguelitei.

Hilario aprinse altă țigară de la cea care-i era pe sfîrșite, un chiștoc mizerabil între degete, scuipă și se pierdu cu ochii pe cîmp, pînă ce dădu peste torenții de piatră în echilibru ai munților, pentru că, după părerea lui, munții erau pietre care se prăvăleau și, brusc, se opreau în echilibru, rămînînd în forma aceea, pentru moment liniștită.

— Mă duc, îmi văd de drum, Ña Monchita, și mai vorbim cînd m-oi întoarce ; o lăsă cu turpialul ei.

— Ai grijă, nu te-abate prea mult din drum.

Un cîine bătrîn, care se ridicase obosit de prea mult somn și se întindea, proțăpit în labele lui ca niște cepe, se lipi de zid cînd călărețul trecu pe lîngă el, apoi lătră răgușit, gros și înfuriat. Ramona-mona, sau Monchona-mona, cum îi spuneau cei care-o credeau vrăjitoare, se întoarse la turpialul cu pene fine și ochișori nespus de frumoși și de micuți, ca două scîntei.

— Dă-te jos, crăcănatule, îi spuse păsării săltărețe, că ți-e gata mîncărica ta de mălai udat cu apă din puțu' albastru. Ai grijă, nu care cumva să-mi bei apă din puțu' verde, că mori și te prefaci în iarbă care nu cîntă, iar din ăl vînăt nici atîta, că te prostești și te vînează cu praștia ! Sub pene sînt creierașii tăi și creierașii

gîndesc că-i bine să te scoli devreme, și creierașii gîndesc că-i bine să ieși la plimbare, și creierașii gîndesc că-i bine să vii să o vezi pe Moncha ! Hai, crăcănelule, vino ! Nu vrei să facem treabă ?

Umbra bătrînei apăru în curtea de păsări. Porci cu gîtul vîrît în triunghiuri de lemn, ca să nu treacă dincolo de gard, rîmau, grohăiau, guițau ascuțit de parcă-i tăia cineva, în timp ce găinile, cu puii după ele, fugeau crăcănate, cu aripile pe jumătate desfăcute, cotcădăcind ; cocoșii își croiau drum cu pieptul, lăsîndu-și în urmă, în goana lor, labele pintenate și peste șirul lent de rațe, care se legănau într-un insuportabil măcăit, mai mult arînd decît mergînd, zburau porumbei și porumbițe, să ciugulească porumbul din poala bătrînei.

Mare-i puterea lui Dumnezeu, cu foamea animalelor astea ; da' și cu foamea omului, care le mănîncă, și cu foamea viermilor, care îl mănîncă pe el !

Turpialul țopăia cu un viermișor în cioc.

Exact !... Își duse mîna la frunte și-și lipi limba de cerul gurii, de parcă ar fi prins acolo un viermișor ce-i căzuse din memorie pe vîrful limbii. Dar la ce-i mai folosea să-și amintească restul cîntecului acum, cînd Hilario era departe.

Cărăușii-și suiră povara,
bănuți de argint și bănuți de aur,
și-o porniră la drum înspre golf,
dînd uitării pe Fecioara din Ceruri.
În închisoarea cu Butucu-o uitară,
pînă în ziua cînd Miguelita
din Acatán, asemeni Fecioarei,
fu o copiliță de toți căutată.
Iar copilița, cărbune de foc
ochii ei, gura ca o garoafă,
cînd o trecură pe Sfînta Fecioară-n
altar, părăsi acele locuri...

Încercă să continue, dar se împotmoli ; stătu multă vreme cu degetele vîrîte în cozile ei încîlcite ; n-avea chitară ; turpialul, după ce înghiți viermele, zbură pe

creanga unui *suquinai*, ale cărui flori răspîndeau o aromă îmbătătoare, atrăgînd albine și fluturi, muște verzi și țînțari.

Și, mai era... Era mai lung cîntecul, dar nu și-l amintea mai departe. Își scărpină o fesă, spuse ceva și-și văzu de treabă. Mătura, cîrpa ce trebuia scuturată. În spatele tabloului cu Sfînta Treime ținea crenguțele care-o fereau de trăznet. Un motan bălțat, de culoarea unui fluture, mieuna. Își căută pomada pentru dureri. Îi era mai degrabă greață. Se întinse puțin. Cine-o fi pus-o să bea ciocolată. Dar era atît de gustoasă ciocolata de nuntă. Ciocolată de botez. La petreceri se servește ciocolată și turtă în formă de păsărele. Păsărelele pe care Pruncul Isus le făcea din miez de pîine, cînd a venit evreul și-a vrut să i le strivească cu piciorul. Pruncul Isus a suflat și păsărelele au zburat.

Hilario Sacayón, după semnele pe care le dădea catîrul, își dădu seama că se apropia de Vîrful Mariei Tecún. Pînă și animalele sînt greu de stăpînit, se gîndi, trăgîndu-și pălăria pe frunte ; o avusese dată pe spate, de nu i se vedea decît curelușa pe sub bărbie, și era mai bine să privească în jur cu ochii ascunși, feriți, din cauza nesiguranței.

I se păru că vede licurici, atît de vie îi era amintirea acelui călăreț, Machojón, care se prefăcuse într-o stea pe cer, cînd plecase să-și pețească logodnica. Omul acela se înfruntase cu aerul strălucitor de scîntei și rău o mai pățise.

— Diii, catîr ! exclamă Sacayón cînd animalul se împiedică, și-l trase de hăț, într-o parte.

Ceața, asemenea unui fum înghețat, lipicios, i se strecura în păr, sub pălărie, prin haine, pe sub jacheta de postav gros, sub cămașă, prin mîneci, pe piept, îi îngheța picioarele desculțe, jambierele, pantalonii.

Adevărul e că luceferii voiseră să-l dea jos de pe cal pe omul acela și încă nu reușiseră, umblă pe-aici în chip de stea pe cer și în fiecare an coboară pe pămînt și apare în locurile unde vede focuri, printre flăcări, îmbrăcat în aur, de la pălăria de cavaler pînă la

copitele armăsarului negru pe care călăreşte, şi se pare că este un bărbat nemaipomenit.

Sacayón îşi şterse faţa cu mîna. Era plină de burniţă. Îşi frecă nasul. Nu e bine să respiri ceaţă. Dar ce să faci în acea lume albă de nori mişcători care, fără cel mai mic zgomot, se ciocneau, se respingeau, se uneau, coborau, urcau sau rămîneau dintr-o dată imobili, paralizaţi de spaimă.

Primele ciupituri de vărsat aurii, zburînd în toate părţile, destul de palide în lumina zilei, prin ceaţa deasă, îl făcură să se lipească de trupul său, să-şi lege de oase sufletul în care simţea atît de puternic tot ceea ce se întîmplă afară, în timp ce-şi amintea de Machojón. Se concentră încă o dată şi-şi impuse să-i privească drept în faţă, ca să nu se zăpăcească. Picioarele în scări. Asta-i tot. Cel puţin să nu-l poată da jos nici pe el. Noruleţul cu licurici trecu repede. Un val de paiete, ca acela care acoperă părul Fecioarei cu Butucul.

Frîiele îi alunecau din mîini, nu mai suporta tropăitul catîrului, îi sfredelea auzul, gesticula pentru a-şi face curaj, era deja pe partea cealaltă a vîrfului, unde pămîntul galben, cu brazii răsfiraţi ici şi colo, călătorea printre nori mai uşor decît animalul pe care călărea el. Ajută catîrul să se ridice — catîr sur !... diii, catîr !... — îi dădu pinteni, îl biciui cu hăţurile, ca să meargă mai repede şi să nu rămînă în afara pămîntului ce-i scăpa de sub picioare. Îngrozitor ! Rămînea în urmă, atîrnat în gol, călărind printre nori, transformat într-un Machojón de burniţă ! Îl scutura frigul, dîr, dîr, dîr, îi dîrdîiau dinţii şi pintenii în scări, ca două margarete de metal la un cutremur. Mai bine moartea aici, în prăpastie, decît transformat pe vecie într-o fiinţă de gheaţă, într-un om-nor ! Îşi pipăi pistolul. Avea în tambur cinci seminţe de salvare-pulbere. Mai bine să fie găsit mort de un glonte şi catîrul să-i rătăcească aiurea, decît să treacă prin secole, pînă la sfîrşitul lumii, transformat într-o legumă albă, într-un car-

tof cu rădăcini în loc de păr, într-o ceapă cu barbă de ţap, într-un nap chel.

María TecúúúŬŬŬn !... María TecúúúŬŬŬn !...

Strigătul se pierdu o dată cu numele într-o furtună de accente, în adîncurile auzului său, în prăpastiile auzului său. Îşi astupă urechile, dar tot îl mai auzi. Nu venea din afară, ci dinăuntru. Nume de femeie pe care toţi îl strigă, chemînd-o pe acea María Tecún pe care o poartă rătăcită în conştiinţă.

María TecúúúŬŬŬn !... María TecúúúŬŬŬn !...

Cine n-a chemat, cine n-a strigat vreodată numele unei femei rătăcite în trecutul lui? Cine n-a urmărit-o, ca un orb, pe aceea fiinţă care-a plecat din fiinţa lui, care-a continuat să se îndepărteze cînd el şi-a făcut simţită prezenţa, şi care încă se mai îndepărtează de el, fugară, *tecună,* cu neputinţă de a fi reţinută, pentru că dacă se opreşte, timpul o transformă în piatră ?

María TecúúúŬŬŬn !... María TecúúúŬŬŬn !...

Sus în vîrf, numele dobîndea întreaga sa semnificaţie tragică. „T"-ul de la Tecún, ţanţoş, înalt, între două rîpe abrupte, niciodată atît de adînci ca hăul din „U", la sfîrşit.

Trecea prin punctul cel mai înalt al vîrfului, prin faţa stîncii Mariei Tecún, înfiptă deasupra abisului ameţitor de care nimeni nu îndrăznea să se apropie, unde norii cădeau scuturaţi de mîna nevăzută a misterului.

Stînca Mariei Tecún, imaginea absenţei, dragoste prezentă şi îndepărtîndu-se, mergînd mereu fixă, înaltă ca turnurile, opacă de atîta uitare absorbită în ea, fluier de piatră al vîntului, fără lumină proprie, ca luna.

María TecúúúŬŬŬn !... María TecúúúŬŬŬn !...

Oarba voce a orbului care, după spusele oamenilor, îşi lăsase de-o parte norii ochilor, recăpătîndu-şi vederea în acel loc, pentru a acoperi totul în apă cu clăbuci de săpun, care nu dă voie imaginilor să se oprească, să să fixeze într-un punct, pentru că toate alunecă, unele după altele, ştergîndu-se ca ardezia stîncilor negre ce închipuie corpuri de şopîrle pietrificate şi ca arborii

goi, fără frunze, care mai mult decît copaci par coame de animale scufundate în ghețari.

Un coyot îi ieși în cale, printre brazii care nu se cățărau pînă sus. Îl văzu foarte de aproape, îl avusese chiar în fața lui, dar îl pierdu din ochi imediat într-un abur de ploaie și ciulini uscați ce păreau de cauciuc, elastici, ușor de îndoit, cu neputință de rupt. În urma lui auzi șiroitul unei cascade fără multă apă.

Fluieră. Extrase din oasele sale tot ce aveau metalic în ele pentru a reuși să obțină timbrul acela de ocarină. Se afla în afară de pericol, într-o poeniță cu dalii aprinse, pășuni verzi, plopi înfrigurați, floricele mărunte de teren mocirlos, oi în turme adînci, păsărele roșii, rațe sălbatice și căsuțe mici, cu fumul de la bucătărie șerpuind printr-o parte a acoperișului.

Fără a înceta să fluiere își smulse de sub bărbie cureaua udă a pălăriei care aproape îl sugruma și-și aduse aminte de mătăniile părintelui Valentin și de trabucul lui don Deféric. Să fumeze un trabuc în timp ce se ruga cu mătăniile. Lăsă frîiele din mînă. Nu știa să fumeze trabuc, nici să se roage cu mătăniile. Fluieratul i se amestecă cu un clinchet de rîs.

Să fi fost sau nu un coyot ? Cum să se îndoiască de asta, dacă-l văzuse cu ochii lui. Aici era îndoiala, că îl văzuse cu ochii lui și văzuse că nu era coyot, pentru că văzîndu-l avusese impresia că era om și încă un om cunoscut. Își supse o măsea veche, cu pielea obrazului cu tot. Îmi rîd în nas dacă le povestesc că am ajuns la timp pe Vîrful Mariei Tecún, că am apucat să-l văd pe poștașu' Aquino în chip de coyot, urlînd (asta de-acu' ar fi contribuția mea) către stînca mamă a „tecunelor“ care în piatra ei tare, mereu udă de plînsete, închide sufletu' femeilor fugare, al fugarelor care duc sub tălpile lor deșertu' cenușii ; pe umerii lor, furtuna ce dărîmă cuiburile ; la extremitățile brațelor lor, mîinile care acum sînt bucăți de ulcioare ; în ochii lor, muțenie disperată de nuci de cocos sparte, fără zeamă și fără carne ; pe buze, trădarea spinoasă a rîsului ;

în rușinile lor, rușinea, și în inima lor, batjocura înțărcatului. Tot ce-și doresc le este refuzat.

Scutură din cap — atîtea gînduri nesăbuite —, își prinse din nou pălăria sub bărbie, ca să nu meargă tot timpul cu mîna pe ea, căci aerul avea ambiția să i-o prefacă în pasăre zburătoare, dădu pinteni catîrului și curînd lăsă în urmă cele cîteva căsuțe care, privind cu atenție, erau unicul semn de viață omenească din apropierea culmii.

Ordinul spunea să-l ajungă din urmă pe Nicho Aquino, să-l însoțească prin trecătoarea primejdioasă și să se întoarcă la San Miguel, dar oare-l ajunsese ? Oare-l văzuse ? Pe culme, în afara blestematului de coyot, nu întîlnise nici o ființă.

Se lăsa purtat de catîr. Va merge mai departe, pînă-l va ajunge, ca să nu se întoarcă cu coada-ntre picioare, pînă-l va ajunge, chiar de aceasta s-ar întîmpla tocmai în clădirea poștei.

Se încrucișă pe drum cu un convoi de căruțe trase de boi. Căruțașii mergeau tolăniți cu burta-n sus în căruțe, nemișcați, cu ochii deschiși. Îi salută, nu pentru ochii lor frumoși, ci pentru a-i întreaba despre domnul Nicho. Nu-l întîlniseră. Îl cunoșteau, dar nu-l întîlniseră. Nici măcar capul nu și-l ridicară ca să fi putut ști cine le vorbise.

— Parc-ar avea tilifon ! Trîntori afurisiți, nu sînteți în stare nici măcar să dați un răspuns ca lumea ! Treziți-vă, mă, că numa' oamenii dracului dorm cu ochii deschiși, ca caii !

Acestea și încă multe altele le-ar mai fi strigat. Niște păsărele roșii țopăiau în calea lui, gata să-și ia zborul cînd se apropia, ca și cum ar fi făcut un pariu între ele în legătură cu cît putea fiecare să îndure pericolul de a fi strivită sub copitele calului.

O femeie și un bărbat călare. Nu-i văzu pînă ce nu se trezi cu ei în față, pentru că mergea cu ochii la păsărelele roșietice și pentru că îi apăruseră în cale la o cotitură a drumului. Iapa pe care călărea femeia, după ce se cățărase pe un perete al drumului, se opri de-a

curmezișul în calea lui. Hilario își struni catîrul ca să nu dea peste ea. Încă puțin și femeia ar fi scăpat din mînă colivia pe care-o ducea cu o grijă deosebită. Fîlfîit de aripi în colivie, alt fîlfîit pe pieptul lui. Cozile de păpușă legănîndu-i-se, ochii verzi, fața palidă. Calul pe care mergea bărbatul se ridică în două picioare, strîns ținut în frîie. Se salutară. Se salutară fără să se cunoască, cum fac drumeții, fapt de care cărăușul se folosi pentru a-i întreba despre poștaș, dacă nu cumva îl întîlniseră. Veneau din capitală și nu-și mai aminteau bine, deși parcă nu dăduseră peste nici unul care să fi semănat a poștaș. Aștia nu umblă pe drumu' mare, îi mai auzi spunînd, prin praful ridicat de copitele cailor ce se îndepărtau în grabă.

Deci a luat-o pe-acolo, pe coclauri, se gîndi Hilario, pe vreun drum mai ferit, sau s-a prefăcut în coyot, cum zice lumea că face ca s-ajungă mai repede și Doamne păzește să fi fost ăla care mi-a ieșit înainte pe la Vîrful Mariei Tecún. Mai bine să nu mă gîndesc, că m-apucă frica, fincă pîn' la urmă-i adevărat ezact ce-mi trece mie prin cap. Numa' că-n cazu' ăsta cum să poa' să fie, da' mai bine n-ar fi și l-aș prinde colo la poștă asupra faptului, adică predînd scrisorile. Asta da, îl măsor din cap pînă-n picioare, ca să fiu sigur că e chiar domnu' Nicho Aquino care-a plecat din Acatán, chiar dacă s-a prefăcut pe drum în coyot și nu era ăla peste care-am dat io pe culme, fincă ăla umbla cam bezmetic, și mă-ntorc ca vîntu' în sat cu vestea că a ajuns, că scrisorile cu paralele-s în siguranță, fincă asta-i totu', paralele vîrîte-n scrisori, că să nu-mi spună mie că la vorbele dulci le duceau grija... Ce-i scris nu-l ia vîntu', da-l înghite timpu' !

Cu ochii ca niște cireșe într-o cană cu rachiu de nesomn, de nemîncat și de sorbit distanțe, cu picioarele amorțite de călărit, înțepenit din șale, zdrobit de oboseală, intră în capitala înecată de zgomot și de liniște la primele orele ale zilei, de-o parte vis întunecat de vulcani și la răsărit nisipuri de foc.

Fumul ulcelelor pline cu cafea caldă și mahmureala acelora care veneau să o bea sub arborele de *capoc* își amestecau vaporii în fața unei femei ce vindea la o masă, lîngă un foc cu tăciuni mari, care cu strălucirea lor trezeau ciorile din pomul a cărui coroană se întindea pe o rază de mai mult de șase lungimi de brațe, de jur împrejur.

Femeia care servea cafeaua lua ibricul cu bulbuci de pe foc, cu vîrful degetelor și brațul mult întins, pentru a nu-și pîrli obrazul și așa foarte ars de soare și de fum. Vindea cu un copil mic adormit în spinare, aproape goală, cu niște biete haine pe ea, subțiri ca pielița de roșie ; era învinețită de frig.

Văzîndu-l pe cărăuș, care se apropie să-i ceară cafea, îl întrebă dacă nu-l chema Justo Carpio. Dacă dumneavoastră sînteți, îi spuse ea, atunci duceți-vă, că vă caută, iar cînd află că era altcineva, crezu de cuviință să-i explice că pe Carpio îl căutau pentru că le făcuse figura autorităților ; în loc de var adusese cenușă și fuseseră nevoiți să oprească ieri lucrul toată ziua.

Un instalator se opri în fața mesei. Bună ziua, Fauna, spuse de sub un prosop ce-i înfășura gîtul și o parte din față. Lăsă jos un șperaclu. Ea îi dădu cafea. După primul sorbit — cît p-aci să-și opărească gîtul, era îngrozitor de fierbinte — scoase un mănunchi de țigări din hîrtie galbenă, groase ca niște vipere, și-și vîrî una în gură, direct din mănunchi. Cărăușul îl privea. Era aproape de aceeași statură ca el, dar părea mai înalt din cauza croielii pantalonului, cu toate că pălăria care-l acoperea pînă la umeri îl mai turtea puțin.

Vînzătoarea și instalatorul vorbeau despre un dinte de aur. În cele din urmă instalatorul, care-și scosese prosopul de la gît ca să bea cafeaua, după ce trase din țigară și scoase fumul pe nas, întocmai ca o pușcă cu două țevi după ce s-a tras un foc, întredeschise gura de culoarea cărnii crude și-i arătă un dinte auriu. Îmi vine bine, spuse el, pe un ton de afirmație și de în-

trebare totodată. Îți stă bine, îi răspunse femeia, felicitări, și acu' încotro o apuci ? La hipodrom, răspunse, mă duc să văd ce-i cu țeava de apă că cic-ar fi înfundată, apa e numa' noroi. Bînd tot mereu apă d-asta și cu atîtea nenorociri pe cap, după ce toate-s așa de scumpe, spuse ea, în timp ce clătea cănile de cafea într-o oală mare, n-o să mai murim nici dacă ne-nțeapă păianjenul cel mai păianjen dintre toți păianjenii, fincă leacul l-am înghițit dinainte, cu ghiotura. Instalatorul rîse arătîndu-și dintele de aur.

Un bătrînel numit sau poreclit Sútiene veni să bea cafea. Vînzătoarea îl cunoștea, dacă se poate cunoaște o persoană pe care o vezi doar în zorii zilei, între somnul care mai dăinuie încă în ochii deschiși cu mare chin și sclipirea limbilor de foc amestecată cu lumina ștearsă a cerului. Da, îl cunoștea, de cînd tot venea să-și bea cafeaua acolo, cu ea, dar întotdeauna îi spusese „Don", gîndindu-se că Sútiene trebuia să fi fost o poreclă.

Bătrînelul gusta băutura cu înghițituri mici și între o înghițitură și alta privea cercetător în jur cu ochii lui mici, prin ochelari, ca și cum atunci ar fi descoperit arborele de *capoc*, biserica și casele aflate acolo de secole. Sorbi ultima picătură, plăti, se opri dezorientat pentru moment, își frecă mîinile și apoi plecă. Vînzătoarea de cafea îl ajunse din urmă cu vocea : Nu uitați, Don, că mîine nu vin, așa că trebuie să vă beți cafeaua la piață ! Don Sútiene se întoarse din drum, întrebînd-o ce îi spusese și cînd înțelese, clătină supărat din cap, îi atrase atenția că un profesor, ca el, nu putea să-și ia cafeaua în piață, care nu avea nimic din decorul său profesional. Și nu știu, nu știu, plecă spunînd, dar cred că dacă nu-mi iau micul dejun mîine e mai bine, pentru că îl am de explicat pe divinul Platon... Iubim numai ceea ce nu avem !...

Trei oameni cu chipuri nedormite, răspîndind un miros înțepător a sudoare cu iz de ceapă, se apropiară de tarabă. Cafea, cafea, cafea cerură. Ați cîntat azi-noapte, îi întrebă vînzătoarea punîndu-le în față trei căni fu-

megînde. Cel mai gras, înalt, mulatru, cu ochii foarte negri, răspunse : Serenada, da' acu' la nouă dimineața vor să-ncepem marimba cu xilofonu', zi și noapte-o să țină, întruna. V-ați schimbat instrumentu' ? întrebă ea. Nu, răspunse cel ce vorbise înainte, căutînd toarta cănii, ca să nu se ardă. Altul dintre membrii ansamblului își scoase o batistă din buzunarul pantalonului și-și suflă nasul, strănutînd în același timp. Vezi că dumneata-mi trezești copilașu', în ce hal strănuți, dacă și la xilofon cînți la fel !... Copilul începu să scîncească și înainte de a se porni pe zbierete, îl trase în față, cu tot cu hamul ce îi servea pentru a-l căra în spate și-și scoase din bluză un sîn plin cu lapte. Juana ar putea să vîndă cafea cu lapte, spuse unul dintre cei trei muzicanți. Ea răspunse : Și aia cu care te ții tu la fel, numa' că la ea n-ar mai fi cafea cu lapte, ci cafea cu pișvasăr.

Un semi-italian se apropie fluierînd. Gulerul hainei ridicat. În urma lui, veneau mai mulți cîini de vînătoare. Din clopotnița bisericii aflate în apropiere, paracliserul îi strigă : Fauna, cafeaua mea... În curînd o să bată clopotele pentru slujbă, exclamă ea ridicînd capul. Muzicanții și omul cu cîinii se îndepărtau vorbind.

Hilario îi plăti. În timp ce-și deznodă batista ca să scoată monedele, îi spuse : Atuncea, mîine n-o să fiți aici... Păi nu, fincă... Apoi gîndindu-se că n-avea de ce să-i dea socoteală despre treburile ei acelui străin, își schimbă tonul informativ, familiar, cu unul zeflemitor : Dumneata ai plecat și te-ai întors iar ?...

Dangătul puternic al clopotelor împiedică orice conversație. Cărăușul, care la sosire își legase catîrul de o piatră mare, îi răspunse că nu se mișcase de-acolo, fiindcă nu înțelesese ironia întrebării, și se duse să dezlege animalul, pentru a-și continua drumul printre oamenii ce intrau în oraș, unii cu mărfuri, alții cu vite, alții cu căruțe, bărbați, femei, copii se împrăștiau prin oraș, ușor cei care mergeau călare, cu tropăieli, cei care-și duceau poverile în spinare sau pe piept, la pas unii,

iar alții, cei care mînau porcii, înaintînd cu greu, ca și cum ar fi mers prin mocirlă. Mașinile zburau ca niște rachete, bicicletele parcă nici n-aveau roți, cele cu aburi păreau chiar mai iuți ca rachetele, și camioanele, încărcate cu lemne tăiate în bucăți, treceau pîrțîindu-se de pline ce erau.

Hilario, arțăgos și vesel, arțăgos de spaimă din cauza unui cîine care-l lătrase dintr-un camion dintr-astea, îi lătrase drept în față, chiar în urechi, așa de aproape de catîrul lui trecuse rabla de camion, și vesel de bucurie că se afla în mijlocul atîtor oameni, oameni din toate părțile, de toate vîrstele, de toate mărimile, oameni pe care nu-i cunoștea, îmbrăcați în multe culori, mișcîndu-se în sensuri diferite, părînd mai degrabă că aveau obligația să se plimbe, nu să-și vadă de treburi, că umblau astfel pentru ca orașul să fie toată ziua însuflețit. Se opri lîngă bolta unui gang. Pe coridorul pietruit se vindea nutreț pentru vite. Privi snopii de nutreț îngrămădiți lîngă zid. Erau mari. Strigă, ca să iasă afară cel care vindea. Un om agitat, ca un mînzuleț, îi luă banii și-i puse de-o parte nutrețul lui. Nutrețul catîrului, îl corectă Hilario, cu bruschețe, ca nu cumva să se lase luat peste picior. Pătrundea în oraș foarte mulțumit, dar pe măsură ce înainta pe străzi, cu ochii căscați, cu gura căscată, pielea i se încrețea la fel cum se tulbură oglinda apei cu o pietricică, apărîndu-se de tot ceea ce, după părerea lui, îi punea în pericol amorul propriu. În același timp, ca o compensare, sub această neliniște a lui de piele de găină cumpărată, devenea din ce în ce mai plin de o suferință, pe care și-o traducea prin folosirea repetată a cuvîntului „sărac“.

Un grup de muzicanți trecu prin mijlocul străzii. Cărăușul îi văzu înaintînd, se dădu la o parte, trecură foarte aproape de el, grăsulii, în uniformă, cu instrumentele lor, asudați, și-și văzură de drum. Se opri să-i privească și din adîncul sufletului, pe un ton plin de milă, spuse : Săracii !... Mai încolo, cățărat într-un fel de amvon, văzu un agent de circulație ce-și

desfășura munca de arbitru dirijînd cu mîinile lui albe traficul vehiculelor și, după ce-l privi bine, mormăi același cuvînt : Săracu' !... Și să nu mai vorbim despre un pichet de soldați care treceau cu tobe și goarne. Ăștia erau și mai nefericiți. Un omuleț care-și vindea ziarele strigînd ca un nebun ; un grup de măturători indieni ; niște elevi tăcuți, îmbrăcați toți la fel, îl făceau să strîngă cu amîndouă mîinile, pe furiș — la oraș totul se observă — mînerul de la șa, pentru a se simți călător în mijlocul acelei învălmășeli de oameni sedentari care nu vor deveni niciodată din ereți șoimi. Săracii ! Săracii ! Săracii !

Puțin mai încolo intră într-un han — de mult timp nu-i mai dăduse catîrului apă ; poate din întîmplare dădea și de vreun cunoscut, ca să-l întrebe de domnul Nicho. După ce-i dădu catîrului să bea, ieși imediat, ca din pușcă ; din camere venea o duhoare insuportabilă a ploșnițe strivite. Claie peste grămadă locuiau înăuntru. Săracii.

Magazinele de îmbrăcăminte erau așa de elegante, așa de poetice, ca niște altare. La uși, agățați, pantaloni, jachete, jupoane, hamuri și hăinuțe de copii. În rafturi, tricoturile dormeau în baloturi pe care vînzătorii le întindeau cu mișcări lente pe tejghea, cît erau de lungi, cînd cineva cumpăra la metru. În spatele tejghelei, toată ziua în picioare. Săracii. Precis li se umflau picioarele. Se îngrășau ca niște claponi. Mereu surîzători, pieptănați, aranjați. Săracii, fără să știe ce înseamnă aerul curat și un vînt strașnic. Și printre magazinele de îmbrăcăminte și altele, farmaciile. Cînd cineva intră în farmacie cu o durere de măsea și iese ușurat, i se pare că acela este un loc de basm, cum i s-a întîmplat și lui în penultima călătorie. Dar cînd te gîndești că acolo se găsesc otrăvuri, ascunse în flaconașe cu luciu de ochi de viperă. Otrava cu care l-au omorît prima dată pe Gaspar Ilóm, șeful de trib al Ilómului. Gaspar băuse tot rîul ca să reînvie și a reînviat. Pe urmă intenționat s-a aruncat în apa curentului, cînd și-a văzut indienii măcelăriți. Lipită de farmacie, o cizmărie, unde pantofii

parc-ar umbla pentru toţi cei care nu au pantofi, ca el, căci chiar dacă la intrarea în oraş şi i-ar pune, colo sus în munte tot şi i-ar scoate, că e aşa de bine desculţ. Fierăriile. Fiare cu toptanul. Cuţite pentru tăiat trestia, pumnale, securi. O adevărată adunare populară. Şi în căldări adînci, alice de puşcă, de la cele mai micuţe, pînă la cele mai mari, de plumb. Şi plugurile şi lămpile. În pieţe, statuile, ca nişte sfinţi, numai că de piatră, şi cotind după colţul acela, pentru a urca spre piaţă, veşnica întrebare : de ce, zic io, i-or fi făcut statuie unui cal ?... Săracu', stătea acolo, prefăcut în piatră, prezidînd sărbătoarea străzilor, cu corpul înfipt pînă la jumătate în zidul acela care era ca timpul devenit piatră. Dar el se afla în afara timpului. Toţi îmbătrîneau în jurul lui. De-atîta privit, acum nici nu-l mai observau. Un simplu punct de referinţă în planul oraşului. Numai copiii se mai uitau la el. Copiii şi noii veniţi.

De o mie de ori străbătuse cu catîrul lui acea străduţă căţărată pe deal, numită a Soarelui, pînă la poarta pieţei, dar fusese întotdeauna însoţit de Porfiro Mansilla. Venise fără să-l anunţe. Nu l-ar fi lăsat să umble singur. Ai grijă cu cine umbli. Dar cum venise în misiune, nu se cădea să fie însoţit şi în afară de asta, celălalt avea treburi, voia să coboare pe coastă să cumpere o pereche de catîri rotaţi.

Hilario venise tăcut de la munte, dar începuse deja să se obişnuiască cu hărmălaia. Cînd trecu prin faţa unui atelier de sculptură îşi încetini mersul. Nu-i plăcea să vadă sfinţi nebinecuvîntaţi şi poate că de aceea diavolul îi trezea curiozitatea. Nu trebuia să li se dea voie să lucreze icoanele ca pe nişte manechine sau ca pe nişte mobile. Hilario cunoscuse un indian în satul de sus din munte, care făcea şi el sfinţi, dar cînd avea cîte-o comandă pentru o statuetă dispărea şi aşa, ascuns, îi dădea formă cu uneltele lui, iar cînd sfîntul era gata, îl scotea la vedere, printre flori şi rugăciuni. Poate din cauza lui nu-i plăcea să-i vadă, în spatele

paravanului de sticlă ce dădea spre grilajul unui balcon, pe lucrători, fumînd, scuipînd, fluierînd, iar sfinții care-i înconjurau, fără haine, fără baston, niște statui grosolane, fără inimă. Se șterse la gură. Era cît p-aci să spună și despre sfinții aceștia de la oraș : săracii.

Un cunoscut al său, Mincho Lobos, îl salută. Cum îl văzu, îl și apucă cu mîinile de mijloc, de picioare, ca să-l îmbrățișeze așa, călare, cum era.

— Și cu ce treburi, măi omule ? îl întrebă prietenul. Ce minune că te văd !

— Minunea dintotdeauna, îi răspunse Hilario, mulțumit că are cu cine să schimbe o vorbă, și trăgîndu-și catîrul puțin mai lîngă trotuar, adăugă ; Ei, măi Mincho Lobos ! Ce cauți tu pe-aici ? Ce-i cu tine ? Nu te-am văzut de-atuncea.

— Păi și io p-aci, cum vezi ; și tu, afurisitule, de-atunci nu te-am mai văzut nici io ; veneam aicea să dau înapoi o statuie a Fecioarei Maria care nu-i bună de nimica, nu trezește nici un respect.

— O fi prea aspră...

— Are ochii foarte fioroși. Hai, intră cu mine, descalecă, vino, că mă duc s-o dau înapoi.

— Mă grăbesc s-ajung la poștă. Nu cumva ai văzut sau ai aflat dac-a venit Nicho Aquino, poștașu' ?

— Poștașu' zici ? Nu știu, n-aș putea să-ți spun. Dacă intri cu mine o clipă, p-ormă vin și io cu tine ; numa' să dau înapoi statuia.

Sacayón descălecă ; cine să-i reziste lui Mincho Lobos ? Invita cu atîta plăcere și avea un chip ca pîinea caldă.

Un indian aducea, învelită într-un cearșaf, sfînta statuie. Toți trei intrară în atelier, călcînd pe talașul ce le stingea pașii și primind drept cea mai bună urare de bunvenit, aroma lemnului de cedru, a vopselelor și a unui lac cu miros de banană.

Mincho Lobos, în ciuda blîndeții lui de om pașnic și de trabă, neobișnuit cu scandalul, se certă tare cu meșterul sculptor, un domn palid, cu părul mare, cu o

sprînceană pe buză în chip de mustață și cu cravată fluture.

Hilario se mișca cu multă grijă, simțindu-se și mai butucănos în mijlocul acelui magazin cu lucruri delicate, de teamă să nu dărîme ceva din cele care pe bancurile de lucru, mese, rafturi și colțare stăteau prăfuite, uitate, departe de soarele ce strălucea în curte, peste semănăturile umbroase, înmiresmate, proaspete și peste blana zbîrlită a pisicilor.

— Nu, nu, nu, nici dacă ne-o dați pe degeaba n-o vreau ! vocifera Mincho Lobos. O fi ea cum oți vrea dumneavoastră, o fi foarte frumoasă, da' nu ne plac ochii ei !

— Și ce au ochii, explică-mi ?

— Au... Nu știu, nu se poate explica fincă e chestie de sentiment. Păi dacă sufletu' se oglindește în ochi, n-o să-mi spuneți acum că în ochii ăștia se vede sufletu' Sfintei Fecioare.

— Bine, dar dacă nu-mi poți explica de ce vreți să v-o schimb, cum să v-o schimb, m-aș munci foarte mult, ca și cum i-aș face din nou tot chipul ; cel mai greu e să-i dai o nouă expresie ; nici n-ai idee, dumneata, cît costă asta și cîtă răbdare-ți trebuie ca să-i astupi toți porii, să-i dai luciu, să-i faci pielea cu salivă și bășică de porc. Sau dumneata crezi că merge așa, un-doi.

— I-o cred ce văd și vr'un drept o fi avînd și ăl care plătește ; nu ne plac ochii...

— Sînt de sfînt... se justifică sculptorul, cu o voce cavernoasă, de ofticos, și despre ochii sfinților nu s-a scris nimic pînă acuma. Uită-te aici la sfîntul Joaquin, uită-te la sfîntul Anton ăla de-acolo, la sfîntul Francisc, la Isus ăsta cu crucea-n spinare...,

— Da' cum nici despre gusturi nu s-a scris nimic, ori îi schimbați ochii, ori nu primiți restu' de bani, și-o să căutăm alt scluptor să îi schimbe, că doar n-oți fi dumneavoastră singuru'.

— Ar fi foarte urît din partea voastră, că doar ne-am înțeles cu frumosul și de aia am acceptat să v-o fac

doar cu jumătate de preţ. Mereu aceleaşi greutăţi cu comenzile de la ţară. Dumnezeule, dacă o haină îi dă croitorului mai multă bătaie de cap decît împunsături de ac, ce-ar fi dac-ar trebui să facă statui după gustul unor oameni atît de neciopliţi !

— Nu-i nevoie să mă insultaţi, n-aveţi decît să-i schimbaţi ochii şi treaba-i aranjată !

— Ochii ! Ochii !

— Da, domnule, ochii, pentru că, Dumnezeu să mă ierte, da' ochii ăştia pe care i i-aţi pus sînt ca de animal...

— Mincho Lobos se cutremură la vorbele ce-i scăpaseră din gură, dar o făcuse ca ultim recurs pentru a-şi întări argumentele ; buzele îi tremurau, îi tremura şi pălăria pe care o ţinea în mînă ; era pămîntiu la faţă de spaimă că spusese ceea ce spusese.

Un tînăr lucrător intră din stradă fluierînd valsul din „Văduva veselă". Cînd văzu lume străină în atelier tăcu, puse pe o masă două pacheţele învelite în pergament şi profitînd de liniştea ce se aşternuse la intrarea lui între meşter şi persoanele acelea spuse :

— Ochi de cerb v-am adus. Zice că să puneţi mai departe tot dintr-ăştia, că nu se găsesc de alt fel. În celălalt pacheţel sînt unii de tigru, dacă cumva vă plac ; sînt şi de papagal, numa' că ăia-s foarte rotunzi şi spălăciţi.

— Şi de cal, ca să ţi-i pun ţie !... strigă fabricantul de sfinţi, îndreptîndu-se spre ucenic ; acesta sări cît colo, zăpăcit de spaimă în faţa mîniei verzi a meşterului care cînd se supăra se făcea ca frunza. Negustorul ăla, spuse apoi, m-a înşelat ; ochi pentru statui, am citit în catalog, şi ce-are a face un animal cu statuia unui sfînt...

— Ăla care mi i-a vîndut, spuse ucenicul cu timiditate, cînd mi i-a dat i-a spus domnişoarei de la casă : „Animalele şi sfinţii au ochii la fel, fincă şi ei sînt tot nişte animale".

— Animal e el, imbecilul ; au să vină să-mi aducă napoi şi pe sfînta Ana din Pueblo Nuevo, că doar cine-o

să vrea o sfîntă Ana cu ochi de cerb, și pe Isus Hristos, din San Juań !...

Poşta nu era departe. Lobos îi dădu drumul indianului care-o cărase pe Fecioară din sat. Îl învăță să spună că statuia rămînea la atelier pentru că aveau s-o aranjeze, aveau s-o facă mai frumoasă. Hilario încălecă aproape dintr-un salt și, urmat de Lobos, care avea un cal roșcat, înghițiră cît ai clipi din ochi două sau trei străzi, pînă ce se opriră în fața intrării principale a poștei, pe o străduță lungă și îngustă.

— Mă-ntorc imediat, îi explică Hilario lui Mincho Lobos, care rămase să păzească animalele.

Cu pintenii și pălăria în mînă, pălăria, pintenii și desagii, intră pe o ușă mare, să întrebe, printre oameni cu chipiuri, în uniforme verzi, unii șezînd pe bănci lungi, cu vestoanele descheiate, cu picioarele încinse scoase pe jumătate din pantofi, alții umblînd dintr-o parte într-alta, și nimeni nu-i răspunse. Nu-l băgau în seamă fiindcă rîdeau, își întindeau picioarele să și le dezmorțească, anchilozați de cît merseseră pînă ce-și terminaseră cursa, sau pregătindu-se să plece cu corespondența sosită din toate părțile, spre a o împărți, din saci mai mult sau mai puțin plini, încărcați în cărucioare, căruțe, camioane oficiale sau, pur și simplu, duși în spinare. În sfîrșit, mai în fund, un om înalt cît o scară și uite-așa de slab, îl luă în seamă. Îi ascultă întrebarea și-și clătină dintr-o parte în alta capul, ca o hîrcă pe umerii lui osoși. Vru să spună ceva, dar îl electriză un strănut și începu să facă tot felul de gesturi, pînă ce strănută din toată inima, cu o batistă în mînă, ca să-și sufle nasul și să se șteargă. Sacayón își repetă întrebarea și omul de culoarea rășinii îi confirmă cu vorbe ceea ce tocmai îi spusese cu capul. Poștașul din San Miguel Acatán, Dionisio Aquino, nu sosise. Ar fi trebuit să sosească azi-noapte, sau cel mai tîrziu azi-dimineață. E dat drept fugar.

— Așa se întîmplă mereu — mormăi bătrînul, care spunea ceva printre clănțăniturile protezei ce i se mișca pentru că i se lărgise, au atîta încredere într-un om

care în fond nu-i casier de bancă, să le ducă și să le-aducă lor banii, fără să se atingă măcar de-un pesos din ei și fără să fie-n pericol de a fi asaltat pe drum, un poștaș umblă pe drumuri lăturalnice, e singur, unii nu poartă nici măcar cuțit. Ăsta a fugit și cine știe cu cît, și dacă trec granița și se duc în alt stat — spunînd acestea își șterse palma mîinii sale osoase cu cealaltă mînă —, nu-mi amintesc să te mai fi văzut, banii tăi îi am colea atîrnați în pungulița pe care mi-am pregătit-o.

Hilario îl privea cu respirația tăiată, gîfîind înfundat. Prin cataplasma călduță a trupului i se prelingea o neliniște de rădăcină ce nu-și află pămîntul, de rîu ce-și improvizează albii în somnul plantelor adormite, neliniște pentru ceea ce bănuia, pentru cumplita presimțire care-și făcuse drum în lumea realității, nu din cauza veștii, vestea nu avea importanță, el aproape o știuse, iar acum era convins de ceea ce nu voia să se convingă, de ceea ce respingea cu tărie condiția lui de ființă omenească, din carne de om, cu suflet de om, și anume că o asemenea ființă, născută din femeie, adusă pe lume de femeie, hrănită cu lapte de femeie, scăldată în lacrimi de femeie, ar putea, după voia ei, să se prefacă în animal, să-și vîre inteligența în corpul unei ființe inferioare, mai puternice, dar inferioare.

Domnul Nicho și coyotul pe care-l întîlnise pe Vîrful Mariei Tecún erau una și aceeași persoană ; fusese la cîțiva pași de el, avusese impresia clară că era om și încă un om cunoscut.

Plecă fără să scoată o vorbă, ștergîndu-și cu mîneca jachetei sudoarea rece care-i acoperea fruntea. Își puse cum putu pălăria, era deja în stradă, pe strădușa năpădită de iarbă și plante cu frunzele albăstrii și spinoase ca de tablă, cu florile gălbui, ca niște fluturi.

— Nu ți-a mers bine, îi spuse Mincho Lobos cînd îi văzu chipul înspăimîntat ; Hilario luă din mîinile prietenului său frîiele catîrului, ca să încalece. Da' nu se poate să-ți fi mers mai rău decît mie, adaugă Lobos, în timp ce-și aranja șaua ; dac-ai ști că nici

nu-mi vine să mă întorc în sat, unde de-abia m-aşteaptă toţi să afle ce s-a întîmplat cu Fecioara. Cînd am venit s-o iau prima dată, am văzut io c-avea nişte ochi tare ciudaţi ; dar în entuziasmu' şi zoru' de-a o lua, n-am dat importanţă. Acu', dă-ţi seama ce-or să-mi zică, şi-au să mi-o zică drept în faţă : că-s un tîmpit. Ce-are-a face ochii de sfinţi cu ochii de animale tăiate ?

— Ştii ce, Mincho, ca s-ajungem unde baţi tu, da' pe-altă cale, fără prea multe rugăminţi, că ştiu că nu-ţi trebe mult, hai să bem o duşcă şi să-ţi povestesc ce mi s-a-ntîmplat ; sînt speriat, există animale cu ochi de om.

— Tăiate, vrei să zici ?

— Vii ! Şi dacă-i aşa, ce să te mai miri că un sfînt are ochi de... coyot, să zicem...

— Da' nu fi sălbatic, măi omule, cum poţi să spui una ca asta, poate doar de-i fi trecut la pocăiţi !

— Afurisitule !

— Îţi mulţumesc pentru invitaţie, da' rămîne pe al'-dată. Dacă mai ajung şi băut în sat şi le povestesc că lu' Fecioara Maria i-au pus ochi de cerb, mă fac praf ; cît sînt de furioşi !

— Da' cine te-a invitat să te-mbeţi ? O duşcă, ţi-am zis...

— Nici una, Hilario, oricum, îţi mulţumesc ; îmi povesteşti tu cu altă ocazie ce-i cu animalele alea şirete care-s oameni şi de-aia au ochi de om ; există, cred şi io că există, un bunic de-al meu povestea că el a văzut cu ochii lui un vraci care se prefăcea-n cerb, Cerbu' de Şapte-focuri ; da' povestea asta-i aşa de veche...

Mincho Lobos îi întinse mîna lui Sacayón. Îşi luară rămas bun. Fiecare o luă pe drumul său, cu gîndurile sale. N-a lipsit mult ca un camion să dea peste cărăuş. Îşi smuci catîrul cum nu şi-l smucise niciodată. Scăpără scîntei şi-o zbughi într-o parte. Din fericire, catîrul era ascultător, obişnuit să se supună la moment, cu toate că avea frîu fals.

Frizeria îl primi ca de obicei, pe o şa de cal, fără cal. Se aşeză bine. Îşi ciocni pintenii în scaun. Bărbierul, don Trinidad Estrada de León Morales, îl bătu uşor pe spate, cu afecţiune.

— Mă tundeţi ca de obicei şi mă bărbieriţi, îi ordonase la intrare, în timp ce-şi agăţa pălăria, iar acum, cînd era acoperit cu un şervet ce-i ajungea pînă la genunchi, fără exagerare, pînă mai jos de genunchi, repetă : mă tundeţi şi mă bărbieriţi.

— Vă ciupeşte ?... întrebă don Trinis, în timp ce-i plimba maşinuţa de la ceafă înspre urechi.

— Porcăria asta a dumitale e o rablă, o să rămîn ca data trecută, cu durere de măsele şi-o să trebuiască să merg la farmacie să-mi iau o doctorie.

— Mai am numai puţintel pe-aici, că altfel n-o să iasă cum vă place, don Hilá ; şi ce-mi mai povestiţi de pe la dumneavoastră ? Ce mai e nou ? Se pare că drumu-i bun, aţi venit să staţi cîteva zile sau vă şi-ntoarceţi ?

— Acuma plec...

— Atunci n-aţi venit după marfă. A rămas don Porfirio acolo, acolo la dumneavoastră-n sat. Eu am crezut c-aţi venit amîndoi, dumneavoastră chiar că păreţi fraţi, mereu împreună, aşa-mi place să vă văd. Da' parcă data trecută vi s-a pierdut sau v-a furat catîrul.

— L-am găsit ; scăpase singur şi-o pornise la plimbare, că ştie şi el cît e de frumos p-aci pă la dumneavoastră.

— Vă place oraşul...

— Îmi place, da' n-aş sta aici, prea multe lucruri ai de văzut şi pe tine, la rîndu' tău, prea te văd mulţi ; p-aci, pă la dumneavoastră, e abudenţă de toate, da' numa' rele ; la noi, totu-i cu puţintelu', da-i bun ; şi io zic că la munte se trăieşte mai în libertate ; săracii, aci sînteţi ca-n închisoare, pentru orice tre' să cereţi voie ; îmi daţi voie, şi-mi daţi voie, şi-mi daţi voie, şi mă iertaţi, şi mă scuzaţi, aşa se rezolvă viaţa ; la noi nici vorbă de una ca asta, n-ai cui să-i tot ceri atîta voie.

— V-am făcut rost de ce m-ați rugat.

— Porfirio v-a rugat, da-i tot aia.

— E o lecuță cam scump, pentru că știți, se găsesc foarte greu ; da-i o minunăție : și-n afară de asta se găsesc gloanțe, fiindcă și la asta tre' să te gîndești... Acușica, stați liniștit, numai puțin...

Don Trinidad îi vorbea aproape la ureche, în timp ce-l tundea cu mașina zero, aplecat, apropiindu-și ochii de părul care cădea în șuvițe, ca un miez negru de cocos.

— Îndată ce termin vi-l arăt, continuă don Trinis, rapa-rapa-rapa-rapa-rapa, că-n fond nu-i nici o obligație, îl vedeți și dacă vă place putem să ne-nțelegem, eu m-am gîndit la dumneavoastră, la dumneata și la don Porfirio, cînd mi l-a adus, un cunoscut de-al meu știa că eu tot căutam așa ceva ; nu-i cerusem lui să-mi facă rost, da' mi l-a adus și l-a lăsat ca să-l vedeți ; tre' să pice dînșii cît de curînd, i-am zis, și-ați venit mai repede decît m-așteptam.

Hilario rămase tăcut, privindu-se în oglindă : față brunetă, ochi mari, setoși, buze bine conturate, frunte corectă, nas acvilin. Nu era chiar așa de urît. Îi spusese Aleja Cuevas, care era pentru el ca aerul curat de munte ; o să danseze de bucurie cînd va vedea șalul, pentru că acel ras, tuns și frezat fusese anticipat de o altă treabă.

Înainte de a intra la frizerie umblase pe la magazinele chinezești și cumpărase un șal de Corint, frate de mătase al celui pe care bietul Nicho Aquino îl adusese pentru nevasta lui și cu care se gătise Aleja Cuevas.

— Dacă-l vedeți, cu siguranță c-o să vă placă, îl luați și mi-l plătiți altă dată, nu trebuie să-mi dați banii azi, neapărat.

Avea dreptate Porfirio Mansilla, oglinzile sînt ca o conștiință. În ele omul se vede cum e și cum nu e, pentru că la fel ca și în fața conștiinței, cel care se privește în adîncul oglinzii încearcă să-și ascundă urîțeniile și să și le aranjeze, ca să arate mai bine.

Rapa-rapa termină cu mașina, o suflă de două și de trei ori, pentru a o curăța de peri, apoi o puse la loc.

— Așa, și acuma pieptenele și foarfeca, să vi-l mai tai nițeluș și să vă las un moț pe care să vi-l puteți pieptăna ușor în ce parte doriți.

Încă puțin și termină ; Hilario, care avea fesele tari ca niște bolovani, obosea oriunde ar fi șezut, doar pe cal nu.

— Mă pieptănați, dacă sînteți amabil, înspre partea asta, așa...

Rapa-rapa îl pieptănă cu o perie atît de aspră încît îl făcu să strîngă din ochi ; îi scoase apoi șervetul și îl scutură cu zgomot înainte de a-l pune pe un scaun alăturat.

— Ia uitați, don Hilá, scoase dintr-o ladă un revolver și-l puse în mîinile cărăușului, e o minunăție și ce-i grozav e că se găsesc gloanțe pentru calibrul ăsta. Aveți aici cutiuțele cu muniții.

— Io-l am p-al meu, da' cum v-am zis și data trecută, e cam vechi ; așa că treaba ar fi să le schimbăm și să vă mai dau io o diferență.

— Vindeți-l pe-al dumneavoastră în altă parte, sau vi-l vînd eu, dar pe ăsta mi-l cumpărați *cash*, fiindcă persoana care-l vinde are nevoie de *money* ; luați-l și eu îi dau banii lu' cutărică ăsta, pe urmă dumneavoastră mi-l plătiți mie și, dacă vreți, dacă vă convine, mi-l lăsați pe ăsta și eu vă caut cumpărător, îmi spuneți cît vreți pe el, că ceva-ceva om scoate. Gîndiți-vă bine și-o să vedeți că n-o să vă pară rău, e o afacere bună și plecați acasă cu pistol nou, așa că chiar de vă iese-n drum și-un coyot...

Frizerul, care se uita la gloanțele scoase dintr-o cutiuță de muniții, nu observă gestul de adîncă neplăcere pe care-l făcu Hilario Sacayón cînd îl auzi vorbind de coyot. Pentru o clipă, Hilario se și văzu cu pistolul în mînă, încercîndu-l pe pielea coyotului, de la Vîrful Mariei Tecún, care nu era coyot, știa el bine, cu toată puterea sufletului pe care n-o au și simțurile, știa el, și în mod iremediabil acceptase în conștiința lui ca rea-

litate ceea ce înainte, pentru mintea sa, nu era decît o poveste. Trag în coyot și Nicho Aquino cade rănit sau mort cine știe unde și cum îl îngrop pe coyot, dacă se prăvălește printre stînci și cum îi dau sufletu' înapoi lui' Nicho Aquino. Ținea în mînă arma prețioasă. Se grăbi s-o lase jos și-și ceru pălăria.

— Luați-l domnu' Hilá, o să vă pară rău !

— Numa' la ăi căsăpiți le pare rău că n-au cumpărat pistol ! Dac-o să-l mai aveți cînd oi veni data viitoare, poate facem tîrgu' ; uite că plecam fără să vă plătesc.

Își aprinse o țigară, în timp ce aștepta restul, scuipă într-o scuipătoare de lîngă ușă, dădu mîna cu don Trinidad Estrada de León Morales și ieși în stradă, unde-l aștepta catîrul somnoros.

Larma străzilor era atît de mare, încît ar fi putut fi ruptă în bucăți și mîncată sau linsă, ca și cum aerul ar fi fost o farfurie și gălăgia un fel de peltea. Mînjea totul. Întotdeauna cărăușul părăsea orașul cu impresia că avea ceva lipicios pe mîini, pe față, pe haine. I se scurseră ochii la o șelărie de lux. Într-una din marile vitrine, un cal enorm și, în ușă, parcă primindu-și clienții, altul la fel, amîndoi încinși cu șei brodate în argint și aur, frîie și scări strălucitoare, lucioase ca oglinda, cu licăriri ca de licurici. Trecînd pe acolo, deși caii nu aveau niciodată călăreț, își închipuia că-l vede pe Machojón, așa cum se zicea că apare el prin focurile aprinse pentru defrișări. Ca o stea pe cer. Ăștia nu se lasă călăriți, gîndi el, sînt niște lucruri încremenite care par numai că se mișcă, la fel ca soarele și stelele ; da' cine s-ar cățăra pe ei fără să riște să rămînă și el încremenit acolo, prefăcut în statuie, și pe urmă trebe că sînt goi pe dinăuntru, cum era călușu' ăla pe care don Deféric i l-a dat copilului ăl mai mare al maiorului, de ziua lui. Mai bine calu' de piatră, e mai solid, mai cal, cu coama lui lăptoasă, cu ochii cu sclipiri în pupile cînd îl bate soarele, ținut în frîu lîngă zidul gros și ținut în frîu de fund de copil, pentru că

toţi şcolarii, cînd ieşeau de la cursuri, treceau pe-acolo să-l călărească.

Se întoarse la gangul unde se vindea nutreţ. Oamenii de la han, buimăciţi de toropeala după-amiezii, umblau pe coridoare fără nici un rost. Cineva gîdila o chitară şi o voce cînta :

Sînt prizonierul unei viclenii
pe o femeie eu o iubesc,
dar cît timp pe lume voi mai trăi,
la ea niciodată n-o să mă gîndesc.
N-a fost aşa cum ea-mi promitea,
totu-i minciună, falsă monedă
cu care-mi plătea !
Şi orice bărbat ce-o ingrată iubeşte
şi soroc de ingrată să-i afle-ar voi,

să fie ca vîntu' ce frunza stîrneşte
o-adună şi-o-mprăştie peste cîmpii.
N-a fost aşa cum ea-mi promitea,
totu-i minciună, falsă monedă
cu care-mi plătea !
Şi la fel ca pe nişte biete gunoaie
vijelia-a venit şi pe sus ne-a luat,
dar după o vreme de plutire prin ploaie
cu aceeaşi forţă despărţirea ne-a dat !
N-a fost aşa... !

Îşi lăsă catîrul undeva pe-aproape, să nu încurce locul, şi după ce îi dădu apă şi îi puse nutreţ, urcă pe coridor, cu şaua în mînă, să stea de vorbă cu Benito Ramos şi cu un oarecare Casimiro Solares, pe care-i văzuse descărcînd ştiuleţi de porumb, aduşi în plase, pe nişte catîri. Erau prietenii lui. Amîndoi erau prietenii lui, dar unul din ei, Ramos, nu-i prea cădea bine şi nici el nu prea era pe gustul lui Ramos. Antipatii. Ramos îl salută, dar de la-nceput îl şi înţepă răutăcios, numindu-l după poreclă, fi-i-ar mama lui afurisită !

— Pe cine văd, pe Corcitu' ! Ce faci pe-aici ?

— Ba de tine tre' să-și facă omu' cruce, i-o întoarse Hilario, împunsătură pentru împunsătură, că-i răsari în cale unde nici nu gîndește...

— Fii cinstit, măi, Corcitule ; zi-mi mai bine-n față că-s înțeles cu diavolu', că doar n-o să ne certăm pentru atîta lucru !

— Minciuna-i adevăr !

Cînd terminară de descărcat, niște femei se apropiară să-l întrebe pe Ramos și pe tovarășul lui dacă porumbul era de vînzare, iar Hilario rămase atent la sunetele chitarei. Își scoase pălăria. De i-ar pica-n pălărie o singură stea dintre atîtea cîte strălucesc pe cer și-ar fi fericit.

N-a fost așa cum ea-mi promitea,
totu-i minciună, falsă monedă
cu care-mi plătea !

Așezați pe o treaptă a coridorului, stînd de vorbă în semi-întuneric, Benito Ramos îi povesti că era foarte bolnav, din cauza unei hernii vechi, care nu numai că-l durea, dar stătea gata-gata să-l omoare în orice clipă, dacă i s-ar fi strangulat.

— Atunci spovedește-te, de n-ai făcut-o pînă acu', numa' că io cred că pe tine nu te spovedește nimenea... îi spuse Hilario în glumă, atacîndu-l el mai întîi, pentru a se pune la adăpost de vreo altă înțepătură ; dar cînd văzu că Benito stătea tăcut, înmărmurit într-o tăcere apăsătoare, își îndulci vocea și-i spuse : Înainte de orice, Benito, ar trebui să mergi la un doctor, nu să te chinuiești așa ; cîtă lume nu s-a vindecat de hernie ; sînt boli care cu cît le lași mai mult necăutate cu atît se fac mai rele, fincă se agravează.

— Așa cred și eu și de aia am venit ; credeam c-o să-mi fie mai bine cu leacurile lui Chigüichón Culebro, da' cu mine n-a nimerit-o ; mi-a dat să beau pe nemîncate niște ierburi care te strîng la stomac, cea mai scîrboasă băutură pe care am băut-o-n viața mea, și mi-a mai dat o unsoare cu miros de cuișoare.

— Boala asta a ta trebe operată ; va trebui să te taie ; noroc că ești destul de zdravăn.

— Da' tu de ce-ai venit ? îl întrebă Ramos văitîndu-se ; durerea îi răzbătea în glas ; i se simțea în frînturile de voce.

— Nu e cancer... Hilario ezitase mult înainte de a pronunța cuvîntul acela negru, care lăsa în gură, după ce era spus, senzația de a fi scuipat o broască rîioasă.

— Nu, nu e cancer ; dac-ar fi fost cancer m-ar fi vindecat Chigüichón Culebro ; e hernie din naștere ; dac-ai ști ce-am tremurat, că eu credeam că asta am și i-am zis și lui. Măcar de-ar fi așa, mi-a răspuns, că pe ăsta eu îl vindec. Și într-adevăr, am văzut o bolnavă vindecată. Ca să vindece canceru', închipuie-ți tu, ia o șopîrlă veninoasă și-i face jecții cu suc de brîndușă. Animalu' se preface-ntr-un monstru, da' mai pe urmă, cum îmi explică Chigüichón, devine plantă, începe să se transforme-ntru-un fel de lemn și după ce animalu' din el a murit, trăiește, ca o ființă vegetală vie. Și veninu' ăla de șopîrlă vegetală i-l dă cancerosului, care și el se face monstru, îi cad dinții, uneori și păru', da' se vindecă de tot. Te-am întrebat de ce-ai venit și nu mi-ai răspuns.

— Cu treburi, da' acu' mă pregăteam să mă-ntorc...

— Îți invidiez sănătatea, Corcitule. Cînd omu-i așa zdravăn ca tine, dacă-i obosit de stat în pat se odihnește călare ; vreau să-ți spun că io la vîrsta ta eram tot timpu-n picioare, de mă și plictiseam și am luat parte la campania contra indienilor din Ilóm ; pe-atunci ne făleam cu colonelu' Godoy și cu unu', Secundino Musús, care cică acu' ar fi maior, da' pe-atunci era sublocotenent ; era ca un cocoș fără pene ; gălbejit și rău la inimă.

— Acuma-i șef în San Miguel, la garnizoană, e ăl mai mare ; e gras, da-mi pare că cu caracteru' stă mai slab, pare al naibii de rău.

— Ei, poți să-l întrebi. Ne schimbam caii și o porneam mai departe pe niște drumuri ca vai de lume,

pînă ce ne-am împrăştiat care-ncotro, odată cu moartea colonelului Chalo Godoy. Omu' ăla era făcut pentru război, fincă era rău în toate. În „El Tembladero“ a rămas, a fost o capcană de-a vrăjitorilor, l-au ars de viu. Noi ne-am salvat pielea pentru că ne dusesem la Corral de los Tránsitos, cu un indian pe care-l găsisem pe drum într-un coşciug. Afurisitu' se vîrîse-năuntru. Avea de gînd să-şi vadă de drum a doua zi. Da' colonelu' Godoy a crezut că era vreo şmecherie de-a hoţilor de vite care umblă pe-acolo cu duiumu' şi care, cum ţi-am zis, îşi împrăştie peste tot o grămadă de morţi dintr-ăştia falşi, numai că atunci în loc de-un om care să facă pe mortu, în mijlocu' drumului era un coşciug...

— Barca în care-ai să pleci şi tu, frate...

— Da' nu de boala asta. Şi-aşa, colonelu' îşi închipui că era un vicleşug coşciugu' ăla părăsit în vîrf de munte, taman în inima muntelui, pe unde nu trece nimeni zile în şir. Şi ce mai spaimă a tras cînd, desfăcîndu-l, a dat peste un indian, îmbrăcat în alb, cu pălăria pusă pe faţă. Crezi că s-a trezit ?... A trebuit să-l înghiontească cu un pistol şi de-abia atunci a spus cine era. Viu de-a binelea era mortu' şi bine-nţeles c-a ieşit cît ai clipi dinăuntru, explicînd că sicriu' era comandat pentru cineva, un vraci din Corral de los Tránsitos. Dacă ţi-aş spune mai departe ! Cînd vorbesc de lucrurile astea parcă-mi mai uit o leacă de durerile mele. Poate că de aia s-a inventat istoria, ca să uiţi prezentu'...

Benito Ramos, căruia uneori i se spunea Benigno, iar alteori Pedrito, se bătu peste oscioarele degetelor de la mîna stîngă cu vîrfurile degetelor de la mîna dreaptă, măsurîndu-şi astfel cadenţa tăcerii îngreunate de gîndul ce-l sîcîia, despre cărăuşul indian. Şi refuză ţigara pe care Hilario i-o oferi.

— Am să-ţi mai povestesc ceva despre acele întîmplări din viaţa mea, măcar ca să mai uit puţin de blestemata asta care mă chinuie. Îţi accept şi ţigara, ca să-ţi fac plăcerea şi pentru că poate fumînd... E o du-

rere surdă, înfundată, un fel de crampe, de parc-aș avea reumatism la mațe. Dă-mi foc și nu-ți cer să scuipi pentru mine, că salivă am chiar prea multă ; cu durerea asta, mă trezesc brusc cu o baltă-n gură.

Ei așa, Corcitule, sub comanda sublocotenentului Musús ne-am cățărat din „El Tembladero" pînă la Corral de los Tránsitos, indianu' cu sicriu' de-a spinare, sicriu' care-i fusese pat, iar noi cu pistoalele gata să scape glonțu'. În afară de asta mai aveam un ordin : dacă sicriu' nu era pentru vraci sau pentru vreun mort de-adevăratelea mort, să-l băgăn înăuntru pe indian și să-l împușcăm chiar acolo, în sicriu' închis și bătut în cuie, gata pregătit, doar să-i mai azvîrlim pămîntu' deasupra... Trase din țigară și scoțînd în rate fumul pe nas, după ce scuipă cîteva firicele de tutun care-i rămăseseră pe vîrful limbii, continuă cu glas mai domol : ...nici nu l-am împușcat pe indian și nici pe colonelu' Godoy nu l-am mai văzut și era om făcut numa' pentru război, că era rău ca focu' și... — trase din nou un fum — nu vreau să mă-ntind prea mult cu povestitu', adevăru' e că înainte ca Musús și băieții din escortă să-și dea seama de pîrjol, nici măcar miros de ars nu se simțea, totu' era normal, ca-n noaptea asta, eu am avut o presimțire despre ce se-ntîmpla în „El Tembladero". Tu ai văzut *Laudele* [1] ?

Hilario se porni pe rîs, în hohote, încercînd să explice motivul acelei ieșiri nefirești.

— Ha, ha, ha, în *Laude*, ha, ha, ha, în *Laude*, ha, ha, apare în *Laude* și prietenu' tău, ha, ha, ha, ha,... prietenu' tău cu unșpe mii de coarne !

Cuvintele și frazele, întrerupte de rîsete, se înșiruiau fără legătură, laude, prieten, unșpe mii de coarne, apare, prietenu', unșpe mii de coarne, laude, prieten, unșpe mii...

— Apare și se luptă, ha, ha, ha și se luptă cu Îngeru' cu mingea de aur, ha, ha !... rîdea mai departe Hilario, îndoindu-se de rîs în timp ce vorbea, ca și

[1] Scenete cu subiect religios.

cum i-ar fi întors cineva un resort înăuntru, dînd din mîini ca un înotător care se îneacă, după ce-şi aruncă pălăria pe care n-o putu împiedica să-i cadă în timp ce-şi căuta batista, căci aproape îi dăduseră lacrimile.

— Ce rîs !

— Lasă-mă să rîd, spune mai departe !

— Zici că rîzi şi cînd colo plîngi !

— Spune, spune mai departe ! şi-l apucau din nou hohotele nestăpînite, născute din închipuirea lui. Hilario şi-l imagina pe Benito Ramos îmbrăcat în diavolul din *Laude*, cu sfînta durere de hernie sporindu-i de fiecare dată cînd trebuia să lovească în scenă cu piciorul şi să-şi proclame obîrşia lui de Rege infernal, în luptă mai întîi cu Maurul din Austro-Ungaria şi după ce-l învinge pe maurul care în gură are spume şi în tuhăs unt, cu Ingerul cu mingea de aur, toate acestea pentru a primi drept premiu, dacă învingea, un indian cherchelit.

— Greşeşti, pentru că eu în *Laude* n-am apărut de loc, am fost doar spectator, comparaţia te-a făcut să rîzi, ei bine, rîzi !

— Tu povesteşte mai departe şi-ar trebui să-mi mulţumeşti, că nimic nu sperie durerea mai bine ca rîsul ; tu ai văzut, ca-ntr-un mister, ce s-a-ntîmplat, înainte de-a se-ntîmpla.

— Nu numai c-am văzut, da' le-am şi spus lu' Musús şi la băieţi. Am văzut clar, în pîlnia din „El Tembladero", aşa cum te văd pe tine aici, că Godoy şi oamenii lui erau înconjuraţi de trei cercuri dătătoare de moarte. Dacă le numărai din locu' unde stătea de vorbă cu oamenii lui fără să-şi dea seama de pericolu' care-i ameninţa, spre în afară, primu' cerc era numai din ochi de bufniţe, fără bufniţe, doar ochii, bufniţele nu érau şi dacă erau, păreau nişte *tamale* fără foi ; al doilea era format din chipuri de vrăjitori fără trup, mii şi mii de chipuri care stăteau lipite de aer ca faţa lunii pe cer ; şi al treilea, din pomi de *izote* cu vîrfurile însîngerate.

— Imaginaţie de om bolnav...

— Într-adevăr, numai c-așa a fost. În anunțu' dat de guvern s-a spus doar că trupa colonelului Godoy, împreună cu el, întorcîndu-se dintr-o recunoaștere, a pierit din pricina unui foc în munți ; dar' adevăru'...

— Adevăru' l-ai văzut tu, tu l-ai văzut arzînd sau murind în luptă, haide, haide, că între cer și pămînt nu mai e nimic ascuns...

— N-a murit nici ars, nici luptîndu-se. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici, după ce i-au aplicat focu' rece al disperării, l-au redus la mărimea unei păpuși și l-au înmulțit sub forma unei biete jucării, un păpușoi de lemn cioplit cu cuțitu'. Îi hărăziseră, după cum vezi...

— După cum ai văzut tu...

— După cum am văzut io ; da' acuma, cînd îți povestesc, vezi și tu ; îi hărăziseră o pedeapsă mai rea decît moartea. Indienii erau mai avansați decît noi, gîndesc io, pentru că găsiseră pedepse ce întreceau pînă și moartea.

Un copil de pe stradă, ciufulit și murdar, cu un pantof întreg și cu altul pe jumătate, intră strigînd titlul ziarului pe care-l vindea. Ramos cumpără ziarul și, în timp ce desfăcea cearșaful de hîrtie plin cu litere, încet, căci durerea de hernie nu-i îngăduia prea multe mișcări, Hilario spuse :

— Dacă tot l-ai cumpărat, hai să-l citim.

— Citește-mi-l pe-ntuneric, vrei să zici, de parcă s-ar putea așa ceva : mai bine hai să ne dăm mai aproape de focu' ăla.

— Am crezut că poți să citești și-n beznă...

— Corcitule, nu mă mai sîcîi, că dai de dracu ! Ia uite, e o știre despre satu' tău ! „Poș-taș care dis-par-re..." Eu nu știu să citesc curgător, citește tu mai departe !...

Hilario smulse ziarul din mîinile lui Benito : dar Ramos, astfel jecmănit, nu se lăsă și i-l luă din nou, cu brutalitate, pentru a continua lectura :

— „San Miguel A-catán. Se a-nun-ță te-le-gra-fic că poștașul Di-oni-si-o Aqui-no Co-jay, a dis-pă-rut cu doi saci de co-co-respondență. S-a dat-or-din de cap-tură".

Şi... — clipi din ochi, de cîte ori citea, ochii îi încremeneau ficşi într-un loc — asta-i tot ce zice, măi, zurliule, c-a dispărut poştaşu', nu zice nici o vorbă mai mult, fincă ar fi putut să mai spună... Tu-l cunoşteai ?... Ce-ntrebare şi la mine, că doar te-au trimis să-l urmăreşti. N-am nici o înţelegere cu diavolu', ci cu ziaru', de aia ghicesc toate lucrurile...

— Păi, zice asta acolo..., că io am venit să-l urmăresc pe poştaş ?...

— O spui chiar tu, Corcitule. Ziaru' nu zice decît ce ţi-am citit. S-a pierdut poştaşu'. S-a făcut invizibil. A devenit un nimenea. Trebe că ştia că avea bani mulţi în scrisori. E periculos să trimiţi parale pîn poştă. Banii sînt de hîrtie, da' nu hîrtie prietenă, ci duşmană, aş zice io ; de aia io cînd am de plătit ceva, mă duc în persoană, ca să evit pierderile şi neplăcerile ; banii nu sînt scrisori.

Scuipă. Gura i se umplea brusc de salivă. Salivă de greaţă din cauza durerii. Un tremur uşor îl scutura pe sub piele, ca şi cum n-ar fi tremurat numai el, ci tot pămîntul.

— Bine, Benito Ramos, o să-mi întind o leacă oasele, că-s zdrobit, altfel aş mai fi stat la taifas cu tine ; da' de cînd am plecat din San Miguel, n-am stat o clipă şi n-am închis un ochi ; trebuia să-l ajung din urmă pe poştaş înainte de Vîrfu' Mariei Tecún, da' se vede c-a luat-o pe v' un drum mai scurt şi s-a pierdut ; e-aşa de ciudat tot ce se-ntîmplă, că-ţi vine pîn' la urmă să crezi că visezi — căscă lung — ; bine, bine, mai c-adorm de-a-mpicioarelea ; dacă cumva ştii pe unde umblă domnu' Nicho, spune-mi, află, că doar de aia ai făcut tîrgu' cu...

— Minunea eşti tu, că cu nimic nu te deosebeşti de tine, afurisit ce eşti ! Ţi-arăt io ţie o dată — întinse braţul ca şi cum l-ar fi străpuns adînc cu o spadă — de-o să te culeagă cu lingura !

— Da' tu unde-ai fost ?

— M-am plimbat...

— Nu m-ai invitat și pe mine, spuse Hilario, întinzîndu-și pe o rogojină subțire și rece țoalele de dormit ce mai păstrau în ele căldura catîrului.

— Păi de-adevăratelea, să știi, că dacă veneați cu mine vă distrați ; e o viață să mergi la alea ; nu cîștigi nimic, da' te distrezi ; și ce bine-i să te simți iubit, chiar și numa' după felu' cum se poartă cu tine... Ah, prost mai sînt, mi-am dat una de-am simțit ca un curent electric pîn mînă ! Idiotu' ăsta de stîlp și io, mai idiot, că m-am pocnit cu cotu' ! Uf, ce mă mai furnică... auauau, pînă-n degete, m-a pedepsit Dumnezeu că vorbesc ce nu trebuie.

Întinși pe rogojini, cu hainele făcute pernă, Hilario și Benito mai vorbiră puțin, înainte de a-și vîrî capul sub țol, cum făcuse Casimiro Solares. O conversație somnolentă, forțată, un pod suspendat cu fire subțiri peste sforăiturile de rîu înfuriat ale fericitului Solares.

— Îți povesteam tot ce-ți povesteam cînd a intrat puștiu' cu ziaru'...

— Da... spuse Hilario, mai mult adormit decît treaz, și pe urmă a intrat Casimiro...

— Totu' era ca să ajung la concluzia că de-atunci mi-au ieșit vorbe cum c-aș fi avut o înțelegere cu diavolu' : am știut dinainte ce avea să i se întîmple colonelului, ce i se întîmpla ; vezi tu, nu știu dac-am văzut toate astea înainte să i se întîmple sau chiar în clipa cînd i se întîmplau, da' de la mare distanță. Bine-nțeles că daru' ăsta de-a ghici ce se va întîmpla îl au mulți, da' niciodată nu-s destui, d-aia e o raritate ; da' ei îl au fără să fi făcut vreun tîrg cu dracu'. E ceva natural sau supranatural, ca și gîndu'. Spune-mi tu ce lucru are omu' mai de admirat decît gîndu' ? Și de ce să nu fi fost Dumnezeu cel care mi-a dat mie talentu' ăsta divin ? Acuma nu-l mai am. Înainte era ceva așa, care-mi venea brusc, nu știu de unde, ca zboru' unei păsări pe care n-o vedeam, care-mi intra pîn nări, pîn ochi, pîn frunte și punea stăpînire pe mine. Mai tîrziu, trebuia să mă concentrez mai mult și ceva-ceva mai nimeream io. Acuma gata, l-am pierdut,

cu vîrsta se sfîrșesc toate... M-auzi, mă, Hilario ?...

— Da, e interes... păc... l-ai pierdut... de-ar... fi...

— Tu nu mai ești atent...

— Trebe să fie foarte bine — pînă aici cuvintele înșirate unul după altul, apoi rărite — să ghicești... ce... o... să... ți... se... întîmple... așa... poți... să te ferești și te ferești la timp... Apoi vorbind normal din nou : ...dac-o să cadă un zid peste tine și-o știi dinainte, te dai la o parte la timp și-l dai naibii pîn' să te facă terci. Na, că m-am trezit. Mi-a fugit somnu'...

— Așa ar trebui să fie ; da' io știu din esperiență că-i de-o mie de ori mai bine să nu știi ce-o să se-ntîmple. Ajunge doar să-ți spun că io am văzut-o murind pe maică-mea înaintea de-a fi primit vestea că o ramură de mango căzuse peste ea ; am văzut-o pe bătrîna strivită la pămînt ca o frunză și-am întins mîna, da cum putea s-o apere brațu' meu, dacă io mă aflam la douăzeci de leghe distanță, în plin munte.

— Nevastă-ta... întrebă Hilario, răsucindu-se pe rogojină și arătîndu-și spatele de culoarea mierii fierte pe rogojina împletită din foi de porumb ; nu-l lăsau să doarmă oboseala, pălăvrăgeala părtașului cu diavolul, sforăitul lui Casimiro, care duhnea a ou clocit, obsesia poștașului fugar, chin ce începea în om și se sfîrșea în coyot, sfinții cu ochi de animale disecate... ce tîmpit de scluptor !... să-i pună Preasfintei Fecioare ochi de cerb, io să fi fost în locu' lui Mincho Lobos îl luam la bătaie...

— Nevastă-mea... Ramos își chirci picioarele, se văită : Sîntem despărțiți de multă vreme, i-a venit așa, să se mute cu copii ei la Aguazarca ; e o tîlhăroaică...

— Și tu ai rămas singur ? N-ai avut copii cu ea ?

— Păi, n-am avut ; și sigur c-a tras la sîngele ei ; toată treaba asta cu dragostea e de fapt un chef prostesc de-a avea copii ; vezi o femeie care-ți place și imediat te-apucă chefu' să ți-o cîștigi, în chefu' ăsta-i copilu' !, pe urmă ți-o faci a ta și în căldura trupului și junghiurile creierului e copilu', în saliva sărutărilor morfolite ce-i dai, în blîndețea ce se simte în vorbele ei... A plecat cu copiii ei, așa se-ntîmplă cînd te unești cu o femeie

care-și are plozii ei. te lasă la bătrînețe ca p-un fraier cu gura căscată... Vrei o țigară ?

— Nu-mi place să fumez culcat...

— Mi-am petrecut viața cu ea și nu-mi pare rău, Hilario ; deși poate că da, pentru că-ntotdeauna termini căindu-te. bătrînețea e o căință tîrzie : indiferent că ți-a fost bine sau rău, după ce vremea a trecut, ai impresia că ți-ai pierdut viața cu viața pe care ai dus-o...

— Fumează că miroase. Casimiro ăsta a-nceput să se descompună ; măi, Casibeș...

— La asta-s buni copiii, măi, Hilario, ca să nu ți se pară la bătrînețe că ți-ai pierdut viața trăind-o degeaba, că ți-ai rătăcit timpu' de-a lungu' zilelor ; așa se pierde viața, trăind de-a-mboulea și doar copiii îți dau iluzia că turma merge înainte, cu partea bună că nu poți nici să-i mănînci nici să-i vinzi, ei rămîn...

— Măi, Casibeș, ia-n auzi la Ripalda [1], ce mă mai toacă la cap ! Încîlcite lucruri mai spui, io tot ce-nțeleg e că n-ai copii, da' de ce nu te-apuci să-i semeni cuiva ?

— Din cauza blestematului de blestem al blestemaților de vrăjitori îmblînzitori de licurici. Toți cei care ne-am năpustit asupra indienilor lui Gaspar Ilóm, cînd i-am făcut chisăliță fără să mai lăsăm viu nici măcar unu', de sămînță, toți ne-am ars : lumina din dimineața aceea ne-a 'zdrobit lumina vieții în trup, a fost lumină cu sare de blesteme de vrăjitori și la cei care aveau copii, le-au murit, le-au murit și nepoții, pe băiatu' lu' Machojón l-au furat chiar licuricii, ca să-l facă steluță pe cer, iar nouă, care n-aveam copii, ne-a secat izvoru'. Am trimis-o-nvîrtindu-se pe una cu care-am avut de-a face și-a rămas gravidă ! Cum era să fie al meu copilu', dacă vrăjitorii ne-au lăsat sterpi, ouă moi ?

— Da' maioru' Musús are un fiu al lui.

— Un fiu al lui de-al altuia, poate, fincă p-atunci Musús era sublocotenent de linie și doar n-avea el coroană, ca să nu cadă și pe el sarea, dac-a picat pe munți, și peste pietre-a picat : toate-au căzut la pă-

---

[1] Ripalda, Jerónimo Martinez, iezuit spaniol din secolul al al XVI-lea, autor al *Catehismului doctrinei creștine*.

mînt, ofilite, iar pietrele au rămas ca arse. Și-acu' i se mai spune Locu' Blestemelor.

— Ai adus porumb în plase... ?

— Plăsuțele astea... află, măi pîrlitule, că pînă și-aici aveau dreptate indienii ! Compară tu pămînturile astea cultivate al'dată de ei, cu rost. Nu tre' să știi multă artimetică, ca să faci socoteala. Pe degete-o faci. Porumbu' trebe semănat cum îl semănau și-l mai seamănă încă indienii, pentru hrana familiei și nu pentru negoț. Porumbu' e hrană, te-ajută s-o duci binișor și s-o tot duci. Unde vezi, mă Hilario, un cultivator de porumb bogat ?... Pare anormal, da' toți sîntem săraci lipiți. La mine-n casă s-a-ntîmplat de multe ori să n-avem nici de lumînări. Bogați sînt stăpînii cu plantațiile de cacao, turme, pomi fructiferi, stupării mari... Bogați de la țară, da' bogați. Și-n privința asta mai degrabă merită să fii cineva la tine-acasă [1], țăran bogat. Și indienii le cultivau pe toate astea, în afară de porumb, care e pîinea lor de toate zilele ; mai puțin, dacă vrei, da' le-aveau, nu erau lacomi ca noi, doar că la noi, Hilario, lăcomia a devenit nevoie... Din nevoie, dacă nu mai scoatem și altceva în afar' de porumb, ajunge sărăcie semănată și culeasă pînă ce pămîntu' secătuiește... Hilario ăsta m-a lăsat să vorbesc singur, ce neam prost, s-adoarmă ! Ce mi-e un mort, ce mi-e unu' care doarme, arată la fel amîndoi... Cultivatoru' de porumb își lasă pămîntu', pentru că-l chinuie cu semănatu' și răs-semănatu', ca pe hoții de cai, pe urmă se obișnuiește cu ideea că nu-i al lui, că-i al patronului, și dacă-i dau libertatea să dea foc la păduri, doamne ferește și apără... Eu am văzut munții Ilómului arzînd, la începutu' veacului. Asta-i progresu' care înaintează cu pas de învingător sub formă de lemn pentru foc, explica cu mult haz colonelu' Godoy, în fața desișului de copaci prețioși transformați în jăratec, fum și cenușă, pentru că progresu' era acela care reducea copacii la

[1] Aluzie la proverbul : *Más vale ser cabeza de ratón que cola de león,* care ar avea în limba română corespondentul în : Decît codaș la oraș, mai bine-n satul tău fruntaș.

nişte biete lemne de foc : mahon, *matilisguate, chicozapote, capoc,* cedru, eucalipt, stejar, şi pentru că cu autoritatea spadei dreptatea ajungea la lemne de foc, cu lovituri de nuia din orice şi pentru oricine...

În gîndurile lui, amintirea atîtor lucruri bune care fuseră distruse se amesteca cu durerea de hernie mai puternică acum, în frigul de la trei noaptea, o durere care îl gîtuia, ca şi cum l-ar fi pişcat un soi de albină care dă sufocări. Îşi lăsă capul pe un umăr şi rămase tăcut.

Într-adevăr, vînzătoarea de cafea nu era sub arborele de *capoc.* Masa cu picioarele în sus, pe nişte pietre pentru împrejmuit focul, îngrămădite pe o bucată de sac ars, cenuşiu locul unde făcea focul de obicei şi măturat bine de vîntul rece al dimineţii. Hilario lăsă frîul liber la ieşirea din oraş, ca să se întindă în voie, mai mult buimac decît obosit, după ce îi ascultase o noapte întreagă pe Benito Ramos vorbind şi sforăind pe Casimiro Solares. Îşi simţea trupul ca un fruct de mango strivit. Capul gol pe dinăuntru. Din cap îi veneau, fără îndoială, căscăturile goale, goale. Prin închizătura uşilor, lumina electrică străbătea din unele case în aburul albăstrui al străzilor. Brutăriile îşi deschideau larg uşile. Ceva îi agăţase timpul. Bine că în San Miguel, după cîte spunea ziarul, erau deja la curent cu fuga poştaşului. În desagi avea ziarul. Benito Ramos îi făcuse favoarea de a i-l da cadou. Mîncă într-o crîşmă, afară din oraş, cafea fierbinte şi turte prăjite, fasole şi brînză proaspătă, ce păcat că n-aveau şi un ardeiaş iute ! Vînzătoarele erau două fete. Una părea foarte frumuşică, deşi era nepieptănată şi cu hainele cam ponosite pentru că dormise îmbrăcată. Cea mai mare observă că lui Hilario îi cam plăcuse mititica şi nu se desprinse nici o clipă de ei. Mai bine să plece cu impresia bună a acelei minunăţii decît cu amintirea herniei chinuitoare şi a folozofiei lui Benito Ramos, care făcuse un pact cu diavolul.

Fără efort, în timp ce pe lîngă el treceau copacii, pereţii de piatră, cîmpiile, stîncile, firicelele de apă, Sacayón vedea parcă plutind în aer feţişoara drăgălaşă

a crîşmăriţei. Peste toate lucrurile care mergeau o dată cu el, în pas cu el, oriunde îşi arunca ochii, apărea ea. Cît e de săltăreţ sufletul la orice dorinţă a trupului, cînd eşti tînăr! Invers ca la bătrîni. La bătrîni, trupul se înclină înspre dorinţele sufletului şi sufletul, cînd anii au trecut, începe să vrea să zboare.

Ce mai crîşmăriţă bună. Nostimă şi ştrengăriţă. Se simţi tentat să se întoarcă şi s-o ceară de nevastă. Nu trebuia decît să-şi răsucească în drum catîrul şi să-şi continuie mersul, doar că în loc să aibă faţa îndreptată înspre unde o avea acum, ar fi avut-o invers, iar la sfîrşitul drumului ar fi dat din nou peste crîşma cu cîteva ghivece de lut şi bidoane de petrol pline cu flori şi cu perdele încîlcite din frunze şi flori căţărate pînă la acoperişul de paie.

Nu se hotăra s-o pornească înapoi. Catîrul se opri lîngă un rîu adînc să bea apă, de fapt el l-a cam oprit, deşi nu, totuşi ceva făcuse el cu hăţul pentru ca animalul să se oprească. Ce grozav ar fi fost să se-ntoarcă unde avea coatîru' cada. Coatîru' ?... Catîru'... Cada ?... Coada... cu cîteva înjurături, ce crîşmăriţă, nici o crîşmăriţă că doar logodna lui cu Aleja Cuevas nu era o joacă. Îi ducea şalul. Era din satul lui. Banii nu-i lipseau. Avea, în afară de cîrciumă, şi o bucată de pămînt, irigată. Şi mai avea ceva care valora mai mult decît tot aurul din lume, ceva din Miguelita din Acatán, nu în înfăţişare — Miguelita fusese frumoasă, iar Aleja era urîţică — ci, în aceea că amîndouă erau din Acatán. Ceea ce-i dădea un aer, în felul ei semnificativ de a fi, cu totul deosebit de cel al unei „tecune". căci avea multe griji pe cap şi îi plăcea să stea în casă. Miguelita coase cînd toţi dorm, stă de veghe noaptea ca să coacă pîinea pentru a doua zi, nu iese din casă şi dacă iese, se-ntoarce. Se încredinţă Fecioarei cu Butucul, în timp ce catîrul, deja sătul, îşi plimba nările cu răsuflarea lor de animal satisfăcut, pe deasupra apei.

Apă mergătoare a rîului pe care catîrul o înghiţise ca să meargă şi el uşor, printre creste, mai mult bolovani decît drum; după cîteva leghe ajunse sleit de

puteri și cam deșelat. În pas cu rîul stîncos, urmărit de susurul apei care forma vîrtejuri la cotituri, străbătu imenșii munți cenușii, albăstrui, pînă ce ajunse pe malul unui lac cu douăsprezece sate, așezate ca doisprezece apostoli pe stîncile muntoase ce prinseseră la strîmtoare colibe și oameni cu fețele măslinii și ochi de pește.

Făcea un ocol mare ca să nu mai treacă pe la Vîrful Mariei Tecún. Sus, în înalt, munții își ciocneau frunțile ca niște țapi. Față de rîul învolburat i se păruse că animalul stătea pe loc, iar acum mersul lui era anulat de imaginea munților ce creșteau întruna. Umbra catîrului cățărîndu-se pe povîrnișul abrupt însemna atît de puțin în fața masivelor stînci care se înălțau tot mai mult pînă ce ajungeau să sfîșie norii. Se prăvăli undeva o cascadă nevăzută, un ecou adînc în urechile lui, senzație auditivă care-l făcu să priceapă că pămîntul nu numai că urca împreună cu el, ci se și afunda, rostogolindu-se în abisuri somnolente.

Rîul avea acum un susur ciudat, ca un zbor de păsări cu aripi lichide. Scurtătura pe care o apucase înconjura burdihanul unui munte pe care și-l închipuia ca pe un armăsar sălbatic, printre copaci lăptoși ce se omorau cu plecăciunile cînd bătea vîntul și unde liniștea era mai adîncă atunci cînd cînta mierla, pentru că se auzea și mierla și liniștea. Se apăra cu brațul de mărăcini, aplecîndu-și capul sub pălăria cu boruri largi. Simți trecînd un cerb. Ghiare în copaci. Mai încolo aveau să înceapă bălțile, muscoii, albinele, stolurile de vulturi. Se întoarse să privească în urmă. Urcase destul de mult. Ieși la drumul mare. Turme de vite, cărăuși indieni, căruțe cu boi și oameni călare. Unii în direcția în care mergea el. Alții, dimpotrivă. Veneau, se întîlneau, se salutau. Nu-i cunoștea pe nici unul. Lacul îl orbi. Catîrul înainta sunînd din copite ca din patru clopote, după ce suferise atîta pe scurtătură, unde un pas azi și altul mîine însemna un mers ușor. Și el se îndreptă în șa, își părăsi cocoașa cu care venise de pe coastă, jucîndu-și degetele pe frîie și picioarele în scări. Se opri să-și aprindă țigara de pănușă verde care-i atîrna

stinsă între buzele arse. Pete de păsări negre, furioase, se așezau și zburau din pășuni, după ce ciuguliseră bălegarul, fără a da vreo atenție boilor căpățînoși și vițelelor somnoroase și pline de căpuși. Ca un val de aer cald trecură pe lîngă el niște cărăuși. Pe Hilario Sacayón îl apucă din nou cheful de a se întoarce cu ei. Îi spuseră la revedere. Fluierau. E greu să-ți închipui că există oameni care stau tot timpul întinși, sau se mișcă în jurul unui singur loc.

O voce de femeie îl făcu să-și întoarcă privirea.

— E trist să fii sărac !

— Nu te-am văzut, mă uitam să găsesc poarta, că-i așa de micuță. Ce mai faci, nană Cande ? Tot cu vînzarea ? Da' văd că pe azi ai terminat. Chiar mă gîndeam acu' cîteva zile ce gustoasă-i carnea de porc. Jumări n-ai ? C-aș vrea să cumpăr cîte ceva din ce ai p-aici. Și dumneata ce mai faci ?

— Bine, slavă Domnului. Da' 'mneata un' te duci ?... Treceai fără să-mi zici bună ziua...

— La San Miguel...

— N-adusăși catîri...

— Păi, nu...

— Ești singur ; și don Porfirio și Olegario-s p-aci ; nu știu dacă n-or fi colea 'năuntru.

— Nu mai spune ; și frații dumitale ?...

— Acuma-s aici ; s-au întors de vreo nouă zile de la munte ; intră și descalică, nu vezi c-acuș se-nserează și mai încolo n-ai un' să-noptezi ; mai ales c-aci ai și petrecere...

— Și mai ales că-i mai bine s-ajungi la timp decît să te lași rugat. Dacă-mi dai voie, mă duc să caut poarta.

— Ne vedem acușica și mă bucur c-ai sosit cu bine.

Candelaria Reinosa mai avea și acum prăvălioara cu carne de porc, la marginea drumului. Grasă, îmbrăcată aproape întotdeauna în galben, peste palida culoare aurie a bluzei îi atîrna coada neagră, groasă, ca un veșnic șuvoi al doliului pe care-l purta în suflet. Ochii ei blînzi priveau înspre drum cu aceeași neliniște vie

cu care scrutaseră zarea și în ziua aceea cînd Machojón trebuia să vină să-i ceară mîna. Viața ei era drumul. De multe ori încercaseră frații ei s-o smulgă din prăvălioara cu carne de porc, acum cînd ajunseseră oameni cu posibilități ; dar ea n-a vrut niciodată să-și părăsească prispa, ca și cum, într-adevăr, speranța s-ar fi hrănit cu așteptare. Așteptarea îi hrănea speranța. O candelă cu ulei, sub o icoană a Fecioarei Buneisperanțe, era tot luxul acelei prăvăliuțe de cîrnați, carne de porc și jumări. Acum untura o vindeau frații ei în capitală. Avea preț mai bun acolo și cum își asiguraseră și clienții pentru lemne, Candelaria Reinosa, e o prostie, dar fără să știe bine de ce, se întristă pînă ce fu cuprinsă de friguri și slăbi mult, în ziua în care frații ei o anunțară că voiau să-i ia untura. Simțea că parcă i-ar fi luat rochia albă pe care trebuia s-o îmbrace în ziua nunții. O rochie fără dantele, prelinsă pe trupul ei de lujer de floare sălbatică. Avea optsprezece ani neîmpliniți. Machojón, de cîte ori venea s-o vadă, îi lua mîna, fără să-i vorbească și petreceau împreună clipe lungi, tăcuți, iar cînd vorbeau era doar ca să-și arate unul altuia ce se petrecea în jur. „Am auzit găinile !" îi spunea Machojón, pentru ca ea să-și dea seama de cloncănitul unei cloști, căci adevărul e că și lui îi era greu să o facă și zgomotul acela ciudat i se părea o noutate în comparație cu misteriosul limbaj în care-și vorbeau ei doi, doar prin împreunarea mîinilor. „Flăcăruia", spunea ea, cînd candela aprinsă la picioarele Cristului răstignit sfîrîia uneori. „Afurisiți mai sînt și cîinii ăștia, latră la trecători doar așa, fincă au chef să latre ; mai bine-ar tăcea !" „Frunzulița", spunea ea cînd vîntul lua o frunză. Totul avea importanță. Asta e ; atunci totul avea importanță. Pălăria lui Machojón. Cîte opt și zece zile mirosea pe unde-o lăsa. Phii, că uneori mirosea-n toată casa ! Pintenii lui zăngănitori, cînd pășea apăsat, bărbătește. Își îngropa picioarele-n pămînt, ca bărbații adevărați. Și vocea lui calmă, cu rezonanțe de bărbat singuratic.

Candelaria Reinosa dădu la o parte o pînză subțire cu care acoperea intrarea prăvăliei, ca să iasă în curte, unde frații ei petreceau, împreună cu nevestele lor, copiii și prietenii. Din mînă în mînă trecea paharul care, pentru fiecare invitat, era umplut cu rachiu. Xilofonul îi chema la dans. Într-un colț așteptau chitarele. Vorbeau verzi și uscate. Rîdeau. Se îmbrățișau. Porfirio Mansilla îl ducea de gît pe Hilario Sacayón, urmați de Olegario, care scormonea pămîntul cu o cravașă ca o coadă de maimuță.

Atrăgea atenția un bătrîn de culoarea castanului. Îi ziceau „Chichuis". Își făcuse apariția în chip de tămăduitor. Oful lui era să i se spună „doctor". Era înconjurat de alți invitați. Candelaria își dădu seama că vorbeau de ea. Dar ce-i păsa ! Doctorul, nesuferit ca un păduche alb, o ținea una și bună : să se însoare cu ea. În privința vîrstei, după cîte spuneau frații ei, erau taman pe taman, numai că ea nu voia.

Porfirio, Hilario și Olegario, cărăușii, se apropiară de locul unde se afla Candelaria, sporovăind, hlizindu-se și făcînd glume.

— Da' ce tot spionezi și nu dansezi ? o întrebă Hilario din spatele lui Porfirio, care o salută și dădu mîna cu ea.

— Bice îmi dădea Iuda !

— Ia-mă de braț, îi spuse Porfirio în timp ce-i dădea mîna, și-au să vadă ăștia acu' ce n-au văzut de cînd îs !

— Ce, v-ați pierdut mințile ! exclamă ea, trăgîndu-și brațul de sub al lui Porfirio.

— Da de fapt și la urma urmelor, interveni Hilario, ce sărbătorim noi aici ?

— Pețirea unei fete a lu' Andrés, frate-meu.

— Chonita-i a car' se mărită... adăugă Porfirio ; da' ce ascuns ați mai ținut-o, așa o să fie și cu dumneata, Canducha, o să ne lași paf pe toți.

— Numa' că dumneata, don Porfirio. ai vrea să te-nsori cu mine fincă nu se mai găsește niciunu' cu așa un prost gust.

Tăcură ca să asculte xilofonul. Începuseră să strunească și chitarele. Un cîine deșelat urla, scheuna, fugind spre stradă din bucătărie, unde primise o bîtă pe spinare.

— Ce inimă neagră la Javiera asta ! spuse Candelaria Reinosa ; își netezi cu mîinile ei albe șorțul, pe burta de fată bătrînă și mîncăcioasă și trecu printre invitați s-o certe pe femeia care le măcina boabele, o indiancă duhnind a porumb crud, gravidă nu se știa cu cine, o miloagă, o bețivă, ba chiar se zicea că și nițel cam ușuratică : dar de muncit muncea foarte bine ; știa să facă tot, doar că era cam lungă de mînă ; devoțiunea ei pentru lucrurile străine o condamnase la dulcea tortură a pietrii de măcinat.

Nu răspunse mustrării, nici măcar nu ridică ochii pînă nu termină de frecat pasta de pe piatră. Se opri pentru a-și îndrepta spatele :

— Frații dumitale-au zis că n-o să mi-l lăsați să vină-n bucătărie și pe deasupra... Multe cîte-au mai zis frații dumitale... Pe deasupra... Te folosești de orice motive... E petrecere, du-te, nu te mai zgîi la foc...

Candelaria Reinosa stătea nemișcată, cu ochii înfipți în inima unui cuptor plin de lemne, jar, flăcări și fum. Fumul la flacără, flacăra la jar, jarul la lemn, lemnul la copac, copacul la pămînt, pămîntul la vis. Cu sprîncenele împreunate. Și mai împreunate. Cu șorțul în mîna care îi tremura, gata pregătit să-i stingă plînsul elementar, ascuns în ea. Fumul la flacără, flacăra la jar, jarul la lemn...

Indianca îi atinse brațul cu degetele ei reci și acre de pastă de porumb. Candelaria, fără să-și dea seama, fugi din bucătărie : trebuia să-i servească, nimeni nu servea, și se interesă mai întîi de cearta dintre Hilarii, cum obișnuia ea, cu tot dragul, să-i numească pe cărăuși.

— Io în locu' lu' Olegario nu te-aș fi lăsat să cum-

peri perechea aia de catîri și încă mai faci și pe marele cunoscător de vite. Și-n treacăt fie zis, ce scump i-ai plătit.

— Nu da vina pe mine, Hilario, că io i-am zis să nu-i cumpere, poa' să-ți spună chiar el. Cum îmi zice Olegario, i-am arătat că nu era cazu' să-i cumpere așa de scumpi, fincă-s grozav de scumpi catîrii ăștia, măi Porfirio, da' cum vina trădătoare...

— Un păhărel de rachiu v-ar cădea bine... spuse Candelaria apropiindu-se de cărăuși și întinzînd spre Porfirio o farfurie cu cîteva pahare pline cu un rachiu tare.

Porfirio nu se lăsă rugat, reproșîndu-i lui Hilario că-l sîcîia cu catîrii și că-l trăsese de limbă ca să afle tot ce se întîmplase în San Miguel Acatán, despre dispariția poștașului Nicho Aquino.

Fusese o adevărată nenorocire publică. Părintele Valentin anunțase la predică cum că Arhanghelul San Miguel, cel mai arhanghel dintre arhangheli, avea să-și dezlănțuie furtuna spadei asupra Vîrfului Mariei Tecún, la scurt timp după Biciușca Sfîntului Francisc [1]. Se pare, dac-o fi fost adevărat, că poștașul îi ducea un plic sigilat cu fonduri pentru curie. Pe administratorul Poștei îl schimbaseră și primise ordin să se prezinte în capitală, dar pe drum avusese un atac de apoplexie și rămăsese țeapăn, nu mai putea nici să vorbească. Don Deféric voise să organizeze o manifestație de protest împotriva văditei neglijențe a autorităților locale, pentru că trimiseseră cu poșta un om ce era victimă a unei minciuni „sui-generis"...

— Iote-al naibii... unde-ai mai învățat și vorbulița asta !

— Așa zicea don Deféric. L-am auzit zicînd-o de vreo nouăzeci de ori : minciună „sui-generis". Da' n-a mai fost nici o manifestație. Maiorul Secundino Musús, deși e cumătru cu el, l-a amenințat cu închisoarea. Singuru' indiferent a fost chinezu' ; toți întrebau, în afară

[1] *Cordonazo, de San Francisco,* se referă la ploile foarte puternice din perioada echinocțiului de toamnă.

de el, pînă și deținuții ; libertatea lor depinde foarte mult de ce duce și aduce poștașu' ; pînă și Aleja Cuevas, da' nu din cauza poștașului, ci pentru unu' care-a plecat în goana mare pe urmele lui, da' nu l-a ajuns, fincă i s-a făcut nevăzut pe drum, precis s-a transformat în coyot.

— Cum le știi tu pe toate, măi Porfirio !

— Și știi ce, Adelaido, nu-i bine s-o tot lași singură și să faci pe cocoșu' pîn alte părți ; cel puțin anunță cînd pleci ; că poa' să-ți mănînce altu' bucățica.

— Doar dacă-i un porc !... Și-n orice caz îmi rămîne nana Candelaria, că i-o fi sosit și ei vremea să merite tot ce-i mai bun. În sănătatea dumitale, nană Cande, să bem ca să fii cît mai fericită !

Un tremur ușor al mîinii făcu să zornăie paharele pe farfurie. Urarea de „cît mai fericită" străbătu ca un fior trupul Mariei Candelaria, ființa ei care era ca un ghem de neliniști. Dar nici unul dintre cei trei cărăuși, Porfirio, Hilario, Olegario, nu-și dădură seama, pentru că tocmai dădeau rachiul pe gît. Cotul sus, rachiu-n stomac și capul jos, ca să scuipe otrava rămasă.

Chichuis, „doctorul", se alipi în treacăt grupului ; se îndrepta către locul unde se afla xilofonul, luă un pahar de pe farfurie, mai mult pe pipăite, căci privea fix în ochii Candelariei și-l înghiți ca pe apă, nici măcar nu scuipă, ba mai și plescăi cu satisfacție, spunînd :

— Se simte bine domnișoara în compania călăreților, sînt foarte simpatici, foarte sinceri, foarte...

Cărăușii îi mulțumiră pentru complimente. Fine de tot. Doar Porfirio i-o luă în nume de rău, i se cam urcase rachiul la cap și era certăreț la beție, sau poate fiindcă era ditamai zdrahonul voia să-și măsoare forțele cu Chichuis, un tip interiorizat, dintre aceia care se fac orășeni și pe urmă, cum sînt de la munte, nu se mai simt bine nicăieri.

— Numa' că nouă, ăștia cu caii, domnule, nu prea ne place să ne piște păduchii, iar nana Cande e domnișoară fine-a vrut ea să rămînă domnișoară, c-a refuzat cu duzina atîtea partide bune ce-a tot avut ! Nu mai departe

de Julian Socavalle, care s-a sinucis pentru ea ; ăla chiar că era călăreț adevărat, da' și mai și a fost ăl care-a fost chiar al ei.

— Este... îndrăzni Candelaria, măgulită în amorul propriu, coborîndu-și ochii ei frumoși pînă la paharele goale pe care cărăușii și doctorul le puseseră înapoi pe farfurie.

— Este, zice ea, și are dreptate, pentru că l-a iubit, îl iubește și-o să-l iubească mereu ! Ce iubești, prietene, n-are absență ! Mort, dispărut, ce vrei, da' mereu prezent, cît timp trăiește persoana care îl îndrăgește ! Uite-așa trebe-nțelese lucrurile de un bărbat adevărat, cum era Machojón !

— Era ?... Este !...

— Da, nană Cande, interveni Hilario, este și va fi, cîtă vreme-o să eziste o femeie care-l iubește, un bărbat călare și o stea pe cer.

— Așa-mi place, continuă Porfirio, vesel de palavrageală și de alcool, iar Olegario spusese : Bravo ! Și-i mai bine să oprești la timp ce-i de oprit ; și cum băuturica asta-i pentru băut, cu voia lu' nana Cande ; bea și dumneata, dom' le medic...

Xilofonul, chitariștii, țopăiala dansului, Candelaria Reinosa cu cîte-o cenușă în șuvoiul negru al cozii, cu bluza ei galbenă, care-i ridica puțin sînii, și cei trei Hilarii care cu greu mai stăteau liniștiți de cît chef aveau ca noaptea înstelată să coboare la picioarele iubitelor lor.

Logodnicii se apropiară de ei : Chonita Reinosa, fiica lui Andrés, fratele Candelariei, și Zacarias Mencos ; ea cu gura cărnoasă ca o floare de heliotrop, el mirosind a iepure și cam sălbatic, cu toată clasa pe care-o dobîndea cînd umbla încălțat, de parc-ar fi fost potcovit, așa-i troncăneau botinele. Se apropiară de grupul cărăușilor și de „doctor", să asculte ce le explica tușa Candelaria.

— Cîte-odată, noaptea, mă trezește tropăitul calului lui... Ies afară să văd și pe drum e ca o pulbere de steluțe sclipitoare... Trece pe-aproape, d-apoi, cum l-au orbit licuricii, nu știe că-s trează și-l aștept, cam așa cum se

trezesc frunzele stejărișului plumburiu, cînd e lună. Trece așa de aproape și așa departe, aproape de fapt, dar departe pentru că nu mă vede. E îngrozitor și atît de simplu — vorbea fără să vadă pe nimeni și fără să fie atentă la nimic —, lucruri care poate nu se întîmplă niciodată și dacă se întîmplă e doar o dată la zece secole... asta mi-e soarta, ce să-i faci, să mă văd rănită de scînteie, nu degeaba eram și sînt imaginea adevăratului rănit, dragostea așa trebuie înțeleasă : bărbatu' poate să fie mai multe lucruri de-odată, dar femeia nu poate fi decît imaginea bună a bărbatului pe care-l iubește... — ultimele cuvinte fură o bîlbîială, își strînse buzele, de-abia-și mai ținea plînsul care însă i se prefăcu în rîs de femeie ce rămăsese copilă — ... Îmi amintesc că odată dansam aici, în curtea asta. Hai să dansăm un *tiento-tuti* mi-a spus, voia să-mi pună piedică, nu ca să mă dea jos, ci ca să aibă motiv să m-atingă pe la spate ; i-am dat o palmă...

— Și o sărutare, nu-i așa, tușică ? spuse nepoata ; rudele și prietenii știau povestea pe dinafară.

— Da' io mă-ntreb în prostia mea, spuse Olegario fumînd un chiștoc de trabuc pișcător ca urzica și trăgînd cu ochiul la logodnica ce chiar că era grozavă pentru un *tiento-tuti*, oare toate stelele de pe cer or fi oameni care-au fost călăreți ?

Porfirio, luîndu-i-o înainte „doctorului", care voia să-i răspundă, îi dădu un cot în burtă, nu pentru întrebare, ci pentru că-i ghicise intenția, rîse și spuse :

— Ar cam trebui să-l facem atent pe Zacarias că Olegario ăsta i-a pus gînd rău logodnicei. Mănînc-o repede, Zacarias, nu care cumva să ți-o rîvnească prea tare prăpăditu' ăsta și să-ți scape printre degete !

— Oi fi vreun fruct tu, nu-i așa, Chon ? mormăi Zacarias Mencos, chinuindu-se să-și scoată mîinile din mînecile jachetei noi care-i era prea mare, mușcîndu-și mustățile galbene, pentru că în afară de rachiu mai băuse și „macho" [1].

---

[1] Rachiu foarte tare, extras dintr-un cactus.

— Un fruct oprit și mult rîvnit, zic io că este ! adăugă Hilario.

— Oprit pentru alții, da' nu pentru mine, răspunse Zacarias care reușise să-și scoată o mînă și și-o plimba peste mustățile zbîrlite. Cu însurătoarea, fiecare-și culege partea lui !

— Dar, Zaca, gîndește-te că noi nu sîntem căsătoriți... spuse Chonita tulburată.

Se auzea vocea unui chitarist care cînta :

Trunchi nefericit, pustiu de crengi și flori,
Și pe tine te-a veștejit durerea...

Benigno și Eduviges Moratava, împreună cu alți prieteni, stăteau în cerc în jurul lui, nemișcați, fredonînd melodia. Eduviges era fratele mare. Sub piele, oasele, și sub oase, tristețea importanței. De șase ori fusese primar și ultima dată puțin i-a lipsit să n-o sfeclească, pentru că un oarecare, pe care-l numiseră trezorier, fugise cu toate fondurile municipale, furase pînă și măciuliile de la bastoanele folosite ca însemn al puterii oficiale.

Urechile mineralizate a două femei înecate în ani le împiedicau să vorbească în șoaptă. Își spuneau secretele cu strigăte și de n-ar fi fost xilofonul, cu toții le-ar fi auzit comentariile, legate mai ales de domnul Eduviges Morataya ; acum îi venise rîndul medicului.

— Vierme de cimitir, ca toți ăi de la oraș...

— De cimitir, acolo-i locu' dumitale ! Molie de vechituri !

— Nu știu, da' am impresia că-i cam dă tîrcoale lu' Candelaria ; oh, da' nici vorbă, poate, cînd o face plopu' pere...

— Ia de gustă rachiu' ; uite c-au adus și cafea cu felii de cozonac ; ăștia fac multă paradă, la fel erau și bătrînii Reinosas...

— Da' ăștia-s Reinosa ori Reinoso...

— Păi nu-i tot aia... ? Bătrînii erau din ăia care cînd făceau o petrecere azvîrleau toată casa pe fereastră, și uite-aci eram io, aci unde stăm acuma, cînd s-au făcut

pregătirile pentru pețitu' lui Candelaria ; pe ea o iubeau ăl mai mult. Gabriel îl chema pe bătrînu'. Gabriel Reinoso. Au tăiat o vită, o grămadă de porci, vreo șaișpe curcani...

— Nu le mai umfla atîta ; e bun rachiu' ; poate că de prea multă pregătire s-a stricat totu'.

— Nenorocirile nu lipsesc niciodată ; Machojón a plecat de-acasă și n-a mai ajuns în pețit...

— Aci trebuia s-o ceară...

— Păi aci, chiar aci, unde vezi că sîntem noi acușica, la pețitu' lu' Chonita, destinu' maică... destinu'...

— O fi el stea, spunea Candelaria în grupul porcarilor, unii dintre ei grași și ciupiți de vărsat, dar eu l-am auzit suspinînd ca un copil ! Punctele ăstea mari de tot, aurii, pe care le vedem luminînd cerul, nu-s fericite, vă spun eu. Din contră, cînd mă uit și mă uit, că de-atîta uitat mă simt ca-n familie cu ele, simt că-s luminițe de dor. Bolta nesfîrșită e plină de absențe...

— Tușică, veni viitoarea mireasă s-o ia cu ea, invitații vor să ciocnească cu familia, înăuntru, în sală.

— Și taică-tu ?

— E-acolo cu mama, te-așteaptă doar pe dumneata ; „doctorul“ o să țină o cuvîntare.

Sala era plină de invitați. Ușa, ticsită de lume ce se înghesuia de pe coridor. Medicul începu agitat :

— ...În sfîrșit porumbița n-o să se mai teamă de uliu ; în sfîrșit junele cel ferches și-a ales drăgălașa lui soață, ca să-și întemeieze un cuib ; în sfîrșit cupa vieții își revarsă spuma fericirii...

Vocea răgușită a lui Porfirio Mansilla se auzea printre „șîșiielile“ invitaților care, enervați de proasta creștere a cărăușului — numai cărăuș putea să fie! — cereau liniște. Hilario își scoase afară prietenul aproape împingîndu-l.

— Hai, Porfirio, c-ai făcut-o de oaie ! Hai cu mine, omule, pentru Dumnezeu, hai să ne cînte ceva afară băieții cu chitarele, c-au venit de la jgheaburile lu' Juan Rosendo !

În sală se auziră aplauzele după terminarea discursului.

— Uite că Olegario dansează, îi arătă Hilario, ca să-i alunge lui Porfirio cheful de ceartă cu Chichuis, e un bandit pînă și cînd dansează. Își vîră picioru' între picioarele femeilor. Și ce mai duhnește-a tutun. Înseamnă că io nu-s femeie, fincă n-aș dansa cu el.

Porfirio își scărpina urechea păroasă, înfuriat, fără să scoată o vorbă. Îl enerva să fie contrazis. Chichuis îi stătea în gît, începînd cu porecla : păduche alb, și ăsta era un motiv suficient ca să-i caute ceartă și dacă din greșeală i-ar fi scăpat vreun pumn sau ajungeau la arme, apăi atunci să-i ardă și el una zdravănă, de să se oblojească singur dacă-ntradevăr era doctor, că a ce-arăta mai puțin era a doctor, un șmecher care vrea să pună laba pe Candelaria.

— Da' tu ce te bagi ?... îl contrazicea Hilario, ești la fel ca babele astea surde care reduc totu' la mîncare și parale, dragostea, prietenia, viața...

— Cîntă ceva, Flaviano ; nu te mai lăsa rugat, îi spunea o fată îmbrăcată în roșu unui tînăr brunet, cu dinții foarte albi, pe care-l porecliseră „pîine cu brînză", din cauza feței lui ca o pîine frumos coaptă cu o bucată de brînză la mijloc.

Unul dintre chitariști se îndoi din mijloc aplecîndu-și urechea pînă la cutia chitării pe care-o ținea pe genunchi și, astfel ghemuit, o tot încercă, strîngîndu-i și slăbindu-i corzile ; cînd fu mulțumit de sunet, o gîdilă puțin cu mișcări repezi din degete și, ridicîndu-și capul, îi făcu semn lui Flaviano că era gata.

— Să vedem dacă vă place, spuse aceasta, arătîndu-și dinții albi pe fața negricioasă, e un cîntecel din satul domnilor... Un vals...

Porfirio, cu cotul rezemat pe umărul lui Hilario, se înveseli, iar acesta își lăsă ochii în jos pentru a asculta mai bine cîntecul.

La Fecioara cu Butucul mă rog
să dea peste mine gardienii,
să mă ia și să-mi pună cătușe ;
închisoarea-mi va fi consolarea.

Miguelita e al său nume,
Acatán, gloriosul prenume,
şi-n temniţă Fecioara cu Butucul,
ca şi ea, cu pielea arămie.
Cărăuşii-şi suiră povara,
bănuţi de argint şi bănuţi de aur,
şi-o porniră la drum înspre golf,
dînd uitării pe Fecioara din Ceruri.
În închisoarea cu butucul uitată,
pînă în ziua cînd Miguelita
din Acatán, asemeni Reginei,
o copiliţă de toţi căutată.
Iar copiliţa, cărbune de foc
ochii ei, gura ca o garoafă
cînd o trecură pe Sfînta Fecioară-n
altar, părăsi acele locuri.
San Miguel Acatán n-a uitat-o
croitoreasă ce noaptea se-aude,
anunţîndu-le cu lumînarea
pe femeile cele cinstite :
Amoru-i amor cînd aşteaptă,
sărutările ei îmi sînt lanţul,
Miguelita mai coase în ceruri
Iar eu zac prizonier între ziduri.

XVIII

E greu s-o porneşti la drum, a doua zi după o petrecere. Gustul rău în gură, stomacul ars de băutură şi tristeţea care e ca cenuşa bucuriei. Hotărîseră să plece la patru dimineaţa, dar pe la şase şi jumătate încă mai umblau prin casă, unde nu erau treji decît porcii, găinile, cîinii. Şi măcar de-ar fi avut să bea un *chilate,* dar nu mai era decît zaţ de cafea, rămas de la petrecere. Hilario ar fi dat orice ca să mai audă o dată cîntecul Miguelitei din Acatán, dar muzicanţii de la jgheaburile lui Juan Rosendo plecaseră de mult şi din cîntec nu mai

rămăsese decît melodia şi cîteva frînturi de cuvinte, la fel ca fumul cald ce se ridica din pămînt pe măsură ce se ivea soarele, care nu ajunse să strălucească prea tare din cauza unei ploi mărunte ce începu să cadă. La revedere ! strigară din poartă pentru nana Candelaria, dar nimeni nu le răspunse. În depărtare ardea soarele. Creasta munţilor se vedea aurită într-o mare de ulei albastru. Dar pe unde mergeau ei era numai noroi alunecos, umezeală de pojghiţă de aer ud cu miros de mucegai. Îngenunchează pentru a se mai feri puţin de ceea ce începuse pic-pic şi devenise treptat un potop. Printre adormiţii copaci uzi, animale treze, dar tot ca visele.

La capătul unei coaste nu foarte lungi, însă foarte abrupte, o adevărată coloană vertebrală a muntelui — ce nume potrivit : Coasta Hoţului Afurisit —, într-un loc cu pămînt calcaros, cărăuşii hotărîră să se adăpostească de şuvoaiele care erau din ce în ce mai puternice. Unul după altul se vîrîră într-o clipită sub acoperişul unei case, cu animale cu tot. Aproape niciodată nu se vedea lume în casa aceea ; dar acum parcă ar fi fost acolo stăpînii, mai bine zis stăpînul, căci era cînd locuită, cînd nu, de don Casualidón, un spaniol, spaniolissim, deşi de origine irlandez, origine pe care i-o trădau ochii lui de porţelan albastru, pe faţa arsă pînă la roşu-arămiu de frigul acelor ţinuturi şi şuviţele blonde ce i se prelingeau ca mierea pe frunte, pe urechi şi pe ceafa de taur. Acest fizic extraordinar şi statura lui îl deosebeau de locuitorii din jur care erau nişte slăbănogi, scunzi, cu capul mare şi cu ochi de soldat lihnit, holbaţi din cauza apei proaste, motiv pentru care erau predispuşi la guşă, la umflarea venelor şi la spaimă.

Cîmpii şi coline de culoarea usturoiului, măturate de vînturi ce trecîndu-şi din Atlantic în Pacific elanurile oceanice nu lăsau să prospere altă vegetaţie decît cea rudimentară, a plantelor tîrîtoare şi cea ţeapănă, a unor cactuşi cu frunzele ca unghiile.

Tropăitul celor cinci animale, şuşoteala cărăuşilor care se simţeau acum la adăpost, aproape intenţionată pentru a se auzi înăuntru că venise cineva, făcură ca din

casa lui don Casualidón, spaniolul, să iasă, dezmorțindu-se, un grup de oameni buimaci de prea mult stat în semi-întuneric cu ochii ficși în același punct. Porfirio îi cunoștea foarte bine.

— Ei, v-ați și apucat de treburi necurate !

— Io-te cine vorbește, aproape că v-am prins descălecînd, luați-o mai ușurel ! răspunse unul dintre cei din grup, ciungul Melgar.

Cînd ieși afară, don Casualidón, spaniolul, își vîrî în buzunarele mari mîinile semănînd cu niște piepteni ; nu-i rămăseseră afară decît degetele mari, ca doi cocoși de pistoale.

— Am crezut că-i patrula, spuse ; căci aici escortele se vîră peste tot, ca liliecii...

Ciungul Melgar i se postă în față :

— Vă invit la mine, coliba mea-i mai pricăjită, da-i mai sigură : de don Casualidón deja știu ăi din escortă. Pe urmă, am și cocoșu'...

— Numa' că noi ne grăbim, îl anunță Porfirio, enervat de neplăcuta întîlnire, așa că mai bine să lăsăm jocu' pe al'dată, că timp avem mai mult ca viață.

— Asta s-o credeți voi, spuse ciungul Melgar, un tip solid, cu sprîncene stufoase, cu o figură chinuită.

— Da' nu se face să țineți calea oamenilor în felu' ăsta ! mormăi Olegario ; dacă n-am avea viciu' ăsta, n-am fi bărbați, da' voi un-doi ne luați catîrii ; mîrșăvie curată...

— Sau mi-i luați voi pe-ai mei... răspunse Melgar.

— Așa chiar că ne-ademenești ! exclamă Hilario, în timp ce Olegario întrebă :

— Tu de unde i-ai luat, ciungule ?

— De unde nu se întreabă între cavaleri, nici cînd, nici cum ; i-am luat de luat... Nu-i așa, Sicambro, că așa se zice în spaniolă ? i se adresă el lui don Casualidón, pentru care porecla de Sicambro [1] era ca un picior tras în noadă —; uite-i colea, îs catîri și catîri îs pentru ăl de vrea să-i ia.

---

[1] Sicambrii = vechi popor germanic, renumit prin lăcomie și jafuri.

— Măi să fie.... acu' pentru catîru' ălălalt, ăl mai bun!

Aceste cuvinte, izvorîte mai din adîncuri decît din gura lui Hilario, căzură peste liniștea grupului de bărbați care acum nu mai vorbeau, ci doar respirau, îngrămădiți cu toții în jurul unei mese, cu capul pe masă, străini de ploaia ce răpăia pe acoperiș și pe pereții de stuf, într-o atmosferă umedă și înțesată de fum, privind cu ochii ieșiți din orbite ceea ce avea să se întîmple în lumea ciudată a semnelor, după ce zarurile minuscule și fatale se rostogoleau : treiul cinciul, șasele, „carnea“ erau cîștigătoare ; cu asul, doiul, patrul, „lampa“ pierdeau : în lumea ciudată a ceea ce încă nu era dar avea să fie peste o clipă, ca și cum deținerea și proprietatea asupra lucrurilor ar fi fost combinații cu adevărat fictive ale sorții.

— Lasă-mă pe mine să le-arunc !... spuse Olegario apucîndu-l de braț pe Hilario, care era cu zarurile în mînă ; era în joc ultimul catîr dintre cei doi pe care-i cumpăraseră pe coastă și-i duceau la San Miguel Acatán.

— Și de ce să le-arunci tu ?... își trase Hilario brațul cu pumnul închis în care strîngea zarurile ; se opintiră cu îndîrjire. Nu ți le dau nici mort.

— Pentru că tu ai o iubită : io n-am pe nime' : dac-o iubești pe a de ți-e logodnică, dă-mi mie zarurile... nu pronunțau niciodată între ei numele femeii pe care o iubeau cu adevărat, se refereau la ea indirect, căci rostirea numelui însemna posedarea ei, într-un anume fel magic, prudență ce constrasta cu ușurința cu care pronunțau numele femeilor ce foloseau doar pentru plăcerea patului. Dă-mi zarurile, ascultă-mă, o să pierzi catîru'...

— Lasă-mă, Olegario !

— Nu te las !

— Știu c-o să cîștig !

— Și io știu c-o să pierzi ! Să pierdem așa doi catîri ! Lasă-mă pe mine, dacă nu pentru ea, lasă-mă măcar pentru Miguelita din Acatán !

Auzind invocat numele fecioarei din fantezia lui, o ființă care pentru el era la fel de reală și de vie ca ori-

care altă persoană, Hilario lăsă din mîna tremurătoare zarurile umede de sudoare.

— Şi cu el rămîne tot aşa ? Jucăm tot pe catîr ? întrebă don Casualidón, spaniolul, care se sprijinea cu cotul de ciungul Melgar, pe partea unde-i lipsea braţul.

— Bine-nţeles... răspunse Porfirio cu o mutră acră ; bărbatul acela solid şi curajos era întotdeauna ultimul care se vîra într-o încăierare şi lovea zdravăn cînd lovea, dar la jocul de noroc părea complet inutil şi laş, pentru că n-avea cu cine să se ia la harţă, pe cine să înşface şi să zdrobească cu pumnii ; norocu'... phi !... numa' ăia care nu-s în stare să se înfrunte cu munca, duşman ce pînă la urmă-ţi devine prieten, numa' ăia-şi fac de lucru cu prostii de-astea, fincă pot să umble cu tot felu' de-nşelătorii.

— Păi dacă-i aşa, spuse ciungul, dă-i zor ; vai, hamacu' meu, zicea bunicu' şi el dormea pe trei sfori.

— Aşa-i ! strigă Olegario, dar tocmai cînd să arunce zarurile se opri ; îşi ridică borul pălăriei, alarmat de prezenţa unui cocoş, fără pene, ţanţoş şi enervant.

— Cocoşu' ăsta ne-aduce ghinion ! Ce animal nesuferit ! Luaţi-l de-aici ! Daţi-l afară ! Cu pîrlita de baftă ce-avem şi prăpăditu' ăsta care tot umblă de colo-colo...

Ciungul Melgar îi răspunse îndată :

— Nu, măi omule, lasă cocoşu', că nu-ţi face nimic...

— Poate că pierd de-adevăratelea ; dacă ai vreo învoială cu cocoşu', mai bine spune, că nu mai joc şi rămîi cu animalu'. Nici un taur nu-i mai breaz dacă-l încolţeşti din două părţi, dumneata, şi cu cocoşu' şi cu zarurile... Dacă ştiam, veneam şi io cu cocoşu' meu.

— Lasă gura şi nu mai umbla cu prostii ! Caraghiosu', dacă ştia şi-l aducea pe negriciosu' lui, lasă cocoşu' !

— Ţi-iese-un că... !

— Zaharia cu nas ! [1]

— Ce animal îngrozitor, mai că mi-e şi frică de el, nu joc dacă nu-l scoate-afară, ce tre' să stea el cu noi aicea !

---

[1] Expresie folosită în jocul de zaruri care înseamnă trei, cele trei puncte de pe zar imaginînd ochii şi nasul unei persoane.

— Ei, uite că trebe...
— Fincă-ţi aduce noroc...
— Joacă şi taci din gură !
— Pînă-i aci cocoşu', nu joc !
— Chiar aşa, exclamă Hilario, cu totu' alta ar fi fost socoteala fără animalu' ăsta hămesit, aci, pîntre noi.
— Explică-le tu, Sicambro ! strigă ciungul cu mînia scăpărîndu-i în vîrful caninilor, singurii dinţi ce-i mai rămăseseră pe maxilarul de sus.

Don Casualidón, spaniolul, pentru care numele de Sicambro era ca o lovitură de picior, încercă să calmeze spiritele, explicînd că cocoşul trebuia să stea acolo pentru cazul în care ar fi venit poliţia.

— Astea-s baliverne... spuse Olegario. Ce-are-a face una cu alta. Io, bătrîne, sînt cărăuş pentru că mîn cîrdu', da' nu de raţe.

Ciungul Melgar, arătîndu-şi caninii de viperă pătaţi de nicotină, se văzu obligat să mai dea unele explicaţii :

— Aici terenu ' şi-aşa-i moale, d-apoi acu', că-i ud, şi animalele nu fac nici un pic de zgomot, de parc-ar merge pe-un covor ; te trezeşti cu patrulele pe cap, făr' să poţi să mai zici nici pîs.

— Şi cocoşu' anunţă ? întrebă Olegario morocănos.
— Pune zarurile pe masă...

— Nu-i vorba de asta, i-o vreau să joc mai departe, fincă ne-aţi cîştigat un catîr şi poate-l iau înapoi.

La insistenţele ciungului, Olegario se supuse, lăsă zarurile pe masă, nu voia, dar cedă, după ce hotărîră că aveau să joace pînă ce ei sau ciungul şi don Casualidón, spaniolul, vor cîştiga amîndoi catîrii.

Dar îndată ce Olegario le puse pe masă, ciungul, fără ca cei de faţă să-şi dea seama, le mătură cu cotul braţului care-i lipsea, aruncîndu-le dintr-o singură mişcare pe jos şi, nici nu căzură bine, că de îndată cocoşul se repezi şi tac, tac, tac, nu mai lăsă nimic, dispărură.

— Şi cum face ? Cum aţi învăţat cocoşu' ? întrebă Porfirio, căruia i se părea că în toată întîmplarea aceea îşi cam vîrîse dracul coada.

— Cum face... cum ați învățat cocoșu'... ! îi rîse ciungul drept în nas, îl țin flămînd și cînd cad zarurile, el crede că-s boabe de porumb.

În ciuda explicației practice și a respectului pe care și-l cucerise cocoșul, de colaborator înfometat, foarte util schelet ce se punea în funcțiune cu o voracitate de foc în clipa în care s-ar fi ivit patrula călare fără să facă zgomot, cu carabiniera pregătită și deabia așteptînd să-i facă degetului pe plac, trebuiră să-l scoată afară. Afară cu cocoșu'. Don Casualidón puse alte zaruri pe masă, iar Olegario și ciungul rămaseră față în față, pentru a-și încerca mai departe norocul. Olegario recuperă catîrul pierdut și, cu gesturi de mut, fără prea multă vorbă, îi cîștigă și pe ceilalți doi ai ciungului care nu mai avu ce face și opri jocul, considerînd înfruntarea terminată. După multe încercări, în ultimele jocuri, Melgar scosese un zar măsluit dar nici așa nu-i mersese : norocul cînd dă, dă, și cînd ia, ia. Dacă vrea Dumnezeu, iese soarele, ori plouă, cum se întîmpla acușica.

— Io, măi băieți, am gîtleju' uscat de cîtă spaim-am îndurat ; la un moment dat am simțit că mi se-ncrețea pînă și cocoșu', spuse Porfirio apucînd-o pe un povîrniș al drumului, sub torentul de solzi argintii care în lumina soarelui spălau micile culmi de culoarea dovleacului, ce se zăreau în apropiere. Și ăl mai rău ar fi fost să ne ia cingu' catîrii de-abia cumpărați, unu' se și dusese naibii, și încă plătiți și-așa de scump.

— Scrîntelile lu' secătura asta de Hilario, care-a dat în patima jocului și mai e și scandalagiu !... vorbea Olegario, care ar fi vrut să-l ințepe cu tonul vocii sale, pe jumătate vesel, pe jumătate supărat.

— Ha, ha, ha... rîdea Hilario, rîdea și spunea... ha, ha..., cînd am dat afar' cocoșu', i-am luat mau' ; avea o mutră de să se zgîrie pe ochi, nu alta !

— Acum rîzi, da' dacă nu mă trezeam io în ultimu' ceas, ne-am fi întors pe jos, că după ce pierdeam ăi doi catîri, puteam să punem de mămăligă, ce mai însemnau încă trei, după ce-am pierdut doi !... I-am

cîştigat pînă şi p-ai lui şi şi-a mai pus la bătaie şi catîru' ăl negru !

— Bine-mi pare c-a păţit-o ! strigă Porfirio, fincă umblat cu şmecherii. De cin' tre' să te păzeşti, Dumnezeu ţi-l însemnă, zice proverbu' !

— Mie-mi plăcea de Hilario cînd bea, nu acuma, de cînd a dat-o pă jocuri, continuă Olegario ; îi trăgea la măsea, dădea pe gît sticlă după sticlă şi se punea pe înşirat o poveste-ntreagă în versuri pe care-o ştie el pe de rost, o-ncurcătură de să-nebunească pe oricine... Da' fac rău că vorbesc aşa, fincă pentru versurile astea mi-a lăsat mie zarurile ; are mai mult drag de poveştile inventate, ca de realitate ; e poiet ; dacă nu-mi dădea pîn cap să i le cer în numele lu' Miguelita din Acatán, ne pierdeam şi cămaşa.

— Ha, ha... continua să rîdă Hilario, cocoşu' i-a făcut figura ; Miguelita şi cocoşu' ! Tîmpitu' de ciung ! Animalu' de ciung !

— Aşa, acuma insultă-l... judecătorule !

— Păi cum zici tu : dacă văd catîr, m-apucă chefu' s-o pornesc la drum ; dacă văd sfinţi, mă fac cuminte şi mă rog, chiar dacă au ochi dintr-ăştia cum li se pun acuma, nu ochi de sfinţi ; dacă văd zaruri, apăi joc şi nu care cumva să văd cîrje, că mă şi simt şchiop, şi să nu văd femeie, că nici nu pot să vă spun.

Don Casualidón, spaniolul, îi ajunse din urmă cu un cal ţintat. Căpăstrul, frîul, scările sarazine, toate erau foarte bune. Cu ochii de bomboană însalivată, cu borurile pălăriei fluturîndu-i, se zicea c-ar fi un preot răspopit, şi chiar că avea aer bisericesc sub pălăria lui, cu haina de culoare închisă încheiată pînă la gît, cu pletele blonde date după urechi şi cu chipul tînăr, în ciuda anilor.

Preot, pirat sau amîndouă la un loc, don Casualidón îşi îngropase ultimile aurore în locul acela cu nisipuri fine, care uscau totul în jur, extrem de dăunătoare pentru plămîni, unde cel care venea cu intenţia să se stabilească pleca repede, de teamă să nu se sufoce

încetul cu încetul, aşa încît nimeni nu stătuse acolo decît foarte puţin.

Don Casualidón se supăra, se irita, de fiecare dată cînd ciungul îi spunea Sicambro. Cele opt litere ale cuvîntului Sicambro îl scuturau de sus în jos, ca biciul unui dresor pe spinarea unei fiare închise în cuşcă. În viaţa de zi cu zi nu-şi mai amintea de trecutul lui, dar sensul cuvîntului Sicambro îl făcea să-şi simtă dintr-o dată gura plină de amăreala dulce a vomei, amintindu-şi că el însuşi se condamnase să-şi petreacă ultimele zile în acel loc unde nu se putea trăi decît pentru a ispăşi o pedeapsă, unde animalele erau slabe şi molatice, pămîntul gol şi ars de aer, vegetaţia pîrjolită, tîrîtoare, iar vînatul rar, întîmplător. Îşi lepădase sutana, de ce să nu spună adevărul, atunci cînd lăcomia lui rapace îl făcuse să nu mai fie demn de sfînta lui misiune şi fusese cuprins de o neagră remuşcare de irlandez. Era irlandez după mamă. Dacă ar fi fost spaniol, dacă ar fi fost numai spaniol, spunea el rar, cuvînt cu cuvînt : numai spaniol, şi-ar fi luat ambiţia şi şi-ar fi uns cu ea trupul precum cu un ulei parfumat, fără să se teamă de irlandezul ce-i critica şi condamna lăcomia, luptă de sentimente puternice care-l redusese la condiţia unei fiinţe meschine. Din acest motiv, pentru meschinărie, se condamnase să moară într-un colţ unde nici moartea nu prindea rădăcini, pentru că scheletele de animale şi de oameni morţi acolo se descarnau şi putrezeau repede, devenind nişte lame osoase pe care vîntul furios le spulbera ca pe nişte frunze ale unei toamne sepulcrale.

Dar merită să-i povestim trecutul, de la început şi pînă azi. Don Casualidón fusese numit paroh într-un sat frumos de indieni spaniolizaţi, săraci, ca atîţia alţii din ţinuturile reci, dar pretenţioşi ca puţini alţii datorită cunoştinţelor lor, nu foarte multe, însă suficiente pentru a-şi spune oameni cu carte, persoane cu greutate, triste şi importante. Dulcea sărăcie de la ţară, disimulată prin bunele maniere, apă, săpun şi mici cadouri, îl înconjurase pe parohul nou venit şi obişnuit cu mese

bune, cărți de studiu și de amuzament, vizite, sindrofii, jocuri de cărți, plimbări la cîmp.

Așezat în șezlongul în care picotea de obicei, sorbind cîte-o înghițitură din ceșcuța de ceai, don Casualidón aflase de la un musafir că un coleg care avea o parohie de indieni, din aceia care lucrau la spălătoriile de aur, avea de gînd să renunțe, pentru că era bolnav. Irlandezul adormit de ceai n-avu nici-o putere asupra spaniolului care, într-un moment de ambiție, înghiți toată apa ce trecuse prin spălătoriile de aur, pentru a rămîne cu un grăunte între dinți, pe limbă, sub cerul gurii sale.

— Găini, cacao, banane prăjite !

Nu mai era don Casualidón, ci acel don Bernardino Villalpando, episcop al eparhiei în 1567, cu clericii portughezi, genovezi, cu nepotul și femeiușca lui.

Hîrtia le rabdă pe toate. Don Casualidón îi scrise preotului bolnav, propunîndu-i să facă schimb de parohii, foarte necăjit că nu știuse pînă atunci despre boala lui, pentru că i-ar fi propus aceasta din-nainte, fără să regrete deloc, din același motiv, că renunța la avantajele parohiei lui cu pămînturi mănoase și buni creștini.

Preotul din satul indienilor, un om ca bradul, zdrobit de povara anilor, îi mulțumi într-o scrisoare pentru inima lui bună, pentru gestul său generos, dar nu acceptă schimbul pentru că parohia aceea de cincizeci de mii de indieni indiferenți era una dintre cele scăpate din mîna milei, săracă, săracă, săracă.

În timp ce citea scrisoarea, spaniolul își îngropă mîna liberă în buzunarul sutanei, căutînd puțin tabac ascuns între firele țesăturii. În lăcomia lui, considera adevărul gol al preotului bolnav drept o exagerare, pentru a-i ascunde mai bine pe cei cincizeci de mii de indieni care, oricît de indiferenți ar fi fost, lucrau totuși în spălătoriile de aur. În imaginația lui săltau, ca-ntr-o fîntînă arteziană, bazin în care apa pare un hohot de rîs, grăunciorarele și firele de nisip aurifer. Îi vedea pe indienii de culoarea lemnului de cedru, cu mușchi de

zei, aducîndu-i cadou, în fiecare duminică, cîte-un grăunte din acela. Oricît de eretici ar fi, tot valorează mai mult decît credincioşii ăştia ai lui, foarte catolici, da-n schimb cu toate lucrurile ipotecate.

Pentru mine ar fi o problemă de conştiinţă, îi scria preotul indienilor, într-o a doua scrisoare, schimbul pentru care domnia voastră insistă, şi de aceea prefer să las pe contul dumneavoastră demersurile pe lîngă curie.

Don Casualidón, spaniolul, plecă în capitală, vorbi cu arhiepiscopul, care-i lăudă foarte mult dezinteresarea şi spiritul de sacrificiu, iar într-o senină zi de martie îşi făcu intrarea în satul de indieni cu grăunţe de aur, lăsîndu-şi colegul în aurita sărăcie a unei case bisericeşti mari, bogat mobilată, cu ferestrele dînd spre piaţa principală, lumină electrică, apă în fîntînile din curţile interioare, baie, W. C. şi un paracliser afemeiat.

De îndată ce sosi la noua sa reşedinţă, don Casualidón, spaniolul, vrînd să privească spre piaţa principală, fu cît p-aci să rămînă cu gîtul înţepenit într-o fereastră rotundă ca un ochi de bou prin care-şi vîrîse capul, ferestruică ce-i lumina odaia, după aspect mai degrabă părînd o carceră ; podeaua din pietre de rîu, lipite cu un amestec ordinar, pereţii murdari, bîrnele afumate. Un pat de campanie din curele de piele. O masă şchioapă. Nu văzu pe nimeni. Strigă. Toate păreau părăsite. Cărăuşul care îl însoţise plecase înapoi de îndată. În sfîrşit, după atîtea strigăte în deşert, apăru un indian, îi spuse bună seara căci aproape se înnoptase şi-l întrebă ce dorea.

— Pe cineva care să vină să mă servească cu ceva... răspunse spaniolul.

— Nu-i, îi spuse indianul.

— Dar o să vreau să mănînc ceva, trebuie făcut focul.

— Nu-i, răspunse indianul.

— Bine dar eu sînt noul paroh, anunţă-i pe oameni ; aici, cînd era celălalt preot, cine-l servea ?

— Niminea, răspunse indianul.

— Și la biserică, paracliserul...
— Nu-i...

Don Casualidón, spaniolul, își aranjă lucrurile, ajutat de indian. Nu se putea una ca asta. Conchistadorul cel mai dur i se urcă la cap ; se cățără în clopotniță pe o scară scîrțîitoare. Un sunet violent, ca alarma de incendiu, îi anunță sosirea. Cînd coborî din clopotniță printre păianjeni și lilieci îl găsi pe indianul trimis să-i anunțe pe localnici despre sosirea lui.

— Ai fost s-anunți ? îl întrebă.

— Am fost...

— I-ai anunțat, le-ai spus la toți ? îl întrebă.

— Da...

— Și ce-au spus ?

— Că știe c-ați venit...

— Și n-au de gînd să vină să mă salute, să-mi ureze bun venit, să vadă dacă doresc ceva ?

— Nu.

Un întuneric lent cobora cu mers de broască țestoasă peste pereții ca niște ziduri ai unei biserici ce constituise o mîndrie a arhitecturii în secolul al XVI-lea. Cei cincizeci de mii de locuitori, împrăștiați prin zănoage și văgăuni, străini de lumea ce clipea afară, sub stele, își dormeau toropeala lor de rasă învinsă. Limbi de lup păreau străzile sub pașii lui don Casualidón, spaniolul. Plecase el în persoană să strige pe la uși. Îi răspundeau somnoroși, într-o limbă ciudată de gîngăviți, iar din unele case, la strigătele lui disperate de ajutor, se iveau chipuri arămii care-l salutau fără afecțiune și fără ură.

În noaptea aceea înțelese totul. Stelele străluceau pe cer ca niște grăunțe de aur. N-avu nevoie de mai mult. Din harta Europei începură să iasă pămînturi catolice, îngrămădindu-se pe umerii lui, pînă-l îngenunchează. Animalul spaniol se încăpățîna să-și îndoaie genunchii, asemeni unui taur rănit, și gîfîia privind dintr-o parte în alta, cu ochii injectați, aprinși. Îngenunche totuși pe pietrele din dormitor, apăsat de greutatea remușcării și rămase așa toată noaptea. Perle de soare înghețat pe furnalele tîmplelor sale, pe fruntea sa ; șiroaie de su-

doare rece pe spatele lui învins. La ivirea zorilor se urcă în clopotniță să bată pentru slujbă, deschise biserica, aprinse cele două lumînări mari de la altar, se îmbrăcă de unul singur și ieși. Niciodată în rugăciunea de începere a liturghiei n-a existat mai multă voință pentru *mea-culpa*. Își șterse lacrimile, înainte de a începe *Confiteor Deo...* Indianul cu „nu-i" apăru în ușă. Îi făcu semne, să se apropie să-l ajute. Știa cîte ceva. Să-i întindă sticluțele cu vin, să-i dea liturghierul, să îngenuncheze, să se ridice, să se închine. Termină liturghia și trebui să aprindă focul pentru a-și pregăti masa de dimineață. Indianul plecă să facă rost de cafea. Părea mai de grabă porumb prăjit. Pîinea, pe jumătate necoaptă. Cîteva portocale. Aceasta drept mîncare pînă după ora prînzului, cînd apărură din nou cafeaua, pîinea necoaptă și, ca variație, în loc de portocale, două fructe vineții de *jujub*. După-amiază, nimic, iar seara și mai puțin : cafea rece. Penitența fu lungă : foame, tăcere, părăsire, dar avu efect bun asupra spiritului : toată mîndria catolicului spaniol îngrămădită sub sîngele creștin al irlandezului. Lipsurile îl făcură umil. Se obișnui cu viața primitivă, îndepărtată de civilizația pe care o privea, din cumpătarea și simplitatea lui, ca pe o aglomerare de lucruri inutile. Băștinașii erau indieni săraci, cu o mulțime de nevoi pentru familiile lor numeroase. Bogăția ce le trecea prin mînă în spălătoriile de aur și la muncile cîmpului nu era a lor. Salarii de mizerie pentru a trăi bolnavi, rahitici, alcoolizați. La început don Casualidón, spaniolul, voise să le injecteze energia, sănătatea care-i lipsea lui, ar spune Don Quijote, să-i scuture ca pe niște păpuși, ca să iasă din renunțarea lor contemplativă, din tăcerea lor visătoare, din desprinderea de cele pămîntești în care trăiau. Dar acum, după ce anii trecuseră, nu numai că-i înțelegea, ci practica el însuși acea atitudine de semivis și semirealitate în care a exista înseamnă un ritm continuu de necesități fiziologice, fără alte complicații.

O imagine întunecată, pentru că nu îndrăznea s-o scoată prea mult afară din conștiința lui spre a o exa-

mina, mulțumindu-se doar s-o întrevadă astfel, fără nici o explicație ; o imagine nestatornică, formată din pete ce se uneau și se separau, precum caii pe care mergeau acum pe sub o geană de curcubeu și alți nori apăsători de ploaie, îl făcuse părtaș la fericirea acelor oameni buni, legați de pămînt, de capră, de porumb, de tăcere, de apă, de piatră și disprețuind grăunțele de aur, pentru că le cunoșteau adevărata valoare.

Era o contradicție să cunoști valoarea unei grăunțe de aur și s-o disprețuiești. Indienii goi, în apa rîurilor care la gurile de vărsare formau pînze de păianjen lichide, fire de păr curgătoare, păreau niște forțe oarbe azvîrlind în cuptorul intereselor lumii jăratecul pentru sute de focuri a căror valoare adevărată era ruina totală a omului. Indienii aceia se răzbunau pe călăii lor, punîndu-le în mîini metalul pierzării. Aur și iar aur, pentru a crea lucruri inutile, fabrici de sclavi scîrbavnici în orașe, chinuri, griji, violență, fără a-și aminti să mai și trăiască. Don Casualidón își ducea mîinile la urechi, pentru a și le astupa, crezînd că auzise din nou confesiunile lumii civilizate care produc atîta scîrbă. Mai bine indienii lui, cu petrecerile lor la solstiții, cu bețiile, cu dansurile lor îndrăcite.

Noapte de noapte, don Casualidón își repeta cuvintele rostite de San Remigio în timp ce-l boteza pe regele Clodoveus, în catedrala din Reims : „Pleacă-ți capul, mîndre Sicambru, adoră ceea ce ai ars și arde ceea ce pînă acum ai adorat“, și strîngea din pleoape pînă ce le storcea lacrimi, care în întuneric erau de cerneală neagră, pentru a-și șterge de pe porțelanul albastru al ochilor imaginea comorilor, mulțumit cu sărăcia lui printre acele biete suflete ale Domnului, cărora li se spunea „naturali“, pentru a-i deosebi de oamenii civilizați, care ar fi trebuit să se numească „artificiali“.

— N-o să ai cu ce să-ți plătească botezu' lu' băiatumeo Juan, da' o să-ți las asta pentru dumneavoastră... — îi spuse un indian într-o dimineață de duminică...

Don Casualidón, spaniolul, avusese de gînd în primul

moment să refuze mica butelcuță rotundă, de forma unei pere uriașe, pe care i-o oferea indianul, scoțînd-o din niște basmale, dar auzi, spre ghinionul lui, un sunet venit din-năuntru așa, ca de monezi.

Și Villalpando, Villalpando, Villalpando, cu zece nepoți în loc de unul, întinse mîna pentru a lua ofranda. Era grea. Nu puteau fi decît bani, monede de argint sau grăunțe de aur !... O scutură cu putere și un clinchet metalic păru să-i sporească nerăbdarea de a afla despre ce era vorba. Boteză copilul, pe care-l adusese în brațe o indiancă pirpirie, de culoarea tărîțelor, cu cozi și ochi încercănați, iar cînd cei doi ieșiră din biserică, urmați de un indian ca o gazelă, ce le servise drept naș, se repezi să scuture din nou dovleacul fără nici măcar să-și fi scos stola. Nu încăpea cea mai mică îndoială. Argint, monede de argint, clinchetul monedelor de argint ciocnindu-se una de alta. Îl destupă, înfigîndu-și unghiile în dopul rotund și bine strîns, ca să vadă cu ce era umplut. Tot angrenajul chipului său plin de încîntare se prefăcu în cel mai acru gest de mînie. Puse de-o parte cele găsite și plecă în sat să caute un cal pentru drum. Nu găsi. Atunci se prefăcu că este bolnav, pentru ca indienii să-l transporte pe targă pînă la primul sat unde ar găsi un medic sau un cal. Și astfel, întins pe o targă improvizată din crengi, don Casualidón, spaniolul, plecă din acel sat de indieni, cărat de patru flăcăi care gîfîiau, vorbeau, gîfîiau, vorbeau, însoțiți de un bătrîn mustăcios, care din cînd în cînd se apropia de indieni, cei mai buni cai ; îi sărutară mîna înainte de a se întoarce în sat. Cît despre el, ultra spaniol, călătorise asemenea unui rege mort în drum spre Escorial. Pentru indieni, ca unul dintre acei seniori ce soseau în triumf la Marea Piramidă. Părăsi targa, dădu drumul indienilor și închirie un cal pentru a se îndrepta spre fosta lui parohie. Pantofii săi, rămași doar cu fețele, pentru că aproape nu mai aveau tălpi, răsunară stins pe lespezile strălucitoare ale vechii case bisericești. Acolo se afla preotul pe care, crezînd că-l înșela, îl mutase în parohia lui de indieni spaniolizați și

plini de datorii pînă-n gît, luînd-o el în schimb pe cea a bogaţilor indieni.

Îl primi cu bătăi pe umăr de bucurie, grăbindu-se să-i spună că se afla „la el acasă“ şi-i ceru menajerei să pregătească ciocolată şi o cameră ; în noaptea aceea avea să rămînă acolo.

Nu vru să accepte nimic, în afară de afecţiune, don Casualidón, spaniolul, nebărbierit, tras la faţă, cu ochii încercănaţi, pînă ce nu-i explică motivul vizitei sale. Un drum extrem de lung, jumătate pe targă, jumătate călare, pentru a-i cere domniei sale o mare favoare. Orice doriţi, îi spuse preotul creol, dacă este întru prea mărirea lui Dumnezeu.

Don Casualidón, spaniolul, scoase cu greutate din dovleac ceva căruia pentru a ieşi, trebui să-i găsească poziţia potrivită, timp în care celălalt preot, fără a înţelege prea bine despre ce era vorba, se uita să vadă ce va scoate. În sfîrşit, don Casuolidón îl avu în mînă. Părintele prieten nu mai înţelegea nimic. O zăbală de cal. Don Casualidón i-o dădu, spunîndu-i : Punemi-o, părinte ! Pune-mi-o !... Şi-şi apropia de el gura deschisă, ca să i-o pună. O merit, fiindcă sînt un catîr ! Un animal ! Un ambiţios !...

Don Casualidón îşi lepădase sutana şi fugise, convins că nu reuşise să ardă ceea ce pînă atunci adorase ; fugise cu numele de Sicambro, înspre pămînturile cenuşii unde nimic nu era stabil şi durabil, pentru că vîntul mătura totul.

Era într-adevăr foarte plăcut să-ţi găseşti tovărăşie la drum şi acel don Casualidón, pe calul său ţintat, continua să aibă faimă de bandit. Înainte de San Miguel Acatán îi părăsi, după un scurt rămas bun. Caută mereu hotarele, se gîndi Hilario Sacayón, şi ce-i dincolo de ele, gîndi Porfirio Mansilla : rîurile navigabile, vînătorile cu oameni şi maimuţe, plesnitura vîslei care împinge luntrea, curcanii sălbatici, unici în lume, cu pene negre şi moţ roşu, broaştele ţestoase, jgheaburile pe unde lemnul preţios este împins să alunece în braţele

divine ale spumei. La fel gîndea și Olegario. Dar se gîndeau numai. Nici unul nu vorbea. Fuseseră cuprinși de tăcere, simțindu-și treptat sufletul mișcat de afecțiune. Hilario îl privea pe Porfirio, mergînd alături de el. Rareori un prieten avusese atîta admirație pentru celălalt. Porfirio Mansilla era un om perfect. Ghicise că nu l-a ajuns din urmă pe poștașul Nicho Aquino, pentru că se prefăcuse-n coyot. Dar Hilario ascultase doar, fără să-i răspundă ; nu spusese nimic nimănui, nici lui Aleja Cuevas, de teamă că dacă s-ar fi aflat că în apropiere de Vîrful Mariei Tecún dăduse peste domnul Nicho transformat în *nahualul* său, i s-ar fi putut întîmpla ceva rău, ar fi avut ghinion ; era atît de sfînt, de o atît de intimă prietenie, lanțul pe care tainica întîlnire îl stabilise între ei, încît a-l da în vileag i-ar aduce nenorocirea, pentru că ar însemna să rupă misterul, să violeze natura secretă a unor legături adînci și îndepărtate. Cînd era singur, bîiguia încet tot felul de vorbe și se lăsase de băut mult, de frică să nu-l ia gura pe dinainte dacă se îmbăta. Șase rachiuri de anason și două beri, asta-i era măsura. Mai mult de-atît, niciodată. I se schimbase pînă și caracterul ; nu mai rîdea cu poftă, ca înainte, nu mai avea nici limbarița și poantele pline de har de altădată. Stăpînul unui adevăr tăinuit, tăcea, tăcea și în ochii lui, cînd adormea, imaginea poștașului dispărut, despre care în San Miguel nu se mai știu nimic niciodată, se unea cu somnul care era un fel de coyot suav, de coyot fluid, de coyot întuneric, în a cărui umbră pe patru labe se pierdeau cele două picioare ale poștașului.

XVIII

În loc de păr, fire de muzică din fluier de trestie. Un păr din fire fine pe care mîna lui de frunză cu degete îl pieptăna ușor, pentru că dacă-și afunda mai mult unghiile sunetul se schimba, îi aluneca asemenea unui

şuvoi de apă. Asista la marile prăvăliri de pietre cu un sentiment de ferocitate în carnea sa de fruct necopt de *zapote* şi în puful îngheţat, firicele de iarbă ce-i acopereau membrele. Consolidare de carceră din fibre musculare încordate, reîntinerite, scăldate de sevă cu furia sîngelui şi avînd comun cu sîngele doar culoarea roşie, voracitate solară de metal amalgamat ce reduce la neputinţă pe blîndul frate ce i s-a alăturat în căutare de protecţie. Părăsi dintr-un salt norul vătuit cu miros de *ipecacuana*. Trebuia să ajungă, să se strecoare prin încîlceala aceea de prezenţe, pînă unde se afla nevasta lui, a cărei urmă o purta în nări. Pînza hainei cedă, postavul pantalonului cedă, pentru a cădea în bucăţi, ca nişte pete, şi pentru a fi tîrîte de torentul de apă cărbunoasă. Pămîntul se scărpina fără mîini, ca şi el, scuturîndu-se doar. Ţinutul brazilor, al înţepăturilor. El îşi scotea dinţii lungi din gingiile cu glorioasa culoare a harbuzului şi cu mişcări ca de maşină de ras, îşi scărpina burta, coama, labele, împrejurimile cozii de culoarea gutuii putrede. În scărpinatul său imita rîsul omului. Ciudată fiinţă, aşa cum era : animal, animal adevărat. Ochiul cu pupila rotundă, poate prea rotundă, tulburător de rotundă. Imaginea rotundă. Inexplicabil. Şi poate de aceea umbla întotdeauna în linii curbe. Cînd alerga, nu o făcea drept, ci în mici cercuri. Tot vorbind, şi vorbind, într-un fel de sorbitură adîncă sau strigăt de mirare, îşi înghiţise gîtul, la fel ca un oraş. Mut, fără alt monolog decît urletul prelung de îndrăgostit, corp într-o luptă fluidă cu vîntul, ajunse să aibă iuţeala instinctului elementar, a poftei feroce păstrată în teaca gurii sale botoase. Şiroaie de salivă sclipitoare a unor pofte mai adînci şi mai senzuale decît întunericul închis în sîmburii negri ai fructelor. Şi dîrzenia de a-şi ascuţi ghearele, fildeş ascuns în perniţele ca nişte cepe de cauciuc. Capul său în formă de secure, întorcîndu-se în toate părţile, împrăştia în stînga şi-n dreapta lovituri de secure. Ce animale se tot năpusteau asupra lui ? Două matahale de monştri fără picioare şi fără cap. Îi scoase cu dinţii, scormonind în jurul lor, scăldîndu-i

parcă în rîs. Îl rodea prezența lor. Să și-i ia de pe cap. Să scape de ei. Animale fără extremități, fără cap, fără coadă. Doar corp... Hi, hi, hi... hi, hi, hi !... Dădu o lovitură de labă în aer, ca și cum ar fi plesnit un elastic, așa își întinse piciorul și vru să fugă, dar avea sacii cu corespondență legați de gît, animale fără picioare și fără cap, doar corpul, hi, hi, hi...

Observă că în afara mersului său cu urme șerpuitoare de cepe mărunțele, rapid ca tunetul, făcea din cînd în cînd pași greoi cu picioarele lui învelite în nisip, ca niște *tamale*. La unul din acei pași nesiguri se rostogoli pînă în fundul unei rîpe, într-un defileu, numai că în loc să cadă lovindu-se de stînci cu corpul și cu capul, aluneca pe lăbuțele lui ca niște cepe mărunte.

Lîngă el se afla omul cu mîinile negre, cel care venise cu el din satul „Trei Ape“, cel care îi promisese să-i spună pe unde ar fi putut să-și întîlnească nevasta. Se afla lîngă el, dar aproape dispăruse, se vedea șters, învăluit într-un nor gros de praf. Să-l oprească, să-i vorbească, să-l apere, să-i spună că începea să dispară. Nimic nu-i fu cu putință. Văzu doar că-i luase cîinele și-i făcea semne să meargă înainte, spre grota ce se deschidea în față.

Îi era frică. Picioarele rănite de atîta mers printre mărăcini îl dureau. Dar el nu mersese decît cîțiva pași, pentru că după aceea se rostogolise împreună cu bătrînul cu mîinile negre, pînă la intrarea în grotă. Cum nu mersese ! Ba încă mult și pe tot felul de drumuri. Se așeză pe o stîncă de culoarea focului. Focul înghețat al pămîntului. Se așeză să vadă ce se întîmpla. Drumul mare. Și-l amintea ca pe o bucurie și-și mai amintea vag că îl străbătuse aproape în întregime pînă la Vîrful Mariei Tecún. Trecuse pe unde nu-l lăsase să treacă bătrînul, cît timp fuseseră împreună. Un rapid dus-întors, se duse, privi înăuntru și se întoarse. Se așeză între gura văgăunii și tufele de mărăcini. Umbre de creste ascuțite scăldate în pînze de nisip măsurară, urmărindu-se ca acele uriașe ale unui ceas solar, timpul care pentru domnul Nicho de-acum nu mai avea nici

o însemnătate. Un corb de culoarea unei chei vechi zbură pînă la el, să-l ciupească de umăr. Se miră pasărea că-l găsise viu. Dormea cu ochii deschiși alături de sacii cu scrisori. Se hotărî să intre în peșteră. Dar după primii pași i se făcu teamă că acel gîtlej de fiară fără dinți avea să se strîngă și să-l înghită. În căutarea luminii, scoase capul să-l mai vadă pe corb. Foamea îi ațîța poftele : fripturi, ouă, jumări, un întreg alfabet de boabe de fasole neagră, asemenea unor litere pe abecedarul turtelor de porumb, prăjituri, bulgărași de miere cu anason, *agualoja* [1]. Măsură cu distanțele poftei mizeria la care ajunsese datorită atîtor drumuri în căutarea femeii. Plătea consecințele prostiei lui. Nu era prostie. Atunci a capriciului său. Nu era capriciu. Ei bine, a chefului său de-a o avea din nou sub răsuflarea lui caldă. Și pentru ce să nu-și caute alta ? Pentru că nu era același lucru. Aha ! Acesta era secretul : pentru ce nu era același lucru ?...

„Tecuna“ fuge, dar lasă spinul înfipt și de aceea în cazul lor nu se potrivește zicala : „ochii care nu se văd se uită“.

Sînt căutate cu frenezia însetatului care visează apă, a bețivului care pentru un păhărel ar face înconjurul lumii, a fumătorului care umblă înnebunit să facă rost de o țigară. Își însfăcă sacii de scrisori și pătrunse mai mult înăuntru, în căutarea altei pietre pe care să se așeze. Era într-adevăr obosit. Dar nu-și amintea să fi mers mult în ziua aceea. De la sătucul „Trei Cruci“ pînă la locul acela unde dispăruse într-o rîpă împreună cu bătrînul cu mîinile negre. Deși vag își amintea că mersese pînă la Vîrful Mariei Tecún. Un bolovan lat îi dădu locul, să șadă. Avea să se gîndească bine, departe de lumină, de unul singur, sub pămînt, de ce nu putea să stea fără nevasta lui.

„Tecunele“ — era mai puțin directă aluzia dacă se gîndea la plural — au înăuntrul lor corpuri de păsărele ce palpită, la unele ; altele, perișori de plante acvatice

[1] Băutură răcoritoare preparată cu scorțișoară.

care vibrează la trecerea bărbatului, năvalnic şuvoi, iar cele magice, sexuri ce sînt nişte învelitori împăturite în aşa fel ca în extazul amoros să se poată plia şi deplia, atunci cînd sîngele își parcurge ultimul drum viu într-un organism ce se sfîrşeşte, pentru a deveni începutul unui alt drum viu. Dragostea este inumană ca o „tecună" în scufundarea finală. Botişorul ei ascuns caută rădăcina vieţii. Se există mai intens. În acele momente se există mai intens. „Tecuna" plînge, se zbate, muşcă, se chirceşte, vrea să se ridice, bîiguie silabe neînţelese, plescăie, asudă, zgîrie, pentru a rămîne apoi ca o afurisită de viespe ce nu mai bîzîie, moartă parcă de suferinţă. Dar deja şi-a lăsat acul în cel care a avut-o sub răsuflarea lui amoroasă. Să se elibereze pentru a rămîne legaţi !...

Acum, acum ştiu pietrele pentru ce o caută. Acum, acum ştiu copacii pentru ce o caută. Acum ştiu stelele pentru ce o caută. Rîurile, pentru ce o caută...

Cu nişte pietricele de cretă roşie-neagră pe care le găsi pe jos, își desenă ochi pe faţă, pe mîini şi pe picioare, pe tălpile picioarelor, aşa cum îl învăţase bătrînul cu mîinile negre, cu chipul de vierme de muşcată, care plecase cu cîinele lui şi, astfel tatuat cu ochi, o porni spre adîncul grotei, cu sacii de corespondenţă la spinare, printre raci albi, lilieci şi scarabei orbi cu antene foarte lungi.

Nicho Aquino, încotro mergi ?, își spunea el însuşi sub bolta de stînci picurătoare, ascultînd concertul rădăcinilor ce sugeau ca nişte vîrfuleţe, izvoraşe de dragoste, în sexuri de „tecune", viaţa pămînturilor, de la cel parfumat pînă la cel puturos, de la cel dulce pînă la cel amar şi pe cel pişcător şi pe cel otrăvitor, şi pe cel caustic, şi pe cel acru, şi pe cel unsuros. Un fluid de meteori oculţi îl împingea înainte ca vrăjit. Aşa mergeau curierii iuţi ai şefilor de triburi, prin subterane ce legau aşezările între ele. Poştaşii sînt ca fiii plantaţiilor de *huisquil*. Plantaţiile de *huisquil* umblă şi umblă şi umblă. Călăuzele lor sînt văzute mergînd pe aici, pe acolo, prin toate părţile. De la o zi la alta, mai uşori

ca soarele. De la o noapte la alta, mai ușori ca întunericul. Ajunse. Omul cu chip de vierme îi explicase că va ajunge la Casa Pictată, o sală luminoasă, solitară. Se trase înapoi uimit, cu gura căscată, cu pasul încremenit. Printr-o galerie foarte înaltă lumina soarelui se vărsa înăuntru, ca un șuvoi de apă, dar odată căzută mai înăuntru și ajunsă deasupra capului său, devenea din nou apă, apă, apă, dar o apă încremenită, apă congelată în diamante, într-un extaz de diamante. Dar nu numai de sus, ci și de jos izvorau ciudate cristale verzui. Avu senzația că se afla în interiorul unei perle. Din cînd în cînd lumina din galerie, fără îndoială atunci cînd soarele ardea mai puternic afară, trecea printre copacii care cu bolta lor deasă își acopereau ferestruicile dintre vîrfuri, și atunci lumea care cu o clipă în urmă fusese de diamante se întuneca pînă la noaptea cea verde a smaraldului, noaptea șopîrlelor, a somnului rece al lianelor. Mai întîi felioare de lămîie verde, apoi smaralde pure.

Domnul Nicho lăsă la o parte sacii cu scrisori, își scoase pălăria, ca în biserică, și continuă să privească uluit. Trebuie că locuia cineva în locul acela. Să se irosească atîta frumusețe. De ce nu s-ar întoarce la San Miguel Acatán să-i anunțe pe oameni, ca să vină cu toții, să stea aici. Nu era o grotă dintr-un basm pentru copii. Era adevărat. Atinse scurt, ca cel care se teme să nu i se sfărîme în mînă ceea ce i se pare a fi un vis, ácele luminoase. Dădeau senzația că erau mai reci decît pămîntul, deși la vedere păreau corpuri calde, solare. O fi fost soarele în punctul cel mai înalt al cerului, și de aceea lumina așa de tare. Domnul Nicho continua să atingă sutele, miile de pietre din sitele prețioase îngropate acolo, acum deja ușor portocalii, în lumina lunii. I se făcu frig. Își ridică gulerul hainei. Trebuia să facă ceva ca să iasă de acolo, să dea de drumul mare și să-și continue călătoria pentru a duce sacii cu scrisori la Poșta Centrală. Dacă nevasta lui trăia pe niște meleaguri atît de nemaipomenit de frumoase, cum era să mai vrea să se întoarcă cu el în satul lor,

care nu era decît o adunătură de case urîte, cu o biserică tristă. De ce să nu vină cu toţii să locuiască în subterană şi să aibă această Casă Pictată drept biserică ? Aici chiar că ar fi potrivit altarul lui Dumnezeu. Şi părintele Valentin, şi pianul lui don Deféric, şi soţia lui albă, făcută pentru pereţii aceştia ca oglinda şi grăsunul de administrator al Poştei, duhnind a seu de luminări, şi cărăuşii cu caii lor, care ar arăta foarte impunători dacă ar fi împodobiţi cu cîte ceva din frumuseţile acelea.

Un bărbat cu părul albastru, mai degrabă negru, în orice caz sclipitor, cu mîinile negre, ca bătrînul care-i arătase drumul pentru a veni să-şi caute nevasta în aceste locuri ascunse, cu unghiile strălucitoare ca licuricii, cu ochii umezi strălucitori ca licuricii, îi întrerupse gîndurile. Dacă-i plăcea aşa de mult, de ce nu rămînea acolo ?

— Credeţi ? se grăbi să răspundă poştaşul, dornic să vorbească cu cineva, pentru a auzi cum sună vocea omului în lăcaşul acela. La fel ca în orice alt loc boltit. Altă dovadă că nu visa, sau că nu trăia un basm cu zîne.

Misteriosul personaj îi spuse să-l urmeze şi merse după el, pînă în capătul opus al Casei Pictate unde se auzeau triluri de păsări, mierlele, ciocîrliile, paznicii rîpelor, atît de aproape, încît păreau să cînte chiar acolo, deşi cîntau afară, departe, unde ; se auzea sporovăială de oameni care vorbeau ca nişte papagali şi ecouri de vîsle ce conduceau ambarcaţiuni mici cu mişcări de aripi de păsări foarte mari.

Casa Pictată dădea înspre malul unui lac subteran. Pe apa întunecată, mici insule din milioane de alge verzi, pete ce se uneau şi se separau sub pulsul slab al curentului. Aici, oricît ar fi încercat domnul Nicho să atingă apa, realitatea era mai vis decît visul. Printr-o frumoasă deschizătură, bolţi acoperite de stalactite şi stalagmite, ca nişte jumătăţi de portocală, se reflectau în lac. Lichidul, de un albastru intens de pană strălucitoare, oglindea în interiorul lui, ca într-o casetă

de bijuterii. împletituri orbitoare, fantastice roade tezaurizate de cel mai indian dintre indieni. Pămîntul. Strălucitoare naștere a știuleților de porumb incandescent.

— Mai intîi, îi spuse insoțitorul, trebuie să afli cine sînt eu și mai trebuie să știi și unde te găsești.

O mică luntre încărcată cu femei și bărbați ca niște fantome, înfășurați în mantii albe, trecu pe lîngă ei.

— Sînt unul dintre marii vrăjitori imblînzitori de licurici, care se adăpostesc în corturi din piele de căprioară virgină, descendenți ai marilor scăpărători de cremene : cei care seamănă semințe de lumină în aerul negru al nopții, ca să nu lipsească stelele călăuzitoare, iarna ; cei ce aprind focuri cu care să vorbească despre căldura ce va încinge pămînturile dacă va dogorî cu toată puterea ei galbenă, despre căpușile ce sug turmele, despre lăcusta care usucă umezeala cerului, despre defileele fără apă, unde noroiul se încrețește și capătă, an după an, chip blînd de bătrîn.

O altă luntre trecu plină cu fructe : banane de aur, zahăr de aur, prune mititele cu carnea zdrențuită de culoarea sîngelui, miere de sînge, castraveți dungați pentru hrana zebrelor, *corosole* cu miezul imaculat, caimite ce păreau mai degrabă flori de ametist decît fructe, grămezi de mango care închipuiau în coșuri o adevărată geografie de pămînturi în erupție, bobițe de *nance* care erau lacrimile unui zeu aurit...

— Substanțele... își spuse domnul Nicho, la trecerea acelor substanțe ca de foc, vulcanice, cu prezent vegetal, prin lumea trecută a mineralelor strălucitoare, scăpărătoare, împrăștiate în realitate și în reflexe, pretutindeni, sus și jos, în toate părțile.

— Și acum, că știi cine sînt, îți voi spune unde te afli. Ai călătorit înspre apus, ai străbătut pămînturi de înțelepciune și lanuri de porumb, ai trecut pe sub mormintele seniorilor din Chamá, iar acum te îndrepți înspre gurile de vărsare...

— Îmi caut nevasta...

— Odată cu tine călătoreşte lumea întreagă pe urmele ei, dar înainte de a merge mai departe, trebuie să distrugi ceea ce cari în sacii ăştia de pînză.

Poştaşul, pătruns cum era de datoria lui, îşi apăra instinctiv sacii cu trupul, nevrînd să-i lase să fie arşi. Mai bine şi-ar fi văzut de drum. Se îndreptară înspre apus, pentru a privi printr-o fereastră imensă, deschisă către negreala stîncilor şi pentru a contempla de acolo golul albastru, lăptos, al ceţei ce se înălţa din mare. Norişori cu picioare de păianjen se plimbau în bătaia vîntului prin pulberea strălucitoare a luminii solare, pulbere ce se amesteca cu apa, pentru ca apa să fie limpede, potabilă, ca lacrima. Ca lacrima conducătoare de nostalgii este apa plouată. Cei care o beau, bărbaţi şi femei, visează culori verzi pe care nu le-au văzut, drumuri pe care nu le-au făcut, paradisuri pe care le-au avut şi le-au pierdut. Adevăratul bărbat, adevărata femeie care există, adică a existat în fiecare bărbat şi în fiecare femeie, au dispărut pentru totdeauna şi n-a mai rămas din ei decît exteriorul, marioneta, marionetele cu datorii de oameni sedentari. Datoria poştaşului, ca marionetă, este să apere corespondenţa cu viaţa lui, pentru asta poartă cuţitul, şi s-o depună în mîini sigure ; numai că marioneta, datoria marionetei, dispare atunci cînd sub învelişul ei apar însuşirile amar omeneşti, instinctiv animale.

Însoţitorul său, cu chipul oglindind singurătate de rădăcină smulsă, întinse, către imensul întuneric verde ce începea pe pămînt şi se sfîrşea în mare, mîinile sale de lut negru cu unghiile scăpărătoare de licurici şi spuse :

— Fratele poştaşului este orizontul mării, cînd se pierde în infinit pentru a duce luceferilor şi norilor scrisorile micuţilor papagali şi ale florilor de cîmp ! Fraţi ai poştaşului sînt bolizii ce duc şi aduc scrisorile stelelor, naşele „tecunelor", ele însele „tecune", pentru că după ce beau spaţii cu umblet de nor, pleacă, dispar, se pierd ca stele trecătoare. Fraţi ai poştaşului sînt şi

vînturile ce aduc şi poartă misiva anotimpurilor ! Anotimpul mierii, Primăvara ; anotimpul sării, Vara ; anotimpul peştilor, Iarna ; şi Toamna, anotimpul pămîntului ce numără morţii anului în cimitir : un, doi, trei, zece, o sută, o mie, aici, acolo, dincolo şi atîţia şi atîţia alţii în alte locuri ! Carnea a gustat din băutura pentru emigrat, cu praf cu umblet de păianjen şi, mai devreme sau mai tîrziu, emigrează şi ea ca o stea fugară trecătoare, ca o nevastă fugară, iese din scheletul în care i-a fost dat să existe fixă timp de o viaţă, pleacă, nu mai rămîne ; carnea este şi ea „tecună"...

Domnul Nicho amuţi de spaimă cînd văzu că vrăjitorul, încetînd să mai vorbească, o porni înspre el, îşi lipi spatele de sacii cu corespondenţă, pentru a apăra scrisorile ca pe o parte din carnea lui. Dar fu zadarnic. Există fatalităţi, asemenea morţii. Cheful, aşa, de bărbat adevărat, cheful de a găsi pentru gîdilătura lui, gîdilăturică de femeie într-o îndepărtată parte a corpului, îl făcu să cedeze şi atunci un foc de lemne uscate înghiţi sacii de pînză tatuaţi cu litere cabalistice.

Rugul întîrzia să muşte pînza. Dinţii focului nu pătrundeau prin ea, era umedă şi lipicioasă, de parcă ar fi absorbit toată sudoarea de disperare a domnului Nicho, care nu ştia cum să se descurce între datoriile lui de marionetă-poştaş şi gîdilăturica nevestei lui. Dar flăcările cu dinţi de jaguar, flăcările de culoarea antilopei, cu limba ca un cîrlig de pescuit, flăcările de încîlceală de păr de aur ca nişte pui de leu, slăbiră rezistenţa desagilor de pînză dungată şi prin cea dintîi bucată smulsă, cîrpă sfîşiată în negru şi aur, pătrunseră în interior, de unde azvîrliră pumni de hîrtii arzînd : scrisori în plicuri pătrate, plicuri lungi, pachete în hîrtie colorată, bucăţi de ceară de sigilat care se topeau ca nişte cruste de sînge, bucăţi de carton, timbre...

Domnul Nicho închise ochii. Nu vru să vadă mai mult. Nu avu curajul să vadă arzînd ceea ce nu apărase, să vadă ieşind, ca urechea unui iepure alb, un vîrf din partitura pe care don Deféric o trimitea în Germania ;

fotografia unui militar, vreun ofițer de garnizoană, care se răsucea în foc de parcă ar fi fost ars de viu ; bancnotele care luau foc mai greu, începînd cu marginile roase și murdare de atîta umblat prin miile de mîini ale celor ce le număraseră, le însalivaseră, le apăraseră și, în cele din urmă, le pierduseră ; hotărîrile judecătorești pe hîrtie ca de os ; scrisorile părintelui Valentin, buchisite cu litere ca piciorușele de muscă, cerînd ajutor împotriva plăgii „tecunelor".

Domnul Nicho, cu ochii închiși, auzi cum aruncau cenușa corespondenței în cele patru zări. Era cenușă de mîrșăvie. Se reuniră vrăjitorii cocîrjați, enigmatici ; plete și bărbi ; mai mult vegetale decît oameni, fără sex, fără vîrstă. Domnul Nicho trebuia să afle din gura lor unde se găsea nevasta lui dispărută fără urmă din colibă.

...Bububu, bububu, o oală cu apă care fierbea. O cîrpă albă. O bucată de cîrpă albă pe frînghia din curte, după ce bătuse clopotul pentru rugăciunea de seară. Cîine ce caută înnebunit persoana pe care-o însoțise, de jur împrejurul locului unde a dispărut. Umblă de colo-colo, se oprește, adulmecă, schelălăie încet, întoarce capul, se apleacă pe labele din față pentru a privi înainte, rîcîie, dă tîrcoale, aleargă într-o parte, aleargă în altă parte, fără să găsească ceea ce a pierdut ; o femeie care a plecat de acasă cu ulciorul de cărat apă pe cap, sprijinit pe rondela albă, și pe care el o urmărea de aproape, adulmecîndu-i călcîiele, dosul. S-a șters, n-a mai existat, n-a mai văzut-o, oricît a căutat-o, nici ulciorul, nici cioburile ulciorului, cu ulcior cu tot a dispărut dintr-o dată de pe suprafața pămîntului. Mai întîi cîinele crezuse că s-a oprit și s-a aplecat să caute ceva, să ia de jos ceva care-i căzuse, sau pur și simplu să se scarpine la un picior ; dar n-a fost așa ; lipsea silueta ei, lipsea ea. Mult timp continuă să o caute, după acele prime momente de îndoială, cu cea mai disperată neliniște, cu frămîntare de suveică, speriat, neștiind ce să facă. Scurma întruna mici gropi în pămînt, pentru a ridica apoi capul ca să miroasă în vînt

absența celei care mersese cu el și, într-o clipă, îl părăsise, îl lăsase singur, ca și cum s-ar fi ascuns de el. Cu țopăieli, printre lătrături și gemete de plîns de animal înnebunit care se teme pentru viața stăpînului, merse dezorientat mai departe și numai după ce se înnoptase de mult se întoarse acasă, unde apa din oală dădea pe-afară în clocote ; stinse focul ; cîrpa era tot acolo ca o pată albă, în curtea întunecată.

Domnul Nicho își adună toate puterile pentru a face față nenorocirii sale. Cîine, pîn' la urmă !, fu tot ce spuse, ca recunoștință pentru devotamentul lui Jazmin, singurul care în pustietatea acelui cîmp încercuit cu sîrmă văzuse tragedia și se întorsese apoi la colibă. Dar n-o mai găsi, o căută prin casă ; cel puțin să-i audă vocea, să-i simtă umbra caldă de femeie curată, cînd ieșea să se pieptene la soare. În noaptea aceea urlă neconsolat.

Ochii poștașului se umplură de cioburi de sticlă ce treptat se lichefiară scurgîndu-se în puțurile fără fund ale ochilor săi. Și el trebuia s-o înghită cu ochii. Și el. S-o înghită. Să înghită imaginea adorată, așa cum pămîntul o înghițise pe ea fără urmă, fără ca de pe țărîna umedă, noroioasă, să se fi ridicat norul ușor de praf stîrnit de cel care cade. Nimic. Căzuse într-un puț de cine știe cîți metri adîncime, puțuri dintr-acelea săpate în căutarea apei și lăsate deschise cînd nu se găsea apă, fără să li se pună vreun semen de pericol, fără zid de cărămizi. Cinci, șapte, zece metri, pe-acolo apa are rădăcină adîncă. Un puț ascuns în mărăciniș ca o reptilă goală pe dinăuntru cu gură fără dinți. Cuvîntul devenea plîns și și-o lua din amintire vie, frumoasă, drăgălașă și prin ochii lui uzi o lăsa să cadă înăuntrul corpului său îndurerat, fără să se poată obișnui, deși începea deja să se obișnuiască, cu ideea că de-acum n-avea s-o mai vadă, s-o audă, să-i atingă mîinile, să-i simtă mirosul părului spălat cu apă dulce și uscat la

soarele dimineții, s-o pipăie cînd, jucîndu-se, o ridica de la pămîntul ingrat care o înghițise, ca să o ducă dintr-un loc în altul ; ea dădea din picioare, se înfuria. se supăra, dar apoi rîsul îi înflorea gropițele de o parte și alta a gurii. Și mai mult regret îi pricinuia — regretul este o lume cu rădăcini ce dor — pierderea blîndei companii din așternutul mirosind a șervete luate de pe turtele calde, supusă și ascultătoare companie a nopților sale buimăcitoare de căldura cuverturilor, de cheful de a o așeza sub respirația sa. Plînsul îi forma la marginea pleoapelor. între gene, cercuri lichide. luminoase, tremurătoare lume de cercuri concentrice. Treptat căpătase culoarea spinului. Își lăsă carapacea de om. marionetă de cîrpă cu ochi picurători. tragicul său doliu de bărbat nedespărțit de amintirea nevestei lui, devenită o grămadă de oase, și carne, și păr, și zdrențe, și cioburi de ulcior, și frig de cozi, și cercelușí, și rondela pentru ulcior, în fundul unui puț în care ea, pentru că plecase după apă. coborîse să-și întîlnească întunericul. Își lăsă carapacea de om și sări pe o moviliță cu nisip cald. ațîțat la culme sub cele patru extremități ale sale de urlet cu păr. Vrăjitorul cu licurici care îl însoțea de cînd se întîlniseră în Casa Pictată era tot lîngă el și îi spuse că era Vraciul-Cerb de Șapte-focuri. Dacă-l privea mai bine. corpul lui era de cerb. capul lui era de cerb. picioarele lui erau de cerb. coada. mișcările, dosul. Un cerb cu șapte cenuși în frunte, șapte erupții albe de vulcan între cornițele ca acul de albină cu miere aurită născută din ochii lui de aur negru.

Iar el. fără a o spune. se proclamă coyot. cu dinții lui de boabe crude de porumb. cu lunguiețul său corp de ferăstrău ferăstruind. înclinat mereu înainte. cu cele patru labe de ploaie ce se-ntinde, cu ochii săi arzători de foc lichid, cu limba, cu gîfîiala (cînd gîfîia făcea suflufluflu...), cu judecata, cu gîdilăturile lui.

Viața de dincolo de munții ce se împreunează este tot atît de reală ca oricare altă viață. Cu toate acestea nu sînt mulți aceia care au reușit să treacă dincolo de

întunericul subteran, pînă la grotele luminoase, traversînd cîmpurile cu minerale galbene, enigmatice, fosforescente, cu minerale, cu curcubeu fix, cu friguri verzi nemişcate, cu jad albastru, jad portocaliu, jad indigo şi plante cu o somnambulă măreţie acvatică. Iar cei care au reuşit să treacă dincolo de întunericul subteran, cînd se întorc, povestesc că n-au văzut nimic, tac intimidaţi, lăsînd să se înţeleagă că ei cunosc secretele acelei lumi ascunse sub munţi.

Ceaţa subterană nu este invincibilă, dar ea orbeşte complet, încremeneşte degetele, limba, picioarele şi goleşte încetul cu încetpul capul prin urechi, prin nas, sub formă de sînge din urechi şi sînge din nas, în cazul acelora care, hotărîţi la orice, înaintează prin grotele ce aci se întortochează la fel ca o piele lipicioasă de şarpe, rămasă goală pe dinăuntru, în care n-ar mai exista nici un şarpe, ci doar pielea, aci se înlănţuie în spaţii boltite ca bisericile, iar mai încolo îşi îmbibă pereţii cu picăturile de apă ce se preling pe ei şi mai spre adînc se încălzesc, de parcă în cavităţile lor liniştite s-ar face focuri pentru fript carnea ; acolo căldura pişcă la fel ca praful de ardei iute, o căldură uscată, sărată.

Cei care, hotărîţi la orice, pătrund cîteva leghe în interiorul pămîntului, cu făclii de *ocote* în mînă care le dau ochi, multe leghe printre lagunele acoperite cu fîşii de întuneric pe cicatrice de vierme, abisuri în care există oameni înmormîntaţi, pe care îi însoţeşte doar cîntecul funest al orfanului, şi încă multe leghe prin mijlocul unei armate de furnici mici şi furnici uriaşe, reptile şi alte lighioane inofensive poate la lumină, dar în beznă, înspăimîntătoare la cea mai mică mişcare, aproape toţi cei ce se întorc în viaţă, revin din lumea misterului cu ochii scobiţi prin urechi adînci, cu buzele arse de fumat, cu gleznele moi de oboseală, îngheţaţi, dîrdîind. Să fi trecut oare printr-o boală lungă ? Să fi trecut printr-un somn lung ? Dacă ar fi avut ochi de animale de munte, ca Vraciul-Cerb de Şapte-focuri şi Poştaşul-Coyot, ca să vadă chiar şi în întuneric,

și-ar fi putut continua drumul neînfricați, pînă la grotele luminoase. Ochi de animale de munte aveau Vraciul și Poștașul, cerb și coyot. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici, descendenți ai marilor scăpărători de cremene, le-au pus în ochi, în pupilele-globulețe de sticlă de rouă, unsoare de licurici, ca să vadă în adîncul pămîntului drumul secret pe unde mergeau însoțiți de sute de animale, de umbre de animale bunici, de animale tați care îngropau bucățele din buricele nepoților și fiilor lor, născuți în triburi, alături de inima melcului, alături de inima broaștei țestoase, alături de mierea verde a algelor, de cuibul roșu al scorpionului negru, de ecoul de clopoțel al nopalilor. Ei înșiși, nepoții lor, fiii lor, vor veni după aceea, dacă viața le-o va permite, pentru confruntările cu nahualii lor, adică animalele care îi protejează.

Cei ce coboară în peșterile subterane, dincolo de munții ce se împreunează, dincolo de ceața otrăvitoare, merg să-și întîlnească nahualul, eul lor — animal protector care le apare în cale viu, așa cum îl poartă în străfundurile tenebroase și umede ale ființei lor. Animal și om coexistînd în ei prin voința progeniturilor lor chiar de la naștere, înrudire mai profundă decît cea cu părinții și frații, se despart pentru a se confrunta, prin intermediul sacrificiilor și ceremoniilor desfășurate în acea lume boltită, răsunătoare și tenebroasă, în același fel în care imaginea reflectată se desparte de chipul adevărat. Poștașul și Vraciul au coborît să asiste la ceremonii.

Cei care coboară, și nu coboară decît cei care au ochii dați cu unsoare de licurici, jumătate oameni, jumătate animale de munte, se așează ca niște umbre omenești în grotele întunecoase, pe covoare de frunze sau pe pămîntul gol, fără să mănînce, să bea, să vorbească, fără să-și salute prietenii sau cunoscuții, pentru a întrerupe orice preocupare omenească.

Umbre solitare, morți negri cu ochi cu pupile iluminate cu mii de ani în urmă, privesc indiferenți pustietatea întunecată în care se mișcă.

Timp de nouă zile durează acest abandon voluntar și înnebunitor, din care unii ies buimăciți să caute soarele, plîngînd, suspinînd la ieșirea din peșterile unde zic ei că s-au rătăcit. Numai cei care printr-un curaj plin de calm își sfîrșesc întunericul pot ieși la minunata lumină.

Pregătiți pentru acea lungă noapte de nouă zile de întunecime și nouă nopți și mai întunecate, cei care nu fug, ci suportă încercarea, pătrund într-o grotă slab luminată, tremurători, nocturni, ca o parte din întunericul în care stătuseră ca niște lilieci cu păr de întuneric, ca niște marionete cu păr de întuneric, scuturați de frigul morții în ponchourile lor de lînă, sub pălăriile lor de pai, ascuțite ca acoperișul colibelor, și-și spun cu voce tare că sînt făcuți din lut, statui de argilă pe care setea le-ar sfărîma în bucățele. Vociferează astfel în timp ce urcă și coboară printre stîncile grotei largi și puțin luminate în care se află. Căzături, sărituri, alunecări, zgîrieturi pe spate la frecarea cu stîncile, tîrîială peste cornișe cu pieptul lipit de pămînt, coate, unghii, genunchi, totul pentru a înfrunta riscul evanghelic, fără să cadă în spaima abisului sau în apa adîncă și stătută care n-a văzut ochi de femeie. Oboseala îi doboară, își pierd pe moment răsuflarea, deschid gura pentru a respira mai ușor, varsă, unii leșină, alții își pierd capul și se aruncă în marile prăpăstii, în adîncile prăpăstii, par frunze ce cad, întîrzie să cadă, se zdrobesc de pietre căzînd. Patru zile durează, cu mișcări din ce în ce mai greoaie, acest dans neritmat, în care se lovesc ca bețivii unii de alții, smulg bucăți de pămînt cu gust de rădăcini pentru a se menține în viață, potolindu-și setea de resturi de om cu nisipul umed de pe stînci, gemînd, văitîndu-se, clătinîndu-se pe picioare cei mai robuști, iar ceilalți prăbușiți într-un somn adînc. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici le vin în ajutor. Le spun că nu sînt oameni de lut, că păpușile triste de lut au fost distruse. Ies în plină noapte înmiresmată să aștepte soarele. Cei care rezistă. Minunata lumină îi

inundă, le pătrunde prin ochi, prin urechi, prin degete, prin milioanele de ochișori de burete ale porilor deschiși și bucuroși, pînă ce le îmbibă inimile cu nisip roșu și se întoarce de la inimile lor prefăcută într-o lumină ce nu e lumina care înconjoară animalele, plantele sau jivinele, ci lumina care îl înconjoară pe om, care a fost înăuntrul omului, lumina care prin darul ei omenesc face ca nahualul să poată fi văzut separat de om, să fie văzut omul așa cum este el și în același timp imaginea lui în forma primigenă ce se ascunde în el și care din el trece în corpul unui animal, pentru a deveni animal, fără a înceta să fie om.

Fulger de sidef, ciocnire între soare și om. Cei care se confruntă cu nahualul lor în acest fel, în afara lor, sînt de neînvins în războiul cu oamenii și în dragostea cu femeile, sînt îngropați cu armele și însemnele lor de virilitate, posedă cîte bogății vor, sînt respectați de vipere, nu se îmbolnăvesc de vărsat și dacă mor, se zice că oasele lor sînt de piatră luminoasă.

O a treia încercare îi așteaptă. Ajung pe înălțimile cu păduri înghețate, scufundate în aburi ce formează o întunecime albă care șterge totul, totul, la fel ca și întunecimea neagră a peșterilor. Se mișcă de parcă ar înota, printre frunzele copacilor și ale arborilor de *capoc* care cu ramurile lor țes o cîmpie de sute de leghe verzi deasupra pămîntului verzui ce se întinde jos. O cîmpie aeriană, suspendată pe ramuri deasupra chipului terestru. Lume de nor ce se evaporă : orhidee albe, statice, imobile, orhidee carnivore, active flori-animale cu pielea verde și gîturi de „de profundis" și erizipel ; urechelnițe cu umblet de fir de păr ; păianjeni înnebuniți ; scarabei strălucitori ; fluidă frînghie împletită din vipere care cînd dorm par să asculte chimvale ; rozătoare zvîrlugi, urși-spălători care își spală hrana ; maimuțe-lei ; veverițe ; urduroși urși stupari ; pui de porumbei în cuiburi mirosind a pene și var ; mied de miere de fluturi și rouă pe crengile de bambus mutilate ; sînge de cocoși vegetali cu înflorate creste de foc ;

foc verde de frunze cu spini arzători ; ferigi cu coama lungă adormită între încrețituri ; stupi ; roiuri de albine cu zgomot săpunos...

Patru zile petrec în această cîmpie aeriană suspendată de coloanele arborilor de *capoc*, deasupra pămîntului neted, cei care au ieșit din neagra întunecime a cavernelor la alba întunecime a ceței. Patru zile și patru nopți fără să doarmă, neînvinși, fără alt aliment vizibil decît frunzele de pe ramuri, fără alt fel de vorbă decît gesturile lor, mergînd agățați tot timpul de crengi, cu capul în jos, rupt parcă din ceafă, dezechilibrați, cu picioarele mișcîndu-se ca mîinile, goi sau pe jumătate goi, rîsete și iar rîsete, cu sexul neacoperit. Lumina le produce o castă somnolență. Picotesc. Se scarpină. În cea de a patra zi, cînd soarele se întoarce către Apus, vrăjitorii îi anunță că nu sînt oameni de lemn ; că nu sînt păpuși din păduri și-i lasă să treacă pe pămîntul neted, unde îi așteaptă sub toate formele porumbul, în carnea fiilor lor care sînt de porumb ; în trupul nevestelor lor, porumb udat pentru plăcere, fiindcă porumbul în carnea femeii tinere este ca bobul umezit în pămînt cînd e gata să încolțească ; în alimentele pe care le înghit chiar acolo, după abluțiunile în baia comună, pentru a-și reface forțele : turte cu unsprezece straturi de porumb galben cu umplutură de fasole neagră între ele, pentru cele unsprezece zile din peșterile întunecate ; turte groase de porumb alb, sori rotunzi, cu patru straturi cu umplutură de floare blondă și mătase de porumb între ele, pentru cele patru zile pe pămîntul care se evaporă ; și *tamale* de porumb bătrîn, de porumb copil, turte, atol, știuleți fripți, copți.

Ajunși acolo, văzînd toate acelea, Vraciul și domnul Nicho, cerb și coyot, își scuturară cele patru labe sau verdețuri smulse din pămînt. Invincibilii, scăldați de curentele subterane ale rîurilor reci ca metalele, după ce au mîncat și au îmbrăcat haine de sărbătoare, se îmbarcă în canoe ușoare, îndreptîndu-se către grotele luminoase.

Cuțitul meu de cremene te proclamă ! Părul meu pieptănat cu apă ! Tot ce te-nconjoară sînt eu ! Eu în jurul

tău, tu în jurul meu! Drept este arborele cerului şi peste el, înainte de pămînt, trec toate: victoriile şi înfrîngerile, înainte de a trece peste pămînt, înainte de a trece peste lac, înainte de a trece peste sufletul omului! Mîinile tale pline, fruntea ta verde, lumea ta între genunchii de apă, carnea de floare după atîta stat în genunchi!

Cea dintîi zi a unui oraş de ţărani cu rădăcini de plante medicinale s-a înălţat pentru a-ţi fi pavăză împotriva liliacului, pentru ca tu, solar şi vertebrat în măduvă de trestii melodioase, cu puful blond al sexului pe cap, să fii decapitat cînd eşti copt, între piramidele de inele de şarpe, peştele lunar şi ceaţa celor dispăruţi!

Structuri subterane repetă fără buze, cu voce directă, rigidă, ieşită din gîtul omenesc în cavitatea grotelor cu gîtlej de diamant, cîntecul vrăjitorilor îmblînzitori de licurici. Vocea explodează, e o petardă ce plesneşte în interiorul auzului secret al pietrelor, dar ecoul o culege şi cu lut de sculptor o modelează din nou, pînă ce o preface în cupă răsunătoare, cupă din care cei ce n-au fost învinşi în fundul pămîntului, beau zborul băubil al păsărilor, ca să nu fie învinşi în cer.

Vraciul îl arată cu piciorul lui de cerb, printre invincibili, pe Gaspar Ilóm. Poate fi recunoscut după cît ardei iute mănîncă, după privirea lui discretă şi după claia căruntă din cap.

Coyotul-Poştaş, Nicho Aquino, îl vede pe şeful de trib din Ilóm printre invincibili, în timp ce Vraciul-Cerb de Şapte-focuri îi explică:

— Noaptea, purtătorii veninului au urcat să-i dea moartea, în toiul unei petreceri. Buzele lui au supt dintr-o ulcică cu rachiu veninul alb, o dată cu licoarea. Marea Păduchioasă, nevasta lui, s-a năpustit spre prăpastie cînd i-a văzut buzele arse de venin. Gaspar a vrut s-o omoare, dar i-a văzut în spinare mogîldeaţa fiului lui. Invincibil, cum este, a băut rîul ca să-şi spele veninul şi, superior morţii, s-a întors o dată cu răcoarea dimineţii

să-și caute oamenii, dar, vai, din oamenii lui nu mai rămăseseră decît cadavrele sfîrtecate de cuțite, tatuate de pulberea focurilor trase unul după altul. Atunci, urmărit de împușcăturile celor care-l voiau viu sau mort, s-a aruncat din nou în apă, în rîu, în curent, invincibil, așa cum se vede aici, printre invincibili. Eu m-am salvat de la moarte, continuă Vraciul — un nor de musculițe zbura în jurul urechii lui de cerb — pentru că am avut timp să mă prefac în ce sînt, să-mi scot cele patru labe, că altfel acolo aș fi rămas, făcut bucățele, la fel ca alți vrăjitori îmblînzitori de licurici care au încasat cei dintîi loviturile de satîr în somn, fără să mai aibă timp să se prefacă în iepuri. Asta erau, iepuri, iepurii cu urechi de foi de porumb. Bucăți i-au făcut, dar bucățile s-au unit, din fiecare vrăjitor s-a tîrît bucata care mai rămăsese vie, pentru a forma un singur vrăjitor, un vrăjitor din bucăți sîngerînde de vrăjitori și toți într-un glas, prin gura acestei ființe ciudate cu multe brațe, cu multe limbi, au aruncat blestemele : Foc de munte va omorî purtătorii veninului ! Și arși au murit Tomás Machojón și Vaca Manuela Machojón. Focul celei de a șaptea defrișări să-l omoare pe colonelul Gonzalo Godoy ! Și ars, aparent, a murit în „El Tembladero" șeful soldaților călări.

— Aparent... spuse Coyotul, care tocmai voia să spună ceva ; mai degrabă domnul Nicho ascuns în coyot.

— Da. Vrăjitorii îmblînzitori de licurici, urmași ai marilor scăpărători de cremene, l-au condamnat să moară ars și în aparență sentința s-a împlinit, pentru că ochii bufnițelor, foc cu sare și ardei iute, l-au țintuit por cu por pe o scîndură, unde a rămas așa cum era, așa cum este, redus cu cal cu tot la dimensiunile unei figurine de zahăr. El a vrut să se sinucidă, dar glontele i s-a turtit de tîmplă, fără să-l rănească. Un mic militar de jucărie, pentru a-și îndeplini vocația. Militarii au vocație de jucării.

Poștașul-Coyot dădu din coadă. Să audă toate acelea care s-au întîmplat de mult, ca și cum s-ar întîmpla acum, la intrarea în grotele luminoase, printre oameni ce coborau din luntrile secrete spre a le aduce rășină drept hrană invincibililor, prezenți ca visurile pe stîncile îmbrăcate în pietre prețioase ; ei, care se hrănesc cu fum parfumat și cu floarea aerului sau cu florile trimise din bărci pe un fir lung, suflate pentru a le împinge să urce și să rămînă agățate în dantelăria de diamante și perle care cădeau, care urcau, magnetizîndu-se unele pe altele cu antenele lor subțiri de fluturi morți.

— Și după blesteme, focul — se apleacă cu solemnitate cerbul, Vraciul, scuturîndu-și gura tivită cu negru, cu dințișorii ei albi — s-a stins, dintr-o suflare, așa cum se stinge o flacără, lumina triburilor, lumina fiilor din pîntecele acestor oameni răi precum stîncile care iarna ard de frig și vara ard încălzite de soare. În ei și în fiii și urmașii lor s-a stins lumina triburilor, lumina fiilor. Machojón, fiul lui Tomás Machojón, purtătorul veninului, a fost prefăcut într-o stea pe cer cînd se ducea să ceară mîna Candelariei Reinosa, iar Tecunii i-au decapitat pe Zacatoni, care au fost smulși din viață cum se cosește iarba, căci erau cu toții urmași, fii sau nepoți, ai farmacistului Zacatón ce cu bună știință a vîndut otrava cu care a fost omorît un biet cîine bolnav de pecingine.

Fulgere de soare printre copaci, de-a lungul galeriilor, schimbau decorul grotelor, acum de smaralde, verde mineral ce descindea în mijlocul unei atmosfere de jar verde-albastru către verdele, fără reflexe, al apelor vegetale, adînci.

Ar mai fi fost de întrebat multe lucruri, dar pentru că unele anume îl zgîndăreau cel mai mult, domnul Nicho îndrăzni, nu fără a simți prin șira spinării o mîncărime de coyot viclean.

— Şi piatra Mariei Tecún?

— Întrebarea ta, păr gros, păr tăios, este scara pe care mi-o întinzi ca să încalec pe răspuns.

— Păr gros, păr tăios te întreabă, fiindcă sînt multe cele ce se povestesc despre Maria Tecún, despre „tecune“, femeile care fug, şi mulţi bărbaţi au dispărut pe Vîrful Mariei Tecún... — înghiţi o gură plină de salivă de coyot, amalgam de lacrimi şi răsuflare de gîtlej gata să urle, înainte de a putea să spună : — şi pentru că de-aici mi se trage necazul. Am suferit cum nu se poate explica nimănui care nu este şi animal şi om, ca noi. Simţeam că gelozia îmi forma în cap cheaguri de sînge gros, vînăt, şi după ce mi-l îmbiba pe tot, începea să-mi curgă pe faţă, cald, şi-mi rămînea lipit pe dinafară, pînă ce ruşinea mă îngheţa de moarte, ca o pată de cancer. Dar gelozia mea avea pe dedesubt nişte bube de milă şi atunci mă simţeam în stare să o iert : sărăcuţa, i-au dat să bea praf cu umblet de păianjen!; şi nu era mila, ci o cumplită mîncărime în gît pe care începeam să o simt şi care mă strîngea pînă ce-mi producea greaţă, în timp ce două cercuri, tot de mîncărimi, se lipeau de mine să-mi sugă sfîrcurile ţîţelor şi un cerc de apă adîncă mi se încolăcea de mijloc, şi atunci, nu numai că mă simţeam în stare s-o iert, ci s-o şi iubesc din nou pentru plăcerile mele secrete, împăcîndu-mă cu gîndul că în rătăcirile ei ar mai fi cunoscut-o şi altul, i-ar fi gustat carnea, interiorul grotei ei luminoase, numai că în acele străfunduri de peşteră umedă a sexului ei, rocile ascuţite se frămîntă ca nişte rădăcini animale. Nimeni dintre cei ce nu sînt şi animale şi oameni nu mă poate înţelege. Pe urmă ştiu ce s-a întîmplat ; dar ca să ajung la această tristă consolare de a o şti moartă, doar cîinele a fost de faţă cînd a plecat după apă şi traversînd cîmpul cu nutreţ a căzut într-un puţ, cîte-am mai îndurat : fără îndoială că am muşcat animale fără apărare ; fără îndoială că am speriat oamenii prin sate,

fără îndoială că am urlat prin cimitire, fără îndoială că am încîlcit ghemul nebuniei mele pe patru labe în jurul stîncii Mariei Tecún, printre pînze de ceață și umbre...

— Să ieșim din lumea subpămînteană, drumul e scurt și povestea lungă, iar explicația e simplă, dacă ne întoarcem la Vîrful Mariei Tecún...

XIX

Domnul Nicho Aquino nu se putea întoarce în San Miguel Acatán. L-ar arde de viu așa cum de vii i-au ars scrisorile pe care le ducea la poșta centrală, vrăjitorii cu mîini negre și unghii de licurici. După ce străbătu multe ținuturi, cu înfățișare cînd de om, cînd de coyot, apăru într-un sat ce i se păru construit pe un morman de deșeuri. Așa și era, se vedea bine, era construit pe stîlpi de fier, scînduri groase, piloni de ciment și trunchiuri de copaci scufundați în apa mării, totul înțesat de sare și bîntuit de febră paludică. Căsuțe inundate, la care se ajungea pe niște trepte de scîndură la coridoare cu dușumeaua din lemn putrezit, unele cu ferestre cu geam, închizîndu-se ca o ghilotină, toate cu plase de sîrmă, și altele construite chiar pe pămîntul încins, duhnind a pește, cu acoperișuri de stuf și uși goale, ca niște ochi chiori. În case, o senzație de pisici cu guturai. Sobe de fier. Bucătărese negre. Găteau cu petrol, deși în unele case exista și soba creștină, solidă, cu plită, și mîncarea se pregătea la foc de lemne și cărbune vegetal.

Vreme rece, spuneau oamenii, iar domnul Nicho simțea că fierbe. Venea din munți, urmărit de justiție. Îl acuzau, în afară de delictul de infidelitate în păstrarea documentelor, de moartea nevestei lui, despre care nu se mai aflase nimic. E greu să te obișnuiești pe coastă.

îl găzdui, în chip de comisionar, stăpîna unui hotelaș cu înfățișare mai degrabă de spital. Camerele clienților erau tapetate cu hîrtie înflorată, care din cauza soarelui se decolorase de tot. Un hotel cu multe pisici, cîini, păsări de curte, păsări în colivie, papagali și o pereche de păsări roșii, tot un soi de papagali, ce păreau un adevărat curcubeu printre atîtea lucruri murdare și care serveau de amulete împotriva incendiilor.

Un singur client. Un client necunoscut. Cobora dintr-o barcă la fiecare șase sau șapte zile, cu pipa în gură și haina împăturată pe brațul său cu carnea albă, cu chipul ars de soare, blond, puțin șchiop. La fiecare fel de mîncare i se schimba șervetul, ca să-și șteargă mustățile, iar domnului Nicho îi revenea sarcina de a-i aduce la masă farfuriile: supă, orez, carne, banane, fasole și cîte-o piersică dulce. Află că era belgian. Ceea ce însă n-a putut afla niciodată a fost motivul pentru care pleca pe mare. Nu pescuia. Nu aduceau mărfuri ce i-ar fi prisosit, cum făceau contrabandiștii. Doar el, sacoul și pipa. Stînd de vorbă cu stăpîna hotelului, Doña, aceasta îi spuse că ia bănuia că se ocupă cu măsurătoarea adîncimii apei, ca să vadă dacă puteau intra pînă acolo vapoarele englezești, în cazul în care ar fi început vreun scandal cu Anglia. Viață monotonă, comparabilă doar cu convoiașul de căruțe de pe chei, care duceau și aduceau mărfuri. Răsuflare mai ușoară doar la vremea înserării parfumate cu aromă de bambus proaspăt, mult după apusul soarelui.

Dar domnul Nicho, care era folosit la tot felul de treburi — numai pe femeia n-am făcut eu aici! spunea patroanei sale —, fusese angajat în special pentru a fi trimis de două ori pe săptămînă și chiar de trei ori, după cum era nevoie, într-o bărcuță vîslită de un luntraș, la Castillo del Puerto.

În timp ce pe coasta dinspre port și împrejurimile lui creșteau palmieri cu trunchiurile oglindite în apă

ca niște vipere ieșind parcă din mare, de cealaltă parte se contura în zarea lichidă, ca un grangur imens, Castillo del Puerto.

Ceasul, de mărimea unei mici broaște țestoase, pe care Doña i-l dădea ca să știe ora — marea, ca orice animal, are orele ei, iar noaptea se înfurie —, și-l agăța cu un lanț ca de deținut la butoniera a doua a cămășii lui kaki, iar tic-tacul acestuia i se repercuta în stern, pînă ce osul se obișnuia să meargă între două pulsații, cea a sîngelui și cea a timpului. De o parte și de alta, în timp ce luntrea încărcată cu mărfuri avîntîndu-se în larg tot mai mult se alungea, mai îngustă ca un băț, aproape ca un fir, zarea se întindea și ea stropită ici și colo cu capete și cozi de rechin. Plesnituri de cozi, boturi căscate, zgomote puternice, răsuciri și încolăciri în liniștea apei, sub liniștea cerului.

Uneori lua cu el cîte un pasager sau pasageră dintre cei care trăgeau la Hotelul King și se înțelegeau cu Doña să închirieze luntrea pentru a merge la Castel să viziteze cîte un deținut. Și în cazul acesta, domnul Nicho îi îngrămădea în luntre, să încapă lîngă ei și cineva din casă, profitînd de drumul plătit, pentru a-și transporta mărfurile.

Deținuții de la Castillo del Puerto îl impresionau pe Nicho Aquino, om de la munte din cap pînă-n picioare, căruia i se părea că de atîta stat închiși în mijlocul mării, deveneau, treptat un fel de ființe acvatice care nu erau nici oameni, nici pești. Culoarea pielii, a unghiilor, a părului, mișcarea lentă a pupilelor aproape întotdeauna fixe, modul de a acționa, de a-și întoarce capul, de a se mișca, totul era ca la un pește, pînă și felul în care își arătau dinții cînd rîdeau. De om nu mai aveau decît înfățișarea și glasul care la unii era atît de slab, încît se putea spune că deschideau și închideau gura scoțînd doar niște bulbuci.

În acest Castel al Portului, amenajat ca închisoare, printre oamenii pești, își executau condamnarea pentru fabricare clandestină de rachiu, vînzare de rachiu fără patent, mărturie falsă, furt și nesupunere, inculpații Goyo Yic și Domingo Revolorio. Trei ani și șapte luni le dăduseră fiecăruia, fără să le fie socotit timpul cît stătuseră închiși în Santa Cruz de las Cruces. Cumetrii erau cei mai buni clienți ai stăpînei hotelului King, la frunzele de palmier pentru pălării. Zile în șir petreceau unul în fața celuilalt, așezați pe două pietre, gata tocite dinaintea sosirii lor, împletind frunzele de palmier într-un cordon nesfîrșit pe care-l tot încolăceau pînă ce aveau suficient de mult și atunci se apucau de cusut pălării, pălăriile pe care le fabricau spre a le vinde cîte douăsprezece odată. Revolorio, de cîte ori termina fundul unei pălării, se sprijinea cu coatele pe genunchi și, privind marea, vorbea despre cît cordon i-ar trebui ca să-i facă o pălărie de mărimea cerului. Goyo Yic, atunci cînd învîrtea în mînă o pălărie gata terminată, se gîndea că poate în el înotau ca într-un acvariu, de la cel mai mic peștișor pînă la rechinul care-i înghite pe toți. În cap se întîmplă la fel ca pe mare. Gîndul mare le mănîncă pe celelalte. Acest gînd fix care nu se satură. Și gîndul-rechin din capul lui Goyo Yic continua să fie nevasta lui, însoțită de copiii lui, așa cum fugise în dimineața aceea de acasă, în apropiere de Pisigüilito. Ce de ani s-au mai scurs ! A umblat ca negustor ambulant pînă ce-a fost închis, s-ar putea spune, căutînd-o peste tot, lăsînd vorbă că dacă cineva ar vedea-o să-i spună unde este, dar niciodată n-a aflat nimic, niciodată n-a avut nici cea mai mică veste despre ea. Oarbă îi ieșea din piept inima, după atît timp, să o strige pe nume, cum ieșise el, orb pe-atunci, din casă, strigînd-o : Maria TecúúúÚÚÚn !... Maria TecúúúÚÚÚn !...

Deținuții. Vreo sută douăzeci, îndobitociți de mîncare și somn, fără să facă nimic. Soarele usca atmosfera și aerul sărat pe care-l respirau le menținea o sete continuă. Corpuri grase și umede de pești netezi, fără solzi. Cei care înnebuneau se aruncau în mare de sus, din turnuri. Apa îi înghițea, urmăriți de rechini pe verticală, și în registrul închisorii se nota un dispărut, fără a se pune data. Data se stabilea atunci cînd mortul înceta să mai mănînce, în ajunul sosirii vreunui „căpățînos" din port. Pînă atunci mortul mînca, pentru buzunarele domnului director.

Nu erau deținuți speciali. Erau deținuți uitați. Rămășițele din alte închisori erau trimise temporar acolo. Chestiune de soartă. Uneori curățau tunurile castelului, ocupație care pe unii îi distra și pe alții îi supăra. Să curețe toate vechiturile. Mai rău decît să nu faci nimic este să faci lucruri inutile. Seu și cîrpe, pînă ce bronzul rămînea curat, cu lei și acvile pe emblema imperială.

Un ciudat afiș din litere imprimate probabil cu fierul roșu pe o scîndură, spunea : INTERZIS A SE VORBI DESPRE FEMEI. De cînd data oare acea inscripție pe scîndura mîncată, uscată de soare, uscată de sare, lemn devenit aproape cenușă? Se povestea că acea poruncă exprimată în litere de tipar navigase pe toate mările cu un vapor de pirați. În epoca eroică a castelului avertizarea se îndeplinea sub amenințarea cu moartea. După ce garnizoanele au plecat, s-au năpustit corbii, să scoată ochii inexistentelor femei de acolo, despre care nu se vorbea, la care doar se îndreptau gîndurile. Acum locul acela duhnind a urină era colțul cel mai abandonat al fortăreței.

— Ce noroc, cumetre, că dumneata nu erai aici pe vremea cînd afișu' ăsta era treabă serioasă.

— Ce mi-ar fi făcut ? îi spuse Goyo Yic lui Revolorio.

— Păi, aproape nimic nu ți-ar fi făcut: o pietricică de șaptej' de kile de gît și... în mare.

— Io zic, cumetre...

— Vorbește, cumetre Goyo, da' nu de femei...

— Pedeapsa trebe că nu era și pentru ăi care vorbeau de mamă, fincă poate asta era permis, că-nainte de orice, mama.

— Așa zici dumneata, cumetre, da' era interzis să vorbești și de sfînta mamă; nu... afișu-i foarte înțelept... Nimic nu te tuflește mai rău ca vorbăria în care încep să dănțuie autoarele zilelor omului. Soldatu' își pierde forța cînd se pune să-și amintească de trecutu' dulce al zilelor de altădată. Nu mai e soldat, se preface-n copil.

Un temnicier cu fața de cheie strîmbă, ieșindu-le înainte, le arătă cerul senin, fără nici un nor și albastrul sufocant al mării Atlantice.

— Acuma tre' să profităm, ca să vedem dacă reușim să vedem insula ailaltă. E o insulă mare. Îi zice Egropa.

Cumetrii și temnicerul se urcară într-unul dintre turnuri. Un punctuleț întunecat pe pînza apei. Barca domnului Nicho care se întorcea de la castel la țărm. Domnul Nicho schimba cînd și cînd cîte o vorbă cu luntrașul. Juliancito Coy, deși dintr-un defect de pronunție își spunea „Juliantico", așa se numea luntrașul. Gol, doar cu un slip mic. Știa puține și știa multe. Puțină vorbă și multă luntre. Așa îi spunea Nicho Aquino ; Juliantico își arăta dinții de pește și combinînd vîslitul cu vorbitul, spunea mormăit: Mulți rechini p-aici și colo, mai departe, pe pămînt, multe șopîrle; omu' așa cum e, e mîncare, și nenorociții ăștia ar vrea să te mănînce. Urcară pe o scăriță pînă la cheiul micii Vămi. Domnul Nicho o porni cu calabalîcul lui, coșuri și lăzi goale, iar luntrașul cu vîsla pe umăr, fiecare înspre casa lui, fără să-și spună nimic, de parcă nici nu se cunoșteau.

— Cumetre, insula Egropa... îi arăta Revolorio, lovindu-l ușor cu cotul pe Goyo Yic.

— Adevărat, cumetre, cum de-ai putut s-o vezi?...

Temnicerul mustăcios și cam chior își încreți toată fața strîngînd din ochi pentru a descoperi la orizont insula Egropa. Nu văzu nimic, dar coborî și se puse pe povestit că dacă nu era insula Cuba, atunci era insula Egropa aia pe care-o zărise, cu ochii lui o zărise.

Cinci luni îi mai lipseau lui Goyo Yic (și cumătrului său bineînțeles!), pentru a-și împlini condamnarea, cînd într-o zi — cosea o pălărie, o pălărie care-i fusese comandată — își auzi numele strigat, în întregime, la poarta castelului, printre numele noilor deținuți care coborau dintr-o barcă cu motor, cu steag, soldați și cornet acustic și pe care șeful îi primea după o listă scrisă.

— Goyo Yic! cîntă șeful, terminînd lista.

Cumătrul Tatacuatzin își lăsă treaba și ieși să-l recunoască pe cel care trebuia să fi fost vreo rudă de-a lui. Te pomenești că era tizul lui dublu, după nume și după prenume.

Un băiat de vreo douăzeci de ani, slab, cu părul negru, cu chipul sănătos, ochi vii, ținută mîndră, era Goyo Yic.

Tatacuatzin îl întrebă:

— Goyo Yic?

Și băiatul răspunse:

— Eu sînt, doriți ceva?...

— Nu, doar să te cunosc. Mi s-a părut cunoscut numele și am venit să văd cine este. Cum a fost drumu'? E obositor. V-au adus pe jos? Și pe noi ne-au adus tot așa. Da' aici o să ai timp să te tot odihnești, la fel ca morții în cimitir.

Tatacuatzin, de îndată ce-l văzu pe băiat, știu cine era. Își plimbă capul cărunt dintr-o parte în alta, alături de băiat, cu ochii grei de lacrimi care nu-i ieșeau și în gît cu cuvintele care-l strîngeau, sufocîndu-l. Dar odată

cu gustul amar ce-i venise în gură din stomac, simţi şi un firicel de speranţă, ca un fir de salivă dulce: prin fiul lui va afla unde este María Tecún.

Îl căută pe cumătrul Mingo, să-i povestească şi să-l roage să spună pentru el rarissima rugăciune a celor „Doisprezece Emanueli", care îţi dă atîta putere şi sfaturi bune, aceea care începe cu „Primul Emanuel", Sfîntul Caralampio...

Goyo Yic află de la cumătrul Mingo că Tatacuatzin Goyo Yic era tatăl său. Din clipa în care-l văzuse la poarta castelului ochii lui avură impresia că întîlniseră ceva care era al lor, aici unde totul îi era străin, potrivnic; dar numai acum îşi dădu seama de motivul acelei impresii pe care în primul moment nu şi-o putuse explica. De aceea se duse să doarmă lîngă el. Ceea ce înseamnă cu adevărat a dormi. Era prima noapte în care dormea aşa, ca bărbaţii, protejat de prezenţa tatălui său. Totuşi, în mod inconştient, închise ochii fără teamă alături de un bărbat.

Tatacuatzin Goyo Yic încercă să afle, temător, după ceea ce i se întîmplase din cauza atîtor întrebări : rămăsese cu imaginaţia asemenea unui glob din care ieşise aerul albastru ; încercă să afle unde trăia Maria Tecún. Cînd a plecat de-acasă — îi povesti fiul lui — i-a dus mai spre munte, convinsă fiind că tatăl lor avea să-i caute pe coastă

— La munte, unde?... întrebă Tatacuatzin.

— Sus, în munte. Acolo am stat şase ani. Mama lucra la o fermă mare. I-au dat o colibă şi acolo am crescut cu toţii.

— Cu v' un alt tată?

— Nu, nu. Noi şi-aşa eram mulţi şi mama prea urîtă.

Urîtă, repetă Tatacuatzin Goyo Yic în sinea lui. Urîtă, urîtă şi fu cît p-aci să spună : „Dar era frumoasă, o fetişcană frumoasă", însă îşi aminti de îndată că el n-o văzuse niciodată, dar toţi îi spuneau că e frumoasă.

— Pe urmă ne-am mutat în Pisigüilito, l-am căutat pe tata, pe dumneata te-am căutat, dar nu mai erai, cine știe, o fi plecat, ziceau, sau a murit, ziceau cu tristețe. Mama s-a măritat iar. I-au spus că dumneata ai căzut într-o prăpastie, tot umblînd s-o cauți pe mama. Cum erai orb...

— Cu v'un alt tată ?

— Cu un om care făcuse tîrg cu diavolu' și așa trebuie că era, fincă s-au întîmplat lucruri foarte ciudate în casă : veneau mereu la mama tot felu' de oameni ; el îi găsea acolo, dar nu-i lua la bătaie, nu se certa cu ei, nu le zicea nimic. Asta pentru că au încercat-o să vadă dacă era bună, credincioasă, cu urmăririle alea.

— Bună era, cred și io! exclamă Tatacuatzin.

— Pe urmă am fugit de-acasă unu' cîte unu'; numa' Damiancito, ăl mai mic, a rămas cu ea și de la el am aflat că Dracu' s-a-ndrăgostit de mama ; așa umbla vorba : a făcut-o frumoasă, curată, drăguță, ca un potret de prăvălie ; da' lu' omu' care se-nsurase cu ea i s-a năzărit să nu se mai miște de lîngă ea și de cîte ori venea Dracu', îi dădea cîte-o bătaie ; ce de bîte-a mai încasat Diavolu', fără ca afurisitu' să poa' să-i facă ceva, pentru că înțelegerea fusese așa : cît timp mămica nu-i iubea pe ăi care-i făceau curte, taică-meo vitreg putea să-i bată, fără ca ei să s-atingă de nici un fir de păr din capu' lui ; și cum mămica nu-l înghițea pe Dracu' nici în poză, taică-meo vitreg putea să-l altoiască, fără ca Satana să se-atingă de el.

— Da' pe tine de ce te-au adus aici?

— De prea-ndrăzneț... Voiau să ne facă să muncim fără să ne plătească. Totu' e-n paragină... Nu ezistă nici un fel de drept...

Tatacuatzin Goyo Yic îi povesti fiului cum își trecuse viața căutîndu-i prin sate și pe drumuri. Mai întîi, operația. Chigüichón Culebro îi redase vederea. Pe urmă

peregrinările ca negustor ambulant. Şi în cele din urmă ticăloşia cu rachiul şi închisoarea. Îi căuta temîndu-se că nevastă-sa îi dusese pe coastă, unde există un vierme care face oamenii să orbească, ca să-i ia el; dar, slavă domnului, că s-a gîndit bine şi deşi îşi irosiseră viaţa, şi-au cîştigat copiii.

Goyo Yic îi povesti că mama lui, care era mai războinică decît un bărbat, o adevărată luptătoare, i-a promis c-o să-l fure de la castel; dar acum, după ce văzuse locul, cu atîta putere de apă în toate părţile, atîţia rechini şi atîtea altele, o să-i trimită vorbă să nu încerce. Noaptea, marea devine foarte periculoasă.

— Mai întîi o să vină să te vadă...

— Bine-nţeles, tre' să-mi aducă ceva haine, să am de schimb.

— Păi atunci, băiete, las-o să vină şi atuncea ea singură o să se descurajeze, cînd o vedea cu ochii ei ce periculoasă e marea, ce de stînci mai are şi ce afurisit e nenorocitu' ăsta de castel.

— O s-o vezi şi dumneata...

— Hm?... făcu un gest de îndoială, om vedea pe urmă; bine că nu vine mîine. Am timp să mă mai gîndesc. Da' ar fi bine să vină.

O perdea de nori negri despărţi pămîntul coastei de castel. O perdea de nori negri, răsunînd de bubuielile tunetelor ce urmau după fulgerele desenate pe mare ca tulpinile unor mărăcini de aur.

— În zile de-astea, băiete, n-ai nici măcar consolarea de-a vedea un rechin.

Vîntul mugea. Rafale de ploaie. Valuri de mărimea unei biserici se înălţau şi se prăbuşeau spărgîndu-se. Insula şi castelul se îndepărtau.

— Ce-ar mai fi, tată, de s-ar desprinde insula şi ne-ar lua apa...

— Să ne ducă spre insula Egropa ; da' atunci n-ai mai vedea-o pe maică-ta.

— Păi mai e și altă insulă?

— Așa zice unu' din temniceri, unu' de-i zic Portughezu'. Da, io nu cred că există ceva dincolo de apa asta albastră pe care-o vedem noi de-aicea. Noi, ăștia de la munte, nu putem niciodată să ne-nchipuim marea așa cum e, ca un animal.

Fabricarea pălăriilor suferea și ea din cauza timpului rău. Fără soare degetele nu se mișcă, rămîn înțepenite ca și cum și ele ar fi împletite, stau nemișcate pe frunza de palmier care se umezește prea tare, motiv pentru care trebuiau să facă un efort mai mare ca să o împletească.

— Deținuți bătrîni, fiule, spunea Tatacuatzin, schimbînd conversația, deținuți cu reumatismu' ascuns în oase, cu mîinile îndărătnice, cu picioare care nu te mai ascultă; pentru bătrîni durerea devine o plăcere.

Furtuna bîntuia furioasă întreaga coastă. Pînă și în cele mai îndepărtate unghere ale castelului, închise între ziduri groase de cîte patru și șase lungimi de braț, din piatră și amestecuri durificate de secole, se auzea ca și cum s-ar fi spart ceva foarte fragil, dar în același timp foarte tare, la baza mormanului de stînci. Era aproape întuneric. Vocile paznicilor, soldați și deținuți spioni, acopereau din cînd în cînd strigătul unei voci omenești în mijlocul vijeliei. Soldați și deținuți priveau barca, deja zdrobită și răsturnată, în voia valurilor.

Nu reușiră să ajungă la ea. N-au putut afla nimic. Deținuții se făcuseră albi de spaimă, mici de tot, neînsemnați, în fața naturii dezlănțuite. Lovituri de secure păreau valurile, măturînd marea pînă în adîncuri, răvășind totul, iar creasta de spumă a apei sărea uneori, ca o ceartă de cocoși, pînă la turnurile negre, întunecate, tăcute.

Cei doi Goyo Yic, cu ochii deschiși, urmară toată noaptea, în întunericul ploios, firul aceluiași gînd. Barca aceea strivită. Întîrziară să-și comunice părerile, temerile, gîndurile, dar către miezul nopții nu mai putură să tacă, mai ales că erau încă treji. Cuvintele le scăpară din guri ca lătrăturile unui cîine care nu vrea să latre și care apoi, după ce latră, se sperie singur auzindu-se. Dar nu, n-a fost ea, nu putea fi ea. Va veni întîi să-i aducă haine lui Goyo Yic, fiul ei, și de-abia pe urmă se vor înțelege cum să-l scoată de-acolo.

— Doar dacă ăl cu tîrgu' cu diavolu', murmura Tatacuatzin Goyo Yic.

— Ba nu, tată, răspunse în cele din urmă Goyo Yic, fiul, după ce tăcuse un timp, se zice că taică-meo ăsta vitreg ar fi scăpat de el.

— Cum ai spus că-l cheamă? Sînt unele nume care nu-ți rămîn deloc în minte.

— Benito Ramos îl cheamă...

— Și cum așa, l-a lăsat diavolu' ?

— Da, i-a dat drumu'...

Se înveliră și, unul cu o vorbă, altul cu alta, adormiră. Tatacuatzin Goyo Yic își lăsă mîna parcă la întîmplare pentru a apuca o parte din trupul copilului său, care astfel se odihnea mai bine în somn. Sînge vechi și sînge nou din aceleași străfunduri, copacul bătrîn și lăstarul, un butuc și o așchie din același trunchi în mijlocul furtunii.

În apropierea portului, Hotelul King, mînjit cu apă sărată, cu plasele lui contra țînțarilor care țineau umezeală de parcă ar fi fost mai degrabă plase de pescuit; Doña îl întreba din ochi pe Nicho Aquino ceva ce Nicho Aquino presimțea ca fiind evident, dar nu îndrăznea să articuleze cuvintele în cavitatea gurii sale, temîndu-se că, reprezentîndu-și gîndul prin cuvinte, acesta ar deveni adevărat, nu s-ar mai putea distruge, s-ar preface în realitate.

Împins din ochi de Doña, fără să deschidă gura, se hotărî să urce la etajul al doilea. Scara în spirală scîrţîi sub picioarele lui. Din cîţiva paşi, frecîndu-şi mîna pe balustrada năclăită de sare, micuţa balustradă de la etajul al doilea, împinse uşa camerei belgianului. Nimeni, nimeni. Nu erau decît papucii lui, o pălărie de preot — domnul Nicho îşi aţinti ochii asupra acestui obiect pe care-l şi consideră rapid ca un fel de moştenire, aşa, datorită înrudirii care există între stăpîn şi slugă —, o candelă cu o lumînare pe jumătate arsă şi nişte chibrite.

Fără ca Doña să-l întrebe, îi spuse :

— Nu este...

— Ai văzut !... Doña era cu spatele cînd intră el în salonul bodegii, lîngă tejghea... Ştiam eu... l-a prins furtuna pe mare... îşi lăsă capul pe spate şi se întoarse ţinînd în mînă hainele acum fără folos, vezi, tu, vezi tu...

— Da' o fi v'un pericol ?

— Acum nu mai e...

Doña umplu în grabă încă un pahar de coniac şi, pe gît cu el.

— Atunci nu-i nici un necaz...

— Dacă e cu barca, acum nu mai e-n pericol şi chiar dacă nu e cu barca, tot nu mai e-n pericol ; dar-ar Domnu' să se fi dus la munţii ăia unde cică ar fi minereuri de aur.

Vestea despre barca zdrobită de stîncile de la Castillo del Puerto ajunse la Hotelul King cîteva zile mai tîrziu, cînd deja furtuna se îndrepta înspre marea Caraibilor. În ziua aceea Doña bău o sticlă întreagă de coniac. Nicho Aquino i-o desfăcu şi i-o duse în cameră. Ea stătea în pat, goală pînă la brîu, ca o sirenă bătrînă. Nicho Aquino o salută cînd intră şi cînd ieşi. Doña nu-i răspunse. Era ca nebună. Nu-şi dădea seama că

stătea cu sînii goi, în fața unui bărbat străin. Ba și-i mai și scărpina cu cea mai mare naturalețe. Niște sîni triști, picurînd lacrimi sărate. Servitorul lăsă sticla și vasul curat pe măsuța de lîngă pat. Chiștocuri de țigări americane, mirosind a excrement parfumat. Doña nu-l văzu sau se prefăcu că nu-l vede, pierdută într-un nor de fum. Cu o mișcare imperceptibilă își întinse degetele pătate de nicotină pentru a-i cere altă țigară. Domnul Nicho ieși din cameră și se opri să asculte. Nu auzi decît un glu-glu-glu al coniacului pe care Doña îl dădea pe gît. Apoi auzi că se ridică. Cît p-aci să dea peste el în ușă. Sări atît de repede de lîngă ușă, încît îl găsi lîngă balustradă. Dar nici nu-l observă. Scotea strigăte sfîșietoare, blesteme, îl insulta pe Dumnezeu cu cuvinte triviale. Servitorului i se făcu părul măciucă de teamă. Marea își înălța valurile ei concave, ca niște urechi și ducea cele auzite pînă în adîncul tuturor lucrurilor, unde se află Dumnezeu.

A doua zi, la Hotel King totul era anapoda. Furtuna trecuse. Pe coastă, mii de peștișori morți. Trunchiurile copacilor care coborau pînă în mare, scăldați de substanțe marine, unii mutilați, alții plutind cu rădăcini cu tot, ca niște naufragiați cu pantofi.

— Foarte periculos... îi spuse domnul Nicho lui Doña, care apăru cu tot ce ieri avea afară, în corset.

— Dă-i bătaie cu cocosul, lasă frica...

— Da' cu ce-astup nucile...

— Ce ceară de artificii, ceară neagră ; așa am făcut eu bani : vînzînd nuci de cocos umplute. După zilele astea friguroase, deținuții dau oricît le ceri pe o nucă de cocos umplută. Las-o-ncolo de frică, parcă n-ai fi bărbat : în viață trebuie să riști... Spunînd aceasta, Doña se gîndi la barca zdrobită de stîncile castelului, la bărbatul ei. ...Ce mult te interesează s-aduni bănuții ăia cu care să-ți scoți nevasta căzută-n puț... Cu așa un curaj n-o să ai nimic niciodată... Bogații sînt bogați

pentru că sînt oameni care riscă furînd paralele altora, făcînd negoț, fabricînd lucruri și tot ce mai vrei, că mulți bani grămadă într-o singură mînă întotdeauna miros a furtișag de la ceilalți...

— Păi cum și-așa cocosu-i rece de felu' lui, cine-o să creadă că ce vînd io e lapte de cocos... Să vinzi cocos după furtună..., asta numa' unei femei i-ar putea da prin cap !

— Îl ungi puțin pe șef ; ia cu tine o sută de pesos și cum ajungi i-i dai pe ascuns. Imediat începi să strigi : Cocos ! Cocos !... Și deținuții știu imediat... Mulțumirea ce-o să li se citească în ochi te va face să simți că pe lîngă un bun negoț faci și o faptă bună...

Negoțul cu nucile de cocos a fost rotund ca și nucile. Toți au cumpărat cîte o nucă de cocos umplută. În loc de lapte de cocos, nucile erau pline cu rachiu, unele, iar altele cu rom. Cele cu rom erau mai scumpe. Simțeau nevoia să tragă niște înghițituri zdravene de rachiu sau de rom pentru a-și mai alunga indispoziția pe care în corp sau în suflet le-o lăsase furtuna.

Domingo Revolorio cumpără una cu rom și se duse la cumătrul Yic să-i facă cinste cu o dușcă, numai că îl anunță că era pe bani, la fel ca rachiul din ulciorul care-i adusese în nenorocita de închisoare. Și unul și altul se prefăcură că-și vînd înghițiturile pe care le beau. Tatacuatzin îi povesti fiului său întîmplarea cu negoțul lor. Am vîndut cu banii jos, la șase pesos ulcica, în jur de două sute de ulcele, maximu', că ceva ne-a mai și căzut pe jos ; da' oricum, la șase pesos ulcica, două sute de măsuri erau o mie două sute de pesos ; cînd ne-am trezit arestați, nu mai aveam nimica și n-au avut de un' să ne ia decît ăi șase pesos. Băiatul se uita la ei. Treaba dracului. Făcură proba cu nuca de cocos umplută cu rom, vînzîndu-și cu un peso dușca. Yic, tatăl, îi plăti lui Revolorio o dușcă. Îi dădu

moneda de un peso. Revolorio vru după aceea ca celălalt să-i vîndă lui o dușcă. O bău și-i plăti un peso. Același peso. Și tot așa pînă ce goliră nuca : cîte trei măsuri fiecare. La sfîrșit trebuiau să aibă șase pesos și ei n-aveau decît prăpăditul de peso cu care începuseră vînzarea. Socoteală ca de scamatorie. Să vinzi cu banii jos, să termini produsul și pînă la urmă să nu scoți nici măcar valoarea lui, ca să nu mai vorbim de cîștigul așteptat.

Zilele șiroiau soare, soare care în Castillo del Puerto era ca plumbul topit. Lighioanele sufocate de căldură ieșeau să ia aer pe rambleurile de pămînt nisipos cu ierburi de culoarea păianjenilor. Deținuții le prindeau ca să le arunce peștilor, întîmpinînd cu rîsete vesele căderea șoarecilor, a șopîrlelor și a șobolanilor în apa curată, verde-albastră, transparentă pînă acolo unde fundul începea să fie întunecime de porțelanuri de penumbră și frig de meduze.

Soldații din garnizoană nu aveau voie să consume gloanțele și de aceea nu trăgeau în rechini, dar, ah !, îi mînca în palmă de cît chef aveau să apese pe trăgaci și să paralizeze dintr-un foc, dacă aveau țintă bună, vreunul din acele minunate exemplare de rechin de mare tropicală care înotau în cîrduri prin fața lor, mici tauri cu aripioare de iguane irizate, cu capul mare, cu două șiruri de dinți piramidali. Negrii, doi sau trei deținuți negri, în zilele mai de bună dispoziție, se aruncau să se lupte cu ei, fără cuțit, fără nimic, doar cu batjocura goliciunii lor ascuțite. Negrii ăștia împrăștiau în jur duhoare de muștar uscat, înainte de a se lansa în arena marină. La fel ca toreadorii. E mirosu' morții care iese pîn frica omului, explicau deținuții. Totuși, în timpul luptei, cel mai bun trăgător din garnizoană stătea cu pistolul pregătit, gata să tragă asupra rechinului, în caz de pericol, deși după cum se povestea, cu mulți ani în urmă se întîmplase ca prin vîltoarea de

spumă, nu se știe în ce clipă, cu o mușcătură ca de pisică, un rechin să-l înșface pe unul din toreadorii negri. Spectacolul era grozav, desfrînare, luxură și mister, și exercita o atracție atît de mare asupra spectatorilor, încît unii cădeau în apă, întrerupîndu-și astfel palpitația incandescentă, bălăceli ce treceau neobservate, căci dacă în alte ocazii ar fi provocat rîsul tuturor, aici nici nu putea fi vorba de așa ceva, dat fiind că întreaga atenție era concentrată, magnetizată, de jocul morții dintre rechin și negru. Ce forme neînchipuite căpăta figura omului în clipa apariției și dispariției rechinului împachetat în întunericul tînăr al umbrei lui marine. Animalul căpos pe urmele rachetei omenești cu explozie de bulbuci spumoși pe brațe, pe picioare, fără să-l ajungă. Masa întunecată a animalului oscila, stupidă, comprimată de apă, în timp ce trupul lăcuit al negrului aluneca retrăgîndu-se și galvanizîndu-i pe spectatori. În liniștea așteptării se auzea fiecare picătură de sudoare căzută de pe frunțile deținuților în oglinda lichidă de la mal și acel blu-bu-blu-bi-blu al corpurilor dușmane trecînd atît de amenințător de aproape unul pe lîngă altul, încît nici n-aveau bine timp să se gîndească la ceea ce nu se întîmpla, că din nou carnea goală de abanos, între un rîs și un clănțănit de dinți, se și fofila din fața rechinului care, păcălit, dar nu învins, cobora rapid, lăsînd în urmă-i un tirbușon de spumă, pentru a reveni înclinat pe o parte, balansîndu-se între inele de cristal care aproape că scoteau sunete, ciocnindu-se.

După „distracția cu rechinul“ ofițerii, soldații, deținuții își reluau viața lor fără rost, de ființe opace, cu nervii aproape zdrobiți, unii simțindu-se ca jigniți, cu zvîcniri în cîte un braț, sau cu cîte-un ochi făcîndu-le ca un far.

Păsările marine, fastuoase, despleteau lentori și distanțe, bătînd agale din aripi, rostogolindu-se din

înălțimi doar atît cît să atingă apa și să-și reia de îndată zborul, printre peștii zburători ce săreau ca niște bucățele de lac dintr-o masă de biliard lovită.

— Tată... se apropie Goyo Yic să-i spună, într-o zi foarte senină — a venit mama...

— Doamne ferește să-i fi spus că io-s aici !

— I-am povestit...

— Vezi ce-ai făcut, pentru Dumnezeu !... Io nu voiam să știe ; și ea ce-a zis ?

— Nimic. A-nceput să plîngă...

— Și i-ai spus că acuma văd ?

— Nu. Asta nu i-am spus.

— Atunci, dacă-mi apropii pleoapele și tu mă duci de mînă...

— Crede că ești orb...

Maria Tecún avea și acum aceiași pistrui, iar în părul ei lins și roșu se zăreau șuvițe groase albe. Se dădu în spatele porții ca să-și șteargă lacrimile, să-și sufle nasul ei ascuțit de bătrînă și așteptă tremurînd ca o trestie, sosirea fiului și a tatălui, pe care-i văzu apropiindu-se.

Tatacuatzin Goyo Yic se apropie mult, făcînd pe orbul, gata să dea peste ea, pînă ce se lovi cu trupul de-al ei ; ea se dădu puțin la o parte și luîndu-l de mînă, îl privi cu ochi scrutători, scăpărători, sub lacrimile mari ce-i stropeau pleoapele.

— Ce faci ? îl întrebă, după o clipă, cu vocea întretăiată.

— Da' tu, ce mai faci ?...

— De ce te-au adus ?

— Pentru contrabandă. De pe urma unui ulcior cu rachiu pe care l-am cumpărat împreună cu un cumătru al meu ca să-l vindem iar la tîrgu' din Santa Cruz. Am pierdut bonu' și ne-au ars.

— Păi vezi... Și nouă, nu-i așa băiete ?, ne-au zis c-ai murit, că ești decedat. Și ești de mult aici ?

— De...

— Mult ?

— Doi ani. Trei mi-au dat...

— Sfinte Dumnezeule !

— Și tu, María Tecún, ce mai faci ?... Te-ai măritat din nou...

— Da, ți-a povestit Goyito. Erai dat mort, așa că mi-a dat otorizație să mă căsătoresc. Copiii aveau nevoie de-un tată. Mîna de femeie nu face față la băieți. Bărbatu' cere bărbat și, Dumnézeu să-l răsplătească, s-a nimerit de treabă, cel puțin cu ei s-a purtat bine. Te-am lăsat...

Goyo Yic făcu un gest de supărare, deschizînd ochii puțin mai mult decît trebuia, decît trebuia pentru ca ea, prinsă cum era cu gîndurile ei, să-i observe pupilele curate, nu cum le avea înainte.

— Lasă-mă să-ți spun, că tot a venit vorba, de față cu unu' din copii. Te-am lăsat, nu pentru că nu te-aș fi iubit, da' dacă mai stăteam cu tine, la ora asta am mai fi avut încă zece copii și nu se putea : pentru tine, pentru ei, pentru mine ; ce-ar fi făcut mititeii fără mine ; tu erai fără vedere...

— Și cu ăl care ți-e bărbat acuma n-ai nici un copil ?

— Nu. Lui i-au luat vrăjitorii daru' de-a face copii. Mi-a spus un ghicitor. Nu știu la ce măcel de indieni a luat parte și mi l-au blestemat, l-au secat pe dinăuntru.

— Da' pe mine, dac-aș avea ochii mei, m-ai iubi ?

— Poate... Da' nu m-ai iubi tu pe mine, că-s urîtă rău, îngrozitoare. Să-ți spună băiatu'. Cu toate că pentru copii nici-o mamă nu-i urîtă.

— Mamă, interveni rîzînd Goyito fiul, l-ai și observat pe tata...

— De cînd venea spre mine, da m-am prefăcut. Voiai să mă-mbrățișezi cînd te-ai repezit spre mine, pe motiv că nu vezi, tătucă.

Tatacuatzin deschise ochii. Pupilele lui și ale ei oscilară înainte de a se împreuna, de a rămîne încremenite, schimbîndu-și lumina din priviri.

— Ce bine că ai de-adevăratelea ochii tăi... spuse María Tecún, apăsîndu-și colțul batistei în palma strînsă de emoție.

— Și vezi, că acu-mi folosesc, pentru că io-i voiam ca să te văd pe tine, și te-am căutat... pe unde nu te-am căutat ?... am crezut c-o să te recunosc după voce, dacă din vedere nu te știam, și m-am făcut negustor ambulant, du-te-ncolo, vino-ncoace și vorbeam cu toate femeile de le-ntîlneam...

— M-ai fi cunoscut după voce ?

— Cred că nu...

— Cu vîrsta, ți se mai schimbă și vocea. Cel puțin acu', că te-aud vorbind, Goyo Yic, mi se pare că vorbești altfel ca-nainte...

— Și io zic tot așa de vocea ta ; altu' era felu' tău de-a vorbi, María Tecún...

Domingo Revolorio, pe care Tatacuatzin Goyo Yic îl chemă, se apropie să facă cunoștință cu María Tecún.

— Apropie-te, cumetre...

— Cumătru' unui ulcior pe care i l-am dat să-l boteze ! lămuri Revolorio cu un aer festiv. Nu cumva să vă-nchipuiți, doamnă, că ăsta a mai avut vun copil...

— Atuncea, io-s cumătra dumitale...

— Chiar așa, cumetrica mea...

— Păi, cum e vorba de-un ulcior, interveni Tatacuatzin Goyo Yic, care de-abia-și mai încăpea în piele de fericire, nu ți-e cumătră, măi cumetre, ci cumătruică.

— Atunci e bine, pentru că dumneata ești cumătroiu'...

Se vedea apropiindu-se înserarea. Culoarea mării, culoarea cerului, norii înroșiți și solemnitatea liniștită a palmierilor ce intrau încet în amurg. Cîte-o barcă străbătea în depărtare orizontul, care într-o clipă devenise violet închis. Concentrarea apelor adînci, de culoarea sticlei, sporea enigma acelui moment de negație, de îndoială în fața nopții.

Deja își spuseseră și cele ce erau de spus și cele ce trebuiau tăinuite. Ideea evadării lui Yic fiul fu înlăturată datorită pericolelor.

Fălcile ei de bătrînă îi tremurau cînd se despărți de fiul ei. Se abținu. Nu voia să plîngă, pentru a nu-i întrista. Îi tremurau pleoapele. Își ștergea nasul cu mîna nervoasă. Pistruii, gura strînsă de amărăciune, ridurile de pe gît, pieptul fără sîni. Se întoarse cu spatele, punîndu-și capul pe umărul fiului ei. O să mai vină. Bine măcar că venise cu ceva de vînzare. Vreo șase purcei, Mîine îi tai și mă întorc să vă văd. Se gîndise sau chiar spusese ?

Nicho Aquino se apropie cu ceasul lui Doña în mînă, pentru a o anunța că era timpul să se întoarcă la țărm. Se urcară în barcă, el cu catrafusele lui, ea cu tristețile ei, și luntrașul începu să vîslească. Brize reci, de seară, suflau prin aerul cu iz de boștină caldă ce venea dinspre uscat. Valuri mici de tot în golful liniștit și galben, înconjurat de palmieri negri, ca o băltoacă de terebentină de aur.

Nicho Aquino o întrebă pe călătoarea tăcută, cu o purtare puțin amabilă, în ciuda duioșiei plînsului ce i se usca pe față :

— Cam cu cît ați vrea să vindeți purcelușii ?

— Depinde. Dacă porumbu' nu-i prea scump, poate iau un preț mai bun, deși adevăru' e că anu' ăsta porcii sînt scumpi. Cel puțin pe la noi s-au vîndut binișor.

Juliantico, luntrașul, dă-i și dă-i. Cu părul cocoțat parcă pe-un vîrf de munte, în cap. Ochii, de Isus Cristos înfometat, luminați de două scîntei aprinse în întunericul navigabil al portului.

Nicho Aquino trînti cam cu bruschețe o întrebare care îl frămînta de cînd se urcaseră în barcă. Aflase, prinzînd din zbor cîte ceva din discuția între Yic și Revolorio la Castel, cum că femeia aceea era...

— Care va-să-zică, dumneavoastră sînteți faimoasa María Tecún ?

— Vă rog foarte mult !... O supără ceea ce-i spusese, dar îi răspunse cu calm :... De ce faimoasă ?...

— Din cauza stîncii, a vîrfului, a „tecunelor"... se grăbi să-i răspundă poștașul din San Miguel Acatán, devenit acum un nimeni ; mîna dreaptă a stăpînei hotelului King și a amantului ei ; dar un mare nimeni din clipa în care încetase să mai fie poștaș.

— Și dumneata știi povestea cu stînca... Păi, dacă-i așa, io sînt aia ; acolo stînca și aici femeia...

Domnul Nicho naviga pe mare alături de María Tecún, așa cum era el, o biată ființă omenească, dar în același timp umbla sub formă de coyot pe lîngă Vîrful Mariei Tecún, însoțit de Vraciul-Cerb de Șapte focuri. Două animale cu păr aspru sfîșiau ceața deasă pe pămîntul cu porii deschiși din jurul marii stînci. Se întorceau de la grotele luminoase, după ce-i cunoscuseră pe neînvinșii din peșterile de cremene moartă, păstrîndu-și cuvintele pentru a nu se dizolva, cerbul-vraci în blîndul întuneric alb de pe creastă, atît de asemănător morții, iar coyotul-poștaș în caldul și albastrul întuneric al mării, unde se afla întruchipat în om. Dacă n-ar sta de vorbă, Vraciul-cerb s-ar topi în ceață și Poștașul-coyot ar reveni în întregime la ființa lui adevărată, la trupul său de om ce naviga alături de María Tecún.

Tangajul bărcii le dădea un aer ceremonios. Se apropiau de debarcaderul plin de miasme, de duhori, cu apa uleioasă, murdară.

María Tecún îi explică apoi că ea de fapt nu se numea chiar, chiar Tecún, ci Zacatón, și domnul Nicho, care în timp ce mergea în barcă sub formă de om împreună cu María Tecún, umbla și pe creastă cu Vraciul, sub formă de coyot, îi transmise acestuia, cu un urlet ce voia să însemne eu știu mai mult : Nu e María Tecún, e Maria Zacatón, Zacatón... !

Vraciul-Cerb de Șapte-focuri care-l avea atît de aproape de el — mergeau unul lîngă altul în adîncul întuneric alb din jurul stîncii — își lipi botișorul de cerb de perii urechii lui sălbatice pentru a-i spune cu un surîs cristalin de spumă printre buzele răsfrînte și tivite cu doliu :

— Mai ai mult pînă s-ajungi ghicitor, coyot de pe colnicul coyoților ! Mult de mers, mult de auzit, mult de văzut. Mănîncă prepeliță friptă, mestecă buricul de copal alb și ascultă, pînă te vei îmbăta, vinul de miere al păsărelelor ce zboară peste verdele întins peste copaci, care este la fel ca verdele întins peste munte. Ghicitor ești doar atunci cînd ești tu singur cu soarele deasupra ! Și María Tecún, aia pe care zici că o vezi ca și cum ai avea-o în fața ta, nu se numește nici Zacatón și de aceea e vie : dac-ar fi fost sînge de-al Zacatonilor, i-ar fi tăiat capul cînd avea doar cîteva luni, în măcelul Zacatonilor pe care eu, Vraciul-Cerb de Șapte-focuri, l-am poruncit indirect prin mijlocirea lui Calistro Tecún, atunci cînd Tecunii au avut-o pe mama lor bolnavă de sughiț de greiere. Zacatonilor li s-au tăiat capetele pentru că erau fiii și nepoții farmacistului care a vîndut și a pregătit cu bună știință otrava ce a paralizat războiul neînvinsului Gaspar Ilóm împotriva cultivatorilor de porumb ce seamănă porumbul ca să facă negoț cu recoltele. Precum bărbații ce și-ar

lăsa grele nevestele spre a face comerţ cu viaţa născută din carnea lor, cu sînge din sîngele lor, la fel sînt şi cei ce seamănă porumbul nu pentru a se hrăni şi a-şi întreţine familia, ci pentru a se îmbogăţi cu lăcomie ! Dar mizeria îi urmăreşte, îi înfăşoară în zdrenţele frunzei tîrîte de vîntul impietăţii şi mîinile lor sînt ca racii care de atîta stat în sfintele peşteri, se albesc din ce în ce mai mult.

— Dacă nu e María Tecún, nici María Zacatón, atunci stînca asta cine e, Cerb de Şapte-focuri ?...

Pentru o clipă domnul Nicho auzi cum vocea i se stingea în du-te-vino-ul rumegător al golfului, dar îl readuseră la realitatea stîncii cuvintele Vraciului, care-i răspunse că în ea se ascundea sufletul Mariei Ploaia.

— María Ploaia va sta mereu aicea sus, pentru vremea ce va să vină !

Vraciul întinse braţele ca să atingă stînca, întors către chipul omenesc pe care-l vedea în ea, om el însuşi, înainte de a se topi în linişte pentru totdeauna.

— María Ploaia, Marea Păduchioasă, cea care o luase la fugă ca o apă ce se prăvăleşte printre stînci, fugind de moarte, în noaptea ultimului ospăţ din tabăra lui Gaspar Ilóm ! Purta în spate pe fiul neînvinsului Gaspar şi a rămas încremenită aici unde o vezi, între cer, pămînt şi neant ! María Ploaia este Ploaia ! Marea Păduchioasă este Ploaia ! În spinarea ei de femeie cu trupul de aer, numai de aer, şi de păr, mult păr, numai păr, îl purta pe fiul ei, care era şi fiul lui Gaspar Ilóm, bărbatul din Ilóm, îl purta pe fiul ei porumbul, porumbul din Ilóm, şi acolo sus va sta pentru vremea ce va să vină, între cer, pămînt şi neant.

Epilog

Faruri înnebunite de ţînţari şi ţînţari înnebuniţi de lumina farurilor. Ţînţari, muşte, musculiţe, bondari. Domnului Nicho i se strîmbase chipul înspre un umăr,

la fel cum scapă tocul unui pantof pe care ai călcat strîmb. Anii. Apăsare și singurătate de plumb. Riduri cu forme de fier forjat de-abia îi mai susțineau cu greu maxilarul, os răuvoitor ce-i atîrna, îi atîrna iremediabil. Muște. Îi intrau în gură. Le scuipa vii. Doña murise de friguri. Se făcuse neagră, de culoarea scorpionului. Îi căzuse tot părul la ultimul pieptănat. Moștenitor al Hotelului King, cu cei șaisprezece mii de șoareci ai săi, domnul Nicho Aquino. Tatacuatzin Goyo Yic și María Tecún se întoarseră la Pisigüilito. Ea rămăsese văduvă după cel de al doilea bărbat al ei, cel fals. Nu poți avea decît un singur bărbat, toți ceilalți sînt falși. Benito Ramos, cel cu tîrgul cu diavolul. Murise de hernie. Se întoarseră, așadar, la Pisigüilito. Trudiră din nou ca să-și construiască o casă mai mare, pentru că fiii lor, care se însuraseră, aveau mulți copii și veniseră să locuiască împreună cu ei. Lux pentru bărbați și lux pentru femei, să aibă mulți copii.

Bătrîni, copii, bărbați și femei se prefăceau în furnici după cules, pentru a căra porumbul ; furnici, furnici, furnici, furnici..

Guatemala, octombrie 1945
Buenos Aires, 17 mai 1949

MIGUEL ÁNGEL ASTURIAS
HOMBRES DE MAÍZ
Editorial Losada S.A. 1968.
Buenos Aires, Argentina

Lector : FLORIN CHIRIȚESCU
Tehnoredactor : ELENA BABY—POPESCU

Tiraj : 20 130 ex. Bun de tipar : 02.03.1978.
Coli de tipar : 22.

Comanda nr. 70 634
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Asturias se înfruntă cu aceeaşi lume fatală şi impenetrabilă a romanului tradiţional, dar, departe de a se opri la documentul opac, găseşte transparenţe în mit şi în limbaj.

CARLOS FUENTES

Oameni de porumb **este rodul fericit, de maturitate, pe care ni l-a dăruit... un mare scriitor al lumii şi un nedezminţit prieten al oamenilor: Miguel Ángel Asturias, laureat al Premiului Nobel pentru literatură în 1967.**

PAUL ALEXANDRU GEORGESCU

Lei 10,50